

ΒΑΣ. ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ - ΝΙΚΟΛ. Χ. ΡΕΜΠΕΛΗ
ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ

ΑΘΗΝΑ 1996

ΒΑΣ. ΔΗΜΑΡΑΤΟΥ - ΝΙΚΟΛ. Χ. ΡΕΜΠΕΛΗ
ΦΙΛΟΛΟΓΩΝ

Για τη Συμβολή βιβλιοθήκη
Κόνιτσας

6/10/2005

ΝΙΚΟΛΑΟΣ Χ. ΡΕΜΠΕΛΗΣ
ΔΥΚΕΙΑΡΧΗΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ
ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΑΘΗΝΑ 1996

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΕΚΔΟΣΗ

ΤΟΥ ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΤΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ
ΑΘΗΝΑ - ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 66

Σωματείο αναγνωρισμένο

Διάδοχο της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας Βούρμπιανης

Βούρμπιανη, η "Αρχόντισσα του Γράμμου"

Ύψιστο καθήκον καθενός, η γνώση
της ιστορίας της γενέτειράς του
Ευριπ. Σούρλας
Φιλολόγος - Παιδαγωγός

ΔΗΜΟΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
ΚΟΝΙΤΣΑΣ

ΑΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 49852

ΗΜΕΡ. ΕΙΣΑΓΟΓΗΣ 7-10-2005

ΤΑΞΙΝ. ΑΡΙΘΜ. 949.53 ΔΗΜ

κωδ. εγγ: 6522

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Αθήνα, 15 Αυγούστου 1996

Το βιβλίο αυτό με τον τίτλο "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ" έγραψε ο εκλιπών Βουρμπιανίτης φιλόλογος **Βασίλειος Δημάρατος**, αντέγραψε, επεξεργάστηκε και συμπλήρωσε ο συμπατριώτης μας **Νικόλαος Ρεμπέλης**, φιλόλογος, τ. Λυκειάρχης, με αφιέρωση στην ιερή μνήμη των γονέων του.

Το Διοικ. Συμβ. του Συνδέσμου, εκφράζει τις ευχαριστίες του προς αυτόν, για τις επίπονες προσπάθειες, που κατέβαλε, ώστε το αξιόλογο αυτό βιβλίο να πάρει την τελική του μορφή, έτοιμο για έκδοση και αφιερώνει τούτο στη μνήμη του μεγάλου μας Συμπατριώτη Βασ. Δημαράτου.

Τα έξοδα εκδόσεως προθύμως ανέλαβαν να καλύψουν οι συμπατριώτες μας **Χρήστος και Αθηνά Τσούκαλη** εις μνήμην των γονέων τους Λουκά και Αλεξάνδρας.

Το Δ.Σ. του Συνδέσμου αισθάνεται επιτακτικό το κθήκον να εκφράσει και δημοσία τις θερμότερες ευχαριστίες προς τους ως άνω χορηγούς, οι οποίοι με την προσφορά τους αυτή και την ευγενή χειρονομία προς τον Σύνδεσμο αποδεικνύουν περίτρανα ότι η ψυχή και η καρδιά τους δονείται και φλογίζεται από μιά διάπυρη αγάπη προς τη Βούρμπιανη, που εκδηλώνεται σε έργα υψηλού πατριωτικού πνεύματος, συνεχιστές έτσι μιάς μακράς παραδοσιακής χορείας δωρητών και ευεργετών του χωριού μας, σε έργα ευποιίας, κοινής ωφέλειας και πολιτισμού.

Το Δ.Σ. του Συνδέσμου

Ο Πρόεδρος
Γεώργιος Γκιώκας

Η Γραμματεύς
Αλεξάνδρα Δημαράτου-Φλίνδρη

Τα Μέλη

Νικ. Μποζώνας, Μαρίνα Φούντου, Κατερίνα Τσούκα
Δημ. Μπάρκης, Απόστ. Δημάρατος

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Τον αείμνηστο Βασίλειο Δημάρατο γνώρισα για πρώτη φορά, όταν πήγα στην Αθήνα να σπουδάσω. Ανέλαβε μάλιστα τότε (1947) να μου κάνει λίγα φροντιστηριακά μαθήματα, για να δώσω εξετάσεις στο Πανεπιστήμιο.

Πολλές φορές είχα πάει στο σπίτι του, στην Καλλιθέα, και συζητούσαμε διάφορα θέματα γύρω από τη Βούρμπιανη και την ιστορία της. Τότε μου είπε πως από χρόνια κρατούσε σημειώσεις για την ιστορία του χωριού μας.

Αργότερα έπαθε ημιπληγία, και η γυναίκα του - ιδιότροπη κάπως - δεν άφηνε να τον επισκεφθούν, τάχα γιατί το απαγόρευαν οι γιατροί. Έτσι δεν τον ξαναείδα μέχρι που πέθανε το 1961.

Την ιστορία της Βούρμπιανης έγραψε, καθισμένος σε μιά πολυθρόνα, από τα πρόχειρα σημειώματά του. Μετά τον θάνατό του τα χειρόγραφα πήρε ο Ευριπίδης Σούρλας και τα παρέδωσε αργότερα στον εξ Ασημοχωρίου γιατρό Βασίλη Χρήστου, ο οποίος, άγνωστο γιατί, τα κρατούσε από τότε στη βιβλιοθήκη του.

Το καλοκαίρι του 1984, όταν ήρθε στο χωριό του, το Λισκάτσι (Ασημοχώρι), με συνάντησε στην Κόνιτσα και μου είπε να του τηλεφωνήσω το Σεπτέμβριο που θα κατέβαινα στην Αθήνα, για να μου δώσει την ιστορία του Βασ. Δημάρατου. Έτσι κι έγινε, αλλά ο γιατρός, μιά μου έλεγε πως δεν ευκαιρεί να κοιτάξει, μιά να τον ξαναπάρω τηλεφώνω, ώσπου βαρέθηκα κι εγώ να τηλεφωνώ. Τον Ιούνιο του 1986 αποφάσισα να πάω μόνος μου στο σπίτι του. Εκεί ψάχνοντας, ώρες ολόκληρες, βρήκα ένα μεγάλο φάκελο με τη χειρόγραφη ιστορία· η χαρά μου ήταν μεγάλη.

Την αντέγραψα με αρκετό κόπο, γιατί λόγω της αρρώστιας του, σε πολλά σημεία δυσκολευόμουν να καταλάβω τι ακριβώς γράφει.

Από τις χειρόγραφες σελίδες λείπει η 50η, όπου θα αναφερόταν στο θάνατο του Κώστα Γραμματικού. (Βλέπε εκεί τη δική μου προσθήκη).

Όπως θα ιδεί ο αναγνώστης, η ιστορία σταματάει απότομα. Ασφαλώς δεν πρόλαβε να την αποτελειώσει, γιατί δεν αναφέρει τί-

ποτε για αρκετούς άλλους ονομαστούς Βουρμπιανίτες, ούτε για τη δράση της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας.

Στο φάκελο υπήρχαν πολλά πρόχειρα κακογραμμένα σημειώματα, τα οποία πήραν τη θέση τους, μετά την ιστορία, σαν ανεξάρτητα αποσπάσματα.

Σε πολλά σημεία του βιβλίου, εκεί όπου χρειαζόταν, έχω παρεμβάλλει δικές μου υποσελίδιες σημειώσεις για τον καλύτερο κατατοπισμό του αναγνώστη και παντού στις παραπομπές αυτές βάζω δίπλα τα αρχικά μου (N.X.P.), έτσι ώστε, αν κάπου έτυχε να πλανηθώ, το λάθος να βαρύνει εμένα και όχι το Β. Δημάρατο.

Στο τέλος, στο κεφάλαιο "Επιλεγόμενα και προσθήκες" έκανα σκοπίμο να προσθέσω μερικές άλλες πληροφορίες, που έχουν σχέση με τη Βούρμπιανη και την ιστορία της.

Έτσι ο αναγνώστης, Βουρμπιανίτης ή μή, που έχει ήδη διαβάσει το αξιόλογο βιβλίο του Αναστ. Ευθυμίου, και θα διεξέλθει με προσοχή και το παρόν, θα σχηματίσει μιά οπωσδήποτε ολοκληρωμένη και σαφή εικόνα¹ για την ιστορία του αγαπημένου μας χωριού.

Νικόλαος Χ. Ρεμπέλης
Φιλολόγος, τ. Λυκείαρχης

Κόνιτσα, Αύγουστος 1988

Υ.Γ. Είναι ανάγκη να σημειώσω πως ο Βασίλ. Χρήστου με παρακάλεσε να παραδώσω την ιστορία στο Σύνδεσμο Βούρμπιανης, για να εκδοθεί, γιατί αυτή ήταν η επιθυμία του Βασ. Δημάρατου και η εντολή του στο γιατρό.

1. Η γλώσσα που χρησιμοποίησε ο Β. Δημάρατος ήταν ανάμεικτη (καθαρεύουσα-δημοτική). Επέφερα και στο σημείο αυτό τις αναγκαίες μεταβολές, ώστε να πάρει το κείμενο την ομοιομορφία της ομιλουμένης νεοελληνικής. (N.X.P.)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Δοξάζω τη θεία Πρόνοια, που με βοήθησε να διατηρήσω άθικτες τις πνευματικές μου δυνάμεις και διότι, ύστερα από μιά πολύχρονη αρρώστια των ποδιών μου, δεν έχασα την αισιοδοξία της ζωής, τη ζωτικότητα και τη διάθεση να γράψω κάτι για την αγαπητή μου γενέτειρα, τη Βούρμπιανη, για να μη παραδοθεί στο αιώνιο σκοτάδι της λήθης μιά ιστορική Κοινότητα.

Η πρώτη αφορμή για να ξεκινήσω μου δόθηκε, όταν προ ετών, έφερε ο αγαπητός μου αδελφός Κύρκας κάτι χαρτιά των παππούδων μας από τη Βούρμπιανη, τα οποία είχε στοργικά φυλάξει από την ανείλητη καταστροφή του πανδαμάτορος χρόνου.

Αυτά μου έδωσαν την πρώτη βάση, για ν' αποφασίσω να κάμω αρχή να γράψω, όχι την ιστορία της Βούρμπιανης γενικά, αλλά την οικογενειακή μας ιστορία των Δουμαράδων.

Και είχα προχωρήσει αρκετά, όταν, προ τριών περίπου ετών, δύο άλλοι αγαπητοί μου, ο αναδεχτός μας Ναπολέων Μπάρκης, δικηγόρος, και ο ανεψιός μου Σωκράτης Δημάρατος, ταγματάρχης, γιός του αδελφού μου Κύρκας, με επισκέφτηκαν και με παρακάλεσαν να μη περιορίσω το έργο στην ιστορία της οικογένειας, αλλά να το διευρύνω, όσο αυτό μου είναι δυνατό, και στην ιστορία της Βούρμπιανης. "Είναι ευκαιρία" μου τόνισαν "να αποκτήσομε μιά ιστορία του χωριού μας, βγαλμένη από τα χέρια σου, γιατί αν δεν γίνει τώρα, νομίζομε πως δεν θα γίνει ποτέ".

Τους συγχάρηκα για τις σκέψεις τους αυτές για το αγαπημένο μας χωριό, που είναι άξιο καλύτερης τύχης, και τους απάντησα με τα εξής περίπου: "Το σκέφτηκα αυτό, όταν άρχισα να γράφω την ιστορία της οικογένειάς μας, αλλά δίσταζα να το επιχειρήσω - έφυγαν τα νιάτα πια -, γιατί το έργο είναι δύσκολο, και μιά ιστορία της Βούρμπιανης θα διαβαστεί από πολλούς· είναι έργο με αξιώσεις, που δεν μπορεί να γίνει όπως - όπως, όταν μάλιστα βγει από ένα επιστήμονα με μικρό ή μεγάλο όνομα. Μας λείπουν τα ιστορικά στοιχεία και δεν ξέρει κανένας από πού και πώς ν' αρχίσει. Τα γραπτά μας στοιχεία είναι λιγοστά, εκτός απ' τα δικά μας τα χαρτιά, ανεπαρκή κι αυτά με χάσματα και παραλείψεις".

Πράγματι, εκτός από την πολύτιμη εργασία του ιστοριοδίφη και

διαπρεπούς Παιδαγωγού Ευριπ. Σούρλα για τον Κώστα Γραμματικό δεν υπάρχουν άλλα στοιχεία ούτε οικογενειακά χαρτιά¹. Βέβαια υπάρχουν πολύτιμες παραδόσεις (εννοείται όχι από την παλιά Βούρμπιανη), υπάρχουν τοπωνύμια, υπάρχει ακόμη και η δική μου ιστορική πείρα. Έγραψα την ιστορία της νεότερης Ηπείρου, της Β. Ηπείρου και του Σουλίου. Έγραψα στη μεγάλη Εγκυκλοπαίδεια "Μακρή" βιογραφίες πολλών μεγάλων Ηπειρωτών, έγραψα και τη Βουρμπιανίτικη ηθογραφία, το περίφημο "Ξεπροβόδημα". Όλα αυτά με βοηθούν για πολλές ειδήσεις χρήσιμες για το έργο και για να κρατήσω την ιστορία της Βούρμπιανης μέσα στα πλαίσια της Ηπειρωτικής ιστορίας.

Παρ' όλα αυτά όμως δεν πρόκειται να συγγράψω ιστορία της Βούρμπιανης· πρόκειται να μορφώσω ιστορία του χωριού μας, γιατί είναι η πρώτη ιστορία που θα γραφεί, αφού μπροστά από μένα δεν είναι τίποτε ιστορικό γραμμένο.

Το μόνο υλικό, που έχω για τη συγγραφή μου, είναι το γλωσσικό. Σ' αυτό καθρεφτίζονται διάφορες φάσεις της παλιάς ιστορίας της Βούρμπιανης, οι ιστορικές της περιπέτειες.

Φαίνεται ακόμη από τα γλωσσικά αυτά στοιχεία, ότι η Βούρμπιανη δεν είναι καινούργιος συνοικισμός· τουναντίον ανάγεται σε πολύ παλιές εποχές. Η μελέτη του γλωσσικού υλικού επεκτείνεται ακόμη και σε πολλά οικογενειακά επίθετα. Ρίχνει σ' αυτά προβολείς φωτός, διαλύει το σκοτάδι, που τα καλύπτει, και έτσι παύουν να είναι πια γρίφοι.

Κατά την περίοδο του μεγάλου Σέρβου πολεμάρχου Στέφανου Ντουσάν, που επονόμασε τον εαυτό του αυτοκράτορα Σερβίας, Ρωμανίας και Δεσπότη Άρτας (1346), μία πλημμύρα παρείσακτου σερβικού γλωσσικού υλικού κατέκλυσε ένα μεγάλο μέρος της Βαλκανικής. Νέα ονόματα των Κοινοτήτων-χωριών και των αγροτικών τοπωνυμιών, που αντικατέστησαν τα παλιά γηγενή, προβάλλουν από τότε. Την ελληνική όμως γλώσσα και το φρόνημα των κατοίκων δεν κατόρθωσαν να αλλοιώσουν οι Σλάβοι επιδρομείς, όπως αλλοίωσαν τα άψυχα (τοπωνύμια, βουνά, βρύσες κτλ.).

1. Θέλω να σημειώσω πως υπήρχαν προπολεμικά στις καρσέλες πολλών σπιτιών του χωριού μας πολύτιμα έγγραφα, τα οποία, δυστυχώς, οι γυναίκες ή τα χρησιμοποιούσαν για προσάναμμα ή τα άπλωναν πάνω στις πίττες, για να μην "αρπάξουν" δηλ. να μην καούν από τον πυρακτωμένο γάστρο (σιάτση)!! (N.X.P.)

Η παρείσακτη εκείνη σλαβική πλημμύρα κατέκλυσε, όπως ήταν επόμενο, και τη Βούρμπιανη και άλλαξε, εκτός από το αρχικό της όνομα, και όλες τις τοπωνυμίες της, πλην ολίγων, που βρέθηκαν έξω από τον παρείσακτο εκείνο γλωσσικό κατακλυσμό, όπως: "Χωροστάσι¹, του Γελαδάρη η βρούση, της Κυράνως η βρούση, Μαυρομπείνα" και μερικά άλλα², για να μαρτυρούν την παρείσακτη εκείνη αλλαγή.

Πώς θα διέσχιζα λοιπόν το γεμάτο αγκάθια έδαφος της παλιάς ιστορίας της Βούρμπιανης, για να φθάσω στα νεότερα χρόνια με αδιάσπαστη την ιστορική συνέχεια; Αυτά απαιτούσαν επίπονη εργασία, χρειαζόταν ιστορική διαίσθηση για μιά εύστοχη ανίχνευση του ιστορικού εδάφους, δεδομένης δε και της ακινησίας μου από την αρρώστια μου, η όλη εργασία μου εξελισσόταν σε καθημερινό δράμα. Αλλά, πάση θυσία, έπρεπε να αποκτήσομε την ιστορία της Βούρμπιανης και την αποκτήσαμε.

Βασ. Δημάρατος

1. Ο Β. Δημάρατος υιοθετεί τη γραφή "Χωροστάσι" (χώρος - στάση) γιατί πίστευε πως στο ίδιο αυτό μέρος γινόταν η συγκέντρωση των γυναικών, για ν' ανεβούν στο υπερκείμενο δάσος να κόψουν ξύλα ή οξυά. Κατ' άλλους γράφεται "Χοροστάσι" (ορθότερη γραφή), επειδή παλαιότερα οι Βουρμπιανίτες, που κατέβαιναν το απόγευμα από το πανηγύρι του Αϊ-Λιά, έστηναν χορό στο μέρος αυτό. Σήμερα όλη η περιοχή πάνω από το χωριό καλύπτεται από πεύκα, που άρχισαν να φυτρώνουν μετά το 1950, επειδή ο τόπος δεν πατιόταν από ανθρώπους και ζώα. (N.X.P.)

2. Πρβλ. επίσης: Γαλαζιόχωμα, Κοκκινόπετρα, Φυτειά, Αρατροβιά (Νεροτριβή), Κλειδί, Μεγαλάκκος, Σταυρός, Κρεβάτια, Σύνορο κλπ. (N.X.P.)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

Η ΠΑΛΙΑ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ

Οι πρώτες αρχές της Βούρμπιανης

Είναι δύσκολο να βρεθούν άμεσα στοιχεία, που να συνδέουν το παρόν, όχι μόνο με το απώτερο, αλλά και με αυτό το κοντινό παρελθόν της Βούρμπιανης. Ρωτήστε ένα Βουρμπιανίτη, οποιονδήποτε, γραμματισμένο ή άγράμματο, νέο ή γέροντα για το παρελθόν, όχι μόνο της Κοινότητάς μας, αλλά και αυτής ακόμα της οικογένειάς του. Θα συναντήσετε πλήρη άγνοια πέραν του πάππου και, το πολύ, του προπάππου του. Με ένα λόγο, δεν έχουμε οικογενειακή παράδοση, ούτε και σκεφτήκαμε ποτέ ένα τέτοιο πράγμα, ενώ απ' εκεί πηγάζουν τα ελαττώματα, τα προτερήματά μας, ο χαρακτήρας μας.

Ο οικογενειακός ορίζοντας των γνώσεών μας είναι στενότατος, η οικογενειακή μας πείρα μηδαμινή. Ό,τι ξέρουμε για την οικογένειά μας ως παιδιά, το ίδιο γνωρίζουμε και ως μεγάλοι. Δεν πρόκειται μονάχα για τους Βουρμπιανίτες, αλλά και για τους άλλους Έλληνες. Μας το βεβαιώνει ο μεγάλος φιλόσοφος της αρχαίας Ελλάδος, ο Πλάτων. "Οι Έλληνες παίδες¹ αεί εσμέν" λέγει.

1. Το πράγμα έχει εδώ κάπως αλλοιώς. Ο Πλάτων αναφέρει πως ένας ιερέας από την Αίγυπτο, θαυμάζοντας τον Σόλωνα, που τον επισκέφτηκε, είπε: "Έλληνες αεί παίδες εστέ", και φυσικά εννοούσε πως οι Έλληνες είναι πάντοτε παιδιά, ότι δηλ. δεν γεράζει το μυαλό τους, είναι δραστήριοι με πνεύμα καθαρό, φρέσκο, δημιουργικό και σπινθηροβόλο. (N.X.P.)

Γι' αυτό η συγγραφή μιάς ιστορίας της Βούρμπιανης είναι δύσκολη. Ούτε και το όνομα του χωριού μας "Βούρμπιανη" προσφέρεται, για να χρονολογήσουμε την αφετηρία του συνοικισμού της, διότι η ονομασία "Βούρμπιανη" προέρχεται από τους Σλάβους και σημαίνει τόπο με ιτιές, ενώ εμείς είμαστε Έλληνες και η γλώσσα μας κατακάθαρη ελληνική.

Αυτά τα πράγματα μας αναγκάζουν να δεχτούμε ότι το χωριό μας, όπως βέβαια και πολλά άλλα χωριά, υπήρχε πριν από τις φοβερές εκείνες εισβολές των Σέρβων στη Βαλκανική, δηλ. πριν από τον 14ο αιώνα και φυσικά, με όνομα ελληνικό. Ποιό όμως ήταν αυτό το ελληνικό όνομα του χωριού μας; Δυστυχώς δεν βρέθηκε πουθενά καμιά σχετική επιγραφή ούτε χειρόγραφο, ούτε και προφορική παράδοση υπάρχει. Αυτό μόνο γνωρίζουμε, ότι δηλ. "Βούρμπιανη" σημαίνει "τόπο με ιτιές" και, εάν με το νεότερο όνομά της αποδόθηκε η παλιά της ονομασία, τότε το αρχικό ελληνικό της όνομα θα ήταν "Ιτέα" (Ιτιά)¹.

Από την ελληνική γλώσσα, που μιλάμε, κληρονομήσαμε αρχαϊκούς τύπους, που μαρτυρούν και αποδεικνύουν ότι ανήκομε στον Ηπειρωτικό ελληνισμό πολύ πιο πριν από τον 14ο αιώνα. Παραθέτομε εδώ μερικούς χαρακτηριστικούς γλωσσικούς τύπους από τη γλώσσα της Βούρμπιανης.

1. Στη σλαβική γλώσσα "verba" σημαίνει ιτιά. Από το verba έγινε Βέρμπιανη - Βούρμπιανη (=τόπος με ιτιές). Πράγματι, και σήμερα υπάρχουν πολλές ιτιές στα παρόχθια μέρη των 3 χειμάρρων, που διασχίζουν το χωριό. Στη δυτική Μακεδονία τρία χωριά φέρουν το όνομα Βέρμπιανη - Βούρμπιανη. Ας σημειωθεί ότι οι γείτονες Αλβανοί αποκαλούν το χωριό μας Βέρμπιανη. Πρβλ. Γκαγιε τι; (=Από πού είσαι;) - Γκα Βέρμπιανη. (N.X.P.).

1. Τί σε κηραλεύει¹ = τις σε κηραλεύει: Πανάρχαια φράση που διαιωνίζεται και λέγεται στη Βούρμπιανη. Πιθανόν από το ρ. αλεύω να προήλθε το νεοελληνικό χαλεύω = ζητώ, ψάχνω. Σχετική με τη φράση αυτή είναι και η ομηρική "και αλεύατο κήρα μέλαιναν". Η έννοια της φράσης αυτής, που λέμε στη Βούρμπιανη είναι: Ποιά κακή μοίρα σε χαλεύει² (σου επιφυλάσσεται). Λέγεται σε όσους επιχειρούν κάτι επικίνδυνο.

1. Και σε μένα, ως φιλόλογο, έκανε εντύπωση η φράση αυτή και μάλιστα είχα γράψει σχετική επιστολή, που δημοσιεύτηκε στη στήλη του "Αθηναίου" της εφημ. "Καθημερινή" (26-7-1964). Θα ήθελα να προσθέσω τα εξής, ως συμπληρώματα στα όσα γράφει ο Β. Δημάρατος σχετικά με την αξιοπρόσεκτη αυτή φράση. Το ρ. απαντά στο γ' ενικό πρόσωπο "κηραλεύει" και σημαίνει την κακή μοίρα (τύχη), που θα φέρει κάποιο ατύχημα. Το ρ. αυτό μας θυμίζει δύο λέξεις των ομηρικών επών (8ος αιώνας π.Χ.): κήρα (η), πληθ. Κήρες, κατά τους αρχαίους Έλληνες ήταν η μοίρα του θανάτου και μάλιστα του βίαιου, ξαφνικού θανάτου, ο βίαιος θάνατος. "ΑΙ ΚΗΡΕΣ" ωθούσαν πάντοτε στο βίαιο θάνατο. Το ρ. αλεύομαι σημαίνει αποφεύγω, απομακρύνω, φοβούμαι. Ο Όμηρος αναφέρει πως ο Μενέλαος διατρυπά με το δόρυ την ασπίδα του Πάρη και όταν πληγώνε στα λαγγόνια, αλλά "ο δ' εκλίνθη και αλεύατο κήρα μέλαιναν" (Ιλιάς, Γ, 360) δηλ. ο Πάρης έσκυψε και απέφυγε το μαύρο θάνατο. Έγραψα όλα αυτά, για να κατανοηθούν καλύτερα τα παρακάτω: Όλοι μας, όταν ήμασταν παιδιά και ανεβαίναμε σε κάποιο ψηλό δέντρο, με κίνδυνο να πέσομε και να γίνομε κομμάτια, ακούγαμε τη φωνή της μάνας ή κάποιου περαστικού: "Τί σε κηραλεύ' η μοίρα σου αυτού ψηλά· κατέβα κάτω". Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι αυτό το "κηραλεύει" έχει βαθιές τις ρίζες του στην ομηρική εποχή. Ας σημειωθεί ότι τη φράση τη λέμε και σε άλλες περιστάσεις, όταν υπάρχει κίνδυνος να πάθομε κάτι, όπως: "τον κηραλεύ' να κόψ' τα χέρια τ'", (όταν το παιδί παίζει με το μαχαίρι), "τον κηραλεύ' να φάει ξύλο" κτλ. (N.X.P)

2. Το ρ. χαλεύω ο γλωσσολόγος Γ. Χατζιδάκης παράγει από το αρχ. ουσ. χαλή = χηλή = παλάμη. Η αρχική του σημασία ήταν: ανοίγω την παλάμη για να πάρω κάτι, και ύστερα, ζητώ, ψάχνω (N.X.P.)

2. Αστοχώ, αόρ. αστόχησα - αστόησα. (το "χ" ακούεται λίγο ή καθόλου) π.χ. Γιατί δεν ήρθες; - Αστόησα = ξέχασα, μου διέφυγε.
3. Πολιτειά = πολύ κόσμος, πολλοί. "Ήταν πολιτειά".
4. Θιαμαίνομαι³ - θιάμασα: μεταπλαστικός τύπος του θαυμάζω-θαύμασα· π.χ. "Θιαμαίνομαι γιατί δεν φάν' κε ακόμα" δηλ. απορώ...
5. Ορμηνεύω⁴ - ορμήνεια, εκ του ερνηνεύω ερμηνεΐα. Σημαίνει: συμβουλεύω - συμβουλή.

Προσθήκη: Τί σε κηραλεύει;

Πιθανή και μια άλλη εκδοχή, που μου υπέδειξε ο κ. Θ. Ζιώγας.

Λεύω = λιθοβολώ, σκοτώνω με πέτρες. Συχνά λέμε: πολεμώ = ρίχνω πέτρες, πετροβολώ. Αρχισαν το πολέμημα = άρχισαν τον πετροπόλεμο.

Επομένως: Τί σε κηραλεύει = Τίς σε κηρ(α)λεύει = Ποιά κακή μοίρα σε πολεμάει, σε λιθοβολεί, σε καταδιώκει, σε κατατρέχει, και κατ' επέκταση: τί σου επιφυλάσσει η μοίρα σου.

Όσο για το λεύω - αλεύω (προθεματικό α)

πρβλ. βδέλλα - αβδέλλα, μασχάλη - αμασχάλη κ.λ.π. (N.X.P.)

3. Λέμε επίσης "Σε θιαμαίνομαι" σε κάποιον που δεν συμφωνούμε μαζί του, γιατί τα λόγια του φαίνονται παράλογα και υπερβολικά. (N.X.P)

4. Κατά τον Φαιδ. Κουκουλέ (Βυζαντινών Βίος και πολιτισμός τ. Ε, σελ. 17, παράρτημα) ο διδάσκαλος στους βυζαντινούς χρόνους, ερμηνεύοντας τα κείμενα, εξηγούσε δύσκολες λέξεις, υποβηθούσε τους μαθητές, συμβούλευε. πρβλ. "Το παιδί θέλ' ορμήνεια", "ν' ακούς τ'ς ορμήνειες", "να τ' ορμηνεύ'ς το παιδί". (N.X.P)

6. Απλογιούμαι: απαντώ (από το απολογούμαι): π.χ. "γιατί δε μ' απλογιέσαι;".

7. Λογιάζω: (από το λογίζομαι βλέπω, κοιτάζω "τον λόγιαζα, μον' αυτός δε με λόγιαζε" = τον έβλεπα, αλλ' αυτός δεν με έβλεπε.

8. Τηρώ, αόρ. τήραξα, προστ. ενεστ. τήρα: παρατηρώ, κοιτάζω, προσέχω "Τί με τηράς έτσ' ωρέ;" "τήρα μη σε γελάσ".

9. Φιλιά: φιλικό πραπέζι, γιορτάσι. "Έχομε φιλιά τα νιόγαμπρα".

10. Κράζω και καλώ: Τα δυό αυτά ρήματα έχουν ξεχωριστή σημασία. Το κράζω σημαίνει προσκαλώ προφορικά, ενώ το καλώ = προσκαλώ με γραπτή πρόσκληση. Στα γιορτάσια περιφέρονται οι νυφάδες ή τα μεγαλύτερα κορίτσια στα συγγενικά ή φιλικά σπίτια και κράζουν στη φιλιά, δηλ. προσκαλούν προφορικά. Στους γάμους, που τους λένε χαρές, καλούν (καλνούν), δηλ. προσκαλούν με πρόσκληση (τεσιερέ). Στις φιλιές λένε προφορικά: "Να κοπιάστε να γιοματίσομε", και στους γάμους καλνούν, δηλ. δίνουν την πρόσκληση (τεσιερέ). Κανένας δεν πηγαίνει στο γάμο καλούμενος προφορικά. Περιμένει τον τεσιερέ¹.

11. Ήδυσμα: Κάθε πράγμα, που θεωρείται πολύτιμο στο σπίτι, λέγεται ήδυσμα². Το ήδυσμα προκαλεί ευχαρίστηση. (Προβλ. ηδύς = γλυκός, ευχάριστος, ηδύνω = γλυκαίνω, προκαλώ ευχαρίστηση).

1. Οι τεσιερέδες γράφουν στο τέλος "άνευ δείπνου" και για τους κοντινούς συγγενείς "μετά δείπνου" μοιράζονται από παιδιά, που αμείβονται με καρύδια (κάχτες). (N.X.P.)

2. Ήδυσμα (κατά τα λεξικά) = άρτυμα φαγητού, καρύκευμα, σάλτσα. Άλλοι υιοθετούν τη γραφή είδισμα (από το είδος). Ηδύσματα λέγονται τα δώρα (δαχτυλίδι, μεταξωτό μαντήλι) που στέλνει ο γαμπρός στη νύφη στους αρραβώνες. Η φράση: "έρ' ξαν τα ηδύσματα" σημαίνει διέλυσαν τον αρραβώνα. Παροιμιώδης έμεινε η φρ. κάποιας, που θέλοντας να επαινέσει την επιδεξιότητα του γιου της έλεγε "Τοίχο... τοίχο, πεζούλι ... πεζούλι· μου 'φιακε έναν κόπανο... ένα ήδυσμα". Το γελοίο βρίσκεται στον κόπανο (πλατύ ξύλο που μ' αυτό χτυπούσαν κι έπλεναν τις βελέτζες), γιατί ο κόπανος δεν είναι ήδυσμα δηλ. κομψό και πολύτιμο αντικείμενο. (N.X.P.)

12. Αφκράζομαι: Από το ακροώμαι και σημαίνει ακούω με προσοχή, κρυφακούω, π.χ. "έκατσα και αφκράστ'κα", "αφκράσου τί θα σου πω".

13. Κοπή, κοπάδι (από το ρ. κόπτω), σφαχτιά, πιστικός και πολλές άλλες λέξεις¹ αποδείχνουν την εθνική ενότητα και τον αδιάσπαστο σύνδεσμο του Ηπειρωτικού ελληνισμού προς το μακρινό παρελθόν του ελληνικού έθνους.

¹ Θα ήθελα να προσθέσω εδώ τα παρακάτω: Η λ. μερμηρία σημαίνει φόβο τρομο. Πρβλ. "τον έπιασε μερμηρία" = φοβήθηκε πολύ. Η λ. προέρχεται από το αρχαίο ρήμα "μερμηρίζω", που σημαίνει σκέφτομαι, φροντίζω, αμφιταλαντεύομαι. Μέσα στη σκέψη, στη φροντίδα, στην αμφιταλάντευση υπάρχει η έννοια της ανησυχίας, του φόβου, απ' όπου και η σημερινή σημασία της λ. μερμηρία = φόβος. Ακόμα οι φράσεις "γελούν οι ράχες", "γέλασαν οι ράχες" που σημαίνουν το γλυκοχάραμα, μας θυμίζουν τον Ηλιόδωρο (3ος αι. μ.Χ.), που αρχίζει το μυθιστόρημά του "τα κατά Θεαγέννην και Χαρίκλειαν" έτσι: "Ημέρας άρτι διαγελώσης.." = μόλις πριν από λίγο άρχισε να γλυκοχαράζει. Κι ακόμα η φρ. "το παιδί όλο αίρεση είναι απ' το πρωϊ", δηλ. κλαίει, γκρινιάζει, μας θυμίζει τις θρησκευτικές αιρέσεις, διενέξεις, φιλονικίες των βυζαντινών χρόνων, σχετικά με τις χριστιανικές δοξασίες.(N.X.P.)

Από τον 12ο αιώνα ο βυζαντινός ελληνισμός είχε παρακμάσει και εκυοφορείτο στην Ήπειρο ο Ηπειρωτικός ελληνισμός, που έλαβε συνείδηση της δικής του οντότητας και εθνότητας και άρχισε να αντιστέκεται σταθερά σ' εκείνους, που επεδίωκαν να καταστρέψουν τη θρησκευτική και εθνική του ύπαρξη. Και στην αρχή έλαμπε εκεί εθνικός ήλιος καθαρός, γιατί δεν είχε πατήσει ακόμα σλαβικό ποδάρι. Ύστερα όμως, λίγες, πολύ λίγες ελληνικές τοπωνυμίες απομείναν, σαν εκείνες, που αναφέραμε στην Εισαγωγή, μονάκριβες για την ιστορία του χωριού μας. Αλλά, καθώς βγαίνομε από το χωριό και παίρνομε τον ανήφορο για το βουνό, αμέσως ξαλαφρώνομε απ' τα πολλά τ' αγκάθια, που μας έχουν κολλήσει οι Σλάβοι στο χωριό μας, σαν γομαράγκαθα και δεν ξεκολλούν εύκολα. Στις "Μπιζιονιές", σου λέει ο άλλος, στις "Λόντσες", στου "Τόση", στον "Πετσιγκαίο", κτλ. Όπου να γυρίσεις στο χωριό σε πιάνει αγκούσα από τα σλαβικά τοπωνύμια.

Έχουν δουλέψει καλά οι Σέρβοι. Είχαν βαλθεί, καλά και σώνει, να ξεσλαβίσουν πέρα για πέρα τον ελληνικό τον τόπο. "Δρυός πεσούσης πας ανήρ ξυλεύεται" έλεγαν οι πρόγονοί μας. Αυτά όμως θα τα πούμε παρακάτω.

Εκεί απάνω, λοιπόν, όπως ανεβαίνομε, άλλο βασίλειο αντικρούζομε, που μοιάζει ελληνικό. Στο "Χωροστάσι", στου "Γελαδάρ' τη βρούσ'", στις "Κυράνως τη βρούσ'". Πώς αυτά; Από πού κι ως πού; Πώς αυτές τις βρούσες δεν τις λένε "ζιαρνοβότα;"

Οι τοπωνυμίες αυτές είναι μιά φωτεινή εικόνα του χωριού μας, που μας το μουτζούρωσαν οι Σλάβοι, για να βγάλουν τον τόπο σλαβικό, ξένο από τ' εμάς. Ας εξηγήσομε:

Χωροστάσι: χώρος + στάση, δηλ. μέρος, που έκαμνε στάση το χωριό. Και γιατί έκαμνε στάση εκεί; Στο μέρος αυτό, όπως ξέρουν όλοι οι Βουρμπιανίτες, σμίγουν δυό δρόμοι και είναι σταυροδρόμι. Ο ένας ανηφορίζει από τον Αϊ Γιώργη κι ο άλλος ξεκινάει από τον κάτω μαχαλά, περνάει τον Αϊ Γιάννη, τον Αϊ Χαράλαμπο κι απ' εκεί παίρνει δίπλα τον Ψεματάρη και τραβάει απάνω, ώσπου φτάνει στη θέση εκείνη που σμίγουν οι δυό δρόμοι. Και γιατί έκανε στάση το χωριό εκεί; Το ξεκίνημα των γυναικών να παν απάνω στο βουνό, στο λόγγο για ξύλα, για οξυά, γινόταν απ' τη νύχτα και στο δρόμο δεν λείπουν

άνθρωποι κακοί, λοής λογιών ζουλάπια. Γι' αυτό οι γυναίκες έπρεπε να βρεθούν στο δρόμο για το λόγγο όλες αντάμα, με τα τσεκούρια τους στον ώμο, για να αντιμετωπίσουν θαρρετά κάθε κακό.

Έτσι με τα τσεκούρια και τις κοσόρες έπαιρναν θάρρος, γένου- νταν ανήμερα θεριά, Αμαζόνες. Και όποιος κοτούσε να ζυγώσει, έ- πρεπε πρώτα να μεταλάβει. Τραβούσαν λοιπόν όλες αντάμα απ' το Χωροστάσι για τ' απάνω. Έφταναν στην Ανάληψη, έπαιρναν εκεί μιά ανάσα κι αντίκρουζαν τον ήλιο να κρούει πέρα μακριά στη Μπλίζγια- νη, στη Ζέρμα. Απ' εκεί ο ήλιος έριχνε μ' απλοχεριά σ' όλα τα γύρω μέρη, στα λόγγα, στο Νταμπόρι και πίσω ως το Γκόλιο αξετίμητο χου- σάφι. Η μέρα έτσι ξέβγαινε χαρούμενη και σκόρπαγε και αυτήλα μπράδα. Και μέσ' στο ανείπωτο εκείνο πανηγύρι της ανατολής, που μεγαλόπρεπα ο ήλιος ανέβαινε, οι γυναίκες περβατούσαν περβατού- σαν, ώσπου έφταναν στου Γελαδάρ' τη βρούση. Έβγαζε τότε η καθεμιά απ' τον τροβά της το καρβέλι με την ούρδα και το μπάτζιο, τυλιγμένα σε κληματόφυλλα, κάθουνταν γύρω απ' τη βρούση και με γέλια και φω- νές έτρωγαν, ξεμορφούσαν¹ και "θεραπεύουνταν"². Τέτοια θιάματα σπάνια κανείς αντίκρουζε.

Τέτοια μαζωξη γυναικών σε Χωροστάσι, είδαμε κάποτε κι εμείς στα χρόνια μας. Τη ζήσαμε κάπου αλλού, στην Αϊ Σωτήρα· ας μας ε- πιτραπεί να την περιγράψουμε:

Ήταν άνοιξη. Τα ήπωρα (οπωροφόρα δέντρα) όλα στη Βούρ- μπιανη, μέσα κι όξω ξεμπουμπούκιαζαν κι ετοιμάζαν να τη στολίσουν μ' άνθια λοής λογιών και να την κάνουν νύφη ασύγκριτη.

1. Το ρ. είναι ξεμορφώ (από το ξερορουφώ) και σημαίνει τρώγω ξερό ψωμί και ρουφώ, σε κάθε μπουκιά, νερό με τ' απλόχερο (βαθουλωτή παλάμη). Αν έχεις και τυρί, μπορείς να φας μισοκάρβελο. Το νερό, που πίνεις με το ξεμορούφημα, συντελεί στη χώνεψη κι έτσι δεν χορταίνεις εύκολα. Όποιος αμφιβάλλει, ας πάει να "ξεμορφήσει" με ψωμοτύρι στι Κρούβρυσες. Κι όπως είπαμε: Το νερό θα πίνε- ται σε κάθε χαψιά ρουφηξιά-ρουφηξιά με τ' απλόχερο, όχι με κύπελλο. (N.X.P.)

2. Θεραπεύουνταν = έβρισκαν, τρόπον τινά, γιατριά, ανακούφιση, ευχαρί- στηση, ευχαριστιούνταν. Πρβλ. "Έφαγα καλά και θαραπαύκα" δηλ. ικανοποιήθη- κα, ευχαριστήθηκα. (N.X.P.)

Και πρώτα πρώτα οι κρανιές έβγαζαν τ' άνθια τους, κίτρινα σα φλωρί, στους δρόμους πέρα ως πέρα. Και τ' αηδόνια ολόϋρα κελαηδούσαν στις ανθισμένες κουτσουπιές. Όλη η πλάση μοσκοβολούσε. Και μέσα εκεί μιά νύχτα μυρωμένη βρεθήκαμε σε "ζιαφέτ"¹ στην Αϊ Σωτήρα. Ήμασταν πολλοί και το στρώσαμε στο γλέντι, ώσπου περάσαν τα μεσάνυχτα και ξέβγαινε η Πούλια πέρα στην Ανατολή. Ξαφνικά φέξη από δαδιά αναμμένα φώτισαν τη Βούρμπιανη απ' άκρη σ' άκρη και διαπεραστικές γυναικείες φωνές ακούστηκαν σ' όλο το χωριό: "Μώρ' Τσιάνταα, μώρ' Λόπη ου ου ου.....ου, άϊστε ξεκινήστε".

Ήταν μ'εκείνες τις φωνές ένα πανηγύρι αξέχαστο. Σταματήσαμε τα βιολιά, για ν' ακούσομε εκείνη την ιερή ώρα τις φωνές των γυναικών, που κάναν μάζωξη στην Αϊ Σωτήρα. Ήταν εκεί το "χωροστάσι τους"², για ν' ανταμώσουν όλες και να πάνε για δαδί στο Ντεντσιώτικο. Κι άκουγες αμέσως απόκριση τραγουδιστή απ' τ' αντικρινό το μέρος: "Εδώ είμαστε, ήρθαμαν". Και ο νυχτερινός ο ζάλαχος³ ξεψύχαε...

Τη νεότερη αυτή μάζωξη στην Αϊ Σωτήρα τη φέραμε στη μέση, γιατί αλλοιώτικα, πώς θα μπορούσαμε να δείξομε, τί γένουνταν και γιατί γένουνταν, όχι βέβαια χορός, όπως πολλοί νομίζουν, αλλά άλλη συγκέντρωση στο Χωροστάσι, πάνω απ' του Καραμήτση. Έπρεπε να βρούμε απ' τα νεότερα χρόνια, τα δικά μας, κάτι ανάλογο, που το ζήσαμε. Αφού δεν έχουμε άλλα στοιχεία, είναι ανάγκη να πιαστούμε από μιά αναλογία, που μπορεί να ρίξει φως στα μακρινά εκείνα χρόνια και να φανερώσει σίγουρα τί σόϊ μάζωξη ήταν εκείνη, που γένουνταν στο Χωροστάσι, γιατί, όσο κι αν περνούν τα χρόνια, η ομαδική ζωή καθόλου δεν αλλάζει, κυλάει ομοιόμορφα.

1. Εξοχικό συμπόσιο, γλέντι και ξεφάντωμα (N.X.P.).

2. Γεννάται το ερώτημα: Γιατί το μέρος αυτό στην Αϊ Σωτήρα δεν λέγεται Χωροστάσι; Νομίζω πως πάνω απ' του Καραμήτση, στο σταυροδρόμι, στο Χωροστάσι, οι πανηγυριστές θα έστηναν χορό, πριν αποχωριστούν, άλλοι προς Αϊ Γιώργη και άλλοι προς Πηγαδούλια, Αϊ Χαράλαμπο. Στις μέρες μου οι πανηγυριστές του Αϊ Λια, έστηναν χορό στον Αϊ Γιώργη, που τον έσερνε, θυμάμαι, ο Τόλης Μπάρκης με τον "Συγκαθιστό". (N.X.P.)

3. Σάλαγος, θόρυβος από φωνές, φασαρία . (N.X.P.)

Γλωσσική διασταύρωση στη Γερμανική και την Ελληνική γλώσσα

Ο 4ος μ.Χ. αιώνας είναι κοσμογονικός για τις μεγάλες μεταναστεύσεις των βαρβαρικών λαών. Στίφη βαρβαρικών φύλων, οι Ούννοι, σαν κύματα ανθρωποθάλασσας εισορμούν στο κράτος των Γότθων, οι οποίοι, για να αποφύγουν τις επιδρομές των Ούννων, εξήτησαν άσυλο μέσα στο βυζαντινό κράτος, και το πέτυχαν. Η άδεια τους χορηγήθηκε και μπήκαν ως φίλοι και σύμμαχοι. Τότε εμφανίσθηκαν οι Γότθοι (γερμανικά φύλα) και στην Ήπειρο. Εγκατεστάθηκαν μόνιμα στα βόρεια διαμερίσματα του κράτους και αφού στρατολογήθηκαν από τον αυτοκράτορα έδωσαν στρατό πολυάριθμο για την εποχή εκείνη (περίπου 40.000), προς άμυνα από τις βαρβαρικές επιθέσεις.

Οι Γότθοι έγιναν υπήκοοι¹ του βυζαντινού κράτους, ασπάστηκαν τον χριστιανισμό και κατέλαβαν, με την πάροδο του χρόνου, πολιτικά και στρατιωτικά αξιώματα. Από τη μακρά αυτή συμβίωση συγχωνεύτηκαν με τους Έλληνες γηγενείς κατοίκους και οι κοινωνικές τους σχέσεις έλαβαν πλήρη ανάπτυξη, ώστε και μέχρι σήμερα διατηρούνται στην Ήπειρο και σε άλλα μέρη οικογενειακά επίθετα, σχηματισμένα από γερμανικές λέξεις.

Η διασταύρωση των δύο γλωσσών, ελληνικής και γερμανικής, είναι και σήμερα αισθητή. Και από το γεγονός αυτό συνάγεται ότι ο σημερινός κόσμος της Ηλείου αποτελεί αδιάσπαστη συνέχεια με τον πληθυσμό, που κατοικούσε στην Ήπειρο κατά τον 4ο αιώνα, αλλά και πολύ πιο πέρα απ' αυτόν.

1. Δεν φαίνεται από πουθενά ότι έγιναν υπήκοοι. Ήσαν σύμμαχοι, φοιδεράτοι (foederati) κατά τον λατινικό όρο. Κατά τύπους αναγνώριζαν την κυριαρχία του αυτοκράτορα του Βυζαντίου, αλλά δεν υποτάσσονταν στους νόμους του βυζαντινού κράτους, ιδιαίτερα στους φορολογικούς, ούτε στους άρχοντες. Ήταν πάντοτε επικίνδυνοι σύμμαχοι. (N.X.P.)

Και τώρα ας επαληθεύσουμε όσα είπαμε, παραθέτοντας λίγα χαρακτηριστικά γλωσσικά στοιχεία απ' τα πολλά, που υπάρχουν:

Υπάρχει στη Βούρμπιανη παλιά τοπωνυμία, που σώζεται μέχρι σήμερα: "Στου Ντούμ' τ' αμπέλι". Το Ντούμ - Ντούμας - Δούμας παράγεται από το γερμανικό επίθετο dumm και ερμηνεύεται βραδύγνωμος, αγαθούλης, νουντούμης. Προστέθηκε ύστερα και η συνηθισμένη κατάληξη "αρης", Ντούμας + αρης = Ντούμαρης - Δούμαρης, οικογενειακό μας επίθετο. Επώνυμο Ντούμας - Δούμας απαντά σε πολλά μέρη της Ηπείρου.

Το επώνυμο Κατσένης παράγεται από το γερμανικό katze (κάτσε) = γάτα, και σημαίνει αυτόν που έχει μάτια γάτας, τον γατομάτη. Πρβλ. οικογενειακά επίθετα: Γάτος, Γατόπουλος κλπ.

Ντίλης: Προέρχεται από το γερμ. ρήμα dielen (ντίλεν) = σανιδώνω. Επομένως Ντίλης σημαίνει σανιδωτής, ξυλουργός. Σε άλλα μέρη της Ηπείρου το όνομα αυτό απαντά Ντίλιος.

Μίσιος οικογενειακό επίθετο, που απαντά στα Γιάννενα, Ζαγόρι κλπ. Προέρχεται από το γερμαν. mischung = το μείγμα· επομένως Μίσιος σημαίνει μιγός.

Χάϊτας: Οικογ. επίθετο, που απαντά στα Γιάννενα, από το γερμ. heiter = φαιδρός, γελαστός.

Σφάγγος: Οικογ. επίθετο στα Ζαγοροχώρια, από το γερμαν. Schwankung = ταλάντευση· επομένως Σφάγγος σημαίνει ευλύγιστος.

Αναφέρουμε και μερικές λέξεις γερμανικές, που συναντούμε - παραλλαγμένες, βέβαια από το χρόνο - στη Βουρμπιανίτικη ομιλία.

Zipfuten (τσουμούτεν). Στη Βούρμπιανη λένε τσουμουτώ = ζητώ, απαιτώ, εγείρω αξιώσεις, π.χ. "τσώπα και μη τσουμουτάς", δηλ. σώπα και μη ζητάς και ρέστα.

Zipfel (τσιπφελ): άκρο υφάσματος. Στη Βούρμπιανη λένε "τσιπί-τσιπια" το άκρο του φουστανιού· π.χ. "σήκωσε τα τσίπια και μπήκε στο ποτάμ".

Zaun (τσάουν): το περίφραγμα του στόματος. Τσιάγουνο λεν στη Βούρμπιανη την κάτω σιαγόνα· π.χ. "μού 'δωκε μιά στο τσιάγουνο και με σακάτεψε".

Gefecht (γκεφέχτ): συμπλοκή, μάχη. "Έγινε μεγάλο γκιαφέν" λεν στη Βούρμπιανη.

Rast (ραστ): η ανάπαυλα, η ανάπαυση. "Να το βρώ σε ράστη και να το πάρω", λεν στη Βούρμπιανη, δηλ. θα το πάρω με την ησυχία μου.

Lebentig (λεμπέντιγκ): ζωηρός, ζωντανός, λεβέντης.

Bestreichen (μπεστράϊχεν): αλείφω, βάφω. Στη Βούρμπιανη λένε: "μπίστρισαν τα κεράσια, τα σταφύλια", δηλ. παίρνουν και βάφονται, παίρνουν χρώμα, αρχίζουν να κοκκινίζουν.

Blösse (μπλέσε): η γύμνια, γυμνότητα. Στη βουρμπιανίτικη ομιλία υπάρχουν οι λέξεις: "μπλέτσης, μπλέτσι", π.χ. "κάθεται μπλέτσι" δηλ. γυμνός¹.

Νομίζομε ότι τα στοιχεία αυτά, που παραθέσαμε, είναι αρκετά και δεν χρειάζονται άλλα, για να πιστοποιήσουν τη διαστάνωση των δύο γλωσσών. Και το πιο θαυμαστό: Είναι στοιχεία, που διοχετεύτηκαν καθαρά μέχρι τα δικά μας χρόνια και μένουν και δείχνουν πως εκείνος ο λαός, που ζούσε τότε τον 4ο αιώνα, ζει και τώρα συνεχώς στον ίδιο τόπο, χωρίς να μπορέσουν οι διάφοροι εχθροί και πολέμιοι να του αλλάξουν την αγνή ελληνική και ηπειρωτική του ψυχή.

Εκείνο που συνέβη με τους Σλάβους, καθώς θα δούμε αμέσως παρακάτω, μοιάζει σαν έναν άνθρωπο, που τον έβαλαν στο χέρι οι εχθροί, του πήραν ό,τι είχε και δεν είχε και κατόπι κοιτούν να τον βαστάξουν δούλο και τον ίδιο με το ζόρι, του τραβούν τα ωραία ρούχα, που φορούσε, τα ξεσχίζουν, τον κάνουν κουρελή, αλλ' αυτός τους φεύγει από τα χέρια. Τα ωραία ρούχα είναι τα ελληνικά ονόματα των χωριών.

1. Για τις γερμανικές αυτές λέξεις βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Σερβική διείσδυση

Το 1204 η Κωνσταντινούπολη κυριεύτηκε από τους Φράγκους Σταυροφόρους και η κατάκτηση αυτή προχώρησε στη Θεσσαλονίκη και ιδρύθηκε έτσι νέο φραγκικό βασίλειο με τη Μακεδονία, Θεσσαλία και την κυρίως Ελλάδα. Η Ήπειρος ξεκόπηκε και ύψωσε δική της σημαία με τον Μιχαήλ Άγγελον τον Κομνηνόν. Είναι το γνωστό "Δεσποτάτο της Ηπείρου", που εκτεινόταν από το Δυρράχιο μέχρι τη Ναύπακτο, με πρωτεύουσα την Άρτα. Το νέο αυτό ελληνικό κράτος ξέφυγε από τη νοοτροπία του Βυζαντίου, δημιούργησε κατάσταση καθαρά ελληνική και γι' αυτό δεν θεώρησε αρκετό το όνομα του κράτους "Δεσποτάτο της Ήπείρου" και το ονόμασε "Δεσποτάτο της Ελλάδος".

Το Δεσποτάτο της Ελλάδος εμφανίστηκε πρωτοπόρο στην αναγέννηση του ελληνισμού, πάλεψε με Λατίνους, Σέρβους, Βούλγαρους, Αλβανούς νικηφόρα, αλλά τελικά διαλύθηκε και δεν μπόρεσε από το χάος, που προέκυψε, να διαπλάσει το νέο ελληνικό κόσμο. Έκτοτε η Ήπειρος έγινε αγρός αδέσποτος. Το 1430 τα Γιάννενα έπεσαν στα χέρια των Τούρκων.

Σε τέτοια κατάσταση πραγμάτων ήρθε στο προσκήνιο της ιστορίας ο μέγας πολεμαρχός, ο Σέρβος Στέφανος Ντουςάν (1338-1355), άρχων της Σερβίας. Άνθρωπος φιλόδοξος και μεγαλομανής επιχείρησε μεγάλη εκστρατεία προς κατάκτηση της Βαλκανικής. Αφού εξόρμησε από τη Σερβία, κατέλαβε τη Μακεδονία, Θράκη, Θεσσαλία, Ήπειρο, Αλβανία και ονόμασε τον εαυτό του Αυτοκράτορα Σερβίας και Ρωμανίας, Δεσπότη Άρτας και κόμητα Βλαχίας (Θεσσαλίας) με σκοπό τον εκσερβισμό της εκτεταμένης χώρας, που είχε καταλάβει.

Μέσα στο πρόγραμμα αυτό του εκσερβισμού, βρέθηκε και η Ήπειρος, στην οποία ανήκει και η δική μας περιοχή.

Απ' όσα ιστορήθηκαν παραπάνω, με γνώμονα την ιστορική αλήθεια, εξάγεται αναμφισβήτητο ιστορικό συμπέρασμα, ότι οι κάτοικοι της Ηπείρου ήταν ακραιφνείς Έλληνες, μιλούσαν ελληνική γλώσσα και, επί πλέον, υπήρξαν πρωτοπόροι της αναγεννήσεως του νεότερου ελληνισμού. Πώς λοιπόν βρέθηκαν τόσα πολλά σερβικά τοπωνύμια

στις περιοχές, που κατέλαβε ο Στέφανος Ντουσάν; Μία και μόνη εκδοχή απομένει: Άλλαξαν τις ελληνικές ονομασίες με σερβικά τοπωνύμια, για να δώσουν στον τόπο κάποια μορφή σερβική.

Αλλά αν βγάλομε τις σερβικές τοπωνυμίες, που επιβλήθηκαν στα κατεχόμενα εδάφη κατά τρόπο αυθαίρετο, τίποτε άλλο σερβικό δεν έχομε να αναγράψομε στην ιστορία της Βούρμπιανης.

Μπορεί να ανιχνευτούν και σήμερα στην ομιλουμένη γλώσσα της Βούρμπιανης πολλές γερμανικές λέξεις - κατάλοιπα της εγκατάστασής των Γότθων -, όπως αναγράψαμε προηγουμένως, σερβική όμως λέξη καμιά¹.

Αυτό σημαίνει πως το οικοδόμημα, που θέλησε να ανεγείρει ο Στεφ. Ντουσάν, δεν είχε κανένα σταθερό υπόβαθρο, για να στηρίζεται. Μετά το θάνατό του (1355) το σερβικό κράτος διασπάστηκε σε κρατίδια, τα οποία βαθμηδόν υποτάχτηκαν στους Τούρκους.

Εδώ και αρκετά χρόνια (προπολεμικά) είχε συσταθεί στο Υπουργείο Παιδείας μιά υπηρεσία, για να αντικαταστήσει τα ξενικά ονόματα με γνήσια ελληνικά και κατά προαίρεση των Κοινοτήτων. Ρωτήθηκαν οι Κοινότητες, και πολλές δέχτηκαν την αντικατάσταση, όρισαν μάλιστα και τα νέα ελληνικά ονόματα.

Η δική μας Κοινότητα δεν συγκατατέθηκε να το αλλάξει, όχι γιατί το όνομα "Βούρμπιανη" έχει κάτι το εύηχο, αλλά γιατί το όνομα αυτό είναι στενά συνδεδεμένο με την ιστορία της Κοινότητας και η αλλαγή της ονομασίας θα ήταν ανευλάβεια προς μερικά κεφαλαιώδη γεγονότα της δράσεώς της και τα οποία με την αλλαγή θα ελησμονούντο από τις επερχόμενες γενεές. Θα ήταν επίσης ανευλάβεια και προς μερικά έξοχα πρόσωπα, συνδεδεμένα με τη Βούρμπιανη, την οποία τίμησαν, δόξασαν και ευεργέτησαν.

1. Δεν είναι απόλυτο. Σε άρθρο μου "Επιδρομές Σλάβων και σλαβικά τοπωνύμια", που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό της Ηπειρ. Εταιρείας, τεύχ. 113, 114 Φεβ. -Μαρτ. 1986, και στο περιοδικό "Κόνιτσα" Μαρτ.-Ιούν. 1986 γράφω πως, εκτός από τα σλαβικά τοπωνύμια, υπάρχουν και άλλες σλαβικές λέξεις, όπως ζακόνι, ντόμπρος, λάμπαβο (χαλαρό), γκαρίλα, γκόλιος, οβορός (αυλή), βερβερίτσα,

Γι' αυτό καλά έκαμε η Κοινότητα και δεν δέχτηκε ν' αντικαταστήσει το ιστορικό της όνομα, γιατί η Βούρμπιανη, παρ' όλο το σερβικό της όνομα, απέχτησε υψηλό περιεχόμενο ελληνικό. Μεγάλα ιστορικά ελληνικά γεγονότα έγιναν με το όνομα αυτό, γιατί ο Ρίζος Δημάρατος, ο Βουρμπιανίτης, ως Γραμματέας του Αλέξανδρου Υψηλάντη, έδωσε το παρόν της Βούρμπιανης στο μεγάλο εθνικό ξεσηκωμό του 1821, γιατί ο Βουρμπιανίτης Κώστας Γραμματικός ήταν, τρόπον τινά, υπουργός των Οικονομικών στην Αυλή του Αλή Πασά Ιωαννίνων, γιατί ο Αλέξης Τράντας επιστημονική αυθεντία της ιατρικής επιστήμης, ήταν Βουρμπιανίτης, ο Χαρίλαος Ζήκος, ευεργέτης του χωριού μας, ο Σωκράτης Δημάρατος, θρυλικός ήρωας του ελληνοϊταλικού πολέμου, κτλ. κτλ. Πώς λοιπόν να αλλάξει το όνομα της ιστορικής Βούρμπιανης; Κάτι τέτοιο θα ήταν ιεροσυλία.

Πολλές φορές στο παρελθόν έθεσα στον εαυτό μου το καυτό ερώτημα: Χωρίς αμφιβολία είμαστε Έλληνες. Δεν αρνιόμαστε την ελληνικότητα της Βούρμπιανης, χωρίς να είχε πάντοτε το ίδιο όνομα. Αλλά πώς βρέθηκε τόση συσσώρευση, τόση πλημμύρα σερβικών τοπωνυμιών στην ελληνική ύπαιθρο; Μήπως είμαστε Σλάβοι εξελληνισθέντες κατά τη θεωρία του Γερμανού ιστορικού Φαλμεράϋερ;

Μου πέρασε κι αυτό από το νού μου. Χαίρω υπερβολικά, γιατί στο μικρό αυτό έργο μου μπόρεσα να βάλω τα πράγματα στη σωστή θέση τους.

γκουσταρίτσα, ζάμπα, πέστροφα, ρούχο, τσέλιγκας, τσέργα, κοζίνι, κλιέτσα (= βελόνα για πλέξιμο), μότσιαλη, οβίρα, μπορίκα, κόσα, σίλβο (= υπόξινο δαμάσκηνο), σελιό, κλενάδι ντομπολίτσα, μπλανούτσα (= φράουλα), ρουσιέτσα, σλάμκα, φουσκή, τσέτινο, έλσια, λίπα, ζέλινα (= συκοφαγός), ντρέζγκος (= τσίχλα), τσιάμικο (ξύλο) κτλ., κτλ. Οι περισσότερες από τις λέξεις αυτές αναφέρονται στον υπαίθριο νομαδικό βίο, πράγμα που πιστοποιεί τις αγροτικές και κτηνοτροφικές ασχολίες των Σλάβων. (N.X.P.)

Φραγκική διείσδυση

Μετά το θάνατο του Στέφ. Ντουσάν (1355), κατακερματίσθηκε το μεγάλο κράτος του σε μικρές σερβικές ηγεμονίες, με αρχηγούς διαφόρους Σέρβους δυνάστες. Ο τεμαχισμός αυτός έδωσε τη δυνατότητα διεισδύσεως των Φράγκων από τη Θεσσαλία, που κατείχαν, προς τα βορειοανατολικά κρσπεδα της Ηπείρου, την κοιλάδα του Σαρανταπόρου.

Η Ήπειρος στην υπαιθρο, καθώς, βέβαια, και σε άλλες περιοχές του βυζαντινού κράτους, αποτελούσε χωροδεσποτείες, τιμάρια, και ο επί κεφαλής αυτών χωροδεσπότης λεγόταν "Κύρης". Η διαίρεση αυτή της υπαίθρου σε τιμάρια με τους χωροδεσπότες επί κεφαλής, ήταν σύστημα στρατολογίας από τη βυζαντινή εποχή και επικρατούσε και κατά τους νεότερους χρόνους, μέχρις ότου καθιερώθηκε υποχρεωτική γενική στρατολογία. Ο αυτοκράτορας δηλαδή παραχωρούσε μιά ανάλογη έκταση καλλιεργήσιμης γής, που λεγόταν τιμάριο, με την υποχρέωση να στρατολογούν και να συντηρούν, σε περίοδο πολέμου, ορισμένο αριθμό ανθρώπων του τιμαριού.

Οι Φράγκοι, όταν κατέλαβαν την κοιλάδα του Σαρανταπόρου, δεν επιφύλαξαν στους εαυτούς των και μόνους το δικαίωμα της κατοχής των εν λόγω τιμαριών, αλλ' αφήκαν την κατοχή μερικών από αυτά στους κατοχούς Έλληνες, που βρήκαν και που έφεραν το όνομα του "Κύρη", πράγμα, που αναφέρεται συχνά στο περίφημο "Χρονικό του Μορέως" (ποίημα που γράφτηκε γύρω στα 1300).

Οι κύρηδες (κύριδες, από το κύριος) αναγνώριζαν μεν την υπέρτατη κυριαρχία του Φράγκου ηγεμόνα, διατηρούσαν όμως, κατά το μάλλον και ήττον, την αυτονομία τους, τις κτήσεις τους και, εν μέρει, τα προνόμια, που εξασφαλίστηκαν σ' αυτούς εγγράφως και με όρκο:

**"Ταύτα ζητούμεν λέγομεν μεθ' όρκου να μας ποίσης,
εγγράφως να τα έχωμεν εμείς και τα παιδιά μας.
Από του νύν και έμπροσθεν Φράγκος να μη μας βιάση
ν' αλλάξωμεν την πίστιν μας και Φράγκοι να γενούμε".**

Υπάρχει στη Βούρμπιανη μιά τοπωνυμία "στα Κυρτασιάδια". Είναι μιά κατάφυτη έκταση με οπωροφόρα δένδρα και αμπέλια, απέναντι από το χωριό, στο δρόμο προς την Οξυά (Σελτση). Το αρχικό όνομα της τοποθεσίας είναι "στου Κύρη τα σιάδια".

Δεν υπάρχει αμφιβολία πως η τοπωνυμία αυτή είναι βυζαντινή, γιατί το όνομα Κύρης είναι λέξη της βυζαντινής γλώσσας και σημαίνει το κύριον, τον νοικοκύρη, τον εξουσιαστή, τον αφέντη. Και η λέξη "σιάδι" πληθυντ. "σιάδια" (ισιάδι) φαίνεται επίσης να είναι βυζαντινής προέλευσης και συνηθίζεται πολύ στην ομιλουμένη γλώσσα της Βούρμπιανης, όπως: "ο χορός στο σιάδ' της Παναγίας", "του φαίνονται όλα σιάδια και λιβάδια".

Η τοπωνυμία "στου Κύρη τα σιάδια" σημαίνει επίπεδη έκταση, που ανήκε στον αφέντη και μας φέρνει σε μιά άλλη εποχή, σε ένα διαφορετικό καθεστώς της υπαίθρου χώρας, χωρισμένης σε μικρά ή μεγάλα τιμάρια ή φέουδα, που υπάγονταν στην κυριότητα των Κύρηδων.

Σωζόταν μέχρι προ τινος στον κάτω μαχαλά, ως λείψανο της Φραγκοκρατίας, και το οικογενειακό όνομα Ντούκας - Δούκας. Το όνομα αυτό (από το λατιν. *dux* γεν. *ducis* = ηγεμόνας, αρχηγός) εσήμαινε αξίωμα, που εδίδετο από το Φράγκο Βασιλιά σε ορισμένους Κύρηδες για την αφοσίωση και ικανότητα, που έδειχναν στην εκτέλεση των στρατιωτικών τους καθηκόντων, γιατί οι Φράγκοι βρέθηκαν στην ανάγκη να σχηματίσουν στρατό και από ντόπιους, για να ενισχύσουν τον ολιγάριθμο δικό τους.

Το όνομα Ντούκας στον κάτω μαχαλά φανερώνει, όχι μόνο ότι υπήρχε Βούρμπιανη στην περίοδο της Φραγκοκρατίας, αλλά σε συνδυασμό με την ιστορική τοπωνυμία "στου Κύρη τα σιάδια" - Κυρτασιάδια, όπως λέγεται σήμερα - ότι κατείχε αξιόλογη θέση στο στρατό των ντόπιων, γιατί οι Κύρηδες ήταν οι αρχηγοί στα ελληνικά τμήματα του φραγκικού στρατού.

Η φραγκοκρατία λοιπόν είχε και ντόπιους στη διοίκηση και συνεργούς στις πολεμικές επιχειρήσεις, όπως αποδεικνύει η τοπωνυμία "στου Κυρ' τα σιάδια" και το οικογενειακό όνομα Δούκας. Ώστε θα επικρατούσε στη Βούρμπιανη κάποια σχετική ευημερία στην περίοδο της κατοχής της από τους Φράγκους. Από την κυριαρχία τους δεν σώθηκε κανένα άλλο ίχνος, πλην του ονόματος "Δούκας", που απαντά, βέβαια, και σε άλλα μέρη της Ηπείρου και της Ελλάδος γενικότερα.

Ιστορικά συμπεράσματα

Νομίζω ότι, απ' όσα στοιχεία παραθέσαμε, προκύπτει αναμφισβήτητο το συμπέρασμα ότι η Κοινότητά μας υφίσταται από παλιά, ότι ήταν ανέκαθεν χωριό ελληνικό, αν και δεν μας παραδόθηκε το ελληνικό του όνομα, αφού από τον 14ο αιώνα οι γενιές, η μιά μετά την άλλη, μας παρέδωσαν το όνομα "Βούρμπιανη".

Γιατί, πώς αλλιώς να εξηγηθούν οι αρχαιοπρεπείς φράσεις και λέξεις, που παραθέσαμε; Πώς να εξηγηθεί εκείνο το: "τις σε κηραλεύει = τι σε κηραλεύει η μοίρα σου", που το λεν κάθε ώρα και κάθε στιγμή στα απρόσεκτα και ζωνηρά παιδιά τους οι Βουρμπιανίτες; Πώς να εξηγηθούν τα : θιαμαίνομαι, απλογιούμαι, λογιαζώ, τηράω κτλ.;

Από πού κι ως πού βρέθηκαν στο στόμα των Βουρμπιανιτών γερμανικές λέξεις; Από πού έμαθαν να λένε το άηχο του φουστανιού, τσιπουνιού "τσιπί"; Πού έμαθαν να λένε: "έγινε μεγάλο γκιαφέν", "μη τσιμουτάς" κτλ., κτλ., αν δεν δεχθεί κανείς τις παραπάνω εξηγήσεις μας;

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η Βούρμπιανη όπως φαίνεται

Σε μας έλαχεν ο κλήρος, όχι και τόσο εύκολος, να συγγράψουμε την ιστορία της ιδιαίτερης πατρίδας μας, της γενέτειράς μας, της οποίας αγνοούμε και αυτό ακόμη το αρχικό, το ελληνικό όνομά της.

Το γνωστό σήμερα όνομα "Βούρμπιανη" έχει την αρχή του από τον 14ο αιώνα, εποχή, κατά την οποία, όπως αναπτύξαμε προηγουμένως, είχε καταληφθεί η Ήπειρος από τους Σέρβους, οι οποίοι άλλαξαν τα ονόματα των ελληνικών χωριών με σερβικά. Η ιστορία της αρχίζει πολλούς αιώνες πρωύτερα, κι απ' εκεί έπρεπε ν' αρχίσουμε, για να μην εμφανίσουμε μιά ιστορία ακέφαλη, αλλά πλήρη. Και τώρα ας κατεβούμε από το ύψος των αιώνων και ας προσγειωθούμε σε γνώριμα εδάφη.

Εκείνος που αγναντεύει και παρατηρεί τη Βούρμπιανη απ' ένα ψηλό και προεξέχον σημείο (π.χ. από τον Άγιο Κωνσταντίνο), αντιλαμβάνεται αμέσως ότι το χωριό διαχωρίζεται σε δυό, στην κάτω και πάνω Βούρμπιανη και το σημείο του διαχωρισμού είναι τα Μπεζε-ντάδικα σελιά. Βλέπει εκεί τη συνέχεια του χωριού να διακόπτεται από μιά καλλιεργημένη έκταση και ύστερα πέρα απ' αυτή να συνεχίζονται τα σπίτια της συνοικίας των Αγίων Αποστόλων στην πάνω Βούρμπιανη.

Η συνοικία (μαχαλάς) των Αγίων Αποστόλων, εκτός από την έκτασή της προς τα πάνω, εκτείνεται και προς τα κάτω, μέχρι την αγορά του χωριού, τ' αργαστήρια¹.

1. Για τη σωστή αυτή παρατήρηση του Β. Δημάρατου για τον Απόστολο μαχαλά, βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Πιό κάτω από την αγορά, στον κάτω μαχαλά, βρίσκεται μιά βρύση με άφθονο και κρύο νερό· είναι η ονομαστή Βαρβάρα. Κι εδώ ας σταματήσουμε ως ευλαβείς προσκυνητές.

Όρος απαραίτητος για την ίδρυση ενός συνοικισμού είναι το άφθονο νερό, γιατί χωρίς αυτό δεν μπορούν ούτε στιγμή να ζήσουν άνθρωποι και κατοικίδια ζώα. Γι' αυτό η Βαρβάρα με το άφθονο και αστείρευτο νερό της, χειμώνα καλοκαίρι¹, είναι δώρο θεϊκό. Κι εκείνος ο "Γκίνης" στους "Αρσάδες" τί σου λέει; Οι αρχαίοι Έλληνες τέτοιες πηγές αθάνατες τις λάτρευαν και πίστευαν πως σ' αυτές πλένονταν και λουτσίζονταν οι νύμφες Νηρηίδες - Νεραΐδες, όπως παρόμοια πιστεύει μέχρι σήμερα ο απλοϊκός χωρικός της υπαίθρου.

Χωρίς Βαρβάρα Βούρμπιανη δεν γινόταν. Ο πρώτος πυρήνας της, ο κάτω μαχαλάς, για να σταθεί και να επιζήσει, είχε ανάγκη απ' ένα ζωτικό χώρο, κι ο ζωτικός της χώρος για ν' αποδώσει, ήθελε νερό, πολύ νερό, που του το έδωσε άφθονο η βουρμπιαννα Βαρβάρα. Να γιατί στη Βαρβάρα χρωστάμε τη Βούρμπιανη. Με το άφθονο νερό και το μόχθο των κατοίκων έγινε ο κάτω μαχαλάς, που λέγεται κι αυτός "Βαρβάρα" κι οι κάτοικοι "Βαρβαίτες", ένας συνοικισμός αξιοζήλευτος. Αξιοποιήθηκε αρκετός εύφορος χώρος για τον επισιτισμό των κατοίκων. Ο συνοικισμός μεγάλωσε και πυκνώθηκε και στο μικρό ναΐσκο, που βρισκόταν πάνω σε κατάφυτο και γραφικό λόφο, κατασκεύασαν ευρύχωρο ναό, τη Μεταμόρφωση του Σωτήρος, την "Αϊ Σωτήρα", ενώ σε μεγάλη, επιμήκη έκταση, κάτω από το "Πηγαδούλι", έγινε το πρώτο νεκροταφείο του χωριού.

Η πάνω Βούρμπιανη κατείχε μεγαλύτερη έκταση, χωρίς όμως και να προσφέρεται για την ανάπτυξη της γεωργίας, όσο ή κάτω, την οποία καθιστούσε ασυγκρίτως παραγωγικότερη ή ομαλότητα του εδάφους και το άφθονο νερό. Άλλωστε η ζωή των κατοίκων δεν εξαρτιόταν κατά το ζωτικότερο μέρος από τη γεωργία.

1. Αυτό οφείλεται στο ότι στη χαράδρα, που σχηματίζεται από Ανάληψη, Καραμήτση, Απόστολοι, Μπεζεντάδικα, μαζεύονται όλα τα απ' εδώ κι απ' εκεί υπόγεια νερά. (N.X.P.)

Βιοποριστικές απασχολήσεις των κατοίκων

Εδώ και κάμποσα χρόνια ήθελαν να αξιοποιήσουν γεωργικώς τη Βούρμπιανη και τους εστάλη γεωπόνος καθηγητής, για να δώσει ανάλογες συμβουλές. Τον κόπο του έχασε! Οι Βουρμπιανίτες, όσοι βρίσκονταν εκεί, δεν το κουνούσαν απ' τ' αργαστήρια, για να πάνε ν' ακούσουν πώς να δουλέψουν τα χωράφια. Άλλωστε, εκ παραδόσεως, στη Βούρμπιανη η καλλιέργεια της γής είναι έργο των γυναικών, οι οποίες δεν είχαν ανάγκη από γεωπόνο, γιατί μόνες τους ήξεραν τη δουλειά τους.

Ο αείμνηστος Χασιώτης, που πολλές φορές είχε επιθεωρήσει την Ήπειρο ως Διευθυντής της Γεωργίας, έλεγε πως οι γυναίκες είναι οι καλύτεροι γεωργοί. Το καθεστώς αυτό είναι παράδοση αιώνων και δεν μπορεί ν' αλλάξει τώρα. Οι Βουρμπιανίτες να δουλέψουν γεωργοί, το θεωρούσαν ντροπή και έτσι τη δουλειά αυτή τη φορτώναν στις γυναίκες, που ξεθεώνονταν οι μαύρες στη δουλειά!

Γι' αυτό τώρα, που τό' φεραν τα πράγματα να φύγουν και να παν στις πολιτείες, έριξαν πέτρα πίσω τους, πήραν παταριά¹. Το Μάρτη, τον Απρίλη και τους άλλους μήνες, μόνο γυναίκες έβλεπες στα χωράφια και στ' αμπέλια να δουλεύουν· άντρα κανένα, πουθενά, ούτε για όρκο. Και ζούσαν καλά, αλλά όλα με σκληρή δουλειά, με τυράννια. Είχαν τον κήπο τους, τ' αμπέλια, τα γίδια τους, τη γελάδα, το βούτυρο, το ξινόγαλο κι η πίττα δεν τους έλειπε ποτέ. Έτρωγαν τα παιδιά και θεοραπείονταν.²

1. Φόβος. Πήρα παταριά = φοβήθηκα (N.X.P.)

2. Ευχαριστιόνταν, αισθάνονταν ικανοποίηση, αγαλλίαση (N.X.P.)

Είχαν το κρασί τους, το ρακί, τον παστρεμά τους. Τα παιδιά ήταν συμμαζεμένα, μάθαιναν γράμματα και αργότερα μιά τέχνη. Τα κορίτσια παντρεύονταν εύκολα, προίκα δεν χρειαζόταν εκτός απ' την αρμάτα τους, που την ετοιμάζαν στον αργαλειό μονάχα τους. Και το χειμώνα είχαν στάβα τα κούτσουρα κι η φωτιά έκαιγε στη βάτρα μέρα νύχτα. Τί να πω για τους χορούς, τα γλέντια με τα βιολιά, τις γιορτές, τα διάφορα ήθη και έθιμα. Αυτά όλα φωνάζουν και καλούν τον κόσμο να γυρίσει στα χωριά. Είναι της πατρίδας η φωνή, που μας καλεί, για να μη γυρίζομε στα ξένα περικεντέδες¹.

Αλλ' ας γυρίσομε σ' εκείνα που λέγαμε. Δεν υπήρχε ποτέ στη Βούρμπιανη γεωργική συνείδηση. Μπορεί να είναι δυσάρεστο που το λέω, αλλ' αυτή είν' η αλήθεια. Από τα γεωργικά έργα, σ' εκείνο, που αισθάνονταν κλίση εξαιρετική οι παλιοί Βουρμπιανίτες, ήταν η δεντροκαλλιέργεια και η αμπελουργία. Σ' αυτά η Βούρμπιανη ξεπερνούσε όλα τα χωριά. Υπήρχαν τον παλιό καιρό δεντροκήπια θαυμαστά. Απ' ό, τι θυμόμαστε εμείς, ήταν του Κώστα Γραμματικού, του Χρήστου Μανώλη, του Παπαζήση, του Τζίτζη, του Χαρίση Μίγιου και άλλα πολλά.

Αλλ' από ποιανού τον κήπο, την αυλή, το χωράφι ή τ' αμπέλι έλειπε η γλυκομηλιά, η κιδωνιά, η βασιλογκορτσιά, η καρυά, η κερασιά, η μουρβιά; Και ποιος απ' τους παλιούς δεν θυμάται την κερασιά του Νικολάκη τη θεόρατη, στοιχειό σωστό στη μέση στο χωριό; Ελεεινοί άνθρωποι, αντί να της καθαρίσουν τα ξεράδια και να της δώκουν μιά ζωή καινούργια, την έκοψαν από τη ρίζα για καψόξυλα.

1. Παραμελημένοι, τιποτένιοι, ανεπρόκοποι. (N.X.P.)

Και τώρα τελευταία, όπως μου λεν, έπεσε στις καρυές τσεκούρ' αλύπητο! Δεν αφήνουν καρυά για καρυά, και το χωριό στέκεται βουβό και τους κοιτάζει¹. Κι όλα αυτά τα δέντρα στην ανθοφορία τους μας χαρίζουν θέαμα αξέχαστο· ένα μπουκέτο απ' άνθια λογής λογιών ήταν όλο το χωριό και πλημμύρα ουράνιες μυρωδιές. Κι όταν τ' άνθια έπεφταν πλημμύριζε όλος ο τόπος. Παντού βλάστηση, πράσινο, ρυάκια.

Και τα νερά κυλιούνταν, έστηναν με τη βουή τους γλυκό τραγούδι απ' όλες τις μεριές, που έσμιγε με των πουλιών τα κελαηδήματα και δεν σιγούσε μέρα νύχτα! Να, πώς ήταν η Βούρμπιανη πλουμιστή και γραμμένη.

Κι όποιος την έζησε, δεν τη βγάζει από το νού του.

Βούρμπιανη και πάλε Βούρμπιανη!...

1. Τα κόκκαλα του Β. Δημάρατου θα τρίζουν μεσ' στο τάφο τους από το άλλο ανοσιούργημα, που έγινε στο χωριό. Εδώ και κάμποσα χρόνια τα δυό θέορατα λευκάδια στο "παλιό Σχολειό" κόπηκαν "για να μην πέσει -λέει - κεραυνός". "Ζεύ, Βασιλεύ, της λεπτότητος των φρενών", για να θυμηθώ τον Αριστοφάνη, (Νεφέλες, στ. 153). Έτσι τα δυό πανύψηλα λευκάδια, που στις κορυφές των κλαδιών τους κάθονταν το καλοκαίρι τα πανέμορφα γκαλίτσια και κελαηδούσαν οι ζιέλινες, σωριάστηκαν και πάνε. Κρίμα που δεν βρέθηκε καποιος να σταματήσει, πριν απ' τη σφαγή, το μεγάλο κακό. (N.X.P.)

Αν σταθείς στη σκοπιά της Αϊ Σωτήρας ή και κάπου αλλού κι αγναντέψεις πέρα στα υψώματα, θα ιδείς μεγάλες πρασινάδες αμπελιών, που κλείνονται με χτίσματα¹ από πέτρα, και λες πόσο υλικό χρειάστηκε και πόση ανθρώπινη δουλειά, για να γίνουν όλ' αυτά σ' ένα χωριό. Και τα χτίσματα είν' όλα καλοδουλεμένα, όλα ίσια με το ράμμα, τεχνικά, από τεχνίτες καμωμένα. Κι οι τεχνίτες αυτοί ήταν απ' την παλιά τη Βούρμπιανη, νοικοκυραίοι. Δεν τά' θελαν ξέφραγα τ' αμπέλια τους. Κι έβλεπες παντού πολλών λογιών εκλεχτά σταφύλια, μοσκοστάφυλα, κορίθια, μαυροντέμπουνα, ντοβρινά. Κι ανάμεσα στ' αμπέλια περνούσαν δρόμοι φαρδιοί, σωστά ντερβένια. Ποιός δεν θυμάται τ' Αϊ Θανασιού τον πλατύ το δρόμο, όλο χτισμένο, που τραβάει για το Μεγαλάκκο; Ποιός δεν θυμάται πάλι τον πλατύ το δρόμο, που πάει στο μύλο του Σωτήρη², τον άλλο, που ροβολάει στην ποταμιά και τον άλλο, που σε βγάζει στις Αρατροβιές (νεροτροβιές); Βλέπομε πως την αμπελουργία τη βοηθάει και η τέχνη, κι ήταν τεχνίτες αυτοί, που δούλευαν τ' αμπέλια³ και γι' αυτό έβλεπε κανένας στα έργα μεγάλη συμμετρία και μεράκι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

1. Τοίχοι χωραφιών.

2. Ήταν κάτω από του Τόση, μεταξύ ξύλινου και πέτρινου γεφυριού. (N.X.P.)

3. Τον παλιό καλό καιρό υπήρχαν αμπέλια στον Αϊ Θανάση, Λόντσα, Τόση, Μπιζιουνιά, Αρατροβιές, Φυτειά, Στανιά, Κυρτασιάδα, Σιουμάρα, Κάστρο, Πετσιγκαζο κτλ., κτλ. (N.X.P.)

Οι οικοδομικές τέχνες

Είπαμε παραπάνω πως η ζωή στη Βούρμπιανη, όπως βέβαια και σ' άλλα χωριά, δεν εξαρτιόταν μόνο από τη γεωργία, αλλά περισσότερο από την τέχνη. Ο άνθρωπος, έλεγαν στη Βούρμπιανη, που δεν ξέρει καμιά τέχνη του χεριού, είν' άνθρωπος λειψός, κάτι του λείπει, δεν του πιάνει για τίποτε το χέρι. Ο άνθρωπος, έλεγαν, πρέπει να μάθει από μικρός μιά τέχνη, κι ύστερα, αν τού' ρθουν βολικά τα πράγματα, ας την αφήσει. Η τέχνη είναι για τον άνθρωπο ένα φυλαχτό, η πιο σίγουρη ασφάλεια ζωής, που κανένας, όπως και νά' ρθουν τα πράγματα, δεν μπορεί να του την αχρηστέψει.

Αυτή ήταν η αγωγή στη Βούρμπιανη, που δεν τη μάθαιναν στο σχολειό, αλλά μοναχοί τους, στη ζωή, και με την αγωγή αυτή έζησαν χρόνια και χρονάκια, ατέλειωτους αιώνες. Με το σφυρί, το σκεπάρι, το πριόνι, το μυστρί στο χέρι πέρναγαν ό,τι μπόρες και αν τους έβρισκαν. Με την τέχνη, έλεγαν, αν δεν βρεξει θα σταλάξει.

Όταν οι Τούρκοι πήραν την Πόλη¹, έπεσε πείνα φοβερή. Οι μόνοι που δεν πείνασαν ήταν οι μαστόροι. Φαίνεται πως είχαν πάει στην Πόλη και Βουρμπιανίτες τότε, γι' αυτό και έχομε στο χωριό το επίθετο "Πολίτης".

Η ιστορία της Βούρμπιανης βάδιζε χέρι-χέρι με τις οικοδομικές τέχνες. Είχαν σύστημα στη δουλειά, πολλοί μαζί, "αντάμα", όπως λεν, χώρια δεν δούλευε κανένας, όλο αντάμα στη δουλειά με τα γνωστά μπουλούκια.

1. Κωνσταντινούπολη. Οι Τούρκοι άκουγαν "εις την Πόλη" και την ονόμασαν Ισταμπούλ. (N.X.P.)

Όπως στο χορό δεν μπορεί κανένας να χορέψει μοναχός του, θέλει συντρόφους, κι ένας πάει μπροστά, για να τον σύρει, έτσι και στο μπουλούκι χρειαζόταν ένας να πάει μπροστά, να το σέρνει, ο πρωτομάστορας, που κανένας νόμος δεν το έβαζε από πάνω τους, αλλ' έμπαινε μόνος του με την αξιοσύνη του στη δουλειά με τις ικανότητές του, την πείρα του, αλλά και με την καλή του τη ψυχή να φέρεται σαν πατέρας στους μαστόρους και στα μαστορόπουλα. Επιβαλλόταν έτσι στους άλλους με τις γνώσεις του πάνω στην οικοδομική τέχνη, το δυναμισμό του, το κύρος του, το χαρακτήρα του. Ανάποδους πρωτομάστορες τους απέφευγαν σαράντα ράχες, που λέει ο λόγος. Άστον, έλεγαν, αυτόν, γιατί είναι "καλό τυρί σε σκύλινο τομάρι". Τον αρχηγό του μπουλουκιού τον λέγαν, όπως είπαμε, πρωτομάστορα, τους άλλους συντεχνίτες τους έλεγαν μπουλουξήδες και τα παιδιά μπουλουξόπλα, που, αν δεν είχανε δικά τους, έπαιρναν, προπάντων ορφανά από το χωριό. Τα συμμαζεύαν στο μπουλούκι και δεν άφηναν να τα συμπαράσέρνει ο κάθε αέρας, που φυσούσε. Έτσι το μπουλούκι, δίχως να το συνειδητοποιεί, ασκούσε, με την πρόσληψη των ορφανών αυτών παιδιών στο μπουλούκι και μιά πολύ σπουδαία κοινωνική πρόνοια κι αποστολή.

Ο πρωτομάστορας συμφωνούσε τις δουλειές, αυτός υπόγραφε, αυτός τις ξεκινούσε κι έδινε το πρώτο ρέγουλο, δηλ. ρύθμιζε, κανόνιζε όλη τη δουλειά, τί θα έπαιρνε ο καθένας, μέχρι και τα "πράματα" δηλ. μουλάρια, γαϊδούρια κανόνιζε για τη μεταφορά των υλικών.

Τα μπουλούκια έβγαζαν πέρα όλες τις δουλειές, που αναλάμβαναν, μικρές ή μεγάλες. Δεν έλειπαν, βέβαια, οι αγωνίες και οι δυσκολίες. Από το ωραίο μεσαιωνικό τραγούδι "της Άρτας το γεφύρι" μαθαίνομε τη μεγάλη αγωνία, που τράβηξαν για να το στεριώσουν. Οι μαστόροι του τραγουδιού αυτού ίσως ήταν μπουλουξήδες Βουρμπιανίτες και Πυρσογιαννίτες. Του γεφυριού η καμάρα, για να στερεωθεί, ήταν δύσκολο πράγμα την εποχή εκείνη. Ήταν τεχνικό κατόρθωμα, που το απαθανάτισε το γνωστό δημοτικό τραγούδι:

**Σαράντα πέντε μάστοροι κι εξήντα μαθητάδες
γεφύριν εθεμέλιωναν στης Άρτας το ποτάμι.
Ολημερίς το χτίζανε, το βράδυ γκρεμιζόταν.**

Μοιριολογούν οι μάστοροι και κλαιν οι μαθητάδες:

- Αλίμονο στους κόπους μας, κρίμα στις δούλεψές μας κλ.π.

Η ομαδική μορφή της ασκήσεως των οικοδομικών τεχνών (τα μπουλούκια) διήρκεσε επί αιώνες και συντέλεσε στην ανάπτυξη ομοιόμορφου τρόπου ζωής μεταξύ των μελών της κοινότητας. Με τον καιρό τροποποιήθηκε ο ομαδικός αυτός ρυθμός και διαμορφώθηκε το καθεστώς της ατομικής εργασίας, για το οποίο θα επανέλθομε. Πρέπει ακόμα να πούμε πως το μπουλούκι δεν απομακρυνόταν πολύ από τη Βούρμπιανη. Ταξίδευε στο εσωτερικό της Ηλείου και στις γειτονικές επαρχίες Στερεάς Ελλάδος, Θεσσαλίας, Μακεδονίας. Τα μακρινά ταξίδια και η μακρόχρονη απουσία από το χωριό ήταν άγνωστα. Έφευγαν από το χωριό ομαδικά, άμα περνούσαν οι Αποκριές και γύριζαν πάλι ομαδικά το Σαραντάημερο στο χωριό, αν οι δούλεψές τους το επέτρεπαν. Περνούσαν έτσι το χειμώνα στην αξέχαστη βάρτρα, στη φωτιά με τα ξύλα και τα κούτσουρα¹. Το σπίτι τους μοσκοβούσε από τα λοής - λογιών οπωρικά, που είχαν στα σεντούκια, και στα σταλίκια στην ογνίστα κρέμονταν ο παστρεμάς και τα λουκάνικα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

1. Ξεκουράζονταν για τα καλά στο χωριό το χειμώνα. Την άνοιξη έπρεπε πάλι να φύγουν για τη σκληρή δουλειά. Το φαγητό τους στη δουλειά ήταν λιτό. Πού να βρεθούν εκεί τα φαγοπότια του χωριού! Όταν (χρησιμοποιώ τη συνθηματική τους γλώσσα, τα κουδαρίτικα) "ο μπαρός κι η ντέντσκα τους έραζε ζιούπενα με τσιριγώπι" δηλ. ο νοικοκύρης κι η γυναίκα του τους έδινε πίττα με κρέας (κρεατόπιττα), έκαναν χαρά μεγάλη. Τις άλλες μέρες μαγείρευαν φασουλάδα και πάλι φασουλάδα. Κι αν έριχναν στην τέτζερη ρύζι, γινόταν τόσο αραιό, που εμεινε παροιμιώδης η φράση ενός μαστορόπουλου, που, πετυχαίνοντας να βγάλει με το κουτάλι από το πιάτο ένα σπυρί, φώναξε χαρούμενο: "Ελιακα ένα ρύζι". (N.X.P.)

Διαμόρφωση της Βούρμπιανης σε ενιαία και ομοιογενή κοινοτική ζωή

Ενιαία και ομοιογενής κοινοτική ζωή διαμορφώθηκε πρώτα πολύ γρήγορα στον κάτω μαχαλά, αλλ' αυτό δεν έφτανε· χρειάζονταν να γίνει σ' όλο το χωριό, σ' όλη τη Βούρμπιανη, γιατί αυτό ήταν το πιο σπουδαίο για να πάει μπροστά και να προκόψει το χωριό.

Από τότε Βουρμπιανίτες και από πού πήγαν στον κάτω μαχαλά, δεν μπορούμε να το ξέρομε. Βέβαιο είναι ότι η εγκατάστασή τους ήταν πιο παλιά από την πάνω Βούρμπιανη και πάντως το νερό της Βουρβάρας ήταν εκείνο που τους τράβηξε εκεί¹.

Δεν ήταν τότε ήσυχοι καιροί. Ξένοι κατακτητές έρπαιναν και στην Ήπειρο, τότε ο ένας πόντ' ο άλλος, κι ήταν επόμενο να ξεσπιτώνεται ο κόσμος κι ο κοσμάκης και πήγαινε αλλού, σε μέρη απόμερα, μακριά από στράτες και περάσματα². Έτσι κάπως βρήκαν κι οι Βουρμπιανίτες μιά καλή κούρνια στον κάτω μαχαλά και κούρνιασαν εκεί. Βρήκαν αρκετό ζωτικό χώρο. Νερά είχαν άφθονα. Ο συνοικισμός τους πύκνωνε, ζούσαν καλά και σ' ένα λόφο, όπως γράψαμε παραπάνω, που τον τύλιγε κατάφυτο λογγάρι, σήκωσαν ευρύχωρη εκκλησιά, την Αϊ Σωτήρα. Ήταν συνοικισμός λίγο πρωτότυπος ο κάτω μαχαλάς. Είχε μιά οικογένεια ιερατική, μεγάλη, τους Παπαναστασιαίους, που έβγαζε πολλούς παπάδες. Φαίνεται πως ήταν βυζαντινό απομεινάδι ο συνοικισμός αυτός. Μιά περίοδο ήταν στη Βούρμπιανη 13 παπάδες. Δεν πιστεύω να υπήρχαν τόσοι παπάδες σε άλλο χωριό. Κι ας μη νομίζει κανείς πως οι παπάδες αυτοί περίμεναν να ζήσουν από το χωριό. Είχαν παιδιά στα ξένα, δούλευαν κι οι ίδιοι στα κτήματα, ήταν και ραφτάδες στο χωριό. Αυτοί κεντούσαν και έραβαν τις προίκες των κοριτσιών, τσιπούνια και φλοκάτες.

1. Βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

2. Πολλά χωριά χτίστηκαν σε απόμερα μέρη (Εξοχή, Νικάνορας, Τράπεζα, Λυκόραχη, Κλειδωνιά (το παλιό χωριό πάνω στο βουνό), ακόμα και η Κόνιτσα, στην πλαγιά του βουνού, μακριά απο το διάβα του κάμπου. (N.X.P.)

Και ύστερα από την πληθώρα αυτή των παπάδων, τώρα καταστήσαμε να μην έχουμε κανένα στο χωριό, γιατί αυτός, που έχουμε, είναι από άλλο χωριό, την Οξυά (Σέλτση). Καημένη Βούρμπιανη!...

Από τους Παπαναστασιαίους, την αστείρευτη αυτή πηγή των ιερέων, απόμεινε ένας μόνος, ο Παπαματθαίος, καλός θεολόγος, αλλά κι αυτός είν' αρατισμένος στην Αμερική. Τί άλλο θα θέλαμε καλύτερο να τον είχαμε στην επαρχία μας Δεσπότη. Αλλά πού τέτοια τύχη! Ο Σπυρίδων¹ τέτοια πράγματα δεν έκανε. Είχε τους υποτακτικούς του και ο Παπαματθαίος σημεία υποταγής δεν έδινε. Όλα κι όλα. Κι έτσι εκκλησιαστικά μείναμε ορφανοί, ρημάξαμε.

Φαίνεται πως αργότερα πήγαν Βουρμπιανίτες και στην πάνω Βούρμπιανη. Ήταν περισσότεροι αυτοί από τους κατωμαχαλίτες και σχημάτισαν 4 μαχαλάδες: Τον Αϊ Γιάννη, τους Αϊ Αποστόλους, τους Σιομπάδες και τους Αρσάδες². Αν επήγαν συγχρόνως όλοι μαζί, δεν ξέρομε. Φαίνεται όμως πως κρατούσαν από το ίδιο μελέτι³ με την Κάτω, αλλ' είχαν απομακρυνθεί πολύ από την παλιά συμβίωσή τους, τα χνώτα τους ήταν αλλαγμένα, αλλά δούλευαν κι αυτοί στις οικοδομικές τέχνες, σαν κι εκείνοι. Ο τόπος τους ήταν πιο ευρύχωρος, αλλά δεν προσφερόταν όσο και του κάτω μαχαλά, για καλλιέργεια.

Ο κόσμος εκεί στην πάνω Βούρμπιανη δεν ήταν ίδιος με την κάτω. Κατοικούσαν εκεί (πάνω Β.) και κάμποσοι βλάχοι κι έβοσκαν γίδια δικά τους ή και του χωριού. Ποιοί είχαν πάει πρώτοι στους πάνω μαχαλάδες δεν το ξέρομε, μόνο οι βλάχοι είχαν πιάσει τις άκρες στους δυό μαχαλάδες του Αϊ Γιάννη και των Αρσάδων (Σαρσάδων) και έκαναν ξεχωριστή ζωή δική τους. Είχαν τα ίδια τα σκουτιά, μόνο το τσιπούνη τους είχε πολλά λαγγιόλια κι ήταν και κοντότερο. Από το σελάχι τους δεν έλειπε η φλογέρα, το καλπάκι⁴ τους έφτανε στο φρύδι και τα τσαρούχια τους είχαν φούντα φουντωτή.

1. Παλαιότερα ήταν Δεσπότης Κονίτσης, ύστερα Ιωαννίνων και τελευταία Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος. (N.X.P.)

2. Λέγονται και Σαρσάδες. Το ς του "στους" στην προφορά έγινε: "Πάω στους Αρσάδες - πάω στους Σαρσάδες. (N.X.P.)

3. Γενιά, φυλή, φάρα. (N.X.P)

4. Καπέλο. (N.X.P.)

Έδιναν αέρα στην περπατησιά τους⁵, μόνο που δεν συμπεθέρευαν με τους άλλους Βουρμπιανίτες. Δεν είχαν καθόλου τέτοιες σχέσεις. Και το πιο φτωχό κορίτσι δεν έπαιρνε βλάχο· ήταν το κλίμα τέτοιο. Ούτε έπαιρναν ούτε έδιναν. Τα τσιουπιά έλεγαν: "Όλα κι όλα, βλάχο δεν παίρνω, ας πάει νά 'ναι ό,τι και νά 'ναι". Αν γινόταν κάτι τέτοιο, δεν μπορούσαν να παν στην εκκλησιά⁶, να σύρουν το χορό στο σιάδι⁷.

Από τα νοτιοδυτικά του κάτω μαχαλά, που λέγεται "Μπούκης" συνεχίζεται, χωρίς να μεσολαβεί κανένα κενό, η συνοικία του Αϊ Γιάννη, οι Κωτσακάδες. Η συνοικία αυτή ανήκει εν μέρει στον κάτω μαχαλά, αλλά κατά το μεγαλύτερο μέρος στην πάνω Βούρμπιανη.

Εκείνοι που κατοικούσαν στα άκρα του Αϊ Γιάννη μαχαλά, αφομοιώθηκαν νωρίτερα με τους άλλους χωριανούς τους. Ύστερα από πολύ καιρό άφηκαν και τον ποιμενικό βίο και ακολούθησαν τις οικοδομικές τέχνες. Εξελίχτηκαν σε άριστους ξυλουργούς κι επιπλοποιούς. Τα έπιπλα, που έφτιαχναν αυτοί στα Γιάννενα, ήταν περίφημα. Συγχωνεύτηκαν κι αφομοιώθηκαν με τους άλλους χωριανούς σ' όλες τις κοινωνικές σχέσεις. Δεν ήταν βλάχοι πια και μπορούσαν να πάρουν από το χωριό όποια γυναίκα ήθελαν. Το ένα μέρος απ' αυτούς πήρε το επίθετο "Λάμπρος" (Λαμπραίοι), και το άλλο κράτησε το πρώτο επίθετο "Τζιομπάνος". Ήταν σοί διαλεχτό από τότε που ένας απ' τη γενιά τους έγινε μεγάλος ευεργέτης της Κοινότητας, ο Χαρίλαος Ζήκος ή Τζιομπάνος. Οι Βλάχοι των Σαρσάδων έμειναν Βλάχοι αναφομοίωτοι και δεν ακολούθησαν τις οικοδομικές τέχνες.

Εκείνο τον καιρό στη Βούρμπιανη ήταν πολλά ζουλάπια στα απέραντα λόγγα της, λύκοι, αρκούδες, αλεπούδες, αγριογούρουνα, και γι' αυτό οι Βλάχοι διατηρούσαν άγρια τσομπανόσκυλα για να φυλάγουν την κοπή.

5. Περπατούσαν με περήφανεα, καμαρωτοί. (N.X.P.)

6. Φυσικά, μόνο σε μεγάλες γιορτές πήγαιναν στην εκκλησία. (N.X.P.)

7. Εννοείται το σιάδι της Παναγίας. (N.X.P.)

Με τα σκυλιά τους στους Αρσάδες έδιναν ένα χρώμα ιδιαίτερο, όταν η βαθιά σιγή της νύχτας διακοβόταν κάθε φορά από τα γαυγίσματα των σκυλιών, όταν τύχαινε να περάσει κάποιος ζουλάπι ή περαστικός διαβάτης. Αναστατώνονταν τότες όλο το χωριό, σηκώνονταν στο πόδι, όσο να ησυχάσουν τα σκυλιά.

Το χωριό είχε με τους τζομπαναραίους τη νύχτα, στο ξημέρωμα κι άλλο γλέντι, ευχάριστο τούτη τη φορά. Οι πιστικοί το καλοκαίρι, όταν γιομάτιζαν τα γίδια σηκώνονταν απ' τα εφτά μεσάνυχτα και "σιούριζαν" με το δάχτυλο στο στόμα σιουρίγματα συράμενα και παρατεταμένα, για να ξυπνήσουν οι νοικοκυρές, ν' αρμέξουν τα γαλάρια τους και να τα βγάλουν στο τζιομπάνο.

* * *

Είπαμε παραπάνω πως τόπος κοινός, για να μαζεύονται οι χωριανοί όλοι μαζί ήταν τ' αργαστήρια¹. Ήταν εκεί τόπος κατάλληλος για όλα. Στον κάτω μαχαλά έρχονταν το πράγμα βολικά, γιατί η αγορά ήταν κοντά κι ο δρόμος στρωτός και ίσιος. Για την πάνω όμως Βούρμπιανη το πράγμα ήταν διαφορετικό. Ήταν ψηλώματα και το ανέβασμα απ' τ' αργαστήρια δύσκολο για τους ηλικιωμένους². Γι αυτό πολλοί πανωμαχαλίτες δεν πήγαιναν κάθε μέρα στην αγορά.

1. Η λέξη "αργαστήρια" είναι αξιοπρόσεκτη. Ονομάστηκε έτσι η αγορά απ' τα πολλά εργαστήρια, που είχε τον παλιό εκείνο καλό καιρό (καφενεία, μπαλωματάδικα, ραφτάδικα κτλ.). Οι γριές χρησιμοποιούσαν πολύ αυτή τη λέξη. Έλεγαν π.χ. "Άμα κατέβεις στ' αργαστήρια πάρε μου ένα τουρά ράμματα". Ή "Τί κάθονται στ' αργαστήρια τέτοια ώρα μ' αυτό το κρύγιο;". (N.X.P.)

2. Θυμάμαι, προπολεμικά, τον Αλέξη Ντόντη, που το μεσημέρι ανέβαινε για το σπίτι του καβάλα στη φοράδα ή στο γαϊδουράκι. (N.X.P.)

Οι κατωμαχαλίτες καλλιεργούσαν συστηματικότερα τη γη και δεν πήγαινε ο κόπος τους χαμένος, γιατί είχαν όσο ήθελαν νερό και η γη τους ήτανε μονάτο χώμα, χωρίς πέτρα. Έτσι κάθε χρόνο είχαν τα γεννήματά τους, τα μπερεκέτια τους. Είχαν και τα γίδια τους, τα γελάδια και τα βόλευαν καλούτσικα.

Στην πάνω Βούρμπιανη το χώμα είχε πέτρα και τα νερά τους ήταν λιγοστά. Γι' αυτό κι η καλλιέργεια των χωραφιών δεν ήταν αποδοτική. "Εφέτος η 'σοδειά μας ήταν όσο για τις κόττες", γράφει ο προπάππος μου σ' ένα δεφτέρι. Γι' αυτό είχαν πέσει στην κτηνοτροφία και μερικοί έριχναν τα πρόβατά τους στο "Στενό" μέχρι την "Κρούσια". Το χειμώνα τα κατέβαζαν στα ξεχειμαδιά κι έφταναν μερικοί κι ως τη Θεσσαλία. Κτηνοτρόφους ξέρομε από τότε τους Κωτσακάδες, τους Ντουμαράδες, τους Ντονταίους, τους Τσελεγκάδες κι άλλους.

Με τη συστηματική καλλιέργεια της γης στον κάτω μαχαλά και την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας στην πάνω Βούρμπιανη ζούσαν κάπως καλά, γνώρισαν μερικοί την καλοπέραση στη Βούρμπιανη, γιατί με την τέχνη μόνο δεν ξεκολλούσαν από τη φτώχεια.

Ήταν καλό κι αυτό, που το χωριό στα έχοντά του προχωρούσε, αλλά το πρώτο ήταν να συνταροιαστούν τα χνώτα, να τραβιούνται συνατές τους οι ψυχές, γιατί τα ταιριασμένα χνώτα είναι αυτά που σμίγουν τον κοσμάκη σε κοινότητα. Δηλαδή, με άλλα λόγια: Πρώτο και κύριο είναι ν' αναπτυχθούν μεταξύ των χωριανών φιλικά και συμπαθητικά αισθήματα, γιατί αυτά και μόνα συγκροτούν μιά κοινότητα. Αλλά στην κατάσταση, που βρίσκονταν τότε το χωριό, πού νά 'βρεις άκρη! Τότε ούτε συγκέντρωση μπορούσε να γίνει ούτε τίποτε. Ο κόσμος "πάαινε" στα κουτουρού κι η συγκέντρωσή τους στ' αργαστήρια, αν γένονταν, ήταν εχθρική.

Οι κάτωμαχαλίτες δεν ήθελαν ν' ανοίξουν τις καρδιές τους και νά 'ρχονται σε συνεννόηση και φιλική ομιλία με τους πανωμαχαλίτες. Γι' αυτό και πολύ σπάνια πηγαίναν στ' αργαστήρια. Προτιμούσαν ξεχωριστή δική τους μάζωξη στον Αϊ Παντελέημονα. Κι από τότε είναι ως τα σήμερα γνωστή στο χωριό η φράση: "Ας είν' καλά ο Αϊ Παντελέημονάς μας". Αυτή ήταν φράση των κατωμαχαλιτών, όταν τους ρωτούσαν γιατί δεν βγαίνουν στ' αργαστήρια. Αυτό μας δείχνει πως οι σχέσεις των πάνω με τους κάτω δεν ήταν ομαλές. Αλληλοπεριφρόνη-

ση και καχυποψία τους διέκρινε. "Δεν μπορούμε, έλεγαν οι κατωμαχαλίτες, να βλέπομε τους ξείνγκλωτους αυτούς".

Οι πανωμαχαλίτες πάλι τους είχαν βαφτίσει περιφρονητικά "Μπούκηδες", που πάνε και ξεροσταλιάζουν στον Αϊ Παντελέημονα, γιατί σιάζονται να παραβγούν μπροστά τους στ' αργαστήρια. "Όχι δεν πάμε, δεν πάμε, έλεγαν οι κατωμαχαλίτες, γιατί εμείς δεν είμαστε, σαν και σας, ξενοφερμέν' από 'κεί σιαπέρα, ξενοψωμισμένοι. Είμαστε Βουρμπιανίτες καθαροί, βαρβάτοι, με τ'αμπάρια μας γιομάτα από ψωμί δικό μας". Αυτά έλεγαν οι κατωμαχαλίτες.

Αλλά δούλευαν ασίγητα τα χρόνια που περνούσαν. Αυτά τροχούσαν τις ψυχές τους, αποδιώχναν τον κακό τοπικισμό από πάντας τους και στόλιζαν τις ψυχές τους με φιλικά αισθήματα για τους χωριανούς τους όλους, χωρίς εξαίρεση καμιά.

Δεν ήταν πανωμαχαλίτες και κατωμαχαλίτες τώρα ήταν μόνο Βουρμπιανίτες, έφευγαν σιγά σιγά τ' ανυπόφορα τα χνώτα και ήρθε κι η κοινή μάζωξη κατόπι. Και μιά μέρα είχε ξαστερώσει και φάνηκε χαρούμενη η Κοινότητα. Δεν ήταν πια σκορποχώρι.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

Το παλιομανάστηρο

Στα βόρεια της Κοινότητας, στις υπώρειες του βουνού, που βρίσκεται απέναντι από την τοποθεσία "στου Γραμματικού τη βρούση", υπήρχε μιά φορά κι έναν καιρό ένα μοναστήρι, ξακουστό στα γύρω χωριά, με λίγους καλογέρους, στη μνήμη της Μεταμορφώσεως του Σωτήρος. Κάποτε τ' άφησαν οι καλόγεροι, δεν ξέρομε γιατί, και το μοναστήρι έπεσε.

Για το παλιομανάστηρο σώζονται στη Βούρμπιανη και στ' άλλα γύρω χωριά απίθανες παραδόσεις, που ο λαός τις πιστεύει κατά γράμμα, κι ας παν να λεν οι έξυπνοι ό,τι λένε.

Η θαυματουργή εικόνα της Μεταμορφώσεως έμενε εκεί στο ύπαιθρο. Ύστερα από καιρό χτίστηκε στη Βούρμπιανη η Μεταμόρφωση, η Αϊ Σωτήρα, και νόμισ' ο κοσμάκης πως ήρθε πια ο καιρός κι η θαυματουργή εικόνα του μοναστηριού να βρεί τη θέση της στην καινούργια εκκλησιά, να σκεπαστεί, να μην τη τρων' τα χιόνια, οι βροχές και το 'λιοπύρι. Την πήραν λοιπόν και τη μετέφεραν στην Αϊ Σωτήρα του χωριού.

Την άλλη μέρα πήγαν να της ανάψουν κερί, αλλά δεν τη βρήκαν! Έψαξαν παντού και ω του θαύματος!, τη βρήκαν δίπλα στα ερείπια του μοναστηριού επάνω σ' ένα δέντρο. Τα χωριά, σαν έμαθαν το θαύμα, ξεσηκώθηκαν, άρπαξαν κεριά και πήγαν γύρω στο κούτσουρο και σταυροκοπιούνταν και έλεγαν: "Δόξα άγια Μεταμόρφωση, είμαστε όλοι αμαρτωλοί, σχώρεσέ μας". Κι αυτό γινόταν κάθε μέρα. Ποιός τολμούσε όμως να την κατεβάσ' απ' το δέντρο; Φόβος και τρόμος! Και στη γιορτή της πάλι έγινε συναγερμός απ' όλα τα γύρω χωριά. Το κοριτσομάνι, που είχε μαζευτεί, ήταν άλλο πράγμα. Κορίτσι για κορίτσι δεν είχε μείνει στα χωριά.

Εκεί δίπλα το βουνό ήταν κατάφυτο από δρυς (βελανιδιές), "δέντρα" όπως τα λένε στο χωριό. Εκεί ποιμένες, πεκουράροι¹, όπως τους

1. Από το λατινικό *pecuarius* = κτηνοτρόφος, βοσκός. (*pecus*, γενική *pecoris* = το πρόβατο. (N.X.P.)

έλεγαν, έβοσκαν τα γίδια τους και το καλοκαίρι διανυκτέρευαν εκεί.

Ένα βράδυ είπε κάποιος απ' αυτούς: "Βρε παιδιά, σταθείτε να σας πω. Όλο τον καιρό στη χάρη της εδώ της τρώμε το κλαδί, δίχως να πληρώνομε τίποτες π'θενά. Να ξέρετε όμως η χάρη της καταπατάει. Θα πάμε χαμένοι κι εμείς και τα ζουντανά μας. Τη βλέπομε τόσο καιρό πάνω στο δέντρο, έγινε θαύμα και δεν κουνιόμαστε κανέννας ένα παρακκλησάκι να της κάνομε. Πώς μας φύλαξε ως τα τώρα, είναι θαύμα". Όλοι μαρμάρωσαν! "Αλήθεια λες, αλήθεια, να το φιάσομε", είπαν και αμέσως την άλλη μέρα φώναξαν από τη Βούρμπιανη μαστόρους - υλικό ήταν εκεί ένα σωρό - πήραν κι ένα μαραγκό και σε λίγες μέρες το παρεκκλησάκι ήταν έτοιμο.

- "Τώρα, είπαν, πώς να κατεβάσομε τη χάρη της από το δέντρο; Κι αν δεν κατεβεί;"

- "Θα φωνάξομε παπά, είπε κάποιος άλλος, κι αυτός θα κάνει ό,τι πρέπει".

Έφεραν παπά με τα άμφιά του από τη Βούρμπιανη, έψαλε όλη την ώρα το τροπάρι της Μεταμόρφωσης: "Μετεμορφώθης εν τω όρει Χριστέ ο Θεός...", ενώ ένας πεκουράρος με φόβο Θεού ανέβηκε στο δέντρο, έκαμε το σταυρό του, την ασπάστηκε την πήρε στα τρεμουλιαστά του χέρια, την κατέβασε και την παρέδωσε στου παπά τα χέρια. Κι εκείνος ψέλνοντας την πήγε στο παρεκκλήσι και την κρέμασε. Και, ω του θαύματος!, η εικόνα στάθηκε!

Δεν χάνει καιρό ο παπάς, αρχίζει με κατάνυξη και ευλάβεια τη δοξολογία. Όλη την ώρα οι βοσκοί στέκονται γοναστιστοί και με το κεφάλι τους τ' απίκουπα στη γή ακουρμαίνονται και προσεύχονται.

Από τότε οι λειτουργίες δεν σταμάτησαν στο παρεκκλήσι. Γυναίκες με τα παιδιά στις σαρμανίτσες ανέβαιναν εκεί πάνω στο βουνό με τον παπά ν' ανοίξουν το παλιομανάστηρο.

Και στις 6 Αυγούστου, στη γιορτή του, γινόταν το μεγάλο πανηγύρι¹. Όλα τα γύρω χωριά ήταν στο πόδι. Τα κορίτσια δεν έλειπαν· πήγαιναν να μεταλάβουν, γιατί τό 'χαν ταγμένο και γιατί πίστευαν πως εκεί στο μοναστήρι η μεταλαβιά τους πιάνουνταν καλύτερα. Οι πεκουράροι φέρναν τον παπά κι οι φαμπιλιές τους τα 'τοιμάζαν όλα για τη γιορτή. Έκαναν εκεί τραπέζι με νηστήσιμα στον παπά στον ψάλτη και σ' άλλους γνωστούς απ' τα γύρω χωριά. Κι ο άλλος κόσμος παρέκει έστρωνε τραπέζι. Από ψωμί ήταν γκρεμάδα οι λειτουργιές, που είχαν κουβαλήσει τα χωριά. Πλούσια τα ελέη.

Στις τελευταίες δεκαετίες δεν υπήρχαν πεκουράροι πια. Είχαν γίνει κι αυτοί σαν κι οι άλλοι βοσκοί τ' Αϊ Γιάννη, οικοδόμοι. Μόνο οι φαμπιλιές τους, οι Ρισταίοι, που τους λέγαν - Ρίστας ήταν τ' ονομά τους - εξακολουθούσαν να έχουν τη φροντίδα του μοναστηριού και ανάβαν τα καντήλια και πρώτ' απ' όλα φρόντιζαν κάθε χρόνο για το πανηγύρι.

Πηγή για όλ' αυτά, που έγραψα, είναι η μακαρίτισσα η μάννα μου, που το σόϊ της κρατούσε από τους πεκουράρους και τά 'ξέρε, όπως τα είχ' ακούσει μικρή από την προγιαγιά της.

Είχα πάει κι εγώ στην Μεταμόρφωση το πανηγύρι. Προσκύνησα τη θαυματουργή εικόνα, που ήταν πολύ παλιά. Σήμερα η εικόνα δεν υπάρχει. Ποιός ξέρει τί έγινε².

Απ' όλα τα παραπάνω, ποιά είναι μολοήματα και ποιά σωστά, δεν μπορώ να πω. Το σωστό είναι πως οι φαμπιλιές του Ρίστα, που το χωριό τους ξέρει για πεκουράρους, ήταν εδώ κι όχι πολλά χρόνια, σαν επίτροποι. Ποιός τους είχε πάει εκεί; Και γιατί δεν πήγε κάποιος άλλος; Ποιός τους έβαλ' επιτρόπους; Αυτά όλα δεν έχουν άλλη εξήγηση, εκτός αν θα δεχτούμε τα παραπάνω μολοήματα.

1. Και σήμερα γίνεται λειτουργία την Κυριακή, που θα πέσει μεταξύ 6 και 15 Αυγούστου. Προπολεμικά, θυμάμαι, μαζευτόταν πολύς κόσμος, ιδίως νέοι, παιδιά, κορίτσια και από τα γύρω χωριά. Μετά τη λειτουργία έτρωγαν κι έστηναν χορό, που τον συνέχιζαν στον Αϊ Θανάση. (N.X.P.)

2. Όπως μου είπαν στο χωριό, η εικόνα έγινε άφαντη με τις επιχειρήσεις του Γράμμου (1949). (N.X.P.)

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Η ΝΕΑ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗ

Η νέα εθνική ψυχολογία

Το ελληνικό έθνος είχε πάθει με την πτώση της Κωνσταντινούπολης τέτοια καταστροφή, που απ' αυτή άλλη μεγαλύτερη η ιστορία του δεν αναφέρει. Μεγάλοι συγγραφείς έγραψαν τότε πως το ελληνικό έθνος πέθανε, εξαφανίστηκε.

Και σωστά, η ομίχλη από τη μεγάλη εκείνη καταστροφή, που είχε πέσει, ήταν τόσο βαριά, τόσο πυκνή κι αδιαπέραστη, ώστε καμιά αχτίδα φωτός δεν μπορούσε να διασπάσει το πηχτό σκοτάδι και να φτάσει για παρηγοριά στους υπόδουλους Έλληνες. Και μ' όλα αυτά, τα πράγματα δεν ήταν τόσο απελπιστικά, όσο φαινονταν.

Το ελληνικό έθνος δεν είχε πεθάνει· είχε κοιμηθεί μόνο έναν ύπνο βαθύ και μακροχρόνιο και ξύπνησε, γιατί η ζωτικότητά του παρέμεινε στα βάθη της ψυχής του ακατάβλητη· μόνο που τα πράγματα είχαν αλλάξει μορφή.

Ο κατακτητής, μ' όλη τη μεγάλη νίκη του, σαν έξυπνος που ήταν, δεν αισθανόταν να πατάν τα πόδια του στα σίγουρα στην Πόλη. Συλλογίστηκε πως ο Καθολικισμός ήταν αδύνατο να μη ξεσηκωθεί μιά μέρα σε σταυροφορία, τώρα που η ορθοδοξία έπεσε, και να τον διώξει σύξυλα απ' εκεί. Αυτό ήταν το ένα, που σκέφτηκε, και το άλλο ήταν με ποιό τρόπο θά'φιαχνε το κράτος του από τα ερείπια, που ήταν σωρεμένα μ' εκείνο τον άθλιο συρφετό, που έσερνε κοντά του. Μπόρεσε να τα συλλογιστεί αυτά, γιατί δεν ήταν κι αυτός πρωτόγονος, σαν και τους δικούς του· ήταν μορφωμένος, γιατί είχε πάρει από Έλληνες καλή μόρφωση στην Αδριανούπολη. Σκέφτηκε λοιπόν πως είχε ανθρώπινο υλικό κατάλληλο μπροστά του, χρειαζόμενο για τη δουλειά του και, φυσικά, δεν ήταν απ' εκείνους, που θα τ' άφηνε να πάει χαμένο. Και πρώτα πρώτα στράφηκε στην Εκκλησία την ορθόδοξη, που

ήταν το κλειδί και που δεν ήθελε την επέκταση του Καθολικισμού, όσο κι εκείνος, και πήρε απόφαση να της δώσει φτερά, για να σηκωθεί απ' εκεί που βρέθηκε βαραθρωμένη στο μεγάλο χαλασμό. Και σαν δημιουργικός και γρήγορος που ήταν, έβαλε αμέσως σ' ενέργεια την απόφασή του. Παίρνει το Γεώργιο Σχολάριο, που ήταν ανθενωτικός και τον φιάχνει Πατριάρχη, του φέρνει άλογο με χρυσά χαλινάρια, και αυτός ο κοτζάμ κατακτητής, ο κοτζάμ Σουλτάνος, που τον έτρεμε το Σύμπαν, τον βοήθησε ν' ανέβει στ' άλογο. Τού 'δωσε δικαιώματα, που δεν είχ' ως τότε άλλος Πατριάρχης, τον έκανε σ' όλους τους χριστιανούς Εθνάρχη, γιατί τους θεωρούσε ένα μελέτι¹, όλους ένα "ρουμμελέτ"². Έδωκε κι άλλα προνόμια, και θά 'κανε κι άλλα πολλά, σαν είδε τους δικούς του, που στραβομουτσούνιασαν, σταμάτησε.

Πήρε πολλούς Έλληνες και τους έκανε Γραμματικούς του, γιατί οι δικοί του από γράμματα ήταν σκράπες και κοιμπούρηδες, και όσο για λογαριασμούς δεν ήξεραν άλλο παρά πάνω από την "τσέτουλα"³.

Η εξουσία του Πατριάρχη και η μεγαλόπρεπη εμφάνισή του μεταδόθηκε και στους κατά τόπους Μητροπολίτες. Είχαν και αυτοί τ' άλογό τους και το Γραμματικό κοντά τους και το Διάκο και έναν καβάση⁴ φουστανελλοφόρο, όταν επισκέφτονταν τις Κοινότητες.

1. Φυλή, έθνος, φάρα. (N.X.P.)

2. Ελληνικό έθνος. (N.X.P.)

3. Πρόχειρη μονάδα μετρήσεως. Έκαναν δηλ. μιά χαρακιά σ' ένα ξύλο για 1 οκά π.χ. στάρι ή για ένα ταγάρι στάρι. Δέυτερη χαρακιά δήλωνε άλλη 1 οκά ή άλλο ένα ταγάρι και ούτω καθεξής. (N.X.P)

4. Σωματοφύλακας, ακόλουθος, υπηρέτης (N.X.P.)

Η υποδοχή, που τους έκαναν, ήταν ηγεμονική. Τους καΐτερούσε όλο το χωριό, που έπαιρνε όψη πανηγυρική. Καμπάνες και σήμαντρα χτυπούσαν αδιάκοπα. Χρόνια κι αιώνες πολλούς είχαν να ιδούν τέτοιες μέρες. Τη σκοτεινή απελπισία από τη μεγάλη συμφορά τη διαδέχτηκε τώρα, με τη μεγαλόπρεπη εμφάνιση της Εκκλησίας, η εθνική αισιοδοξία. Νέα εθνική ψυχολογία απλώθηκε στους υποδούλους. "Πάλι με χρόνια με καιρούς πάλι δικά μας θά 'ναι".

Αλλά οι Τούρκοι δεν τά 'βλεπαν με καλό μάτι όλα αυτά. Σαν θεωρήθηκε ξεπερασμένος πια ο κίνδυνος του Καθολικισμού, βάλθηκαν σιγά σιγά να καταργήσουν τα προνόμια, που είχαν δώσει. Τότε όμως βγήκε στη μέση ένας πανίσχυρος προστάτης, η Ρωσία, ο Μόσκοβος, όπως τον έλεγαν, που έκανε μ' αυτούς συχνούς πολέμους και έτσι δεν κοτούσαν να θίξουν τα προνόμια, αλλ' ούτε έκαναν κάποια επέμβαση, ούτε στην Εκκλησία, ούτε στα σχολεία, ούτε πουθενά.

Αμφιβάλλομε, αν στα τελευταία χρόνια της βυζαντινής αυτοκρατορίας, χρόνια χαλάρωσης της εθνικής ζωής, έδειξαν οι ελληνικές κοινότητες τόση αυθυπαρξία, τόση ζωηρή επιθυμία ανάπτυξης της κοινοτικής των ζωής, τόση δημιουργικότητα, όση κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας. Τώρα είναι πιο καθορισμένη η ελληνική συνείδηση. Μέσα σε χωνευτήρι νέων εθνικών αγώνων διαλύεται η σκουριά της παρακμής των τελευταίων χρόνων του Βυζαντίου και εμφανίζεται φεγγοβολώντας στα ελληνικά βουνά ο νέος ελληνισμός με τους αρματολούς και κλέφτες.

Μέσα στο εθνικό αυτό πλαίσιο αναπτύσσεται και η κοινοτική ζωή της Βούρμπιανης και διανοίγεται σ' αυτή μιά καινούργια ιστορική σελίδα, η σελίδα της νέας Βούρμπιανης, που βρίσκεται πολύ κοντύτερα σ' εμάς και γι' αυτό θα μπορέσομε με περισσότερη άνεση να γράψομε τα σχετικά μ' αυτή.

Η κοιλάδα του Σαρανταπόρου

Η κοιλάδα του Σαρανταπόρου, όπου και η Βούρμπιανη, βρίσκεται στο μεταίχμιο Ηπείρου και δυτικής Μακεδονίας και, όπως είναι φυσικό, δέχτηκε τις επιδράσεις και των δύο. Μεγαλύτερη όμως είναι η επίδραση της δυτ. Μακεδονίας, παρά της Ηπείρου, γιατί ανέκαθεν είχε ποικίλες επαφές και στενές εμπορικές σχέσεις με αυτή.

Η επίδραση αυτή φαίνεται καθαρά στη γλώσσα και την ενδυμασία των κατοίκων. Ως γνωστό, χαρακτηριστικό γνώρισμα της γλώσσας των κατοίκων της κοιλάδας του Σαρανταπόρου είναι:

1) Η διατήρηση των ατόνων φωνηέντων κατά την προφορά των λέξεων· π.χ. ο Βουρμπιανίτης προφέρει: "Τί θέλετε, τί κάνετε" και όχι "τί θέλτε, τί κάντε".

2) Ο καταβιβασμός του τόνου από την παραλήγουσα στην παραλήγουσα - εκτός από λίγες εξαιρέσεις - και η τροπή του ε της λήγουσας σε α, π.χ. "εφαγάμαν, επαίξαμαν, κοντεψάμαν", αντί "εφάγαμε, επαίξαμε, κοντέψαμε".

3) Η τραγουδιστή φωνή τους κατά την ομιλία. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα γλωσσικά αυτά φαινόμενα συνηθίζονται στη Δ. Μακεδονία.

Διακριτικό επίσης γνώρισμα είναι τα φορέματα των γυναικών, που είναι ομοιόμορφα. Το κόκκινο σειρήτι επικρατεί και στα δύο μέρη.

1. Στη Βούρμπιανη και τα περίχωρα λέμε: παράθ' ρο, π' ττόξυλος, π' στεύω, έφ' γε, χτύπ' σε, τράβ' ξε, σ' κώνομαι κτλ. Γίνεται δηλ. μόνο αποβολή ατόνων φωνηέντων, χωρίς εξασθένωση φωνηέντων, όπως συμβαίνει σε άλλα βόρεια ιδιώματα, στα οποία οι παραπάνω λέξεις προφέρονται: παράθ' ρου, π' τόξυλους, π' στεύου, έφ' γι, χτύπ' σι, τράβ' ξι, σ' κώνομι (αποβολή και εξασθένωση).

Γι' αυτό το λόγο ο εκ Παλίγκου καθηγητής Γλωσσολογίας, Γ. Αναγνωστόπουλος, έχοντας υπόψη τη χειρόγραφη, τότε, γλωσσική λαογραφική πραγματεία του πατέρα μου, κατέταξε το γλωσσικό ιδίωμα της Βούρμπιανης και των άλλων χωριών της επαρχίας Κονίτισης στα ημιβόρεια. (N.X.P.)

Διέσχιζα κάποτε, προ ετών, κατά τον βορειοηπειρωτικό αγώνα, τη δυτ. Μακεδονία, και από τις κουβέντες, που άκουα στο δρόμο, και απ' το ντύσιμο των γυναικών νόμιζα πως διέσχιζα την κοιλάδα του Σαρανταπόρου. Παρ' όλα όμως αυτά, ο τύπος του Έλληνας της κοιλάδας του Σαρανταπόρου δεν μοιάζει μακεδονικός, αλλά ηπειρωτικός. Είναι αλήθεια ότι ανέκαθεν η Δ. Μακεδονία ήταν ο σιτοβολώνας της κοιλάδας του Σαρανταπόρου, ότι οι ευρύχωροι δρόμοι μας προς τα εκεί είναι στραμμένοι και προς αυτή φέρονται, αλλ' αυτά δεν τήν εμποδίζουν να είναι περιφέρεια ηπειρωτική, γιατί οι τύχες της, η ιστορία της ήταν πάντοτε στενά συνδεδεμένες και συνυφασμένες με την Ήπειρο.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Κοινοτική αυτοδιοίκηση

Η Βούρμπιανη, όπως και τ' άλλα τα χωριά, ήταν εξοικειωμένα στην αυτοδιοίκηση. Το δείχνει αυτό καλύτερα από κάθε άλλο, το ότι ο Βουρμπιανίτης πολύ συχνά λέει "η Κοινότητα" και όχι το χωριό. Η αυτοδιοίκηση είχε για πρώτο της λαϊκό στοιχείο τη μάζωξη των χωριανών, την εκκλησία του δήμου των αρχαίων Ελλήνων. Κάθε χωριό είχε τη δική του μάζωξη (συγκέντρωση, συνέλευση), κυρίαρχο σώμα στην αυτοδιοίκησή του. Δεν μπορούσε τίποτε να γίνει, δίχως να μαζεύονται πρώτα όλοι οι χωριανοί και να βγάξουν την κάθε τους απόφαση. Με άλλα λόγια η μάζωξη ήταν απαραίτητη. Εκεί έβγαινε αυθόρμητα και μιλούσε όποιος ήθελε, και δεν έλειπαν και μερικοί θρασεείς λαϊκοί τύποι, που έλεγαν "άρρητα, αθέμιτα κοινιά μαγειρεμένα", αλλ' αυτούς δεν τους άκουαν και πολύ, τους άφηναν μόνο να λένε κάτι και να ξεθυμαίνουν.

Από τη μάζωξη έβγαινε η Αρχή της Κοινότητας, η δημογεροντία, είτε με ψηφοφορία, είτε με βοή. Επί Τουρκοκρατίας ήταν και μιά άλλη Αρχή, ο "μουχτάρης", που τον ψήφιζαν τα μέλη της Κοινότητας, όσοι πλήρωναν "βεργί", κτηνικό φόρο, και την εκλογή του την επικύρωνε ο Έπαρχος στην Κωνίτσα, ο Καϊμακάμπεης. Ο μουχτάρης ήταν η επίσημη Αρχή της Κοινότητας, ο αντιπρόσωπος του κράτους. Αυτός κρατούσε τη ρούλα του χωριού και ό,τι και να γινόταν στο χωριό, αυτός ήταν υπεύθυνος και υπόλογος στις τουρκικές Αρχές. Αυτός έπαιρνε πρωτοβουλία για τον κανονισμό των φόρων, των "βασιλικών", όπως τους έλεγαν από την εποχή του Βυζαντίου.

Καθώς φαίνεται, για τους φόρους "έριχναν δεφτέρι" κάθε χρόνο, κανόνιζαν δηλ. πόσο θα πλήρωνε ο καθένας, ανάλογα με τις δυνάμεις του. Ο κυριότερος φόρος ήταν το κεφαλιάτικο, ο κεφαλικός φόρος, που ήταν υποχρεωμένοι να τον πληρώνουν οι ραγιάδες μόλις γεννιόταν, για το κεφάλι τους, που τους άφηναν δηλ. να ζήσουν. Αυτό για έναν πατέρα με πολλά παιδιά ήταν δύσκολο και γι' αυτό όρισαν να πληρώνει καθένας τον κεφαλικό του φόρο από 20 χρονών, και όσο για το φόρο των προηγούμενων χρόνων, έριχναν στη μάζωξη "δεφτέρι" να πληρώνει ο καθένας ποσό ανάλογο με τις δυνάμεις του.

Για την είσπραξη των φόρων έστελναν οι τουρκικές Αρχές Τούρκο εισπράκτορα με δυό ζαπτιέδες και στο χωριό τον συνόδευε ο μουχτάρης. Αυτή ήταν η εμφάνιση των Τούρκων από καιρού εις καιρό στα ελληνικά χωριά.

Εκτός από την εκλογή των Αρχών, η μάζωξη διόριζε και τον πορτούρο (πορτόγυρο) ένα είδος κλητήρα του χωριού, για την εξυπηρέτηση των τρεχουσών αναγκών. Έφερνε γύρο τις πόρτες και έκαμνε γνωστό τί αποφάσεις έπαιρνε η μάζωξη· πορτούρος εδώ, πορτούρος εκεί. Ήταν συνήθως πρόσωπα του χωριού ευκίνητα και πρόθυμα με φωνή διαπεραστική και δυνατή, αγαπητοί και συμπαθητικοί. Στο "Ξεπροβόδημα" έχω περιγράψει έναν τέτοιο τύπο.

Η θητεία των Αρχών ήταν για ένα χρόνο· τον άλλο χρόνο έπρεπε να βγάλουν άλλο μουχτάρη και αυτό δεν ήταν ασήμαντη υπόθεση για το χωριό. Το αξίωμα του μουχτάρη ήταν για μερικούς ένα επάγγελμα προσοδοφόρο, γιατί εκτός από το μισθό, που έβγαινε από τις δημόσιες εισπράξεις από ποσοστά του, όσοι ήταν καταφερτζήδες, είχαν κι άλλους άδηλους πόρους από το λαθρομπόριο καπνού, που γινόταν από ύποπτα πρόσωπα, τους Κολωνιάτες. Ο μουχτάρης, φυσικά, τους έκανε πλάτες, στραβά μάτια, περνούσαν ανενόχλητοι, και έτσι έφερναν οι Κολωνιάτες στ' αργαστήρια ακόμα και κλεμμένα σφάγια και τα πουλούσαν. Απ' όλα αυτά έβγαζ' ο μουχτάρης αρκετά, αρκεί να ήταν καπάτσος. Χώρια όμως απ' αυτά, ο μουχτάρης έκανε και τη φιγούρα του, ως επίσημος αντιπρόσωπος των Αρχών. Τούρκοι, Ρωμιοί, που περνούσαν από το χωριό, το μουχτάρη θα ζητούσαν.

Βαστούσε, βλέπεις, και τη βούλα του χωριού, και όταν έρχονταν ο καιρός για να τη δώσει σ' άλλον, αυτό ήταν σαν να τού 'πεφτε "ταμπλάς". Τρομοκρατούσε όλους, έκαμνε πολλές φορές εκβιασμούς, επέιζε, και κανέναν δεν μπορούσε να του "κρίνει" ούτε κι οι δημογέροντες, που ήταν μόνο για τον τύπο. Ποιός τους λογάριαζε! Δεν ήθελε κανέναν να τα βάζει με το μουχτάρη.

Όσο ήταν οι κουτσαμπασήδες, τους τα μαζεύαν τα λουριά, αλλά σαν έλειπαν αυτοί, έμειναν οι μουχτάρηδες κουτσαμπασήδες και αλωνίζαν το χωριό, δηλ. έκαναν ό,τι ήθελαν. Για όλα αυτά οι εκλογές για το μουχτάρη γίνονταν με μεγάλο πείσμα. Φανάτιζαν τον κοσμάκη, τον είχαν χωρισμένο σε δυό μεγάλα κόμματα, και δεν έλειπαν οι δι-

χόνιες και οι φιλονικίες.

Παλιότερα και νεότερα ιστορικά γεγονότα ήρθαν, για να εξαιλείψουν τις υπερβολές των μουχτάρηδων και έτσι, σιγά σιγά, άρχισαν και αυτοί να προσαρμόζονται καλύτερα στο γενικό πνεύμα, που ενέπνεε την Κοινότητα κατά την εξέλιξη των γεγονότων αυτών.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Τούρκοι στη Βούρμπιανη

Η Ήπειρος βρέθηκε, γύρω στα μέσα του 17ου αιώνα (1650) μπροστά σε μία σοβαρότατη κρίση, που σύγχρονα προκάλεσε θρησκευτική, κοινωνική και οικονομική αναστάτωση και αναταραχή. Είναι η μεγάλη κρίση της αλλαξοπιστίας, που αντιμετώπισε ο λαός της Ηπείρου, αγωνιζόμενος εναντίον των ιδίων αυτού σπλάγχνων, εναντίον συγγενών και φίλων, εναντίον των συγχωριανών του, για να σώσει ό,τι μπορούσε να σωθεί από την ενδοκοινοτική εκείνη θύελλα, που ξέσπασε τότε.

Ιταλός περιηγητής κατά την περίοδο εκείνη της αλλαξοπιστίας βεβαίωνε ότι "ο μεν έχει τον αδελφόν αυτού Τούρκον, ο δε τον υιόν, ο δε τον πατέρα, ή άλλον αυτού συγγενή" (Κ. Παπαρηγόπουλος).

Από τον 16ο αιώνα είχαν αρχίσει οι Τούρκοι να επιδιώκουν συστηματικά τη διάδοση του μωαμεθανισμού στην Αλβανία, για να πυκνώσουν το μουσουλμανικό πληθυσμό της χώρας και να προσπαθήσουν με τη θρησκεία να προσοικειωθούν τον ατίθασο πληθυσμό της προς σταθεροποίηση της κυριαρχίας των. Και ως μέσο προσηλυτισμού στο μουσουλμανισμό έθεσαν σε ενέργεια τη γενναιόδωρη απονομή ανωτάτων στρατιωτικών και πολιτικών αξιωμάτων, μέχρι του μεγάλου Βεζύρη. Αλλά η απονομή αξιωμάτων δεν προωθούσε με ταχύ ρυθμό την πύκνωση του μουσουλμανικού πληθυσμού και γι' αυτό μπήκαν σε ενέργεια άλλα δραστικότερα μέσα, όπως η διαρπαγή των περιουσιών.

Οι προσηλυτιζόμενοι στη νέα θρησκεία γίνονταν αυτομάτως κύριοι των αγροτικών περιουσιών, ενώ αυτοί, που έμεναν σταθεροί στη θρησκεία των πατέρων τους, έχαναν την περιουσία τους και περιοριζόμενοι σε μεγάλη φτώχεια, αναγκάζονταν να γίνουν δουλοπάροικοι των σφετεριστών.

Ένα δράμα ανείπωτο ήταν αυτό, που γινόταν στη γειτονική Αλβανία, το οποίο σε λίγο θα έφτανε και στην Ήπειρο. Κι αυτό ήταν μία μεγάλη κρίση συνειδήσεως, αφού απλοί άνθρωποι δεν δίσταζαν καθόλου ν' απαρνηθούν τη θρησκεία των πατέρων τους, για να γίνουν κύριοι ξένων περιουσιών, ιδιοκτησιών φίλων, συγγενών και ίσως και αδελφών τους!.. Με τον τρόπο αυτό ο μωαμεθανισμός άρχισε να δια-

δίδεται αλματωδώς στην Αλβανία.

Από το 1620 έως το 1650 ο χριστιανικός πληθυσμός τμήματος της Αλβανίας είχε εκπέσει από 350.000 σε 50.000 (Κ. Παπαρηγόπουλος). Έτσι εξηγείται η τόσο δυσανάλογη αριθμητική υπεροχή των Τουρκαλβανών από το χριστιανικό πληθυσμό στην Αλβανία. Το κύμα του εξισλαμισμού εισχωρούσε απειλητικά από την Αλβανία στην Ήπειρο.

Αντίθετα όμως προς όσα συνέβαιναν στην Αλβανία, όπου ο εξισλαμισμός, για καθαρά υλικά οφέλη, είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις, στην Ήπειρο δεν έβρισκε εύκολο το δρόμο του και ο λαός της Ηπείρου υφίστατο ως εκ τούτου φοβερή δοκιμασία. Το Πατριαρχείο δεν έμεινε αδρανές και ασυγκίνητο μπροστά στη μεγάλη αυτή κρίση. Κινητοποίησε τους εκκλησιαστικούς παράγοντες, οι οποίοι, περιτρέχοντες την ύπαιθρο, εμπύχωναν τους χριστιανούς και τους προέτρεπαν να μείνουν πιστοί στην πατροπαράδοτη θρησκεία τους. Διωγμοί και βίαιοι εξισλαμισμοί εκ μέρους των Τούρκων και από την άλλη πλευρά κηρύγματα των χριστιανικών παραγόντων περί εμμονής των Ηπειρωτών στη θρησκεία τους, δημιουργούσαν μιά σκοτεινή κατάσταση.

Εξαιρετικά δοκιμαζόταν το εκλεκτό εκείνο τμήμα της Βορείου Ηπείρου, η Δρυϊνούπολη, όπως μαρτυρεί και το πικρό τραγούδι - μοιρολόϊ - τους:

"Μώρ' Δεροπολίτισσα, μώρ' καημένη, μώρ' Δεροπολίτισσα
ζήλε - ζηλεμένη.

Φόντας πας στην εκκλησιά, μώρ' καημένη, για προσκύνα και
για μας ζήλε - ζηλεμένη,

τι μας σφάζουν σαν τ' αρνιά, μώρ' καημένη, σαν τ' αρνιά
την Πασκαλιά ζήλε - ζηλεμένη..."

Κατά τη δύσκολη εκείνη περίοδο περιέτρεχε την Ήπειρο ο ακάματος στρατιώτης της ορθοδοξίας, ο Άγιος Κοσμάς ο Αιτωλός, ο οποίος επισκέφτηκε και τη Βούρμπιανη, κάθισε λίγες μέρες εκεί στο Παγουναιϊκό σελιό, στου Πάλλα τη βρούση¹ και έκαμε το κήρυγμά του κάτω από μιά αιωνόβια ιτιά, που σωζόταν εδώ και λίγα χρόνια². Κατά την παράδοση έτρεξαν πρόθυμα οι Βουρμπιανίτες να ακούσουν το κήρυγμά του, ο οποίος με φωνή βροντώδη κι επιτακτική, εκήρυξε να μείνουν πιστοί στην ορθόδοξη θρησκεία.

1. Το μέρος ήταν βαθύσκιο με τη βρούση του Πάλλα δίπλα. Προπολεμικά καθόταν εκεί η Φώτω του Παπακύρκα. Ποιός από τους παλιούς δεν τη θυμάται, που μύριζε... τραγίλα, γιατί συγκατοικούσε με τα γίδια και τα τραγιά της. (N.X.P.)

2. Ο Άγιος Κοσμάς ήρθε βράδυ στο χωριό και κόνεψε στο Παγουναιϊκό το σελιό. Ήταν κρύο και χτύπησε την πόρτα του σπιτιού. Η σπιτονοικοκυρά, από φόβο ίσως ν' ανοίξει σ' έναν άγνωστο περαστικό, δεν τον δέχτηκε μέσα, του έδωσε όμως ένα κομμάτι ψωμί και γκίτζα και του είπε να περάσει τη νύχτα δίπλα σ' ένα κατάχτυτο. - Εκείγια του λέει, είναι και μιά βρούσ', βρέξτο ψιά το ψωμί, γιατί είναι κόραβο, σκέμπ' απ' την περασμέν' βδομάδα. Ο Αϊ Κοσμάς μούσκεψε τον κόθερο στη βρούση, έφαγε και κοιμήθηκε. Πάνω από τη βρούση και κάτω από το Ρεμπελαϊκό το σπίτι ήταν το Ντιλαϊκό (Ντίλης), και μιά γυναίκα απ' τους Ντιλαϊούς πήγε νυχτοχάραγα με το κακάβι να πάρει νερό στη βρούση του Πάλλα, για να φιάσει ζεστό κουρκούτι για τη γελάδα, που πριν λίγο είχε γεννήσει. Εκεί είδε τον άγνωστο ξένο και σαν να ξαφνιαστήκε έτρεξε όπως τον αντίκρουσε πρωϊ -πρωϊ στη βρούση. - Μή φοβάσαι, της κάν' εκείνος, περαστικός είμαι απ' το χωριό σας. Θα μείνω λίγες μέρες, για να μιλήσω στο χωριό. Η γυναίκα προθυμοποιήθηκε, όσο να γεμίσει το κακάβι, να πάει να του φέρει ψωμοτύρι. Όταν όμως ξανάρθε, δεν τον βρήκε εκεί. Από τη Βούρμπιανη ο Αϊ Κοσμάς πήγε στις Χιονιάδες, όπου κάθισε αρκετές μέρες. Μαζεύε τα παιδιά και άλλους, τους έκανε διδαχή κι έμεινε ενθουσιασμένος με τους Χιονιαδίτες (Σιουνιαδίτες), που ασχολούνταν με την αγιογραφία. Απ' εκεί έφυγε για την Αλβανία. Ένας Σιουνιαδίτης τον συνόδευε πάντα στις περιοδείες του και του συμπαραστάθηκε στις τελευταίες στιγμές της ζωής του. Στη φυλακή του πήγαινε ψωμί. Ήξερε τον τάφο του, στο Κολικόντασι της Β. Ηπείρου. Στην Κατοχή Σιουνιαδίτες έφεραν οστά του Αγίου στις Χιονιάδες, απ' όπου ο Σεβασμιότατος Μητροπολίτης κ. Σεβαστιανός έφερε εν πομπή οστάριο του Αγίου σε λειψανοθήκη στον φερώνυμο ναό στην Κόνιτσα. Τις παραπάνω πληροφορίες για το πέραςμα του Αγίου Κοσμά από τη Βούρμπιανη μου τις έδωσε η αδελφή μου Βασιλική Αθ. Τσουνή, όπως τα είχε ακούσει από την Κώτσαινα του Ρεμπέλη, και αυτή από τον πεθερό της, ο οποίος μάλιστα της έλεγε: "Νύφη, θέλω να παίρν'ς νερό από τη βρούσ' του Πάλλα, γιατί απ' αυτή ήπιε κι ο Αϊ Κοσμάς κι είν' αγιασμένο". (N.X.P.)

Οι καλοί Βουρμπιανίτες, στη μεγάλη τους πλειονότητα, ενστερνίστηκαν τα λόγια του Αγίου Κοσμά και κράτησαν την πίστη τους. Μόνο λίγοι, κατώτεροι άνθρωποι και κακοποιοί, που δεν λείπουν σε κάθε δύσκολη περίσταση, δεν άφησαν την ευκαιρία ν' αρπάξουν τα καλά χωράφια του κάτω μαχαλά για να "τουρκέψουν" κι αυτοί και τα χωράφια τους.

Αξίζει να σημειωθεί το χαρακτηριστικό αυτό ρήμα "τούρκεψε", που λέγεται στη Βούρμπιανη και στ' άλλα χωριά. Όταν δηλ. λείπει ένα πράγμα και ρωτάνε ποιός το πήρε, απαντούν οι άλλοι: "Αυτό τούρκεψε", δηλ. το πήρε, το άρπαξε και το έχει άλλος.

Το γεγονός ότι υπήρχε τουρκική συνοικία στη Βούρμπιανη το καθιστά αναμφισβήτητο οι σωζόμενες τοπωνυμίες και πρώτη απ' όλες "στου Τούρκου το πηγάδι", βρύση, από την οποία υδρευονται και σήμερα οι περίοικοι (Μπούκηδες). Εκτός απ' αυτή σώζονται και άλλες, όπως "στου Μπέκιου", "στου Ντάμπου", "στου Ράμου" κτλ. Είναι χωράφια ή κήποι, που ανήκαν σε Τούρκους.

Η τουρκική συνοικία ήταν γύρω "στου Τούρκου το πηγάδι" και απ' εκεί τραβούσε κατά μήκος του δρόμου που πάει στην αγορά κι έφτανε ως του Παπανικόλα το σπίτι, όπου, κατά την παράδοση, είχαν τζαμί, με Χότζα το Ράμο. Εκεί μέχρι πρότινος υπήρχε το σπίτι του Σοφία. Γεγονός, πάντως, είναι ότι σήμερα δεν υπάρχει ούτε ίχνος από την τουρκική συνοικία, εκτός από μιά τοπωνυμία "στου Ντράτση το μνήμα", που βρίσκεται, όχι στην τουρκική συνοικία, αλλά πολύ μακρύτερα απ' αυτή, 100 περίπου μέτρα πιο πέρα από τη βορεινή πλευρά του σημερινού Δημοτ. σχολείου. Από τα τούρκικα μνήματα ούτε ίχνος δεν υπάρχει.

Πολλές φορές αναρωτήθηκα - όπως, φαντάζομαι, και πολλοί άλλοι Βουρμπιανίτες -, πώς έφυγαν οι Τούρκοι από τη Βούρμπιανη, οικιοθελώς, δηλ. έτσι γιατί θέλησαν να φύγουν κι άφησαν τα σπίτια τους και τα καλά χωράφια τους; Μήπως πάλι ξετοπίστηκαν απ' το χωριό ύστερα από ανοιχτό αγώνα των Βουρμπανιτών; Ειπώθηκε κάτι τέτοιο, αλλ' εμείς δεν πιστεύουμε να κήρυξαν οι Βουρμπιανίτες ανοιχτό πόλεμο μαζί τους, γιατί στην περίπτωση αυτή θα είχαν να κάμουν και με τις Αρχές Κονίτσης, καθώς και με ένα κόσμο ολόκληρο, που αλλαξοπίστησαν απ' τ' άλλα χωριά της επαρχίας. Όλοι αυτοί φυσικό ήταν

να εναντιωθούν σ' έναν τέτοιο αγώνα των Βουρμπιανιτών, χάριν της δικής των ασφαλείας, για να μην πάθουν κι αυτοί τα ίδια.

Ο ανοιχτός αυτός πόλεμος θα ήταν εκ των προτέρων καταδικασμένος σε αποτυχία και θα καταστρεφόταν η Βούρμπιανη, όπως είχε χαλαστεί στην περίπτωση αυτή η Σιέστουρη και η Φετόκο. Αλλά τότε πώς έφυγαν οι Τούρκοι από τη Βούρμπιανη, αφού είναι σίγουρο πως ήταν εκεί συνοικία τούρκικη;

Υπάρχει και μιά άλλη παράδοση, που ευσταθεί καλύτερα και γι' αυτό είναι και πιο πιθανή. Μου την έχει διηγηθεί ο μακαρίτης ο Αναστάσης Δούρβαρης, όπως και αυτός την είχ' ακούσει από άλλους γέροντες της εποχής του:

- Το πράγμα είχε παραγίνει, μου είπε ο μακαρίτης ο Αναστάσης, δεν υποφέρουνταν οι Τούρκοι με τα ζορμπαλίκια τους, που ύστερα απ' το χαλασμό της Σιέστουρης¹ το είχαν παρακάμει. Αλλά κι οι Βουρμπιανίτες τους τό 'λεγε η καρδιά τους, ήταν παλληκάρια και πρώτοι απ' όλους ήταν οι Νατσκάδες απ' τον κάτω μαχαλά και βάλθηκαν να τους ξεκάνουν. Αλλ' έτσι σ' ανοιχτό αγώνα δεν σύμφερνε τους χριστινούς. Ήταν κι η Κόνιτσα. Σκέφτηκαν λοιπόν να ξεμπερδεύαν έναν ή δυό Τούρκους στο δάσος, που πήγαιναν να βγάλουν πέλες². Ποιός, ποιός θά 'λεγαν: Ο Γιάννης ο άπιαστος. Έτσι γινόταν κάθε φορά που πήγαιναν στο δάσος.

Πώς αντιμετώπιζαν αυτό το πράγμα οι Αρχές της Κόνιτσας; Αυτό θα το ιδούμε αμέσως παρακάτω. Ύστερα από λίγο καιρό, νέα εξαφάνιση Τούρκων και οι δράστες έμεναν μυστηριώδεις και ασύλληπτοι. Το έθνος κακός έπιανε τους Τούρκους σε κάθε νέο εξαφανισμό. Κι επειδή δεν έβρισκαν καμιά προστασία από τις Αρχές της Κόνιτσας, κατέληξαν στην απόφαση της ομαδικής φυγής τους στην κάτω Κόνιτσα.

1. Χωριό, μισή ώρα πάνω από τον Αμάραντο (Ίζβορο). (N.X.P.)

2. Σανίδια πελεκημένα με τσεκούρι. (N.X.P.)

Η ομαδική εκείνη αποχώρηση των Τούρκων από τη Βούρμπιανη για την κάτω Κόνιτσα, δεν συγκίνησε καθόλου τις Αρχές της πόλης. Δεν έστειλαν μάλιστα στη Βούρμπιανη να κάμουν ούτ' απλό συντάκι (ανάκριση). Πώς έγινε αυτό; Σύμφωνα με μία παράδοση, που είχε δημοσιευθεί στα "Ηπειρωτικά Χρονικά", έσωσε την κατάσταση ο Μουσελίμης (ανώτερος δικαστικός) της Κόνιτσας, που ήταν Ζαγορίσιος εξισλαμισθείς, αλλά που είχε μείνει κρυπτοχριστιανός. Υπήρχαν τότε πολλοί τέτοιοι. Ο Μουσελίμης λοιπόν κάλεσε έμπιστους Βουρμπιανίτες στο γραφείο του στην Κόνιτσα. Ξαφνιάστηκαν οι Βουρμπιανίτες, όταν είδαν να βγάζει από ένα μυστικό ντουλάπι μία εικόνα του Χριστού. Αφού τους όρκισε σ' αυτή να μη μαρτυρήσουν τίποτε, τους είπε πως κι αυτός είναι χριστιανός κι ορκίστηκε κι ο ίδιος στην εικόνα πως θα τους προστατέψει ό, τι κι αν συμβεί. Με δάκρυα στα μάτια και με φόβο Θεού ορκίστηκαν κι αυτοί πως θα φυλάξουν το πράγμα μυστικό και δεν θα το πουν ούτε στους συγχωριανούς τους. Έτσι σταμάτησε κάθε ενέργεια από την Κόνιτσα.

Η πλήρης αυτή αδιαφορία των Αρχών της Κόνιτσας έφερε σ' απόγνωση τους εξισλαμισθέντες Κολωνιάτες, οι οποίοι σκέφτηκαν να τρομοκρατήσουν αυτοί τους Βουρμπιανίτες, να τους κόψουν τον άερα, κι αν μπορούσαν να ξαναφέρουν στη Βούρμπιανη τους Τούρκους. Ήταν αυτό και για τους ίδιους ζήτημα ασφαλείας τους, γιατί τα γειτονικά στη Βούρμπιανη χωριά ήταν "αγαλίκια", κατέχονταν δηλ. από αγάδες Κολωνιάτες, που είχαν εκεί μεγάλες "μπάσταινες", δηλ. εκτεταμένα αγροτικά κτήματα, που τα δουλεύαν κολλήγοι χριστιανοί.

Ήθελαν λοιπόν να δείξουν τη δύναμή τους απέναντι στη Βούρμπιανη, που είχε αποκτήσει όνομα μεγάλο, γιατί έδιωξε τους Τούρκους. Τέτοιο πράγμα δεν είχε γίνει σε κανένα άλλο χωριό. Βλέπεις, λέγανε, κι η Κόνιτσα μουγγάθηκε, τους αφήνουν ν' αλωνίζουν. Ήταν να τους σκαπετήσ¹ ο νους.

Αλλά και για τη Βούρμπιανη το πράγμα ήταν σοβαρό, να τα βγάλουν πέρα σ' εκείνη τη φουρτούνα. Αν τους έτρωγε κανένα μαύρο φίδι, θα γένονταν κι αυτοί άλλη Σιέστουρη. Γι' αυτό ο αγώνας ήταν κρίσιμος.

1. Να τους φύγει το μυαλό, να τρελλαθούν (N.X.P.)

Οπλίστηκαν λοιπόν αρκετοί Κολωνιάτες και τραβούσαν για τη Βούρμπιανη. Από χωριό σε χωριό δεν άργησε να φτάσει το πικρό χαμπέρι κι αμέσως σ' κώθηκαν όλοι στα όπλα. Από τους απάνω μαχαλάδες όλοι ροβολούσαν με γοργάδα στον Αϊ Θανάση, για να σμίξουν με τους κατωμαχαλίτες, που κι αυτοί έρχονταν κοσιάτοι, με τους Νατσκαίους ομπροστά, μ' αυτούς, που τρομοκράτησαν τους Τούρκους και τους ανάγκασαν να ξεκουμπιστούν απ' το χωριό.

Έταν αυτοί που χαλάσαν το τζαμί, ξέσκαψαν με οργή τα μνήματα, μάζεψαν στα σακκιά τα κόκκαλα και τα πήγαν και τα ρίξαν στο ποτάμι, για να μη μείνει τίποτε απ' τους άθλιους εξωμότες στο χωριό.

Οι Κολωνιάτες λοιπόν έφτασαν ως τη Τζούμα, λίγο πιο πέρα απ' του "Γραμματικού"¹. Εκεί τους πρόφτασαν οι Βουρμπιανίτες και ατρόμητοι τους ρίχτηκαν. Και η παράδοση λέει πως ήταν τέτοια η ορμή των Βουρμπιανιτών, ώστε οι Κολωνιάτες δεν πρόλαβαν ούτε ντουφεκιά να ρίξουν. Έφυγαν για την Κολώνια, δίχως ούτε τ' αγαλίκια τους να γυρίσουν και να ιδούν.

Με κατάπληξη άκουσε η Αρβανιτιά το πάθημα των Κολωνιατών, κι όταν ύστερα ρωτούσε κάποιος Αλβανός: "Γκα γιε τι;" δηλ. από πού είσαι, κι έπαιρνε την απάντηση: "Γκα Βέρμπανη" = από τη Βούρμπιανη, σήκωνε ορθάνοιχτα τα μάτια και τον κοίταζε!...

1. Μεγάλο κτήμα του Κώστα Γραμματικού, (γραμματικού του Αλή Πασά). (N.X.P.)

Στου Ντράτση το μνήμα

Ένα τουρκικό όνομα αναφέρεται από γενιά σε γενιά, από μικρούς και μεγάλους ως τοπωνυμία στη Βούρμπιανη "στού Ντράτς' το μνήμα". Ήταν λοιπόν πραγματικά θαμμένος εκεί κάποιος Τούρκος με το όνομα Ντράτσης της παράδοσης, μακριά από την περιοχή της τούρκικης συνοικίας και του μέρους, όπου ήταν το τζαμί τους και πιο πέρα από το χριστιανικό νεκροταφείο της Κοινότητας;

Ναί, ήταν πράγματι εκεί θαμμένος, γιατί βρέθηκε ακέριος σκελετός στη θέση ακριβώς εκείνη που αναφέρει η παράδοση, δηλ. κάτω από μία κρανιά, λίγο πιο 'δω απ' εκεί που σμίγουν οι δύο δρόμοι, ο ένας που κατεβαίνει από τους Αρσάδες και ο άλλος ο πλατύς, που τραβάει για το Μεγαλάκκο, περίπου δηλ. 100 μ. από τη βορεινή πλευρά του σημερινού δημοτ. Σχολείου.

Ο πλήρης αυτός ανθρώπινος σκελετός βρέθηκε από ένα στρατιωτικό τμήμα, που άνοιγε το 1949 το δρόμο, που πάει προς την κορυφή του Γράμμου. Όπως έμαθα, τόσο το κρανίο όσο και τα άλλα οστά, ήταν αρκετά μεγάλα.

Ο σκελετός αυτός ανήκει ασφαλώς στο Ντράτση της παράδοσης. Αλλά ποιός ήταν αυτός ο Ντράτσης; Κάτι άλλο, που να δίνει εξηγήσεις στην παράδοση, εκτός από την κοινή λογική, δεν έχουμε. Φαίνεται πως ο Τούρκος αυτός ήταν γνωστός και συμπαθής στην Κοινότητα κι ότι δεν είχε καμιά σχέση με τους Τούρκους της Βούρμπιανης, που αναγκάστηκαν ν' αδειάσουν το χωριό και να πάνε στην κάτω Κόνιτσα.

Ούτε πάλι ο Ντράτσης μπορεί να ήταν κάποιος άγνωστος περαστικός, που πέθανε ξαφνικά και τον έθαψαν εκεί. Αυτό αποκλείεται, γιατί οι Βουρμπιανίτες ήξεραν τ' όνομά του κι η παράδοση μάς τό 'φερε μέχρι τα χρόνια μας. Ο Ντράτσης λοιπόν έμεινε στη Βούρμπιανη, γιατί δεν θέλησε ν' ακολουθήσει στη φυγή τους ομοθρήσκους του. Φαίνεται πως οι χριστιανοί τον αγαπούσαν, τον συμπαθούσαν· και αν δεν τον έθαψαν μέσα στο Κουλούρι¹, είναι γιατί δεν μπορούσαν να το κάμουν.

Νομίζω πως δεν έπρεπε ν' αφήσω αμνημόνευτο τον Ντράτση, που τον πήραν μαζί τους οι αιώνες και μας τον έφεραν ως τα τώρα.

1. Νεκροταφείο (N.X.P.)

Συμπεράσματα

Απ' όσα παραπάνω είπαμε, βγαίνει το συμπέρασμα ότι τα τέλη του 17ου ή οι αρχές του 18ου αιώνα αποτελούν την ενδοξότερη σελίδα της ιστορίας της Βούρμπιανης.

Αν μείνομε ως εδώ, το κεφάλαιο αυτό της ιστορίας μας θα έμενε ασυμπλήρωτο, γιατί ερωτήματα διάφορα μας έρχονται αυτόματα στο νου μας και πρέπει να μην τ' αφήσομε αναπάντητα:

Γιατί δεν κουνήθηκαν οι τουρκικές αρχές από την Κόνιτσα, για να χτυπήσουν μιά χριστιανική θρασύτητα, που κλόνιζε το οικοδόμημα της αλλαξοπιστίας, όπως χτύπησαν πρωτύτερα τη Σιέστουρη και τη Φετόκο γι' αυτό τον ίδιο λόγο, και τις κατέστρεψαν ολότελα; Όλα στη σύμπτωση να τα φορτώνομε; Σύμπτωση τούτο, σύμπτωση εκείνο; Να πούμε πως κατά σύμπτωση βρέθηκε στην Κόνιτσα κρυπτοχριστιανός ο Μουσελίμης; Και δεν ήταν άλλοι Τούρκοι, για να κουνηθούν, όπως επιχείρησαν οι Κολωνιάτες; Πώς όλοι μουγγάθηκαν στην Κόνιτσα; Σύμπτωση ήταν κι αυτό; Αλλά πώς μπορούσε να είναι τέτοια συρροή συμπτώσεων; Αυτό δεν έχει εξήγηση. Εξηγείται μόνο, αν δεχτούμε πως είχαν απομωραθεί "Μωραίνει Κύριος ον βούλεται απολέσαι", λέει ένας σοφός λόγος.

Μας έρχονται αυτόματα κι άλλα ερωτήματα στο στόμα: Πώς βρέθηκε στη Βούρμπιανη εκείνη η ασυγκράτητη ορμή; Πώς δεν τους έπιασε φόβος και τρεμούρα μπροστά στους Κολωνιάτες, που ήταν πιο πολλοί, καλύτερα οπλισμένοι, πιο έμπειροι και που είχαν και τον τούρκικο αέρα στον πόλεμο; Αντίθετα, πώς έπιασε η τρεμούρα τους Κολωνιάτες μόλις αντίκρουσαν τους Βουρμπιανίτες και χωρίς να πολεμήσουν γύρισαν τις πλάτες και τους πιάστηκε η ανάσα, όσο ν' ανεβούν στην Μπάντρα; Όχι, όχι, δεν είναι σύμπτωση όλα αυτά· είναι συρροή ευνοϊκών γεγονότων, που οφείλονται σε αόρατες δυνάμεις, που ενισχύουν σε κρίσιμες στιγμές έθνη και άτομα, που έχουν μέσα τους κάποιο υψηλό σκοπό, κάποιο προορισμό.

Αυτά μας λέει η ιστορία, που ποτέ της δεν λαθεύει. Έχομε πολλά τέτοια ιστορικά παραδείγματα.

Κατά την ασάλευτη λοιπόν πίστη του λαού της Βούρμπιανης, η αόρατη δύναμη, που επενεργεί κάθε φορά στις τύχες του χωριού μας, είναι

η Παναγία. Η πίστη αυτή στην Παναγία είναι που παρόρμησε και το μεγάλο μας ευεργέτη, το Χαρίλαο Ζήκο να βάλει στη διαθήκη του την Παναγία πρώτη, γιατί πίστευε κι εκείνος, όπως όλοι, πως πολιούχος της Βούρμπιανης είναι η Παναγία, πως αυτή και μόνη προστατεύει στα ξένα τους ταξιδεμένους και τους φέρνει πάλι στο χωριό, πως αυτή και μόνη στις κρίσιμες στιγμές τους δίνει θάρρος, παρηγοριά και ελπίδα.

Η Βούρμπιανη λοιπόν είχε να επιτελέσει ένα μεγάλο προορισμό. Έβγαλε σε μιά γωνιά στην Ήπειρο μιά φέξη, που έριξε πλούσιο το φώς της στα σκοτάδια. Γιατί, πράγματι, αργότερα, πριν από την απελευθέρωση, αλλά και ύστερα η Βούρμπιανη με τους ονομαστούς δασκάλους της και τα περίφημα σχολειά της έγινε ο πνευματικός φάρος της επαρχίας μας και μόρφωσε όχι μόνο τα Βουρμπιανιτόπουλα, αλλά και τα παιδιά των περιχώρων, ακόμα και τα ελληνόπουλα της Β. Ηπείρου, που έρχονταν από την Κολώνια να μάθουν "γερά γράμματα" στην ξακουσμένη Βούρμπιανη.

Αλλά μήπως δεν βλέπομε και σήμερα το θαύμα; Η Βούρμπιανη η ρημαγμένη, η Βούρμπιανη που είναι να την κλαίς, έχει οικονομικές δυνατότητες τόσες, που δεν τις έχει άλλο χωριό κανένα. Μόνο, ποιοί καλοί Βουρμπιανίτες θα βρεθούν να τις αξιοποιήσουν; Τώρα, αν η σύγχρονη γενιά "δεν είναι σόϊ σ'λί" για τέτοια πράγματα, κανένας δεν μας φταίει... Βρισκόμαστε σε παρακμή!...

Τον παλιό καιρό, όταν οι Βουρμπιανίτες έδιωξαν τους εξωμότες, ήταν άλλα χρόνια: ήταν τα χρόνια των αρματολών και κλεφτών, ήταν χρόνια, που φυσούσε ζωογόνος ο άνεμος, που αναγεννούσε τις ψυχές, άνεμος, που έφερε τα μηνύματα του Γένους:

"Τ' έχεις καημένε κόρακα και σκούζεις και φωνάζεις..."

Σε γιορτάσια, σε χαρές δεν ακούγονταν παρά μόνο κλέφτικα τραγούδια: τα άλλα, τα 'λαφρά, τά 'βαζαν στην μπάντα και τά 'λεγαν τραγούδια της "βρακοζούνας". Πασίγνωστο τραγούδι ήταν τότε στη Βούρμπιανη του πληγωμένου αρματολού, του Πλιάσκα:

**Κοίτετ' ο Πλιάσκας κοίτεται στον έλατο στη βρύση,
με τα ποδάρια στο νερό, κι όλο νερό γυρεύει.**

Με τα πουλιά συντύχαινε¹ και με τα χελιδόνια:

-Τάχα πουλιά μ' θα γιατρευτώ, τάχα πουλιά μ' θα γιάνω;

1. Έπιανε κουβέντα, συνομιλούσε. (N.X.P.)

Ο μακρινός ταξιδεμός

Οι Βουρμπιανίτες ξενιτεύονταν πάντοτε, γιατί το απαιτούσαν οι οικογενειακές τους ανάγκες. Το σύστημα των μπουλουκιών δεν πήγαινε σε μακρινά ταξίδια· ως τη Θεσσαλία και μη παρέκει. Αλλ' από την εποχή της αλλαξοπιστίας τα πράγματα στην Ήπειρο άλλαξαν όψη.

Οι Καστρινοί, το παλιό αρχοντολόϊ των Γιαννίνων, με την αλλαξοπιστία μερικών, έχασαν τα μεγάλα αρχοντικά τους κτήματα, που είχαν γύρω και πέρ' από τα Γιάννενα και δεν ήταν δυνατό να ζουν κατόπι αντάμα με τους εξωμότες, και βγήκαν έξω από το κάστρο. Ύστερ' από την κατάληψη από τους εξωμότες των εκτεταμένων γαιών τους και την αρπαγή των περιουσιών τους, αντίκρουσαν τη φτώχεια να χτυπάει τις πόρτες τους, ενώ τα "ρωμογυρίσματα" οι Τούρκοι φιγουράριζαν στα Γιάννενα για μπέηδες και πασάδες. Μουσταφά πασάς, Πασιόμπεης, σου λέει ο άλλος. Αλλ' εκείνοι, παλιό αρχοντολόϊ των Γιαννίνων, από χίλια χρόνια Καστρινοί με τ' όνομα, πώς μπορούσαν να γίνουν των εξωμοτών χουσιμεκιαραίοι; Σοφίστηκαν λοιπόν άλλες πηγές αξιοπρεπούς βιοπορισμού κι έγιναν γουναράδες, οι οποίοι τελειοποίησαν τόσο καλά την τέχνη αυτή, ώστε οι γούνες οι Γιαννιώτικες ζητιότανε παντού στις Ηγεμονίες και προπάντων στη Ρωσία.

Ένας καινούργιος δρόμος για τους Ηπειρώτες και τη Βούρμπιανη άνοιγε προς τη μακρινή Βλαχιά, τη Ρουμανία¹, στην άκρη του τόπου, όπως έλεγαν στα μοιρολόγια τους οι Βουρμπιανίτισσες, όταν πικρό χαμπέρι έρχονταν από την ξενιτειά.

1. Χαρακτηριστική είναι η φράση "ντούναβος νερό", που λένε στη Βούρμπιανη, όταν στο πότισμα των χωραφιών θέλουν να δηλώσουν τό άφθονο νερό του αυλακιού ή και μιάς βρύσης. Δεν υπάρχει αμφιβολία πως αυτοί που πήγαν στη Ρουμανία εντυπωσιάστηκαν τόσο πολύ από το Δούναβη ποταμό, ώστε, γυρίζοντας στο χωριό, μολογούσαν πολλά για το Ντούναβη, το μεγάλο αυτό ποτάμι με τα πολλά νερά του. (N.X.P.)

Το ταξίδι αυτό γινόταν όλο σε στεριά. Δρασκέλιζαν κατά μήκος όλη τη Βαλκανική, περνούσαν χώρες και χωριά ώσπου να φτάσουν στη Βλαχιά. Σε κάθε βήμα συναντούσες χάνια, διαβάτες, καραβάνια, που πήγαιναν κι έρχονταν λοής λογιών μελέτια. Ήταν η εποχή του χιλιοτραγουδημένου Ρόβα:

**"Ο Ρόβας εξεκίνησε και στη Βλαχιά να πάει,
νύχτα σελλώνει τ' άλογα, νύχτα τα καλιγώνει,
βάζ' ασημένια πέταλα, καρφιά μαλαματένια..."**

Το ταξίδι αυτό του Ρόβα στη Βλαχιά για "πάει κι έλα" διαρκούσε τρεις μήνες. Δεν ήταν μονάχα οι ταξιδιώτες, που έπαιρνε ο Ρόβας, ήταν και τα "προβοδήματα", που έστελνε ο καθένας στους δικούς του στη Βλαχιά. Να, μερικοί στίχοι λυπητεροί:

**"Σου στέλλω μήλο σέπεται, κυδώνι, μαραγκιάζει,
σου στέλλω και το δάκρυ μου σ' ένα λιχνό μαντήλι.
Το δάκρυ μ' είναι καυτερό και καίει το μαντήλι"**

Ας μου επιτραπεί εδώ να καταχωρίσω από το βιβλίο μου "το ξεπροβόδημα", που εκδόθηκε προπολεμικά, ένα κομμάτι, που αναφέρεται στον αποκλεισμό των ταξιδιωτών κάτω στην ποταμιά: "Οι γυναίκες μαρμαρωμένες στέκουνταν στου ποταμιού την άκρη, ώσπου σκαπέτησαν εκείνοι. Πέρα μιά ραχούλα τους κατάπιε και κρύφτηκαν από τα μάτια τους, που ήταν πλημμύρα στο δάκρυ. Κάθισαν κατόπι με το κεφάλι τους "τ' απίκουπα" πάνω στα κοτρώνια, να μάσουν τη φευγάτη γνώμη τους. Στη συλλοή τους περνούσαν χίλιες θύμησες. Όλες κυλιούνταν κι έφευγαν σαν το νερό του ποταμιού, που ήταν δίπλα. Κι έκλωθε γύρω τους μιά μόνη: η ερημιά κι απόρια. Τις έπιανε τότες μαύρη "αραθυμιά" κι όρεξη για κλάμα... Αχ!, που να μην είχαμαν βρεθεί, μουρμούριζαν κατόπι συνατές τους. Κι οι έρημες μ' αυτό το λόγο σ' κώθηκαν και πήραν τον ανήφορο για το χωριό".

Στο δρόμο το μεγάλο αυτό ταξίδι δεν ήταν απαλλαγμένο από κινδύνους ληστών κι άλλων κακοποιών στοιχείων, που παραμόνευαν για πλιάτσικο.

Γι' αυτό ήταν πολύ δύσκολο για τον καθένα να γίνει καρβανάρος. Είχε πολλούς κινδύνους να περάσει όσο να φτάσει στη Βλαχιά, είχε ακόμα την ευθύνη για τα εμπορεύματα και για τους ανθρώπους που μετέφερε.

Περπατούσαν με το ντουφέκι στο χέρι και αυτός και τα πολλά του τα συντρόφια. Λένε πως ο Τσακάλωφ, ένας από τους 3 ιδρυτές της Φιλικής Εταιρείας, είχε μικρός εξαιρετική ομορφιά, τόση, που είχε κινήσει τα βλέμματα των μαστροπών του Αλή Πασά στα Γιάννενα. Σαν τό'μαθε η δόλια η μάννα του, γύρευε μιά ώρα αρχύτερα, να τον στείλει στη Βλαχιά, και τον έδωκε στο Ρόβα να τον πάει στον πατέρα του.

Εκτός από το θρυλικό το Ρόβα κι άλλοι καρβανάροι - κερατζίδες, όπως τους έλεγαν - εξυπηρετούσαν τη συγκοινωνία της Ηπείρου. Στα Γιάννενα τρία καρβάνια έκαναν τακτικά δρομολόγια από το Λεσκοβίκι, την Πρεμετή και τ' Αργυρόκαστρο. Οι δρόμοι αχολογούσαν κάθε τόσο απ' τα κουδούνια των μουλαριών σαν τη βουή του καταρράχτη με τα τρεχούμενα νερά του.

Έμπαιναν στα Γιάννενα και ίσια τραβούσαν για τα χάνια στο κριθαροπάζαρο με των κυριών το τραγούδι.

* * *

Ας κάνομε τώρα μιά μικρή παρέκβαση για τ' αγαπημένα μας Γιάννενα, που μου 'δωκαν στοργικά το χέρι τους και μου βρέθηκαν αποκούμπη με μιά μικρή υποτροφία, για να κάνω τις γυμνασιακές σπουδές μου στη γεραρά και ονομαστή Ζωσιμαία Σχολή.

Ήταν παλιότερα τα Γιάννενα η πιο μεγάλη ελληνική πολιτεία ύστερα από την Πόλη και τη Σμύρνη. Μιλάμε για τα μέσα του 17ου αιώνα (1650). Ο πληθυσμός της ξεπερνούσε τότε τους 40.000 κατοίκους. Με τις γούνες έμπαινε πλούτος πολύς στα Γιάννενα, όπως είπαμε παραπάνω. Τα Γιάννενα ήταν τότε το μεγάλο εμπορικό κέντρο, που έφτανε ακόμα και στην Αλβανία. Ήταν η φτωχομάννα, που βαστούσε όλη την Ήπειρο στο κόρφο της. Η ποδεμή της Ηπείρου και της Αλβανίας ήταν όλη στα χέρια της. Η Σιαράβα και μερικά σπίτια μπροστά στο μώλο ήταν εργοστάσια, που κατεργάζονταν το πετσί, την πρώτη ύλη για την ποδεμή και κατόπι στα μαγαζιά, σ' όλα αράδα αράδα δού-

λευε η εργατιά και έφτιαχνε τσαρούχια, πόχες παπούτσια και λογιής λογιών κορδέλια για την Ήπειρο και την Αλβανία. Κι έβλεπε κανένας εκεί ανάμεσα στο εργατολόϊ κι αφεντικά, που δούλευαν αδερφικά και δεν σήκωναν κεφάλι σαν τους άλλους. Ήταν όλοι σαν μιά φαμπιλιά. Κοντουρατζήδες (=παντοφλάδες, τσαγκάρηδες) και σαράτσηδες (=σαμαράδες, σελλοποιοί) ήταν τα κύρια επαγγέλματα του λαού στα Γιάννενα κι όλοι δούλευαν και καλοζούσαν. Γι' αυτό στα Γιάννενα το ταξίδι ήταν άγνωστο. Οι Γιαννιώτες πάνε ως το Αϊ Γιάννη στη Μπουνίλα κι εκεί σταματούν, έλεγαν οι άλλοι κοσμογυρισμένοι Ηπειρώτες.

Αν ρωτάτε και για κοινωνική πρόνοια, τα Γιάννενα δεν είχαν τον όμοιο τους. Ας ήταν τα "Ελέη" τους καλά. Τους πλήρωναν σ' όλους, πλούσιους φτωχούς τα "βασιλικά", όπως τα λέγαν, τους φόρους δηλ. για να μην έχουν καμιά επαφή με τους Τούρκους.

Σχολεία δεν ήταν σ' άλλο μέρος τέτοια σαν στα Γιάννενα. Βιβλία η φτωχολογιά τα είχε δωρεάν. Εκεί που καθόσαν στο θρανίο, τσούπ, σού' φερνε ο επιστάτης κατακαίνουργα τα βιβλία. Αν αρρώσταινες, ήθελες δεν ήθελες, ερχόταν δωρεάν να σε ιδεί γιατρός, σού' δινε συνταγή και ντουγρού στο φαρμακείο των "Ελεών" έπαιρνες τα φάρμακα. Στις παραμονές των μεγάλων εορτών γένουνταν έξω στα "Ελέη" πανηγύρι· μαζευτόταν εκεί όλη η φτωχολογιά κι έπαιρναν το ταχτικό τους, μέχρι ποδεμή για του "Χριστού" την Πασκαλιά. Απ' εκεί δεν έλειπαν ούτε οι "παλιές" του Γιαννίνου. Άντρες μουστακαλήδες, ως εκεί, πέρναγαν για ορφανά κι αυτοί. Για γύρνα, λέγαν, κι απ' εδώ πατέρα μωρό σ' εμάς τα "ορφανικά", να πάρουμε κάτι να γιορτάσομε κι εμείς τις μεγάλες τις γιορτές. Και τα ορφανικά αυτά "sui generis" έπαιρναν το δικό τους και τραβούσαν για το σπίτι.

* * *

Αρκετά είπαμε για τα αγαπημένα Γιάννενά μας, και τώρα ας συνεχίσομε την ιστορία μας.

Παράλληλα με τους μεγάλους κερατζήδες, που είπαμε, ήταν στην Ήπειρο ένα σωρό άλλοι κερατζήδες με πράματα² λιγότερα.

1. Ιδιόρρυθμα.

2. Φορτηγά ζώα (μουλάρια). (N.X.P.)

Το επάγγελμα αυτό ήταν πολύ ανεπτυγμένο και στη Βούρμπια-νη, και σαν μεγάλη κωμόπολη που ήταν, οι κερατζίδες της ήταν πολλοί. Τον παλιό καιρό ήταν ολόκληρο συνάφι και είχε έναν καιρό για κερατζίμπαση το Νίτσκα.

Κερατζίδες είχε κι η Πυρσόγιαννη και το μικρό Λισκάτσι, γιατί οι Λισκατσιίτες όλοι ταξίδευαν στα Γιάννενα. Ήταν όλοι τους, μηδενός εξαιρουμένου, ξυλουργοί, όλοι παστρικοί στην τέχνη τους, σωστοί καλλιτέχνες. Στ' άλλα δυό γειτονικά χωριά, στο Τούρνοβο (Γοργοπόταμος) και στους Σιονιάδες (Χιονιάδες) βρίσκονταν άλλοι αυτοί σημαδιακοί τεχνίτες. Στο Τούρνοβο σκαλιστήδες, ξυλογλύπτες και στους Σιονιάδες αγιογράφοι. Πώς βρέθηκαν οι ευγενικές αυτές τέχνες στα χέρια τους στα δυό αυτά μοναδικά χωριά δεν το γνωρίζομε. Γνωρίζομε μόνο πως είναι γι' αυτούς τέχνες πατρογονικές, κληρομένη παρακαταθήκη των γονιών τους και έχουν μεγάλο χρέος να τις καλλιεργούν, να μην αφήσουν να κοπεί μιά τέτοια ανεκτίμητη παράδοση. Δεν πήγαν αλλού να μάθουν τις ευγενικές αυτές τέχνες, τις βρήκαν μέσ' στο σπιτικό τους και τις συνέχισαν αυτοί και όπι. Κι αν τις εγκαταλείψουν και τους φύγουν, είναι σαν τα πουλιά, που δεν ξαναπιάνονται.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Βουρμπιανίτες στο Βουκουρέστι

Από τους πρώτους, που ταξίδεψαν στη Βλαχιά κατά την περίοδο της αλλαξοπιστίας, ήταν κι οι Βουρμπιανίτες και κατόπι ακολούθησαν και άλλα χωριά της Κόνιτσας. Οι Βουρμπιανίτες ταξίδευαν συνεχώς και διάλεξαν στη Ρουμανία για κέντρο τους το Βουκουρέστι και πολλοί απ' αυτούς κατόρθωσαν σε λίγα χρόνια να πετύχουν καλή αποκατάσταση.

Ο Σιούλης ο Τσοτσόπουλος είχε αποκτήσει στο κέντρο του Βουκουρεστίου ακίνητα καλά και ανάμεσα σ' αυτά το περίφημο "Roupi verde" (= Το πράσινο δέντρο), ξενοδοχείο, στο οποίο γίνονταν οι χοροί της ανωτέρας κοινωνίας.

Άλλοι Βουρμπιανίτες με καλή αποκατάσταση ήταν οι Χαρισιάδηδες, γνωστοί αρτοποιοί. Είχαν μάλιστα κληροδοτήσει ένα φούρνο και στη Βούρμπιανη, αλλά χάθηκε, γιατί οι Βουρμπιανίτες δεν έσπευσαν να τον διεκδικήσουν. Άλλοι επιχειρηματίες στο Βουκουρέστι ήταν οι Λαγαίοι, και πολλοί άλλοι δούλευαν στις οικοδομικές τέχνες. Είχε σχηματιστεί μιά καλή παροιμία Βουρμπιανίτικη και σημείωσε τον πρώτο σταθμό της δράσεως των Βουρμπιανιτών του εξωτερικού υπέρ της Κοινότητας. Κορύφωμα της δράσεως αυτής ήταν, ύστερα από χρόνια, η ίδρυση και η πολλαπλή δράση της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας Βούρμπιανης στην Αθήνα.

Από το Βουκουρέστι ξεκίνησαν πρώτα οι φροντίδες για την πρόοδο του χωριού. Τότε για πρώτη φορά στο Βουκουρέστι είδαν τα μάτια τους χρυσάφι, έπιασαν στα χέρια χρήμα και μπόρεσαν να σκεφτούν το χωριό. Εκεί πήραν την πρωτοβουλία να φτιάξουν καινούργια εκκλησία στο χωριό και τα χρήματα για να βάλουν μπροστά απ' εκεί πήγαν.

Η πρώτη κεντρική εκκλησία ήταν η Μεταμόρφωση, η Αϊ Σωτήρα, που χτίστηκε από τον κάτω μαχαλά με πρωτοβουλία της μεγάλης ιερατικής οικογένειας των Παπαναστασιαίων, που έγιναν Επίτροποι.

Ύστερα από την ανάπτυξη της πάνω Βούρμπιανης ήταν απαραίτητο η κεντρική εκκλησία νά 'ρθει παραπάνω, για να βρίσκεται, κατά το δυνατό, σε ίση σχεδόν απόσταση απ' όλες τις συνοικίες. Θε-

ωρήθηκε κατάλληλη η σημερινή της θέση και εκεί χτίστηκε η "Κοίμηση της Θεοτόκου", η Παναγία, όπως τη λέμε.

Ύστερ' από πολλά χρόνια χτίστηκε εκεί κοντά η καινούργια, μεγαλοπρεπέστατη. Πρέπει να πούμε ότι και της πρώτης η εμφάνιση ήταν ευπρεπέστατη και μαρτυρούσε πως η Βούρμπιανη είχε μπει τότε, μετά τον θρίαμβο της εκδίωξης των Τούρκων, σε μιά καινούργια περίοδο προοδευτικής εξέλιξης. Τη λαμπρή νίκη τους κατά των Κολωνιατών την απέδωσαν στην Παναγία και για επισφράγιση έχτισαν την κεντρική εκκλησία στ' όνομά της. Δυστυχώς δεν υπάρχει καμιά χρονολογία της ανεγέρσεώς της. Οι παραδόσεις όμως λένε ότι χτίστηκε μετά την νίκη κατά των Κολωνιατών, δηλ. γύρω στα 1700.

Στην παλιά εκκλησία διακρινόταν το τέμπλο, το οποίο είχε λίγη ξυλογλυφία, αλλά η ξυλουργική του είχε λεπτότητα και αρμονία. Διακρινόταν επίσης για την εξαιρετική τέχνη στη ζωγραφική των εικόνων. Η εικόνα της Θεομήτορος ήταν έργο θαυμαστής τέχνης και η διπλανή εικόνα της "Κοιμήσεως της Θεοτόκου" είχε κινητό αργυρό επίθεμα με λεπτή επεξεργασία.

Η παράδοση αναφέρει ότι το τέμπλο αυτό προερχόταν από τη μεγαλοπρεπή κεντρική εκκλησία της πλούσιας Κοινότητας Φετόκος (παρεφθαρμένο όνομα του "Θεοτόκος", όπως λεγόταν πρώτα). Το βυζαντινό της όνομα αποδεικνύει τη βυζαντινή της προέλευση, και, όπως είπαμε σ' άλλο κεφάλαιο, το χωριό αυτό υπέστη μαζί με τη Σιέστουρη κατά την περίοδο της αλλαξοπιστίας ολοσχερή καταστροφή για την ηρωική του αντίσταση.

Δεν είχαν μείνει παρά 6-7 οικογένειες. Οι άλλοι Φετοκίτες είχαν διασκορπιστεί στη Βαλκανική μέχρι τη νότια Ρωσία, και εξασκούσαν το επάγγελμα του οικοδόμου.

Πώς σώθηκε το τέμπλο της εκκλησίας τους και πώς μεταφέρθηκε στη Βούρμπιανη, δεν είναι γνωστό. Δεν πιστεύουμε το ωραίο αργυρό επίθεμα (επικάλυμμα) να μεταφέρθηκε κι αυτό από τη Φετόκο. Η επαργύρωση της εικόνας θα είναι μάλλον αφιέρωμα των Βουρμπιανιτών του Βουκουρεστίου, γιατί αυτοί είχαν οικονομικές δυνατότητες για τέτοια δαπανηρά αφιερώματα.

Ύστερα από την οικοδόμηση της εκκλησίας, το νεκροταφείο, που αρχικά βρισκόταν σε μακρό επιμήκη χώρο κάτω από το "Πηγα-

δούλι" μεταφέρθηκε στην ευρύχωρη έκταση γύρω από την εκκλησία, που περικλείστηκε όλο αυτό το μέρος με υψηλό τοίχο, το Κουλούρι, που περιλάμβανε μέσα και την εκκλησία. Το Κουλούρι είχε δύο ωραίες εισόδους, μιά για τον κάτω μαχαλά και την άλλη για την πάνω Βούρμπιανη.

Υψηλά δέντρα βελανιδιών και πλατάνων έδιναν στο Κουλούρι την όψη ιερού τεμένους, όπου με κωδωνοκρουσίες συνερχόταν κατά διαστήματα και η συγκέντρωση του λαού, για να συζητήσουν τις υποθέσεις του χωριού και να λάβουν τις σχετικές αποφάσεις.

Μετά τη μετάθεση της αρχικής κεντρικής εκκλησίας (Αϊ Σωτήρας) σε θέση καταλληλότερη, η κοινοτική συνοχή σταθεροποιόταν καλύτερα, όλοι αποχτούσαν συνείδηση ότι δεν ανήκαν σε μιά ορισμένη συνοικία, αλλά σε μιά συμπαγή αδιαίρετη Κοινότητα και η κοινοτική ζωή έπαιρνε έτσι καινούργιο ρυθμό, εξαφανιζομένου σιγά σιγά του τοπικισμού.

Προ 50 ετών περίπου επισκέφτηκα το Βουκουρέστι και βρήκα εκεί ίχνη από τη δράση των Βουρμπιανικών, την οποία συνέχιζαν τότε Μολιστινοί και Σταριτσιανίτες. Σωζόταν ακόμη, και το είδα με τα ίδια μου τα μάτια, ένα σπίτι Βουρμπιανικό, του άτυχου Τσοτσόπουλου, που βρισκόταν στον επίσημο δρόμο του Βουκουρεστίου, στην οδό Νίκης (calea victoriei), απέναντι από τα βασιλικά ανάκτορα.

Το σπίτι αυτό αποτελούσε χτυπητή αντίθεση προς τις άλλες γύρω ωραίες οικοδομές για την παλαιότητά του. Στον εξώστη και στη σκάλα, που ήταν εξωτερική, είχε ξύλινα κάγκελα.

Στο σπίτι αυτό, εδώ και 50 χρόνια, ζούσε μιά Βουρμπιανίτισσα, εγγονή του άτυχου Τσοτσόπουλου. Είχε παντρευτεί κάποιον Ξινό από τη Μόλιστα και έμεινε σ' αυτή η μεγάλη περιουσία του παππού της και είχε γίνει κυρά μεγάλη, η κοκόνα¹ Ζίνκα με τ' όνομα.

1. Γυναίκα αριστοκρατικής καταγωγής (ή θωπευτικά κυρά αγαπητή) Ρουμανικά cocona (N.X.P.)

Έγινε και μεγάλη ευεργέτισσα στο Γαναδιό της Μόλιστας, που είχε χτίσει το σχολείο του, όπου μάλιστα ήταν κρεμασμένη μιά εικόνα της, που την είδα, όταν είχα περάσει κάποτε απ' εκεί. Ρώτησα ποιά είναι η εικόνα, και μου είπαν "της κοκόνας Ζίνκας".

Τα παραπάνω είναι σαν επίλογος ενός στυγερού εγκλήματος, που είχε γίνει κάποτε στο Βουκουρέστι κάτω από τις ακόλουθες συνθήκες:

Ο Σιούλης Τσοτσόπουλος αναγκάστηκε από τον Κώστα Γραμματικό (που γι' αυτόν θα μιλήσουμε παρακάτω) να φύγει οικογενειακώς από τη Βούρμπιανη και να εγκατασταθεί οριστικά στο Βουκουρέστι. Εκεί ο Σιούλης Τσοτσόπουλος πάντρεψε τη δεύτερη θυγατέρα του με ένα Γραμμάτη, Βουρμπιανίτη κι απόκτησαν μιά κόρη, την ονομαστή Ζίνκα, που την πάντρεψαν με κάποιο Ξινό από τη Μόλιστα. Έτσι για το Σιούλη Τσοτσόπουλο υπάρχουν τώρα δύο οικογένειες, η μία του Γραμμάτη στο Βουκουρέστι μαζί με το γαμπρό τους τον Ξινό, κι η άλλη του παππού μου του Ζήση Δούμαρη στη Βούρμπιανη.

Η συμπάθεια του Σιούλη Τσοτσόπουλου έκλινε προς την οικογένεια της Βούρμπιανης, και αυτό το καταλάβαινε καλά η οικογένεια του Βουκουρεστίου, και έτσι ένα μίσος άγριο άρχισε να υποβόσκει στην καρδιά τους κατά του γέρου, γιατί αυτοί περίμεναν να κληρονομήσουν ολόκληρη την περιουσία, που είχε στο Βουκουρέστι, και προπάντων ο γαμπρός τους ο Μολιστινός.

Αυτά τα καταλάβαινε και ο Σιούλης, και γι' αυτό τον περισσότερο καιρό καθόταν στ' αμπέλι του, που είχε με ένα σπίτι λίγο έξω από το Βουκουρέστι, γιατί δεν είχε μάτια να τους βλέπει. Οργίστηκαν δε πολύ, όταν ο Σιούλης έγραψε στο γαμπρό του στη Βούρμπιανη να του στείλει ένα εγγονάκι του να τό'χει συντροφιά.

Τότε βάλθηκαν να τον ξεκάνουν και είχαν πρόχειρο και το φονιά, το Χρίστο το Μανόλη, δικό τους άνθρωπο, που βρισκόταν τότε στο Βουκουρέστι.

Ο Μανόλης άλλο που δεν ήθελε να τον ξεκάνει, να τον ληστέψει και να πάει στη Βούρμπιανη καζαντισμένος από τη Βλαχιά. Δεν χάνει τον καιρό, πήγε στ' αμπέλι, τον στραγγάλισε και τράβηξε για τη Βούρμπιανη. Κι έτσι ο δύστυχος ο Σιούλης Τσοτσόπουλος έγιν' άφαντος σαν "το σκυλί στ' αμπέλι" που λέει ο λόγος. Άλλωστε ποιός να τον γύ-

ρευε; Οι Ρουμανικές Αρχές δεν ενδιαφέρονταν καθόλου για τους Έλληνες. Έτσι ο Χρίστος Μανόλης ξεφύτρωσε στη Βούρμπιανη μεγάλος και τρανός.

Αλλά το πράγμα μαθεύτηκε στο χωριό, γιατί στο Βουκουρέστι ήταν πολλοί Βουρμπιανίτες. Ο Σιούλης έλειψε, ο Μανόλης πήγε στο χωριό πλούσιος. Εξήγηση άλλη δεν χρειαζόταν. Ο Μανόλης έδωσε πολύ μπούγιο στο χωριό. Φανερώθηκε για μεγάλος άρχοντας, έχτισε καινούργιο σπίτι και γύρω έφτιαξε αγροκήπιο με γλυκομηλιές, μουριές, κυδωνιές, δαμασκηνιές, που σε λίγα χρόνια έγινε όμορφο άλσος, στολίδι του χωριού.

Σαν πέθανε ο γιός του ο Γιαννάκης, το κτήμα πουλήθηκε και το πήρε η Αδελφότης, για να το φυλάξει, τόσο όμορφο που ήταν. Δυστυχώς εγκαταλείφτηκε και ρήμαξε και τώρα αλωνίζουν εκεί τα σκυλιά και τα γαϊδούρια της Βούρμπιανης¹. Μαρτυρεί κι αυτό την αδιφορία των Βουρμπιανιτών για κάθε ωραίο και όμορφο στο χωριό.

Τέτοιο οικτρό τέλος είχε ο Σιούλης Πισοτσόπουλος, θύμα της πρωτόγονης εγωπάθειας του Κώστα Γραμματικού και του μίσους, δυστυχώς των δικών του!...

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

1. Και σήμερα λέμε "στου Μανόλη" το χώρο που βρίσκεται πάνω από το παλιό Σχολειό και κάτω από το σπίτι του Νούτση (έπεσε κι αυτό) και του Λιάκου. Μερκος της έκτασης αυτής έχει τώρα ο Αναστ. Ευθυμίου, που το πήρε από την Κοινότητα και την καλλιεργεί, αφού παρεχώρησε σ' αυτή ως αντάλλαγμα ένα κομμάτι γης δίπλα στην αγορά. (N.X.P)

Ντουμαράδες - Κωτσακάδες

Με την είσοδο των δύο παλαιών οικογενειών στο προσκήνιο της ιστορίας της Βούρμπιανης, αποκτά η ζωή της Κοινότητας περισσότερη δραματικότητα.

Δυό παλιές τοπωνυμίες, που τις ξέρει όλο το χωριό, και διαιώνιζον το όνομα δύο οικογενειών είναι στου "Ντούμα ή Ντούμ' τ' αμπέλι" και η άλλη στου "Τζιώτζου ή Τζιώτζ' το λιβάδ". Πώς από το γερμανικό dummi, που σημαίνει βραδύγνωμος, αυτός που το μυαλό του δεν παίρνει εύκολα στροφές, αγαθούλης, έγινε Ντούμας - Δούμας και με την προσθήκη της κατάληξης -αρης έγινε Ντούμαρης - Δούμαρης, γράψαμε τα δέοντα στο πρώτο μέρος του βιβλίου. (Παβλ. Τσοκάς - Τσόκαρης, η Τσοκάρω, Ντούρβας - Ντούρβαρης, Ντάκας - Ντάκαρης).

Πώς τώρα το Δούμαρης έγινε Δημάρατος, θα το πούμε με τη σειρά του παρακάτω.

Κάτι άλλο: Πώς οι Κωτσακάδες έγιναν Τζιωτζαίοι; Φαίνεται πως κάποιον από τους Κωτσακάδες τον έλεγαν Γιώργο και χαϊδευτικά Τζιώτζο, όπως έχουμε το Τζιώτζο Βλάχο, Τζιώτζο Βενέτη, Τζιώτζο Πορφύρη. Έτσι στους Κωτσακάδες επικράτησε το Τζιώτζος και έμεινε στου "Τζιώτζ' το λιβάδ".

Και οι δύο οικογένειες των Κωτσακάδων (Τζιωτζαίων) και Ντουμαράδων είχαν καλή κτηνοτροφία. Τα σπίτια τους διακρίνονταν από τ' άλλα. Ήταν πιο ψηλά και είχαν μεγαλοπρεπείς εισόδους με κολώνες στις εξώθυρες. Εκτός από την κτηνοτροφία ήταν και μεγάλοι τοκιστές και με τα δάνεια που έδιναν είχαν δεμένη όχι μόνο τη Βούρμπιανη, αλλά και τ' άλλα γύρω χωριά.

Τότε είχε πέραση στη Βούρμπιανη ο κοτζαμπασισμός κι οι πρώτοι κοτζαμπασήδες ήταν οι δυό δυναμικοί παπάδες ο Παπανίκος Δούμαρης των Ντουμαράδων κι ο Παπαγιάννης Τζιώτζος των Τζιωτζαίων. Τους δυό αυτούς κοτζαμπασήδες δεν τους χώριζε καμιά έχθηρη, είχαν μόνο ξεσυνορισιά μεγάλη, ποιά από τις δυό οικογένειες θα φανεί καλύτερη στο χωριό. Έφτιασαν οι Τζιωτζαίοι εκκλησία περικόμψη, τον Αϊ Γιάννη, στο μαχαλά τους, έφτιασαν κι οι Ντουμαράδες στο

μαχαλά τους την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων. Στον Αϊ Γιάγνη, στο μεσημβρινό τον τοίχο, είχαν ζωγραφίσει μιά μεγάλη καλλιτεχνική ζωγραφιά, τη Ζωοδόχο πηγή και το εσωτερικό της εκκλησίας είχε πλούσια διακόσμηση. Φαίνεται πως οι Τζιωτζαίοι ήταν πιο ευκατάστατοι από τους Ντουμαράδες.

Στους μαχαλάδες τους είχαν και οι δυό από ένα κέντρο, όπου μαζεύονταν. Οι Τζιωτζαίοι είχαν στον Αϊ Γιάννη, και οι Ντουμαράδες στην Καρούα. Το κέντρο των Τζιωτζαίων ήταν πιο φανταχτερό. Ψηλά αιωνόβια πλατάνια, γύρω έτρεχαν βρύσες κι ο Ψεματάρης βούιζε με τ'αφρισμένα τα νερά του. Τις βραδινές ώρες έβλεπ' εκεί κανένας μιά εικόνα βιβλική. Τα γίδια ξεπρόβαλλαν από το δρόμο, απ' τον Αϊ Γιάννη πίσω, που γύριζαν από τη βοσκή με κουδουνίσματα απαλά. Παιδιά, νυφάδες καίτερούσαν τα γαλάρια τους κι οι Κοτζαμπασήδες με την άσπρη τους φλοκάτα και τη φουστανέλλα, καθισμένοι κάτω απ' τα ψηλά πλατάνια έκαναν "χάζι" την κοπή που περνούσε. Κι έβλεπαν, ανάμεσα στα γίδια τους, παιδιά, γυναίκες που περπατούσαν κι είχαν κουβέντες μυστικές, άνθρωποι, ζουντανά, ο καθένας με τη γλώσσα του, κι ένας ζάλαχος γλυκός σκαρπούσε σ' όλη την πλατεία.

Το άλλο κέντρο των Ντουμαράδων ήταν η περίφημη Καρούα, που ορθωνόταν ψηλή και γιομάτη ανάμεσα στα Ντουμαράδικα τα σπίτια σ' ένα χώρο σαν μικρή πλατεία.

Ακόμα και με ελαφρό αεράκι τα φύλλα της σειούνταν απαλά σαν νά'πιαναν γλυκιά κουβέντα με τη βρύση, πού 'τρεχε δίπλα και πότιζε το δροσερό γρασίδι. Εκεί επάνω σε πεζούλια τό 'στρωναν, και με το πανούρι ολόυρα έπιαναν το μασλάτ¹.

1. Λέξη τούρκ. πολύωρη συνομιλία. "Τό 'στρωσαν στο μασλάτ'" = έπιασαν μεγάλη και γλυκιά κουβέντα. (N.X.P.)

Κώστας Γραμματικός

Μιά εξαιρετική φυσιογνωμία, ο Κώστας Γραμματικός, βγήκε στο αναμεταξύ από τους Ντουμαράδες κι έβγαλε τη Βούρμπιανη στο προσκήνιο της Ηπειρωτικής ιστορίας και την έκαμε κωμόπολη ιστορική.

Η πρώτη εμφάνιση του Κώστα Γραμματικού ήταν πενιχρή, πενιχρότατη, που έχει σχέση μ' ένα γεγονός ολότελα τυχαίο, που μπορούσε και να μην εμφανιστεί. Το ξέρομε κι εμείς αυτό το συμβάν από τις δικές μας οικογενειακές παραδόσεις, αλλά το έγραψε κι ο Αραβαντινός στην Ηπειρωτική χρονογραφία του και είναι σχετικό με την πρόσληψή του από τον Αλή Πασά ως γραμματικού του.

Μιά μέρα, γράφει ο Αραβαντινός σε μιά υποσημείωση, επήγε ο Αλή Πασάς στα Λιθαρίτσια, όπου έχτιζε το παλάτι του. Επλησίασε κάποια μαστορόπουλα, που δούλευαν εκεί, και ρώτησε ποιό απ' αυτά ξέρει γράμματα. Πετάχτηκε ένα παιδί - κι ήταν αυτό ο Κώστας Παπανίκος - και του είπε: "Εγώ ξέρω". Τότε πάρε χαρτί, του λέει ο Αλής, και γράψε στα χωριά να στείλουν υλικά για το παλάτι μου που χτίζω. Έγραψε ο Κώστας αυτά, που του είπε ο Αλής, και στη συνέχεια πρόσθεσε και δυό λόγια δικά του: "Αν δεν στείλετε το γρηγορότερο αυτά, που παραγγέλλω, μαύρο φίδι θα σας φάει".

Αυτά τα τελευταία λόγια έκαναν εντύπωση στον Αλή Πασά και του είπε "Αυτά τα τελευταία λόγια γιατί τά 'γραψες;". - Τά 'γραψα βεζύρη μου, του απαντάει θαρρετά ο Κώστας, απ' τον εαυτό μου, για να φοβηθούν και να στείλουν γρήγορα τα υλικά, αλλά και μήνα δεν θα τους φάει το μαύρο φίδι, αν δεν τα στείλουν;

Ο Αλής θαύμασε το μαστορόπουλο για την εξυπνάδα του και του είπε: Μπράβο, μπράβο, εσύ κάνεις για γραμματικός μου. Κι απ' εκείνη τη στιγμή τον πήρε στο παλάτι για γραμματικό του.

Ο φίλτατος Ευριπίδης Σούρλας, διαπρεπής παιδαγωγός και ιστοριοδίφης εις τα περί Κώστα Γραμματικού, πράγμα για το οποίο τον ευγνωμονούμε ως Βουρμπιανίτες και ως Ντουμαράδες, γράφει ότι δεν μπορούσε να ήταν τόσο πενιχρή η πρώτη εμφάνιση του Κώστα Γραμματικού, και παραθέτει προς απόδειξη αυτόγραφες επιστολές

του Κώστα, γραμμένες σε άπταιστη γλώσσα. Πιστεύομε κι εμείς ότι ο Κώστας Γραμματικός έγραφε άπταιστα τη γλώσσα, γιατί πώς μπορούσε να μην την έχει καλλιεργήσει κατόπιν, αφού βρέθηκε ανεπάρτεχα γραμματικός του Αλή Πασά.

Είχε και πλούσια βιβλιοθήκη στο σπίτι του, την πιο μεγάλη στην Ήπειρο, είχε και γραμματικό του το παιδί του αδελφού του, τον Κώτσιο Γεωργάκη, που ήταν δάσκαλος. Εκτός απ' όλα αυτά ο Κώστας Γραμματικός ήταν κι από σόϊ, που τά 'παιρνε πολύ τα γράμματα. Μήπως ο αδερφός μου ο Κύρκας, χωρίς νά 'ναι γραμματικός, αλλ' απ' το ίδιο σόϊ, με το δημοτικό σχολειό της Βούρμπιανης δεν έμαθε μονάχος του τη γλώσσα και δεν έγραψε σε άριστη γλώσσα αρκετά βιβλία, και απ' αυτά το καλύτερο: "τα ιστορικά πεπρωμένα του ελληνικού έθνους" με νοήματα δεμένα και με θαυμαστό ειρμό τόσο που το θαύμασαν όσοι το διάβασαν;

Ο πατέρας του ο Παπανίκος, αφού τον ξεσκόλησε κι αυτόν, όπως και τ' άλλα τέσσερα αδέρφια του, από το σχολειό της Βούρμπιανης, τον έστειλε κατόπι να μάθει και μιιά τέχνη, που ήταν απαραίτητη στη ζωή του.

Ο προπάππος μου, αδερφός του, ήταν ξυλουργός, όπως το βρήκαμε γραμμένο σ' ένα δεφτέρι του. Γνωρίζομε ακόμη πως ο Στέργιος Παπανίκος, αδερφός του Γραμματικού και πρόπαππος του διακεκριμένου δημοσιογράφου, δεινού φιλολόγου και συγγραφέα Ιωάννου Δημαράτου, ασκούσε κι αυτός τις οικοδομικές τέχνες. Ήταν εργοδηγός στις οικοδομές των παλατιών του Αλή Πασά στο Τεπελένι.

Αυτά μας πείθουν πως όσα έγραψε ο Αραβαντινός είναι σωστά. Αν όμως με αυτά που έγραψε θέλησε να μειώσει τον Κ. Γραμματικό έπεσε πολύ έξω, γιατί ο Κώστας Γραμματικός με αυτό το ταπεινό ξεκίνημά του, όπως νόμιζε ο Αραβαντινός, απέβαινε ο μεγάλος γραμματικός και εκάλυπτε όλους μέσα στο παλάτι. Με τα δημοσιονομικά του μέτρα που σοφίστηκε, σαν να ήταν κανένας μεγάλος οικονομολόγος, ενίσχυσε πολύ τον Αλή Πασά, γι' αυτό και εκτιμιόταν εξαιρετικά από αυτόν, πράγμα ανυπόφορο στο αρχοντολόϊ των Ιωαννίνων. Αρχισαν λοιπόν να τον φθονούν και θέλοντας να τον μειώσουν τον αποκαλούσαν "παλιοτσοκανά¹" στις μεταξύ τους συνομιλίες.

1. τσοκάνι = σφυρί των οικοδόμων. (N.X.P)

Η υψηλή θέση του Κώστα Γραμματικού στο παλάτι του Αλή Πασά ύψωσε και τους συγχωριανούς του Βουρμπιανίτες στα Γιάννενα. Όπως μολογούσαν πολλοί συνομήλικοί του, ο Κώστας Γραμματικός δεχόταν τους Βουρμπιανίτες στο Κάστρο στο παλάτι με μεγάλη ευχαρίστηση. Αναμερνούσαν όλοι πρόθυμα, όσοι βρίσκονταν εκεί, ν' ανοίξουν δρόμο να περάσουν. Πολλές φορές οι Βουρμπιανίτες τον ακολουθούσαν με περηφάνεια στο παζάρι. "Για δες μωρέ τους παλιομαστόρους, τους ντατσκανάρηδες², με τι σαλτανάτι³ περνούνε στο παζάρι με τον τσοκανά τους", έλεγαν οι τσούρηδες⁴. Έτσι δημιουργήθηκε ένα χάσμα μεταξύ Βουρμπιανιτών και Γιαννιωτών στα Γιάννενα. Προσπαθούσαν να εξευτελίσουν το επάγγελμά τους, ότι τάχα είναι τιποτένιο, πρόστυχο. Και το χάσμα αυτό εξακολουθούσε και μετά το θάνατο του Κώστα Γραμματικού.

Ύστερ' από την αλλαξοπιστία ο πλούτος των Ηπειρωτών άλλαξε θέση και μορφή, πήγαινε αλλού, στα ξένα, για να βρεί ασφάλεια και σιγουριά. Αλλά κι εκεί ο δαιμόνιος Γραμματικός άπλωσέ το χέρι του, για να τραβήξει καινούργιο πλούτο στο κράτος του Αλή, ώστε να πηγαίνει εκεί ευγενικά και νόμιμα το χρήμα του κοσμάκη. Και θέσπισε: 1) Καμιά πώληση γαιών δεν μπορεί να γίνει, χωρίς να πάρει το ένα δέκατο το κράτος 2) Ο Αλή Πασάς ήταν γενικός κληρονόμος όλων των υπηκόων, εξωτερικού και εσωτερικού, που πέθαιναν χωρίς ν' αφήσουν άρρενες απογόνους. 3) Φορολογούσε βαρύτατα τους υπηκόους του εξωτερικού, διαφορετικά ήταν αδύνατη η επιστροφή τους στην πατρίδα και η περιουσία τους σ' αυτή περιερχόταν στο κράτος του Αλή. Έτσι το χρήμα, που έμπαινε από το εξωτερικό, ήταν ανυπολόγιστο, γιατί πολλοί πλούσιοι τον εφοβούντο και δεν ήθελαν να έχουν μαζί του ανοιχτούς λογαριασμούς.

2. ψωροπερήφανοι. (N.X.P.)

3. επίδειξη, καμάρι, κόρδωμα. (N.X.P.)

4. παρατσούκλι χλευαστικό των Γιαννιωτών (N.X.P.)

Με τον πλούτο αυτό το κράτος του Αλή Πασά μεταμορφωνόταν κυριολεκτικά. Η δημόσια ασφάλεια γινόταν ιδεώδης, η ζωοκλοπή άγνωστη, ο κόσμος έδιωχνε τα ζουντανά του στη βοσκή και γύριζαν το βράδυ μοναχά τους, κι ο κόσμος έλεγε "τα φυλάει ο Αλή Πασάς". Η καλλιέργεια απέδιδε, δεν έμενε χέρσο ούτε πιθαμή, ο κόσμος δούλευε όσο μπορούσε κι είχε τέτοια μπερεκέτια που δεν είχαν ξαναδεί στην Ήπειρο. Αυτά τα λέει η Γεωγραφία του Μελετίου.

Οι φορολογικοί νόμοι του Κώστα Γραμματικού απέδιδαν τόσα πολλά, ώστε είχε και αποθέματα. Ο Αλής είχε θησαυρίσει, κι ακόμη και σήμερα αναζητούν τους θησαυρούς του. Από το χρήμα πού 'πεφτε, φαίνεται πως είχε κι ο Κώστας το μοιράδι το δικό του, γιατί έχτισε στη Βούρμπιανη το πολυθρύλητο σεράϊ του.

Σιάστιζε όποιος έμπαινε σ' αυτό. Τί ασημικό, τί μαλαματικό, τί στρωσίδι ήταν εκεί μέσα!!.. Ήταν όλα αυτά κουβαλημένα από τη Βενετιά κι από τη Βιέννη.

Ο Ευριπίδης Σούρλας έχει κάνει κατάλογο για όλ' αυτά. Από τα παραπάνω φαίνεται καθαρά ποιά ήταν η θέση του Κώστα Γραμματικού στην ιστορία του Αλή Πασά. Ο Κώστας ήταν, θα λέγαμε σήμερα, υπουργός των οικονομικών στο κράτος του Αλή. Εν τούτοις όσοι ασχολήθηκαν με την ιστορία αυτή αφήνουν στη σκιά τον Κώστα Γραμματικό, κι αν γράφουν κάτι, μόνο για να κατηγορήσουν το γράφουν. Και στα Γιάννενα δεν τον χώνευαν. Τσοκανά τον έλεγαν. Έλα όμως που αυτόν τον τσοκανά τον πήρε ο Αλής από ένα γιαπί που δούλευε και τον έκανε γραμματικό του. Σε ποιόν άλλον είχε γίνει αυτό;

Σ' αυτά που είπαμε ως τώρα, χωρίς να ξεφεύγομε καθόλου από την πραγματικότητα, προσθέτομε ως κατακλείδα κι αυτό:

Η εξαιρετική φυσιογνωμία, η προσωπικότητα, που μπόρεσε να βρεί δρόμο και να προχωρήσει και να δημιουργήσει μέσα στην πρωτόγονη κατάσταση της Αληπασιδικής περιόδου, ήταν ένας και μόνος: ο Κώστας Γραμματικός¹.

* * *

1. Βλέπε όσα γράφω στο τέλος του βιβλίου, στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Αυτή ήταν η μιά όψη του Κώστα Γραμματικού. Ας δούμε όμως και την άλλη όψη του μέσα στο χωριό.

Δυστυχώς ο Κώστας δεν ήταν άνθρωπος καλλιεργημένος ψυχικά. Είχε, σα να λέμε, πολύ πρωτογονισμό. Αυτή η ανεπάντεχη τύχη του στο παλάτι του Αλή Πασά τον είχε κάνει περήφανο, ανοικονόμητο. Είχε έπαρση και εγωϊσμό μεγάλο και φερόταν αλαζονικά στο σόϊ του και τους συγγενείς του. "Ήθελε να μας έχει σαν φαράσι"¹ έγραφε ο Κύρκας, ο αδερφός του και προπάππος μου σ' ένα δεφτέρι του, που βρέθηκε. Και συνεχίζει στο δεφτέρι: "Γι' αυτό κι εγώ το μεγαλύτερο γιό μου, το Ζήση, τον έστειλα να μάθει γράμματα στα Γιάννενα, στου Ψαλίδα το σχολειό".

Σ' έναν καιρό γύρισε στη Βούρμπιανη ο Ζήσης, ένας νιος γραμματισμένος. Θά 'βαζε κι αυτός ασημένιο καλαμάρι στο ζουναρι του. Αυτό μούρλαινε τον Κώστα, γιατί είχε κι αυτός ένα γιο, το Νικολάκη, συνομήλικο του Ζήση, που είχε μάθει μόνο τα γράμματα της Βούρμπιανης, κι αυτά με το στανιό. Γκιζερούσε με τ' άλογό του στην Κόνιτσα και στο χωριό, αλλ' έτσι, δίχως κανένα σκοπό. Όταν ήρθε ο Ζήσης, ο ανεψιός του Κώστα, στο χωριό από τα Γιάννενα μεγάλος και τρανός, ο Κώστας πήγε να τρελαθεί. "Νά 'ναι αυτός καλύτερος από το γιό μου;" έλεγε και δεν μπορούσε να το χωνέψει!...

Στο Ζήση, νέο στον καιρό του παλληκάρι, του πήρε ο πατέρας του κι ένα άτι κοινό μαζί με το θειό του, το Γιάννη Λάλο, αδερφό κι αυτόν του Κώστα, που είχε έρθει από τη Βλαχιά καζαντισμένος. Πήγαινε κι εφοτόταν με τ' άλογο στην Κόνιτσα ο Ζήσης. Βέβαια, το άλογο του Νικολάκη ήταν καλύτερο. Η σέλλα του ήταν χρυσοκαπνισμένη, κι ο πατέρας του τον είχε ντυμένο στα χρυσά, σωστό αρχοντόπουλο. Αλλ' ο Ζήσης ήταν άλλο. Τα γράμματά του ήταν στολίδι αξετίμητο κι όλος ο κόσμος αυτόν κοιτούσε και καμάρωνε. Στην Κόνιτσα, μπροστά σ' αυτόν δεν έπιανε η μπογιά του Νικολάκη, κι ας ήταν του Κώστα Γραμματικού ο γιός. Και στο χωριό ο πατέρας του Ζήση, ο Κύρκας, όλο κι έριχνε λάδι στη φωτιά.

1. Σκουπιδοτενεκές. (N.X.P.)

Στα 1813 ήρθε ο καιρός να παντρευτεί ο Ζήσης. (Αυτά τα παίρνω από το "λίμπιόν" του, ένα είδος ημερολογίου, που κρατούσε σ' όλα του τα χρόνια ο Ζήσης. Πήρα απ' αυτό πολλά για την ιστορία της Βούρμπιανης).

Με αυτό το γάμο του Ζήση είχαν να μολογούν στη Βούρμπιανη για χρόνια. Ο πατέρας του και προπάππος μου ο Κύρκας δεν αφήκε κανένα που να μη καλέσει στο χωριό και στα περίχωρα, μέχρι και την Κόνιτσα. Τα κεράσματα και τα δώρα που είχαν κουβαλήσει, μολοημό δεν είχαν.

Πρώτος απ' όλους στα κεράσματα και στα σφαχτά ερχόταν ο ξακουσμένος ο μπάρμπας του, ο Κώστας Γραμματικός. Έβραζε, βέβαια, μέσα του για κείνα πού 'βλεπε, αλλά και τί νά 'κανε. Ήταν πρώτος μπάρμπας. Κι απ' την άλλη τη μεριά το συμπεθερολόϊ από τη νύφη ήταν άλλο πράγμα. Φορτωμένη στ' ασημικό και στο χρυσάφι ερχόταν η νύφη με τον ξακουσμένο τον πατέρα της, το Σιούλη το Τσοτσόπουλο στο πλευρό. Είχαν όλοι να λένε με τα "έχοντα" του Σιούλη του Τσοτσόπουλου. Ήταν ο Σιούλης ενθουσιασμένος με το γαμπρό που είχε κάνει και αποφάσισε να τα ξεκάνει όλα στη Βλαχιά και να 'ρθεί στη Βούρμπιανη να ζήσει μαζί με τα παιδιά του, αλλά πώς να γίνει αυτό; Ο μοχθηρός ο Κώστας θα τους αφήνε; Και πράγματι είχε αρχίσει κι ό-
 λας αμείλικτο διωγμό ο Κώστας, προτού προφτάσει ακόμη να καλοχαρεί το γάμο των παιδιών του. Και για πρόχειρο μέσο είχε τους φορολογικούς νόμους του, που τους εξηγούσε όπως αυτός ήθελε. Μούρλια που τον έδερνε!.... Τα "φαράσια" να σηκώσουν κεφάλι; Αυτό δεν το ανεχόταν ο Κώστας. Μπορούσε να κατασχέσει όλο του το βιό, γιατί δεν είχε αρσενικά παιδιά. Και τρέχα γύρευε κατόπι. Έτσι του μπήκαν του Σιούλη ψύλλοι στ' αυτιά και συλλογιόταν τώρα, όχι πώς θα κάτσει στο χωριό, αλλά πώς θα φύγει. Δανείστηκε λοιπόν χίλια γρόσια από το συμπέθερό του τον Κύρκα και κατόρθωσε να φύγει για το Βουκουρέστι, όπου έπεσε ο δύστυχος από τη Σκύλλα στη Χάρυβδη, όπως γράψαμε παραπάνω, σχετικά με το στραγγάλισμά του από το Χρίστο Μανόλη.

Και τώρα ας αφήσομε το Σιούλη να ταξιδεύει στη Βλαχιά κι ας δούμε τι γένουνταν στη Βούρμπιανη:

Είπαμε παραπάνω πως η αντίθεση Ντουμαράδων και Τζιωτζαί-

ων ήταν ως τα τώρα ένα ξεσυνόρισμα δίχως έχθητα, ποιά δηλαδή από τις δυό οικογένειες θα φάνταζε καλύτερη στο χωριό.

Διατηρούσαν και οι δυό κτηνοτροφία. Και οι δύο ξεχειμάζαν τα κοπάδια τους στη Θεσσαλία σε ξεχειμαδιά, που νοίκιαζαν, και το καλοκαίρι τά 'ριχναν στην "Κρούσια", στο βουνό τους. Όσο η Κρούσια τους χωρούσε και τους δυό, περνούσαν αδιατάραχτα, γιατί ο ζωτικός τους χώρος ήταν αρκετός και δεν υπήρχε λόγος να φιλονικήσουν. Αλλά σαν τα κοπάδια πλήθαιναν κι αβγάταιναν, η Κρούσια στένευε κι άρχισαν κι οι δυό να χαμοστρίβονται, λέγοντας πως δεν μπορούν κι οι δυό να βολευτούν στο λιβάδι. Κι έτσι άρχισαν οι πρώτες γκρίνιες.

Ο ιστοριοδίφης μας Ευριπ. Σούρλας βρήκε και μας έδωσε ένα γράμμα του Κώστα Γραμματικού πολύ χαρακτηριστικό προς το Μήτση Τζιώτζο, που του λέει με λόγια μελιστάλαχτα, σχεδόν με παρακάλια, να μένει κοινό και για τους δυό τους το λιβάδι, γιατί ο Μήτσης, όπως φαίνεται απ' αυτό το γράμμα, το είχε βάλει να το κρατήσει μοναχός του.

Ήταν παλληκάρι, σκυλί μονάτο και δεν επαιρνε από λόγια. Ό,τι είχε να κάνει, τό 'καμνε και δεν λογάριζε κανένα. Βέβαια ο Κώστας ήταν γραμματικός του Αλή Πασά, μόνο που ήταν ακόμα στην αρχή και το Μήτση τον προστάτευε ο Βελής, ο γιός του Αλή Πασά, τον είχε δικό του και για οτιδήποτε ο Μήτσης έτρεχε σ' εκείνον. Να σημειωθεί πως ο Βελής ήταν απύς, αρπάζονταν δηλ. θύμωνε εύκολα και δεν του κόστιζε για τίποτε να κάνει και καυγάδες. Αυτό τό 'ξερε ο Κώστας και δεν ήθελε η διαφορά του με το Μήτση να φτάσει στου Βελή τ' αυτιά, και τα πήγαινε λάου-λάου, όταν ο Μήτσης του είπε πως δεν τους χωράει και τους δυό και πως το λιβάδι ήταν άνεκαθεν Τζιωτζαϊκό και γι' αυτό και το λεν στου "Τζιώτζου το λιβάδι".

Ο Κώστας Γραμματικός βρίσκονταν πολύ αριά στη Βούρμπιανη. Οι ασχολίες του στο κράτος του Αλή τον κρατούσαν στα Γιάννενα, γι' αυτό είχε τον ανεψιό του το Γιάννη Παπαρίζο να φροντίζει για τα συμφέροντά του στο χωριό.

Ο Γιάννης Παπαρίζος ήταν παλληκάρι όσο δεν παίρνει. Αν ήταν ο Μήτσης Παπαγιάννης (Τζιώτζος) σκυλί μονάτο, ο Γιάννης Παπαρίζος τον ξεπερνούσε. Όλοι είπαν πως ο εγγονός του ο Μάρκος ήταν σ' όλα ταίρι του, στην όψη, στη φωνή του και στην ασυγκράτητη ορμή

για τον αδύνατο. Όταν ο Γιάννης κατέβαινε στο γκαλντερίμι, όλοι έλεγαν: "Νάτο, κατεβαίνει το θεριό" και τον καμάρωνε ο κόσμος όλος, γιατί, όσο παλληκάρι ήταν, άλλο τόσο και καλός. Δεν είχε πειράξει ποτέ κανένα στη "ζήση" του, για¹ φίλο για¹ εχθρό, μόνο να μη του πάταε κανείς τον κάλο. Ο Κώστας Γραμματικός είχε σ' αυτόν τυφλή εμπιστοσύνη.

Με τα χρόνια τα πράγματα άλλαξαν πολύ. Ο Κώστας όσο πήγαινε κι ανέβαινε πολύ ψηλά, ώσπου έφτασε να καλύψει όλους στο κράτος του Αλή Πασά και δεν ακουγόταν πια για το λιβάδι ούτε τσιμουδιά στη Βούρμπιανη. Όλοι είχαν μουγγαθεί κι όλο περιμέναν περιμέναν να γένει τίποτε στα Γιάννενα, για να πάρουν κι αυτοί λίγο ανάσα. Τί μπελιάς!, έλεγαν συναμετάξυ τους ως τότε θ' αλωνίζει έτσι ασύδοτος ο Αλή Πασάς στα Γιάννενα!...

Κάποτε επιτέλους ήρθ' από τα Γιάννενα καλό χαμπέρι. Και κόντεψαν να πάρουν στ' αργαστήρια τα βιολιά και να πιάσουν το χορό, αλλ' άφηκαν να ξεδιαλύνουν καλύτερα τα πράγματα. Το χαμπέρι το είχε φέρει κάποιος κερατζής, πως ο Παισιόμπτης με πολλούς άλλους πασάδες έζωσε το Κάστρο. Ύστερ' από λίγες μέρες φτάνει στη Βούρμπιανη κι ο ίδιος ο Κώστας, γιομάτος συλλοή, σαν κουφογούρουνο και κλείστηκε μέσα στο σεράϊ του, και τότε πια κατάλαβαν όλοι, οχτροί και φίλοι, πως κάτι σοβαρό είχε γίνει στα Γιάννενα. Σε λίγο πλάκωσε κι ο Ομερ Βρουώνης. Έβαλε φωνή του Κώστα να τ' ανοίξει.

- Άνοιξε, Κώστα, του είπε, ερχόμαστε σαν φίλ' αδερφικοί και θα τα πούμε αδερφικάτα. Τί νά 'κανε κι ο Κώστας; Είπε να τ' ανοίξουν, γιατί η θέση του ήταν πολύ λεπτή. Θα μπορούσαν αλλοιώτικα να θεωρήσουν το σεράϊ του για πυρήνα αντίστασης στο σουλτανικό τ' ασκέρι, που πολιορκούσε τον Αλή Πασά στο Κάστρο. Και σαν άνοιξε η βαριά η οξώπορτα, πλημμύρισ' η αυλή από Αρβανίτες άταχτους, που έσερνε κοντά του.

Μπήκε ο Βρουώνης μ' έναν Οβριό, που τα ήξερε όλα χαρτί και καλαμάρι, τί είχε και δεν είχε ο Κώστας στο σεράϊ του.

1. είτε...είτε (N.X.P.)

- "Το Ντουβλέτι¹, Κώστα, του είπε έχει ανάγκη από βοήθεια, γιατί ο Αλής ο μασκαράς κίνησε ντουφέκι στον πολυχρονεμένο Πατισάχ². Πώς να κάνουμε; Ο Πασιόμπτης ζητάει απ' όλους να τον βοηθήσουμε, με ό,τι έχει και δεν έχει ο καθένας μας".

Τί νά 'λεγε ο Κώστας σ' αυτά; Χωρίς να βγάλει τσιμουδιά τον πήγε στο "χαζνέ"³. - "Πάρε" του είπε. Κοντά του ήταν κι ο "Βελιόγκος"⁴ και τού 'δωκε απόδειξη, για να τα... λάβει αργότερα. Έτσι χρυσάφι φορτωμένος έφυγε... αδερφικάτα ο Βρουώνης.

Τ' αργαστήρια τώρα ξεμουγγάθηκαν για καλά. Το κόμμα των Τζιωτζαίων όλο έλεγε και τί δεν έλεγε. Έλεγαν πως μ' ένα γιουρούσι θα πατήσουν το σεράϊ, θα πιάσουν το Γραμματικό και θα τον κουβεντήσουν σ' αργαστήρια. Τώρα ήρθε η αράδα μας, μουρμούριζαν ανισάφ' πια τόσα χρόνια. Μιά μέρα άκουσε τέτοιες κουβέντες και ο Μήτσης Παπαγιάννης. Του τό 'λεγε πολύ η καρδιά του Μήτση, αλλά, όλα κι όλα, παπαδέλες δεν έλεγε ποτέ.

- "Ο Βρουώνης, τους είπε, πάτησε το σεράϊ, γιατί άνοιξε ο Κώστας. Λέτε κι εμάς να μας ανοίξει; Δεν το πιστεύω. Αυτό να το βγάλετε από το νού σας. Μην πάει και σας πει η γνώμη σας πως οι άλλοι, το κόμμα το δικό τους θα κάθονται να μας κοιτάν με τα χέρια σταυρωμένα; Ύστερα, εκείνο το κερδί, ο Γιάννης... Φαίνεται πως όλ' αυτά δεν τα βάζετε στο νού σας. Είναι αλήθεια πως το κερδί του Κώστα όσο πάει και σώνεται μόν' το σεράϊ δίχως ασκέρι δεν πατιέται.

Το γιουρούσι, που το λέτε και το λέτε, ένα μόνο μπορεί να κάνει... πολύ σίμα να χυθεί στη Βούρμπιανη, χωρίς λογαριασμό κανένα. Γι' αυτό να πάω να βρώ το Σιλαχτάρη, για να δούμε τί θα μπορούσαμε να κάνουμε".

1. (λ. τουρκ.) = το κράτος, η κυβέρνηση.

2. (λ. περσική) = αυτοκράτορας, τίτλος Σουλτάνου

3. (λ. τουρκ.) = θησαυροφυλάκιο

4. Εβραϊός. (N.X.P.)

Δεν είχε προφτάσ' ο Κώστας να συνέλθει από το πλήγμα του Βρουώνη, κι άλλος πλάκωνε σε λίγο καιρό. Ο πολύς Σιλιχτάρης Πότας. Ήταν κι αυτός από τη σφηκοφωλιά του Αλή, που είχε απολυθεί παλιότερα και τώρα γύριζε πέρα δώθε σκορπώντας το φόβο και τον τρόμο. Και λέει η παράδοση:

Μιά νύχτα, μιά τρομερή νυχτιά, που το σκοτάδι ήταν πήχτρα, καράλικι ντίπ για ντίπ, έγινε κάτι, που ποτέ στη Βούρμπιανη δεν είχε ματαγίν'. Τα σκυλιά, από τα τσομπανόσκυλα ως το τελευταίο ζαγάρ', είχαν όλα αντάμα αρχίσει, σα να τα "σίναε"¹ κανέννας, ν' αλυχτούν ασίγαστα. Ήταν εκείνο αλύχτισμα, για ούρλιασμα, για κλιάμα των σκυλιών, που κάτι είχαν μυριστεί; Ήταν κακά μηνύματα, που σκόρπαγαν φοβερή τρομάρα στο χωριό. Όλοι ξαγρυπνούσαν, μόνο που κανέννας δεν άνοιγε ούτε χαραμάδα για να καταλάβει τί γενόταν όξω στο χωριό.

Σ' έναν καιρό ανθρώπινα πατήματα, ποδοβολητό μουλαριών στο γκαλντερίμι ακούστηκαν και τραβούσαν ίσια στο σεράϊ. Ο Σιλιχτάρ Πότας πλάκωσε μ' ασκέρι Κολωνιάτικο και βροντούσαν τη μεγάλη πόρτα με αγριοφωνάρες, που έτρεμε το πελεκούδι.

"Ανοιξε μπεζεβέγκη², δεν μας γλυτώνεις, θα σε κάψομε εδώ μέσα". Τα σκυλιά κόβουνταν στους δρόμους, σωστή κόλαση. Ο κόσμος μέσ' στα σπίτια τρομαγμένος, τα παιδιά φοβισμένα χώνουνταν στο κόρφο της μαννούλας τους! Τέτοια μαύρ' εικόνα παρουσίαζε η Βούρμπιανη τη φοβερή εκείνη νύχτα.

Μέσα στο σεράϊ νεκρομάρα, δεν ακούγονταν ψυχή. Μωρέ μαύρε τί σε περιμένει! Και με μιάς την πόρτα με λοστούς ξεσήκωσαν άνοιξαν και "ούργια" οι Κολωνιάτες μπήκαν στην αυλή. Το σαράϊ πατήθηκε. Ψάχνουν με λύσσα πέρα δώθε, αλλά π'θενά ο Γραμματικός. Πού πήγε; Αν'ξε η γης και τον κατάπιε; Βρίζουν, βρίζουν κι όλο ψάχνουν. Τίποτε όμως, άδικος κόπος. Ο Γραμματικός ήταν φευγάτος³...

1. Παρακινούσε, προέτρεπε. (N.X.P.)

2. Ρουφιάνος. (N.X.P.)

3. Βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα για τον 3ο χαλασμό του Κώστα Γραμματικού. (N.X.P.)

Κι ύστερα άρχισε το πλιάτσ'κο. Τζοβαϊρικό¹, ό,τι χωρέσει ο νους σου, ήταν όλα κάτω. Τα βάζαν σε τσουβάλια και τα φόρτωναν στα πράματα, ώσπου το ξεγύμνωσαν. Χρήμα δεν είχαν βρει πολύ, γιατί το είχ' αρπάξει ο Βρουώνης, μόνο ομόλογα βρήκαν με το σωρό. Ο γιος του ο Νικολάκης ήταν μεγάλος τοκογλύφος. Και τα μουλάρια φορτωμένα διάβαιναν τη νύχτα στο χωριό. "Σκρέτε Βέρμπανη²" ακούστηκε να λένε πολλοί. Και το σαράϊ τώρα... ρημαγμένο, έρημο, χαλαμαντάρ³, οι πόρτες!...

Δράματα πολλά γινήκαν στο χωριό, σαν έφυγαν οι Κολωνιάτες. Έρωες τότε δεν ήταν ξένοι, ήταν δικοί μας Βουρμπιανίτες, που βρήκαν στη μεγάλη τούτη συμφορά κι αναμπουμπούλα την ευκαιρία να οργιάσουν. Ας δούμε όμως πρώτα τί έγινε ο Γραμματικός κι ύστερα με τη σειρά τους θα 'ρθούμε και σ' αυτά:

Μιά νύχτα, άνθρωπος δικός του, ένας ντραγάτης, πρόφτασε να πάει στον Κώστα και του είπε πως ο Σιλιχτάρ Πότας μ' ασκέρι Κολωνιάτικο φάνηκε στη Τζούμα⁴. Κι ο Κώστας Γραμματικός χωρίς να χάσει καιρό, καβαλλικεύει τ' άλογό του και τραβάει σιαπάνω στους Αγίους Αναργύρους, δίχως να τον πάρει είδηση κανένας. Μαζί του είχε ένα χουσμεκιάρη του από τους Λιεζάδες, που ήταν πιστός ανέκαθεν σ' αυτόν. (Έταν τυχερό κι έμαθα όλα αυτά που γράφω στα 1930 στη Βούρμπιανη και στην Κονίτσα, που έτυχε να βρεθώ το καλοκαίρι εκείνο).

Μιά λοιπόν μέρα, εκεί που καθόμουν στ'αργαστήρια στο χωριό κι έπινα καφέ κάτω από τον πλάτανο, ήρθε κοντά μου ο Κίτος Βλάχος και πιάσαμε κουβέντα. Έταν ο Κίτος ένας ξεχωριστός τύπος βοσκού, πολύ ευχάριστος. Πάντα είχε κάτι να πει, κάτι να μολοήσει απ' τα παλιά.

1. Πολύτιμα κοσμήματα, χρυσαφικά. Πρβλ. "Τζοβαϊρι μου" θησαυρέ μου. Η λ. είναι τουρκ. *cevahir*. (N.X.P.)

2. Κακομοίρα Βούρμπιανη. (N.X.P.)

3. Ορθάνοιχτες, διάπλατα ανοιχτές. (N.X.P.)

4. Πιό πέρα από του "Γραμματικού". (N.X.P.)

- "Έλα, Κίτο, του είπα, κάτι θά 'χεις να μου διηγηθείς από του χωριού τα περασμένα. Είμαι όλος αυτιά να σ' ακούσω". Εβγαλα το σημειωματάριό μου για να σημειώσω ό,τι θα μου 'λεγε. Κι αρχίζει ο Κίτος:

"Είχα ακουστά από το Νικόλα Τζομπάνο, Θέε σ'χωρέστον, να μου μολογάει κάτι για τον Κώστα Γραμματικό, γιατί έτσ' όπως είχε φύγει απ' το σαράϊ του μιά νύχτα, δεν μπορούσε νά 'ξερε ο καθένας πώς έφυγε και πού πήγε. Κι εσύ, Βασίλη, πρέπει να τα ξέρεις, γιατί όλο και κάτι γράφεις για τη Βούρμπιανη. Αυτά τα παλιά πρέπει εσείς οι γραμματισμέν' να τα περάσετε στο χαρτί, για να τα θυμιέται ο κόσμος". Και συνέχισε ο Κίτος:

"Πέρασαν πολλά χρόνια από τότες που μου τα είχε πει ο μακαρίτης ο Νικόλας Τζομπάνος. Ήμουν παιδί αμούστακο και γέρασα, αλλά τα θυμιέμαι σα να ήταν χτες, γιατ' έχω καλό θυμητικό.

Μιά νύχτα, μου 'λεγε ο Νικόλας, έβροσκα τα γίδια στα Σκορβάλια, και τα σκυλιά μου άρχισαν να τρών'¹ να σκίζονται. Σ'κώθ'κα πάνω, μη πέρναε κάνα ζουλάπ' και σε λίγο γλιέπω δυό ανθρώπ'ς νά 'ρχονται καβάλλα. Χούγιαξα τα σκυλιά να τσωπάσουν και άκ'σα να μου φωνάζ'ν: Είμαστε χωριανοί, μάσε τα σκυλιά. Και σαν ήρθαν κοντύτερα, είμ' ο Κώστα Γραμματικός, μου λέει, με το χουσμεκιάρη μου το Νικόλα Λιέζη".

- Ο Κ. Γραμματικός; είπα εγώ. Πώς από 'δώ τέτοια ώρα! Ξέρεις, Κίτο, συνέχισε ο Νικόλας Τζομπάνος, ο Κώστα Γραμματικός έρχονταν αριά και που στο χωριό. Αλλά και στο χωριό που ήταν, δεν μπορούσες να τον δείς εύκολα. Μόνο στην εκκλησιά και από μακριγιά τον έγλιεπες. Όταν βρίκουνταν στο χωριό, έλεγε στον Παπαναστάση να κάν' αυτός τη λειτουργία, γιατ' είχε καλή φωνή κι όταν διάβαζε το Βαγγέλιο, άνοιγες τ' αυτιά σου να τον ακούσ'ς. Τότε πηγαινάμαν όλοι να δούμε το Γραμματικό και ν' απολάψομε το ψάλσιμο του Παπαναστάση. Γι' αυτό και δεν τον καλογνωρίζαμε κατόπι. Θυμιέμαι όμως που επαιζάμαν "γκουτζουνίδα" στο Σιάδ', όταν ήμασταν παιδιά.

1. Να γανγίζουν με λύσσα. (N.X.P.)

Αλλά ας έρθομε στα Σκορβάλια. "Ξέρω, Νικόλα, μου λέει ο Κώστας, πως εσείς είστε από το άλλο κόμμα, αλλ' εγώ κακό δεν σας έκανα ποτέ και πιστεύω να μη μαρτυρήσεις πως πέρασα απ'εδώ, σε τέτοια χάλια. Ξέρεις πως εδώ και λίγες μέρες μου πάτησε το σπίτι ο Ομέρ Βρυώνης, άρπαξε ό,τι μπορούσε, για τις ανάγκες τάχα του στρατού. Και σα να μην έφτανε αυτό, άνθρωπος δικός μου ήρθε τρέχοντας τούτ' εδώ τη νύχτα και μου μήνυσε πως ο Σιλιχτάρ Πότας φάνηκε στη Τζούμα με πολλούς Κολωνιάτες και τραβάει κατ' εδώ. Έφυγα από την πίσω πόρτα άρον - αρον και τώρα σ' αφήνω και φεύγω σιαπάνω κα' το λόγγο".

- "Αυτά, δάσκαλε, μου μολόησε ο Νικόλα Τζομπάνος για τον Κώστα Γραμματικό".

Σαν έφυγε σε λίγο από κοντά μου ο Κίτος Βλάχος, σκεφτηκα πως αυτά που μου διηγήθηκε ήταν πρωτότυπα, που κανένας άλλος δεν τα είχε γράψει. Κι αυτά που θα γράψω παρακάτω, είναι μιά καινούργια συμβολή στην ιστορία του Κ. Γραμματικού.

Είπα παραπάνω πως το καλοκαίρι του 1930 έμεινα αρκετό καιρό και στην Κόνιτσα. Εκεί έτυχε να γνωρίσω τον Τακήμπεη από την ονομαστή γενιά των μπέηδων της Φράσαρης, χωριού της Βορ. Ηπείρου, που πρώτη στα 1878 είχε ανακινήσει στο συνέδριο του Βερολίνου το ζήτημα της αλβανικής ανεξαρτησίας.

Σαν είπα λοιπόν στον Τακήμπεη πως ήμουν από το χωριό του Κώστα Γραμματικού, από τη Βούρμπιανη, μου λέει με κάποιο θαυμασμό: - "Είσαι από το χωριό του Κώστα Γραμματικού; Είχε μείνει στη Φράσαρη έξη μήνες στο σπίτι μας, στον προπάλλο μου, που ήταν με τον Κώστα φίλοι γκαρδιακοί. Είχαν γνωριστεί στο παλάτι του Αλή Πασά κι άλλαζαν επισκέψεις ταχτικά. Την τελευταία φορά ήρθε συφοριασμένος. Είχε πάθει μεγάλη καταστροφή από τον Σιλιχτάρ Πότα και βρήκε καταφύγιο στο σπίτι μας; Ποιός είχε το κουράγιο να τον πειράξει στο σπιτικό μας; Η προγιαγιά μου, που την πρόφτακα, μού 'δειχνε και την πολυθρόνα που κάθονταν ο Κώστας". Αυτά μου είπε ο Τακήμπεης στην Κόνιτσα.

Ας αφήσομε τώρα τον Κώστα Γραμματικό στη Φράσαρη κι ας γυρίσομε στη Βούρμπιανη.

Τα σκυλιά δεν είχαν πάψει ν' αλυχτούν στους μαχαλάδες, μόνο που δεν ήταν τώρα αλύχτισμα εκείνο. Ήταν κλιάμα, που φάνταζε πως το χωριό θρηνίζονταν. Ο κόσμος κάθονταν στα σπίτια του μανταλωμένος και βουβός. Περίμενε να δει τί θα ξημερώσει, γιατί υπήρχαν κι άνθρωποι από το κόμμα των Τζιωτζαίων, που χρόνια τώρα άφριζαν από θυμό και πίστευαν πως ήρθε η ώρα κι η σειρά του Κώστα Γραμματικού.

Κι αφού τους ξέφυγε ο Κώστας, όλωνών ο νους πήγε στο Γιάννη Παπαρίζο, τον ανεψιό του. Πού να πήγε ο Γιάννης;

Κι ακόμα δεν είχε ξημερώσει, έτσι στο τζαντούρι¹, χωρίς ν' ανάψει φως κανένας, το Ντουμαράδικο ήταν ξεσηκωμένο. Όλοι βρίσκονταν στο πόδι, γιατί δεν είχαν καμιά είδηση για το Γιάννη.

Στα ξημερώματα έμαθαν το θλιβερό μαντάτο: Ο Γιάννης ήταν σκοτωμένος μέσα στην καρούτα (κάδιο) του Γκινάκου! Ποιός να τ' ακούσ' αυτό και να μη φρίξει! Γουριάγματα δυνατά ακούστηκαν από τον Αϊ Απόστολο. Γυναίκες αναμαλλιασμένες βγήκαν στους δρόμους. Σκούξιμο, μοιριολόγια! Όλοι καταριόνταν τον Γκινάκο, που τον θεωρούσαν φονιά του Γιάννη.

Άλλοι πάλι έλεγαν πως δεν τον σκότωσε ο Γκινάκος και το πράγμα εμεινε μυστήριο. Οι Τζιωτζαίοι πάντως φαίνονταν σκεφτικοί και συλλογισμένοι.

Στην κηδεία του δεν πήγε κανένας από το κόμμα το Τζιωτζαϊκό. Ποιός ξέρει γιατί. Θεσ δεν είχαν το κουράγιο, θεσ γιατί φοβήθηκαν τίποτε άλλο. Από τότε το χάσμα στο χωριό έγινε πιο μεγάλο.

* * *

1. Το σκοτάδι που έρχεται σιγά σιγά το βράδυ ή αρχίζει να διαλύεται το πρωί. (N.X.P.)

2. Εδώ υπάρχει μιά λογική ανακολουθία. Γιατί τόσοσ θρήνος και κοπετός για το θάνατο του Γιάννη, όταν την ίδια νύχτα σκοτώθηκε η Δέσπω, γυναίκα του Κώστα, και αιχμαλωτίστηκε ο γιός του Νικολάκης, κι ο ίδιος ο Κώστας Γραμματικός έγινε άφαντος; Ο αναγνώστης ας διαβάσει με προσοχή όσα γράφω στα Επιλεγόμενα για τον Γκινάκο και για τον τρίτο χαλασμό του Κ. Γραμματικού (1826). (N.X.P.)

Σε κάμποσο καιρό η τύχη γέλασε πάλι στον Κώστα Γραμματικό. Τον πήρε γραμματικό του ο Βαλής του Μοναστηρίου Κιοσέ Αχμέτ Πασας. Κι εκεί παίρνει ένα γράμμα, γραμμένο τουρκιστί από τον περίφημο Κιουταχή.

Η Αρβανιτιά ύστερ' από το θάνατο του Αλή Πασά, ήταν ξεσηκωμένη με το σύνθημα " Αρβανίτες παινεμένοι, πού είν' ο Αλή Πασάς καημένοι". Ο Σουλτάνος μετά την πτώση του Μεσολογγίου, έκανε Σερασκέρη δηλ. αρχηγό στρατιάς τον Κουταχή και του ανέθεσε να υποτάξει την Αρβανιτιά.

Ο Ευριπ. Σούρλας δημοσίευσε στα "Ηπειρωτικά Χρονικά" το γράμμα, που είπαμε, του Κιουταχή προς τον Κώστα Γραμματικό. Τον αποκαλεί "Ογλούμ" (=παιδί μου) και ζητάει την συνεργασία του στον αγώνα του για την καθυπόταξη των Αλβανών.

Ο Κιουταχής ήθελε να συγκεντρώσει γύρω του όλους τους αντιαλβανικούς παράγοντες και σαν τέτοιο θέωρησε και τον Κώστα Γραμματικό, ύστερ' από την επιδρομή του Σιλιχτάρ Πότα.

Φαίνεται πως ο Κώστας Γραμματικός ανέλαβε πρόθυμα τη συνεργασία αυτή και δεν χωρεί αμφιβολία ότι ήταν δικό του ένα σχέδιο του Κιοσέ για την εξόντωση των Αλβανών μπέηδων της Σκόδρας.

Σύμφωνα με το σχέδιο αυτό ο Κιοσέ κάλεσε σε μιά γιορτή όλους τους μπέηδες σ' ένα χώρο ανοιχτό, έξω από τα Μπιτώλια. Και σαν συγκεντρώθηκαν εκεί τους μπλοκάρησαν με τρόπο και τους εξόντωσαν. Θρήνος, κλαυθμός και οδυρμός ακούστηκε σ' όλη την Αρβανιτιά. Από το γεγονός αυτό στερεώθηκε πολύ η θέση του Κώστα Γραμματικού, κι έτσι έμεινε κάμποσα χρόνια κοντά στον Κιοσέ.

Και τότε ο Κώστας Γραμματικός λογαριάστηκε με τους παλιούς εχθρούς του, το Σιλιχτάρ Πότα και τους Τζιωτζαίους για την καταστροφή του σεραϊού του. Έτσι ο Κιουταχής τέθηκε σε καταδίωξη του Σιλιχτάρ και τον πολιορκήσε στο Μελεσίφι, στο κωνοειδές βουνό απέναντι στο Λεσκοβίκι. Ύστερ' από εξάμηνη πολιορκία παραδόθηκε με συνθηκολόγηση και ξετοπίστηκε στην Κερκυρα, όπου πέρασε την κατοπινή ζωή του.

Το όνομα του Αλή Πασά δεν έσβησε μετά το θάνατό του. Ήταν τόσο πολλοί οι παραμυθένιοι θησαυροί του, που ο κόσμος είχε να λέει όλο γι' αυτούς. Η φήμη των θησαυρών έφτασε και μέχρι την Πόλη,

στο Σουλτάνο, ο οποίος κάλεσε μάλιστα στην Κωνσταντινούπολη τον Κώστα Γραμματικό, για να τον πληροφορήσει. Έτσι ο Κώστας Γραμματικός πήγε και στην Πόλη¹...

1. Εδώ έχομε ένα χάσμα. Από τα χειρόγραφα του Βασ. Δημάρατου λείπει μιά σελίδα, η 50η. Φαίνεται πως στη χαμένη αυτή σελίδα ο Β. Δημάρατος θα εξιστορούσε το θάνατο του Κ. Γραμματικού που συνέβη ως εξής: Ο Χαράλ. Παπαρίζος, ανειψιός του Κ. Γραμματικού, που με δική του συκοφαντία φυλακίστηκε στα Γιάννενα, σαν βγήκε από τη φυλακή σε συνεργασία με τους Τζιωτζαίους, παλιούς αντίπαλους του Κ. Γραμματικού πλαστογράφησε γράμμα, με πλαστή υπογραφή του Κώστα Γραμματικού στο οποίο παρουσιαζόταν ως ραδιουργών κατά του Μουσταφά Πασά. Το γράμμα αυτό ο Χαρ. Παπαρίζος φρόντισε να το πάρει ο Μουσταφά Πασάς Ιωαννίνων, ο οποίος και το έστειλε αμέσως στον Αχμέτ Πασά Μοναστηρίου (Μπιτώλια), όπου τότε (1838) εργαζόταν ο Κώστας, ως γραμματικός του. Ο Αχμέτ Πασάς διαβασε το γράμμα κι αμέσως διέταξε να τον αποκεφαλίσουν. Ο πατέρας μου έλεγε πως ο Αχμέτ Πασάς έτυχε να είναι μεθυσμένος, όταν πήρε το γράμμα. Την άλλη μέρα, ξεμέθυστος, κοίταξε το κεφάλι και είπε: "Αχ ντερτιλή (= ταλαίπωρε, καημένε) Κώστα!" (N.X.P.)

Η οικογενειακή ζωή

Στην εποχή του Κώστα Γραμματικού, αλλά κι αργότερα το χωριό ευημερούσε. Κι ο πιο φτωχός ήταν βασιλιάς στη Βούρμπιανη. Γι' αυτό τον καιρό εκείνο δεν σάλευε κανένας από το χωριό, για να πάει να ζήσει στις πολιτείες. Έτσι η Βούρμπιανη είχε στα χρόνια του Κ. Γραμματικού 400 και παραπάνω οικογένειες. Κι ο πληθυσμός αυτός είχε ανοίξει στο χωριό πολλές δουλειές. Η Βούρμπιανη έφτασε τότε τις 2000 ψυχές και παραπάνω. Πόσα χέρια έπρεπε να δούλευαν τότε για τα σκουτιά (=ρούχα), τις βελέτζες, για την κατεργασία του μαλλιού. Το ύφασμα, το ράψιμο, όλα γίνονταν στη Βούρμπιανη. Οι αργαλειοί δούλευαν ασίγητα όλο το χειμώνα και οι ραφτάδες ποτέ δεν έμεναν χωρίς δουλειά. Κι οι ραφτάδες δεν ήταν λίγοι, και πρώτοι και καλύτεροι οι παπάδες.

Στο κρύο του χειμώνα με τα κούτσουρα και τις σιζιάρες, που ήταν στάβες στα κελάρια, η φωτιά στο τζάκι εκαιγε κορμοκάν¹. Πρασόπιτες, παστρεμάς, λουκάνικα, τραχανάς, τί άλλο ήθελαν!

Τα βαένια γεμάτα κρασί, κι όταν τα βράδια του χειμώνα μαζεύονταν στα σπίτια, τό 'ριχναν στο φαγοπότι και δεν αργούσαν να φωνάξουν και τα "βιολιά" και το κέφι άναβε και φούντωνε. Τ' αργαστήρια γεμάτα κόσμο. Πολλά μαγαζιά. Μεγάλη κίνηση. Όλα τα γύρω χωριά κατέβαιναν στη Βούρμπιανη ν' αγοράσουν κάτι. Λένε μάλιστα για τους Σελτσιώτες πως έρχονταν στο χωριό ν' αγοράσουν, έστω και έναν τουρά ράμματα. Η Βούρμπιανη τους τραβούσε όλους.

Αλλά μέσα στην τόση ευημερία, στη τόση ακμή, τα πράγματα ταράχτηκαν και πήραν ανεπάντεχη τροπή με την πτώση του Κ. Γραμματικού. Δεν μπόρεσαν στο χωριό να τον σκοτώσουν, αλλά έχυσαν τη χολή τους στην γυναίκα του και το Γιάννη Παπαρίζο, κι έγινε εκείνο που έγινε μέσα στην καρούτα.

1. Μεγάλη, δυνατή φωτιά με πολλή φλόγα (N.X.P.)

Αυτόματα η Βούρμπιανη χωρίστηκε σε δύο, τρόπον τινά, χωριά, που τα χώριζε μεγάλο μίσος. Υπήρχε βέβαια και πρώτα αυτό, αλλά τώρα το κακό παράγινε. Δεν κρένονταν μεταξύ τους, δεν καλημερνούσαν, ούτε στην εκκλησία δεν γύριζε ο ένας να τηράξει τον άλλο. Κι ακόμα οι συγγενικοί δεσμοί είχαν χαλαρωθεί, κορίτσια αρραβωνιασμένα τ' άφηναν για να πάρουν άλλα, έστω κι από τα γύρω χωριά. Τί κακό ήταν εκείνο! Τί κατάρα! .Πού τα γιορτάσια, τα γλέντια, οι χοροί στο Σιάδι της Παναγίας. Τα πάθη σαν κακοί δαιμόνοι κλωθογυρίζαν στο χωριό.

Στ' αλήθεια, μιά σοβαρή κρίση ανείπωτη έδεχνε το χωριό, κι έπρεπε να γλυτώσει απ' αυτή, για να μην πάνε χαμένοι, αλλά χρειαζόταν ν' αγαπηθούν, να μονοιάσουν, να γίνουν πια ένα χωριό.

Από το 1850 και ύστερα άρχισε σιγά σιγά ν' αλλάζει η ζωή στο χωριό. Τα πάθη μέρα με τη μέρα λιγόστευαν. Η άσπρη φλοκάτα, που ήταν το φόρεμα του κοτζαμπασισμού, άρχισε τώρα να γίνεται ξεπερασμένη. Την κρατούσαν μόνο οι παλιοί. Η καινούργια γενιά την έβαζε στην άκρη, γιατί δεν της έρχονταν στο γούστο με τους πολλούς τους φλόκους και τ' ανοιχτά μανίκια. Τους μπόδιζαν για νά 'ναι σβέλτοι, γρήγοροι. Τους έπεφτε βαριά κι έκανε το κορμί δυσκίνητο, νωθρό. Έτσι εμφανίστηκε η ανάλαφρη δίχως μανίκια μαύρη φλοκάτα, ταιριασμένη σε μιά γενιά καινούργια, που τότε ξεπρόβαλε.

Και στα ταξίδια τους έγινε μιά αλλαγή. Τα μπουλούκια σιγά σιγά δεν είχαν πέραση, διαλύονταν, γιατί άρχισαν να ταξιδεύουν στις πόλεις και εκεί κοίταζ' ο καθένας να κάνει καινούργια ζωή και ν' αναπτύξει πρωτοβουλία στη δουλειά του.

Η οικονομική κάμψη των Ντουμαράδων

Ύστερ' από το φόνο του Γιάννη Παπαρίζου στην καρούτα, κακοποιά στοιχεία της Βούρμπιανης βρήκαν την ευκαιρία κι έκαναν λιμούρα (αρπαγή) στα Ντουμαράδικα τα σπίτια. Άρπαξαν τα σφαχτά, που είχαν στην Κρούσια, και λεηλάτησαν τα σπίτια τους. Από τότε χρονολογείται η οικονομική κάμψη των Ντουμαράδων. Χάθηκαν τα πάντα: ό,τι ήταν κινητό το πήραν. Δυστυχώς δεν σώθηκε τίποτε γραμμένο από τους άλλους, για να μαθαίναμε την έκταση της αρπαγής. Πάντως τα ντουβάρια μόνο είχαν μείνει ορθά και ό,τι ήταν κρυμμένο. Το μόνο γραπτό που σώθηκε ήταν το "λίμπιον" του πάππου μου, του Ζήση Δούμαρη. Εκεί γράφει με λεπτομέρειες τη λιμούρα, που είχε γίνει στο σπίτι το δικό μας κι απ' αυτό μπορούμε να συμπεράνουμε τί είχε γίνει και στ' άλλα σπίτια.

Ο Παπαρίζος ήταν ο πιο βαρβάτος νοικοκύρης, σαν ο μεγαλύτερος γιος του Παπανίκου. Είχε αρκετό παρά, όπως φαίνεται από τις δωρεές που έκανε σε εκκλησίες, μοναστήρια (μοναστήρι της Ζέρμας), για επισκευές ή για χτίσιμο καινούργιας εκκλησιάς. Ο Παπαρίζος κράτησε το πατρικό το σπίτι, σαν πρωτότοκος που ήταν. Ο γιός του ο Γιάννης το ανοικοδόμησε κατόπι σε μιά ωραία τριώροφη οικοδομή με τα ισόγεια κελάρια με την "κούλια"¹ στο επάνω πάτωμα, για να αμύνονται κατά των ληστών. Ήταν μεγαλόπρεπη οικοδομή, σωστό σαράϊ, στο λιδί του χωριού. Όποιος το αγνάντευε απ' αντίκρου, από τη Σέλτση (Οξυά), ήταν πανόραμα και δέσποζε σ' όλο το χωριό..

Ο Κύρκας ο προπάππος μου, αδερφός του Κώστα Γραμματικού, δεν τα πήγαινε καλά μ' αυτόν, δεν ταίριαζαν τα χνώτα τους. Δεν ήθελε νά 'ναι "κανενού φαράσι", όπως έλεγε συχνά. Είχε χωρισμένα τα τσανάκια του κι ούτε ανακατευόταν στο κόμμα. Κι ο γιός του ο Ζήσης συχνά τους έλεγε, στη μάζωξη που τρώγονταν: "Έτσι που το πάμε, χωριανοί, μιά μέρα θα γένομε Κουτσούφλιανη".

1. οχυρωμένος πύργος με πολεμίστρες, σωστό φρούριο. (N.X.P.)

Αυτά όμως δεν τους έσωσαν από τη φοβερή λιμούρα. Δεν αφήκαν ούτε στρωσίδι, ούτε σκουτιά, ούτε γεννήματα, ούτε τυριά, βουτύρατα, χαλκώματα, κρασιά. Σωστό ξεγύμνωμα. Τα έχει ο πάππος μου ο Ζήσης όλα με λεπτομέρειες γραμμένα. Δίνουν την εικόνα πως ανελέητος εχθρός κούρσεψε το σπίτι. Φαντάζομαι στου Παπαρίζου τί είχε γίνει και στους άλλους. "Κόντεψε και τη ζωή του να τη χάσει ο πατέρας μου", γράφει ο Ζήσης.

Δυστυχώς τέτοια κακοποιά στοιχεία δεν έλειψαν ποτέ από τη Βούρμπιανη. Πάντοτε υπάρχουν για να λεηλατούν τα σπίτια των άλλων². Μήπως κι εκείνοι που είχαν τουρκέψει στον καιρό της αλλαξοπιστίας δεν ήταν κακοποιά στοιχεία της Βούρμπιανης; Όπως γράψαμε παραπάνω, αυτοί είχαν αρπάξει τα καλά χωράφια του κάτω μαχαλά.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

2. Μήπως δεν έγινε το ίδιο το 1949 με τον εμφύλιο πόλεμο; Όταν μπήκε ο στρατός στη Βούρμπιανη πολλά σπίτια ήταν έρημα από κόσμο, και τότε, δυστυχώς, μερικοί χωριανοί βρήκαν την ευκαιρία να αρπάξουν από τα ξένα σπίτια πολλά πράγματα (καζάνια, ντομπολίτσες, χαλκώματα). (N.X.P.)

Γιάννης Λάλος

Ήταν κι αυτός αδερφός του Κώστα Γραμματικού. Από μικρός είχε ταξιδέψει στη Βλαχιά και γύρισε καζαντισμένος. Όταν ήρθε στο χωριό είπαν όλοι: "μας ήρθε ο λάλος"¹, δηλ. ο θείος από Βλαχιά και τον έλεγαν όλοι μικροί μεγάλοι "λάλο" και του έμεινε το επίθετο "Λάλος", που το πήραν κατόπι τα παιδιά του, τα εγγόνια του κι ως τα σήμερα το κρατούν και τα δισέγγονά του. Ο Κώστας Λάλος², τμηματάρχης στο λογιστήριο των Σ.Ε.Κ. είναι κι αυτός Δημάρατος, λαμπρός Ηπειρώτης, δισέγγονος του Γιάννη Λάλου.

Στα 1810 λοιπόν γύρισε στο χωριό από τη Βλαχιά διαφορεμένος³ και στα 1812 έχτισε ωραίο σπίτι, από τα καλύτερα της Βουρμπιανής, με δεντροκήπιο, κληματαριές, οπωροφόρα δέντρα.

Ποιός από τους παλιούς δεν θυμάται τη θεόρατη καρυά του Λάλου και την κερασιά, που σκόρπαγαν την άνοιξη με την ανθοφορία πλούσιες μυρουδιές σ' όλη τη γειτονιά!...

1. Ο θείος, ο μεγάλος στην ηλικία. (N.X.P.)

2. Τελευταία ο μακαρίτης Κώστας Λάλος έβαλε δίπλα στο επώνυμό του και το επίθετο "Δημάρατος". (N.X.P.)

3. Ωφελημένος, κερδισμένος, αυτός που γυρίζει από την ξενιτειά με πολλά χρήματα. Και το επιρρ. διαφορεμένα = με χρήματα. πρβλ. δημοτ. Λαζαρο. Τραγ. για τον ταξιδεμένο αφέντη: Να πάει καλά, να 'ρθεί καλά νά 'ρθει διαφορεμένα. (N.X.P.)

Ζήσης Δούμαρης

Μας δόθηκε παραπάνω αφορμή να γράψομε αρκετά για το Ζήση Δούμαρη, αλλά το θέμα δεν εξαντλήθηκε. Ευτυχώς δεν μας λείπουν τα στοιχεία για να συμπληρώσομε. Στην εποχή του ζούσε ένας καλός παπάς, ο Παπασπύρος, του οποίου ένα γραπτό σώθηκε στα χέρια του εγγονού του Γιώργου, που το έδωσε στον αδερφό μου τον Κύρκα.

Στο γραπτό αυτό ο Παπασπύρος σκιαγραφεί την προσωπικότητα του Ζήση Δούμαρη. Γράφει λοιπόν ανάμεσα σε άλλα: "Ο Ζήσης Δούμαρης δεν ανακατεύουνταν στα κομματικά της Βούρμπιανης, ήταν όμως στα συμφέροντά της κέρβερος. Στη μάζωξη πήγαινε μόνο και μόνο να κόψει τον ίσιο δρόμο στα ζητήματα και να πει ορμήνεις. Τον άκουες πολλές φορές να λέει: "Κοιτάξτε χωριανοί, μ' αυτή τη φαγωμάρα που μας δέρνει, μη πάει και γίνομε Κουτσούφλιανη μιά μέρα. Βάλτε τα λόγια μου στο νου σας".

Δεν συλλογιούνταν για τον εαυτό του τίποτε, μόνο για τη Βούρμπιανη. Και γι' αυτή τη Βούρμπιανη κόντεψε να βουλιάξει με την εγγύηση που είχε βάλει το σπίτι του για ένα "μπόρτζι" δηλ. χρέος του χωριού. Και θα βούλιαζε μετά το θάνατό του, αν δεν έβγαιναν στη μέση δυό παιδιά του φιλότιμα να πληρώσουν το δάνειο της Κοινότητας. Άλλον τέτοιο άνθρωπο δεν είδε το χωριό.

Αξίζει να γράψομε τις λεπτομέρειες του σπουδαίου αυτού χρονικού της Βούρμπιανης:

Στο καιρό του Ζήση Δούμαρη η Κοινότητα είχε ένα χρέος στο δημόσιο. Δεν ξέρομε από τί προέρχονταν το δημόσιο αυτό χρέος, από τί αυθαιρεσίες των τουρκικών Αρχών. Κάθε τόσο πήγαιναν ζαπτιέδες (χωροφύλακες) στο χωριό γι' αυτό το μπόρτζι και οργίαζαν με τα "κονάκια" (καταλύματα). Οι μουχτάρηδες ήταν υποχρεωμένοι να εισπράττουν μόνο τα "βασιλικά", δηλ. τους τακτικούς φόρους. Για το μπόρτζι ήταν οι ζαπτιέδες, που ασύδοτα κόνευαν (διανυκτέρευαν) στα σπίτια αράδα. Κόττα, πίττα... καλοπερνούσαν οι ζαπτιέδες.

Μιά μέρα είπε ο Ζήσης στη μάζωξη: Αυτό το μπόρτζι, δίκαιο ή άδικο, μας έγινε κακιά πληγή. Οι ζαπτιέδες σεργιανούν και κονεύουν όπου θέλουν. Η πληγή πρέπει να κλείσει.

- Ναι, είμαστε σύμφωνοι να κλείσει, είπαν οι άλλοι, αλλά πώς;

- Νά πώς θα γένει, είπ' ο Ζήσης: Η Κοινότητα να κάνει δάνειο και να ρίξει ένα δεφτέρι στο χωριό, πόσο θα πληρώσει ο καθένας, ανάλογα με τις δυνάμεις του. Κι έτσι δίχως να το καταλάβομε θα 'ξοφληθεί το δάνειο. Κοτζάμ Βούρμπιανη, τί διάολο!

- Δάνειο είναι εύκολο να γένει, τοκιστές ένα σωρό, είπαν όλοι, στα δέκα έντεκα, αλλά χωρίς εγγυητή ποιός δίνει δάνειο;

Εκεί σκάλωσαν όλοι.

- Εγγυητής πιάνομ' εγώ, είπε πρόθυμα ο Ζήσης, αρκεί μόνο να πληρώσει ο καθένας ό,τι ρίξει στο δεφτέρι. Κι έτσι έβαλε στο λαιμό του μιά θηλειά, για να γλυτώσει το χωριό από τους ζαπτιέδες. Πού να φανταστεί ο Ζήσης πως έχει να κάνει με Βουρμπιανίτες!....

Περνούσε ο καιρός, οι ζαπτιέδες δεν έρχονταν, και για το δάνειο δεν γένουνταν καμιά κουβέντα· ούτε δεφτέρι να ρίξουν ούτε τίποτε. Τώρα που γλύτωσαν απ' τους ζαπτιέδες, ο Ζήσης ας πάει να κουρευτεί.

Οι δανειστές περίμεναν να ιδούν τί θα γίνει. Τους έρχονταν κρίμα απ' το καλό του και παρέκει να πληρώσει ο Ζήσης τα σπασμένα, πλην όμως ήθελαν τον παρά τους, κι ο Ζήσης ήταν ο εγγυητής κι ο υπόλογος. Η Κοινότητα έκανε τον κουφό. Έχασε την υπομονή του ο Ζήσης και τους είπε: "Βλέπω για το δάνειο δεν σας μέλει, καρφί δεν σας καίγεται. Φοβάμαι μην πεθάνω κι αφήνω τη θηλειά στα παιδιά μου". Δεν έβγαλε μιλιά κανένας, ούτε τί θα γίνει, ούτε τί δεν θα γίνει, ούτε θα κοιτάξομε. Το χωριό λοιπόν αδιαφορούσε, οι δανειστές γύρευαν τα χρήματα.

Ο Ζήσης πέθανε. Όλοι τώρα αισθάνθηκαν τί άνθρωπο έχασαν! Αλλά το ζήτημα του δανείου έπρεπε να κλείσει, το σπίτι έπρεπε να πουληθεί, να πάρουν οι δανειστές τα χρήματά τους. Έτσι τό 'βγαλαν στον πλειστηριασμό.

Τότε βρίσκονταν στη Βούρμπιανη ο αδερφός του Ζήση, ο καπετάν Γιάννης. Ήταν φερμένος απ' την Αθήνα, θεότρελος με το καντάρι όλα του τα χρόνια.

Τον καιρό εκείνο δεν χώριζαν τ' αδέρφια, όσο ζούσαν οι γονήδες τους. Κι έτσι η οικογένεια του Γιάννη ζούσε μαζί με την οικογένεια του Ζήση στο χωριό. Κι ο καπετάν Γιάννης έμενε ασύδοτος στην

Αθήνα όλο τον καιρό. Τα έξοδα της φαμπιλιάς του στη Βούρμπιανη τα τραβούσε ο Ζήσης. Αυτά τα έβλεπε ο πατέρας τους ο Κύρκας στο χωριό. Γι' αυτό έγγραψε στη διαθήκη του να μην έχει ο Γιάννης να κάνει από το σπίτι του, αν δεν πλήρωνε τα έξοδα του Ζήση, που είχε κάνει για τη φαμπιλιά του. Κι ο Ζήσης έγγραφε τα έξοδα λεπτομερώς στο δεφτέρι. Να τί είχε γράψει ο Ζήσης για τον αδερφό του: "Ήρθε κι ο Γιάννης από την Αθήνα και προς έκπληξή μου μου μέτρησε κάτι παράδες για τα έξοδα της φαμπιλιάς του, όπως είπε. Δεν πέρασε όμως μιά βδομάδα κι άρχισε να μου ζητάει λεφτά, και συνέχεια όλο μου ζητούσε, ώσπου τα πήρε όλα πίσω. Αυτή ήταν η πληρωμή του Γιάννη".

Τώρα, μετά το θάνατό του αδερφού του πήγε πάλι ο Γιάννης στο χωριό με πολλά λεφτά. Ήταν τότε μετά την έξωση του Όθωνα (1862) και σαν τρομερός επαναστάτης που ήταν, είχε μπαλωθεί λεφτά και πήγε ο καπετάν Γιάννης μεγάλος και τρανός στο χωριό. Όταν βρίσκονταν εκεί, βγήκε στον πλειστηριασμό το σπίτι από τους δανειστές κι ο Γιάννης έτρεξε να δώσει προσφορά για να το πάρει. Ο σκοπός του ήταν να βγάλει έξω απ' το σπίτι τη Ζήσαινα και τα παιδιά της για εκδίκηση, γιατί ο πατέρας του ο Κύρκας τον έβγαζ' απ' το σπίτι με τη διαθήκη του.

Η Ζήσαινα, που είχε ζήσει τόσα χρόνια εκεί μέσα, αρχόντισσα νοικοκυρά, πώς μπορούσε να βγεί τώρα στο δρόμο, γιατί ο μακαρίτης ο άντρας της θέλησε να κάνει ένα καλό στο χωριό.

Ποιός να τ' ακούσ' αυτό και να μη φρίξει! Όλος ο κόσμος στο χωριό σηκώθηκε στο πόδι να μη γένει αυτό. Τότε να πάμε να χαθούμε, είπαν. Το χωριό πρέπει να κάνει κάτι.

Ευτυχώς ζούσαν στην Αθήνα δυό παιδιά του Ζήση, λεβέντες, ο Γιωργάκης κι ο Χριστόδουλος. Κόπηκαν σαν έμαθαν πως το σπίτι τους έβγαινε στον πλειστηριασμό κι η μάνα τους κινδύνευε να βγεί στο δρόμο! Εξοικονόμησαν τα χρήματα, τα έστειλαν στους δανειστές κι έσωσαν το σπίτι. Αυτά τα ήξερε με λεπτομέρειες η μάνα μου. Ήταν, μού 'λεγε, μικρό κορίτσι στο χωριό, όταν άκουσε τον πορτούρο να ντελαλάει στο χωριό:

"Πουλιέται το σπίτι του Ζήση Κύρκα Δούμαρη και τ' αγοράζει ο αδερφός του ο Γιάννης". Και σε λίγες μέρες άκουσε πάλι: "Πουλιέται το σπίτι του Ζήση Κύρκα Δούμαρη και τ' αγοράζουν τα παιδιά του".

Τα γράφω αυτά σαν ένα σπουδαίο χρονικό στην ιστορία της Βούρμπιανης. Είναι μιά δραματική πλοκή εκ του φυσικού, που κι ο ικανότερος δραματικός συγγραφέας δεν θα μπορούσε να την πλέξει τελειότερα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ρίζος Δημάρατος

Στα 1930 πήγα στη Βούρμπιανη κι ο αγαπητός μου Μάρκος Οικονόμου, ο κατόπιν Παπαμάρκος, μου έδειξε ένα "Μηναίο της Παναγίας", που είχε στο εξώφυλλο μιά ιστορική υπογραφή: Ρίζος Κύρκας, 1812.

Ο Κύρκας ήταν προπάππος μου κι ο Ρίζος γιος του δευτερότοκος. Όπως αναφέρω παραπάνω, στα 1813 είχε έρθει στη Βούρμπιανη από το Βουκουρέστι ο Σιούλης ο Τσοτσόπουλος και πάντρεψε τη μεγαλύτερη θυγατέρα του με το πάππο μου το Ζήση, τον αδερφό του Ρίζου. Όταν ο Σιούλης έφυγε στο Βουκουρέστι, πήρε μαζί του και το Ρίζο για χάρη του γαμπρού του και τον σπούδασε στα εκεί περίφημα ελληνικά σχολεία.

Στις Ηγεμονίες τότε έπνεε πατριωτικός άνεμος με τη Φιλική Εταιρεία και δεν άργησε κι ο Ρίζος να γίνει Φιλικός.

Όταν ο Αλέξανδρος Υψηλάντης κατέβηκε στα 1821 στις Ηγεμονίες, ως αρχηγός της επανάστασεως, τότε κι ο Ρίζος πήγε από τους πρώτους και γράφτηκε στον Ιερό Λόχο¹. Ήταν εικοσάχρονο παλληκάρι τότε ο Ρίζος, ψηλός, καλοπρεπούμενος, πατριώτης φλογερός. Στον Υψηλάντη, που παρουσιάστηκε, έκαμε εντύπωση μεγάλη και γι' αυτό τον κράτησε κοντά του για γραμματικό του και γι' αυτό το λόγο δεν έλαβε μέρος στην μάχη του Δραγατσανίου, που, όπως ξέρομε, έγινε παράκαιρα και χωρίς διαταγή του Αλ. Υψηλάντη.

1. Στην ιστορία του Ελλην. έθνους (Εκδοτική Αθηνών Α.Ε.) τόμος 1B σελ. 30-31 γράφονται τα εξής: "Παράλληλα έγινε στο Βουκουρέστι, στις 27 Μαρτίου 1821 πανηγυρική εορτή υψώσεως της επαναστατικής σημαίας... Επακολούθησε είδος λιτανείας και παρέλαση με θρησκευτικούς ψαλμούς και άσματα του Ρήγα.... Νέοι εθελοντές κατατάχτηκαν τότε στο στρατό του Υψηλάντη". Φαίνεται λοιπόν από τα παραπάνω πως ένας από τους εθελοντές αυτούς ήταν κι ο Ρίζος Δούμαρης (Δημάρατος). (N.X.P.)

Στην εφημ. "Βραδυνή" της 8 Ιουνίου 1949 (αριθ. φύλλου 1264) ο ιστορικός Γεώργιος Ασπρέας, πραγματευόμενος περί του Ιερού Λόχου, αναφέρει στους κυριότερους αξιωματούχους του ιερού Λόχου και ένα Ρίζο, αγνώστου, όπως γράφει, βαπτιστικού ονόματος από τα Ιωάννινα. Το βαπτιστικό του όνομα ήταν Ρίζος και το επίθετό του Δούμαρης. Ο Ρίζος, όταν έγινε γραμματικός του Υψηλάντη, άλλαξε το "Δούμαρης" σε "Δημάρατος" επί το αρχαιοπρεπέστερον. Με την αλλαγή αυτή και με το ότι στον Ιερό Λόχο απέφυγε να δηλώσει ως τόπο καταγωγής του τη Βούρμπιανη, αλλ' έγραψε γενικά Ιωάννινα, ήθελε, νομίζω, για λόγους προνοίας να μην εκθέσει σε κίνδυνο στους Τούρκους την οικογένεια του πατέρα του Κύρκα Δούμαρη, που ζούσε στο χωριό.

Στα 1910 είχα πάει στο Βουκουρέστι για να ιδώ έναν πρώτο ξάδερφο του πατέρα μου, το Ζωσιμά Δημάρατο, συνταξιούχο καθηγητή, που μου είπε πολλά για το Ρίζο, όπως τα σημείωσα.

Έτσι λοιπόν από τότε το Δούμαρης έγινε Δημάρατος και το επίθετο αυτό σιγά σιγά το ασπάστηκε όλο το σόι της πολύκλαδης οικογένειας των Ντουμαράδων¹.

Η πρόσληψη του Ρίζου από τον Υψηλάντη, ως γραμματικού του, του έδωσε γόητρο μεταξύ των Ελλήνων του Βουκουρεστίου και προπάντων των Ηπειρωτών. Ύστερα ο Σιούλης Τσοτσόπουλος τον έστειλε στη Γερμανία για σπουδές. Όταν κατόπιν κατέβηκε στην Ελλάδα, ήταν φτιασμένος ν' ανακατευτεί στην πολιτική κατάσταση με τον Καποδίστρια και αργότερα με τον Όθωνα, που κατέλαβε μάλιστα το αξίωμα του Γραμματέα στο Υπουργείο Εσωτερικών.

1. Όχι όλοι. Ο πατέρας π.χ. της μάννας μου λεγόταν Γιωργούλας Δούμαρης. Στην ταυτότητά μου γράφεται: Όνομα μητρός: Αναστασία (Ρεμπέλη) το γένος Γ. Δούμαρη. Λέγαμε και λέμε ακόμα: Η Θανάσaina του Ντούμαρη, κι οι κόρες της Αναστασία, Αλεξάνδρα Ντούμαρη, αν και σιγά σιγά λέγεται τώρα Αλεξάνδρα Δημάρατου (δασκάλα). (N.X.P.)

Του ανατέθηκε η χορήγηση γαιών στους αγωνιστές του 1821 και τότε πήρε κι αυτός μιά έκταση στο Πασαλιμάνι του Πειραιά κι έγραψε στον αδερφό του το Ζήση να πάει να την περιφράξει. Ο Ζήσης, όταν πήγε εκεί, βρέθηκε σε μιά ερημιά, που όπως πίστευε, δεν άξιζε τον κόπο να ξοδευτούν χρήματα για να περιμαντρωθεί.

- "Δεν έχουμε παράδες για πέταμα, είπε στο Ρίζο, για να μαντρώνομε τις ερημιές". Γι' αυτό κι ο Ρίζος πούλησε τον τόπο αυτό, προτού φύγει για το Βουκουρέστι.

Ο Ρίζος ήταν στο στενό περιβάλλον του Όθωνα και όλοι τον εκτιμούσαν, αλλ' αυτός δεν μπορούσε με κανένα τρόπο ν' ανεχτεί τη Βαυαροκρατία και το μοναρχικό πολίτευμα.

Ήθελε ριζικές αλλαγές στην πολιτεία και πλήρη κυριαρχία του λαϊκού στοιχείου. Γι' αυτό και ήταν από τους πρωτοπόρους στην κίνηση του Καλλέργη για την αλλαγή του πολιτεύματος. Αν πάλι κρίνομε απ' όσα γράφει ο στρατηγός Μακρυγιάννης στα Απομνημονεύματά του, ότι ο Ρίζος Δημάρατος ήταν ο συντάκτης του όρκου¹ των επαναστατών, πρέπει να θεωρήσομε αυτόν ως τον θεωρητικό της επανάστασης της 3ης Σεπτεμβρίου 1843.

1. Δεν ξέρω από πού πήρε την πληροφορία ο Β.Δ. πως ο Ρίζος Δημάρατος συνέταξε τον εν λόγω όρκο. Τέτοιο πράγμα δεν αναφέρει πουθενά ο Μακρυγιάννης, ο οποίος συγκεκριμένα γράφει (σελ. 427): "Τότε συλλογίστηκα να φκιάσω έναν όρκο... Ορκιζόμαστε οι υπογεγραμμένοι ότι να είμαστε καθεαυτό Έλληνες... κλπ." Στην Εθνική βιβλιοθήκη, όπου κατέφυγα και στο βιβλίο του Γιάννη Βλαχογιάννη: "Αρχαία νεωτέρας ελληνικής ιστορίας" βρήκα τον πρώτο όρκο (σελ. 278). Υπάρχουν κάτω απ' αυτόν 180 περίπου υπογραφές. Σε υποσημείωση γράφεται ότι υπήρχαν 800 υπογραφές, αλλά τα φύλλα είχαν φθαρεί. Πολύ πιθανόν να υπήρχε σ' αυτές και η υπογραφή του Ρίζου Δημάρατου. Στον άλλο όρκο του 1848 (σελ. 439) σημειώνεται: "Εκ του πρωτοτύπου του όρκου, αποτελουμένου εκ πολλών φύλλων και φέροντος πλείστας υπογραφάς, το οποίον εσώθη όλο σεσηπός, ηδυνήθημεν μόνον τας εξής υπογραφάς να αναγνώσωμεν". Στον όρκο αυτό υπάρχει το όνομα: "Ρίζος Κυρίκου". Ως γνωστό ο πατέρας του Ρίζου λεγόταν Κύρκας. Υπόθεση κάμνω: Να υπήρχε τάχα στο πρωτότυπο ολόκληρη η υπογραφή: "Ρίζος Κύρκου Δημάρατος" κι ο Βλαχογιάννης να διάβασε "Κυρίκου" και το επίθετο "Δημάρατος" να ήταν δυσανάγνωστο ή τελείως αλλοιωμένο και σβησμένο στο "σεσηπός" φύλλο; Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι έτσι είναι. (N.X.P.)

Η επανάσταση, ως γνωστόν, επικράτησε, ο Όθων αναγκάστηκε να δεχτεί τα αιτήματα των επαναστατών, αλλά τα οχυρά του πολιτεύματος παρέμειναν στα χέρια των Βαυαρών. Ο Ρίζος Δημάρατος κατάλαβε ότι με αυτή την τροπή των πραγμάτων δεν θα μπορούσε να συνεργαστεί με το περιβάλλον του Όθωνα και γι' αυτό απομακρύνθηκε όχι μόνον από το υπουργείο Εσωτερικών, αλλά και από την πολιτική ζωή της Ελλάδος. Εγκατέλειψε τα πάντα και έφυγε απογοητευμένος στο Βουκουρέστι, προς λύπη και κατάπληξη των φίλων και συνεργατών του. Ο Θεόδωρος Νέγρης, σημαντικός πολιτικός άνδρας της εποχής εκείνης, έλεγε στον ανεψιό του Κώστα Ψύλλα, ότι η αναχώρηση του Ρίζου Δημάρατου από την Ελλάδα ήταν μεγάλη απώλεια για τον τόπο.

Πούλησε την παρά το Πασαλιμάνι, όπως είπαμε, έκταση και προτού φύγει για το Βουκουρέστι, αποφάσισε ύστερα από τριαντάχρονη απουσία να επισκεφτεί την αγαπημένη του Βούρμπιανη, όπου ζούσε ακόμη ο πατέρας του ο Κύρκας.

Η επίσκεψη του χωριού ήταν γι' αυτόν, όπως έλεγε, σωστή αναγέννηση. Ώρες ολόκληρες κουβέντιαζε με τη νύφη του τη Ζήσαινα για πολλά ζητήματα. Του άρεζε πολύ ν' ακούει καθαρά τη γλώσσα της Βούρμπιανης με όλο της το χρώμα και τη χάρη. Έπιανε κουβέντα μ' όλους.

Στο χωριό ο Ρίζος ανάμεσα στ' άλλα του τ' ανίψια, βρήκε κι ένα μικρό ανιψιό του, γιό του αδερφού του Καπετάν Γιάννη, το Ζωσιμά. Είχε έρθει από το μπουλούκι, όπως θα δούμε παρακάτω.

Θα ήταν ιστορικό λάθος και αδίκημα, αν, ως κατακλείδα αυτών που γράψαμε, δεν προσθέσομε ότι ο Ρίζος Δημάρατος έφερε τη γενέτειρά του τη Βούρμπιανη παρούσα στο μέγα εθνικό ξεκίνημα της απελευθέρωσης του Γένους. Γι' αυτό η θέση του στην ιστορία της Βούρμπιανης είναι εξαιρετική και σπουδαία.

Ζωσιμάς Δημάρατος

Έγραψα παραπάνω ότι το 1910 είχα πάει στο Βουκουρέστι φοιτητής για να επισκεφτώ το Ζωσιμά Δημάρατο, γιο του Καπετάν Γιάννη αδερφού του Ρίζου, και πρώτον ξάδερφο του πατέρα μου. Είχε ζήσει στο Βουκουρέστι με το Ρίζο, για τον οποίο έμαθα πάρα πολλά "διά στόματος" Ζωσιμά. Ήταν ο Ζωσιμάς τότε (1910) 75-80 χρονών, συνταξιούχος του Ρουμανικού Δημοσίου.

Όπως είπα παραπάνω, όταν ο Ρίζος πήγε στη Βούρμπιανη, ανάμεσα στ' άλλα του ανιψίδια βρήκε και το Ζωσιμά, που είχε έρθει από το μπουλούκι που δούλευε σ' ένα χωριό έξω από την Αρτα. Τού 'ρθε "αχαμνά" του Ρίζου έτσι που τον είδε 11 χρονών και τον πήρε μαζί του στο Βουκουρέστι.

Τον έγραψε στα τότε περίφημα ελληνικά σχολεία και ύστερα τον έστειλε στη Γερμανία, όπου σπούδασε αρχαία ελληνική φιλολογία. Γύρισε στο Βουκουρέστι και τον προσέλαβαν αμέσως ως καθηγητή στο ονομαστό Λύκειο Mathei Bassaraba και σε λίγα χρόνια έγινε Διευθυντής. Η θέση του ήταν περιβλεπτή, γιατί το Λύκειο αυτό ήταν σχολείο της ανωτάτης ρουμανικής αριστοκρατίας. Στο Λύκειο αυτό φοιτούσαν τα παιδιά ευπόρων οικογενειών και πολιτικών και γι' αυτό ο Ζωσιμάς γνωρίστηκε με εξαιρετους ανθρώπους του Βουκουρεστίου. Ποιά θέση κατείχε στη Ρουμανία, φάνηκε από την κηδεία του, που έγινε με δημόσια δαπάνη. Τιμητικό στρατιωτικό απόσπασμα με μουσική συνόδευσε την εκφορά του, την οποία ακολούθησε πολύς κόσμος. Όλος ο ρουμανικός τύπος έγραψε εγκωμιαστικά σχόλια για το έργο του.

Ίσως έγραψα κάπως πολλά για τους Δημαραταίους, αλλά υπόψη ότι κι εγώ είμαι απόγονος της μεγάλης αυτής οικογένειας των Ντουμαράδων - Δημαραταίων.

Και τώρα ας γυρίσομε στη Βούρμπιανη.

Η κρίση συνεχίζεται στην Βούρμπιανη

Πέρασαν κάμποσα χρόνια κι άρχισαν τώρα όλοι να καταλαβαίνουν πως έπρεπε να ρίξουν νερό στο κρασί τους, να μονοιάσουν, για νά 'ρθουν πάλι στο χωριό τα καλά συστήματα¹, που έδιναν κάποτε τόση ομορφιά και χάρη. Έτσι με τη συμφιλίωση τα τσουπιά της Βούρμπιανης δεν θα παντρεύονται στα ξένα τα χωριά και δεν θ' αφήνουν πια έρημες τις δόλιες μάννες τους, που ήταν μαθημένες να τους κρένουν απ' τα σπίτια τους κι αυτές ν' απλογιούνται απ' τα δικά τους.

Τέτοια συλλογή άρχισε να κουδουνίζει το μυαλό του καθενού, αλλ' έπρεπε να βρεθούν ένας δυό τρανοί, να βγούν στη μέση στο χωριό και να φωνάξουν: "Νισάφ' πια, νισάφ'". Ποιός όμως νά 'βγαινε; Του φονικού η πίκρα δεν τους είχε περάσει. Κανένας ως τα τώρα δεν άνοιγε το στόμα του.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κομπόσης

1. Συνήθειες, αρχές, τρόπος ζωής. (N.X.P.)

Η συμφιλίωση των Ντουμαράδων - Τζιωτζαίων (Χαράλαμπος - Κωτούλας)

Βρισκόμαστε στα τελευταία δέκα χρόνια από το πρώτο μισό του 19ου αιώνα (1840 - 1850) κι ένας άλλος άνεμος είχ' αρχίσει να φυσάει στη Βούρμπιανη. Και νά τώρα βγήκαν στη μέση δυό άξιοι Βουρμπιανίτες, ο Χαράλαμπος, γιος του Γιάννη Παπαρίζου από τους Ντουμαράδες, κι ο Κωτούλας, γιος του Μήτση Παπαγιάννη από τους Τζιωτζαίους.

Η πίκρα του Χαράλαμπου ήταν μεγάλη, κι η πληγή αγιάτρευτη. Πώς μπορούσε να γυρίσει να τηράξει τους φονιάδες, να φάει και να πιεί με δαύτους; Πώς να συμφιλιωθεί μ' αυτούς που του σκότωσαν τον πατέρα στην καρούτα; Έβλεπε όμως ο Χαράλαμπος πως έπρεπε να τα ξεχάσουν όλα για το καλό του χωριού, που όλο και τραβούσε με τις γκρίνιες στο χειρότερο.

Απ' την άλλη μεριά ο Κωτούλας ήταν ένας νέος άνθρωπος, σοβαρός και μυαλωμένος κι αισθανόταν κι αυτός πως το κακό έπρεπε να σταματήσει.

Με τέτοιες σκέψεις στο μυαλό του μιά μέρα ο Χαράλαμπος συνάντησε στο δρόμο τον Κωτούλα. Αποφάσισε να του μιλήσει. Τον σταμάτησε μηχανικά και του λέει: "Δεν πάμε, Κωτούλα, ως την Αϊ Παρασκευή, να τα πούμε εκεί σαν Βουρμπιανίτες;"

«Και γιατί όχι; Πάμε», του απάντησε.

Πήγαν και κάθισαν κάτω απ' τα πλατάνια, έπιασαν κουβέντα ψιλή για την έχθρα και τα πάθη, για το μίσος που τους χώριζε και που είχε κακό αντίκτυπο στο χωριό. Συμφώνησαν πως πρέπει να μονοιάσουν πρώτα αυτοί οι τρανοί¹, για ν' απλωθεί η αγάπη στο χωριό, και να παντρεύονται τα τσουπιά στον τόπο τους.

1. Και οι δυό είχαν διατελέσει μουχτάρηδες (προεστοί) στο χωριό την εποχή εκείνη. (N.X.P.)

- "Ξέρεις, Κωτούλα, του λέει ο Χαράλαμπος, έχω μιά ανιψιά παινεμένη, θυγατέρα του αδερφού μου του Δημήτρη, τη Ρούσιω μας. Πολλοί τη ζήτησαν απ' τα όξω τα χωριά, αλλά σαν τ' ακούει το πιάνει το μαύρο συλλοή και σκέψη. Γι' αυτό σου λέω πρέπει να μονοιάσομε".

- "Στο μυαλό μου, Χαράλαμπε, τριγυρνάει ένα παιδί δικό μας, ο Ξενοφώντας του Ζήση του δικού μας, ταιριασμένος πέρα ως πέρα με τη Ρούσιω τη δική σας. Αχ! και να γένουνταν κάτι".

Μ' αυτές τις κουβέντες σηκώθηκαν να φύγουν. Ο Κωτούλας κατηφόρισε κα' τα Λαμπραϊκά, κι ο Χαράλαμπος τράβηξε σιαπάνω προς τον Αϊ Χαράλαμπο, ίσια για το σπίτι του αδερφού του.

Εκεί, αφού τους είπε για την κουβέντα που είχε με τον Κωτούλα κι αφού τους καθησύχασε, γιατί αρπάχτηκαν σαν άκουσαν για συμφιλίωση με τους Τζιωτζαίους, στο τέλος τους λέει και για την κουβέντα που έκαναν για τη Ρούσιω και πως του είπε ο Κωτούλας για τον ανεψιό του τον Ξενοφόντα, που είναι ό,τι πρέπει να παντρευτούν.

- "Μπώ μπώ μπώ αφέντ', τ' είν' αυτά που λες;, του κάν' η Δημήτρα, αν δώκωμε τη Ρούσιω μας στους φονιάδες θα μαραζώσ' και θα πάει χαμένη απ' τη στεναχώρια!".

- Όχι, νύφη, δεν είν' έτσι, όπως τα λες. Η Ρούσιω μας θα καλοπαντρευτεί, θα μπει σε σπίτι αρχοντικό σαν το δικό μας και καλύτερο. Βέβαια, το πράγμα δεν τέλειωσε, απλώς μιά κουβέντα κάναμε, και εγώ λέω να φωνάξομε και τη Ρούσιω, να μας πει τη γνώμη της, και αν είναι... να το φροντίσομε και να συμπήσομε τη δουλειά να γένει".

1. Όπως θα διαπίστωσε ο αναγνώστης, ο Βασ. Δημάρατος χρησιμοποιεί στους διαλόγους προσώπων κάποια ποιητική ελευθερία, αλλά με αρκετή αληθοφάνεια, εις τρόπον ώστε να νομίζει κανείς ότι έτσι ακριβώς έγιναν στην πραγματικότητα. Αυτό συμβαίνει και σε άλλα μέρη του βιβλίου όπως π.χ. στο διάλογο του Κώστα Γραμματικού με το Νικόλα Τζομπάνο στα Σκορβάλια, κι αλλού. Θα μου πείτε: Άλλο ιστορία κι άλλο φανταστικοί διάλογοι. Σωστό. Αλλά ο Β. Δημ. είναι τόσο συναρπαστικός στην εξιστόρηση των γεγονότων, τόσο στυλίστας στο ύφος, τόσο εκφραστικός και ζωντανός στην αφήγηση, που νομίζει κανείς πως έτσι έγιναν και όχι αλλοιώς, και επομένως τα διαβάζει με πολύ διαφέρον, όπως τα εκθέτει με τη γλαφυρότητα, τη φυσικότητα και τη χάρη, που τον διακρίνει. (N.X.P.)

Φώναξαν τη Ρούσιω, κι ήρθε δειλά με το κεφάλι λίγο σκυμμένο. Της είπαν "το και το" και της ζήτησαν τη γνώμη της.

- "Τί να πω εγώ πατέρα; Εμένα δεν μου πέφτει λόγος, ό,τι πείτε εσείς οι άντρες. Ήμουν στον οντόπλο δίπλα και τ' άκουσα όλα".

- "Δημήτρη, όπως δείχνει, το κορίτσι θέλει. Μακάρι να γέν' και να πάει η δουλειά στον τόπο της. Βάλε νύφ' ένα ρακί για τα καλά σκολλάσματα". Και όλα τέλειωσαν κατ' ευχήν.

Το γεγονός αυτό, που έγινε εκεί γύρω στα 1845, σημείωσε σταθμό ιστορικό στην πολυτάραχη ζωή της Βούρμπιανης. Κι έλεγαν όλοι: "Η Ρούσιω του Δημήτρη παντρεύετ' έτσ' άξαφνα τον Ξενοφώντα του Ζήση Τζιώτζου".

Ντουμαράδες και Τζιωτζαίοι, που είχαν χρόνια να κρύνουν συνατοί τους συμπεθέρεψαν. Θιαμαίνονταν ο κόσμος όλος, αλλά και ευχαριστιούνταν κι όλας. Ο Κωτούλας κι ο Χαράλαμπος έδωκαν τα χέρια για την ομόνοια του χωριού.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

Συνάντηση Χαράλαμπου με το νεομάρτυρα Γεώργιο

Η παράδοση μιλάει για το συναπάντημα του Χαράλαμπου Παπαρίζου στις φυλακές του Κάστρου των Γιαννίνων με το νεομάρτυρα Άγιο Γεώργιο. Αξίζει να την αναφέρομε.

Ο "Άγιος" δούλευε αμαξάς (κατ' άλλους ιπποκόμος) σ' έναν επίσημο Τούρκο στα Γιάννενα. Εκεί αντί για Γιώργο, που τον έλεγαν, τον φώναζαν Χασάν, για να μη χτυπάει άσχημα το χριστιανικό του όνομα ανάμεσα στον άλλων τα ονόματα, που δούλευαν κι αυτοί, και που ήταν όλοι Τούρκοι. Έτσι λοιπόν τον φώναζαν Χασάν, παρ' όλο που αυτός τους έλεγε πως το όνομά του ήταν Γεώργιος.

Όσο οι Τούρκοι τον φώναζαν Χασάν, άλλο τόσο κι αυτός τους έλεγε πως το όνομά του είναι Γιώργος. Πεισματώσαν οι Τούρκοι και του ζήτησαν ν' αλλαξοπιστήσει, κι επειδή αυτός αρνήθηκε, τον έριξαν στις φυλακές. Σε λίγες μέρες βρέθηκε στην ίδια φυλακή κι ο Χαράλαμπος με συκοφαντία του θείου του Κώστα Γραμματικού.

Γνωρίστηκε με τον Άγιο, τον πλησίασε μιά μέρα και του λέει: "Μη λιποψυχήσεις, μη σε κιοπέψουν οι φοβέρες τους. Όλ' οι χριστιανοί στα Γιάννενα με προσευχές σε παραστέκουν. Όχι, Γιώργη, μη χάνεις το κουράγιο σου".

- "Φαίνεται δεν ξέρεις, Χασάν, τί θα πάθεις, αν δεν αλλάξεις πίστη, του έλεγαν οι Τούρκοι θυμωμένοι. Θα σε κρεμάσομε".

Κι η απάντηση του μελλοθάνατου: "Ό,τι θέλετε κάμ'τε. Εγώ χριστιανός γεννήθηκα, χριστιανός και θα πεθάνω".

Ο Χαράλαμπος δεν έκλεισε μάτι εκείνη τη νύχτα. Ξενύχτησε δίπλα του, για να του κρατήσει συντροφιά στις τελευταίες αυτές στιγμές. Ξεθαρρετά, με το κεφάλι ψηλά, αντίκρουσε την άλλη μέρα (17 Ιανουαρίου 1838) το ικρίωμα. Ο απαγχονισμός του συγκλόνησε τα Γιάννενα κι όλη την Ήπειρο. Σαν παρέδωκε το πνεύμα του, μιά λάμψη θεϊκή, ένα φως ουράνιο απλώθηκε στο άγιο πρόσωπό του, που κατατρόμαξε τους Τούρκους και γι' αυτό μήνυσαν αμέσως στο Δεσπότη να στείλει να τον πάρουν. Ο Δεσπότης μ' όλο το ιερατείο και με πλήθος λαού σήκωσε το λείψανο και το πήγε στη Μητρόπολη για τα καθιερωμένα.

Εκείνο το βράδυ μιά εβραιοπούλα διακήρυξε πως έγινε χριστιανή και οι Τούρκοι την άρπαξαν και την πέταξαν στη λίμνη. Κι αμέσως όπως λένε ένα ζωηρό φως έπεσε στο μέρος που την είχαν ρίξει.

Ο εκ μητρός πάππος μου, μικρό παιδί τότε, έβοσκε τα ζώα του μπουλουκιού στους λόφους γύρω από τα Γιάννενα, κι εκεί με τ' άλλα παιδιά είδαν, έλεγε ο πάππος μου, το φως που έπεφτε στη λίμνη.

Τα Γιάννενα εκείνη τη μέρα αναταράχτηκαν. Όλοι τραβούσαν για το Κουρμανιό να ιδούν το λείψανο. Σε λίγο καιρό βγήκε κι ο Χαράλαμπος από τη φυλακή. Η φήμη του, πως ενθάρρυνε τον Άγιο ν' αντικρύσει χωρίς φόβο το μαρτύριο, εκάλυψε όχι μόνο τα Γιάννενα, αλλά και όλη την Ήπειρο. Όταν περνούσε από την Κόνιτσα, όλοι σηκώνονταν και στέκονταν ευλαβικά μπροστά του. Να λοιπόν που η Βούρμπιανη έδωσε το "παρών" και σε άλλο σημαντικό Ηπειρωτικό γεγονός.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Ο διαβόητος Μαντζούφας

Στις αρχές του δεύτερου μισού του 19ου αιώνα, εκεί δηλ. γύρω στα 1850-1860, κάθε Ηπειρώτης αισθάνονταν πως ένας πολεμικός αέρας άρχισε να πνέει, κι ο κόσμος μυρίζονταν πως κάτι μεγάλο είναι στα σκάρια του να γένει, πως η καμπάνα της λευτεριάς όπου νά 'ναι θα σημάνει για την απελευθέρωση της Ηπείρου. Κι ετοιμάζονταν με ό,τι είχαν και δεν είχαν τα χωριά, και όπλα έρχονταν απ' τον Όθωνα, το βασιλιά, που τά 'κρυβαν σε κρυψώνες, για να τά 'χουν, όταν τα χρειαστούν.

Είχε εκραγεί τότε ο Κριμαϊκός πόλεμος (1853-1856), που είχε ως αφορμή τους Αγίους τόπους, που ζητούσαν να τους πάρουν οι Καθολικοί από το Σουλτάνο και να προστατέψουν έτσι τον Πανάγιο Τάφο. Οι ορθόδοξοι ζήτησαν τη βοήθεια της Ρωσίας, η οποία ανέλαβε να προστατέψει όλους τους ορθόδοξους της οθωμανικής αυτοκρατορίας.

Ο Όθωνας χωρίς κανένα δισταγμό ταχτηκε με τους Ρώσους. Το ηθικό των σκλαβωμένων Ελλήνων αναπτερώθηκε και όλοι πίστεψαν πως ήρθε η μεγάλη στιγμή.

Το Ηπειρωτικό κομιτάτο προμηθευόταν όπλα και τα διοχέτευε στα διάφορα χωριά, που ήταν εθνικά προπύργια. Ένα απ' αυτά ήταν και η Βούρμπιανη, όπου είχαν κουβαληθεί και κρυφτεί αρκετά τέτοια όπλα και πολεμοφόδια.

Μέσα στην αδιατάραχτη ομοφροσύνη, που επικρατούσε τότε στο χωριό μας, ζούσε μιά διαστραμμένη φύση, ένας σκοτεινός τύπος, που πάντα κάτι τον έσπρωχνε να κάνει το κακό, έτσι για γούστο. Ήταν αυτός ο Γιώργης Λιόλης, ο Μαντζούφας, όπως τον είπαν αργότερα.

Αυτόν τον άνθρωπο έβαλε ο σατανάς να πάει στην Κόνιτσα και να πει στους Τούρκους πως στη Βούρμπιανη είχαν στείλει όπλα και τα φύλαγαν μέσα σε κρυψώνες που αυτός τις ήξερε.

Κίνδυνος μεγάλος κρέμουνταν στη Βούρμπιανη. Μόνο ο Χαράλαμπος Παπαρίζος και ο Κωτούλας Τζιιώτζος, για τους οποίους γράψαμε παραπάνω, είχαν στην Κόνιτσα Τούρκους φίλους, που μόλις τ' άκουσαν έστειλαν αμέσως άνθρωπο δικό τους καβαλλάρη στο χωριό

και είπε τα κατορθώματα του Γιώργη Λιόλη, και πισωπάτησε την ίδια μέρα πάλι για την Κόνιτσα, δίχως να τον πάρει κανένας μυρουδιά.

Αμέσως ο Χαράλαμπος κι ο Κωτούλας εκείνο το βράδυ, με του χωριού το πρωτοῦπνι και με τη βοήθεια άλλων δικών τους, πήραν τα όπλα από τις κρυψώνες και τα κουβάλησαν αλλού.

Σε δυό μέρες νάτος κι ο Γιώργης φτάνει στο χωριό με μιά "κοσιάδα"¹ και τραβάει ίσια ντουγρού για τις κρυψώνες. Φιδοκόπ'κε, γιατί δεν βρήκε τίποτε. Πήγε πέρα δώθε, πουθενά ντουφέκια. Τί διάολο, έλεγε, μου πάνιασαν τα μάτια και δεν γλιέπω; Τί θα πω τώρα στους Τούρκους, που τους κουβάλησα απ' την Κόνιτσα άρον άρον! Έκανε πως ψάχνει τσέδω τσέκει και σε μιά στιγμή έγινε άφαντος. Κι η κοσιάδα γύρισε στην Κόνιτσα άπρακτη.

Η Βούρμπιανη είχε γλυτώσει από βέβαιη καταστροφή. Οι Βουρμπιανίτες ήξεραν, ποιός λίγος ποιός πολύ, πως ήταν κρυμμένα όπλα στο χωριό κι όταν ήρθε η κοσιάδα, όλους τους έπιασε φόβος και τρεμούρα και παρακαλούσαν την Παναγία να βοηθήσει να σωθεί το χωριό. Όπως κι έγινε. Την Κυριακή πρωί πρωί χτύπησε η καμπάνα και στη λειτουργία όλοι μαζί έψαλαν το τροπάρι της :

"Εν τη γεννήσει την παρθενίαν εφύλαξας, εν τη κοιμήσει τον κόσμον ου κατέλιπες Θεοτόχε.."

Είχαν σωθεί και τότε από την Παναγία.

Όταν ύστερα έμαθαν όλοι την προδοσία του Γιώργη Λιόλη, τους σηκώθηκε ολουνών η τρίχα απ' το κεφάλι. Οι γυναίκες έφτυναν στο κόρφο τους να μη ξαναφανεί τέτοια γέννα στο χωριό. Οι δικοί του τον ξέγραψαν από το σόϊ και το χωριό τον έβγαλε "Μαντζούφα".

1. Τούρκικο καταδιωκτικό απόσπασμα. Από αυτό και το ρήμα κοσιεύω = τρέχω και κοσί - τρέχοντας, γρήγορα. "Ηρθε κοσί" = ήρθε τρέχοντας, γρήγορα. "Μη κοσιεύ'ς = μη τρέχεις. (N.X.P.)

Στην ουσία το όνομα αυτό δεν λέει τίποτε. Είναι ένα επίθετο, που το βρίσκεις σε πολλούς στην Ελλάδα. Ο Βουρμπιανίτης όμως που τ' ακούει, αναταράζεται βαθιά.

"Μωρέ τί προδότης λές;", σου λέει ο Βουρμπιανίτης, αυτός είναι σωστός "Μαντζούφας", δηλ. αιώνιο αίσχος, σιχαμερό υποκείμενο, "διάστραμμα", όπως λένε χαρακτηριστικά στο χωριό μας. Ξέρετε τί πάει να πει, έτσι, στα καλά καθούμενα, ν' αφανιστεί το χωριό;

Φαίνεται πως κι αυτός ο ίδιος ύστερα το κατάλαβε. Γι' αυτό και καϊπιώθηκε, έγινε άφαντος. Από τότε μάτι Βουρμπιανίτικο δεν τον ξανάειδε¹.

1. Εδώ χρειάζεται μιά διευκρίνιση: Για το Μαντζούφα κάμνει λόγο κι ο κ. Αναστ. Ευθυμίου στο βιβλίο του, που εκδόθηκε πρόσφατα για την ιστορία της Βούρμπιανης (Τεύχος Β, σελ. 145-147). Γράφει λοιπόν πως ο Μαντζούφας λεγόταν Μήτσης Λύτης, πως είχε πολλές κακοριζικιές (έκλεβε φρούτα, γίδια, σπίτια) και για όλα αυτά πήρε το παρατσούκλι Μαντζούφας. Χάθηκε από το χωριό για πολλά χρόνια κι όταν γύρισε, γέροντας πια, κάθισε στο σπίτι της χήρας θυγατέρας του Πούλας (Γιώργαινας Λιόλη Πανταζή)". Αυτά γράφει ο Αν. Ευθυμίου. Φαίνεται πως ο Βασ. Δημάρατος έκανε σύγχυση και γράφει πως λεγόταν Γιώργης Λιόλης, επειδή προφανώς καθόταν τελευταία στο χωριό με την κόρη του τη Γιώργαινα Λιόλη. Η πληροφορία του Αν. Ευθυμίου πως ο Μαντζούφας λεγόταν Μήτσης Λύτης, πρέπει να είναι σωστή, γιατί προέρχεται, νομίζω, από το Βασ. Λιόλη, που ήξερε πολλές παλιές ιστορίες του χωριού μας. (Ν.Χ.Ρ.)

Ο φόνος του Παπασωτήρη

Στα προηγούμενα είδαμε για ένα μπόρτζι (χρέος) του χωριού στο τουρκικό δημόσιο που είχε καταλήξει, από το καλό τους και παρέκει, να πληρώσουν τα παιδιά του Ζήση Δούμαρη τα σπασμένα. Και τώρα νέο χρέος της Κοινότητας ξεφύτρωσε.

Πώς παρουσιάστηκε κι αυτό, η παράδοση δεν μας λέει τίποτε. Πάντως από το χαλκείο της τουρκικής αυθαιρεσίας θα είχε βγεί κι αυτό. Τζερεμέδες καλούνταν πάλι το χωριό να πληρώσει. Έλα όμως που κανένας δεν νοιάζονταν, κανένας δεν ανελάμβανε να τα εισπράξει για να πληρωθεί το χρέος.

Ένας παπάς μονάχα δεν μπορούσε να τα χωνέψει αυτά! "Να κοιτάξομε, έλεγε, όπως όπως η πληγή να κλείσει. Ζήσης Δούμαρης δυό φορές δεν έρχεται". Αυτός ο παπάς ήταν ο Παπασωτήρης, αδερφός του Παπαδημήτρη, και οι δυό καλότατοι παπάδες. Κανένας άλλος δεν νοιαζόταν για το χρέος.

"Δεν πάει άλλο, θ' αναλάβω το ταξίλι¹ εγώ" είπε ο Παπασωτήρης, "με τους Τούρκους μη τα βάνομε". Οι χωριανοί συνεχώς του έλεγαν να το σκεφτεί καλά αυτό που θέλει να κάνει, γιατί θα βρει ενάντιο όλο το χωριό. Αλλ' ο Παπασωτήρης το είχε πάρει απόφαση. Δεν έπαιρνε κουβέντα. Κι άρχισε το ταξίλι και κοντά του κι οι ζαπτιέδες, τα κονάκια, οι πιπτες. Κι έβαλε σφίξη στο χωριό για την πληρωμή. Και τότε όλοι τ' έβαλαν με τον παπά κι ο κόμπος έφτασε στο χτένι, όταν βγήκε στη μέση κι ο μισόζουρλος ο Καραμήτσης, ένας τύπος σχιζοφρενούς παλληκαρά.

Ήταν στο χωριό μολόημα, όταν κάποιος από τους νιούς της εποχής παλληκαρόφερνε έλεγαν: "Αυτός κρατάει απ' του Καραμήτση" ή "Τον Καραμήτση θέλ'ς να μας κάν'ς".

1. Είσπραξη φόρου, και ταξιλτάρης = ο εισπράκτορας. (N.X.P.)

Ο Καραμήτσης λοιπόν γινάτωσε μ' αυτά που έκανε ο παπάς. Μόν' ο Παπασωτήρης το είχε πάρει στα ζεστά. Δεν ταίριαζε σ' αυτόν να σκιαχτεί τον Καραμήτση.

Αλλά κι ο Καραμήτσης ήταν σωστός σατανάς. Όλο παινεσιά και νταηλίκι, και δεν τό 'χε και για τίποτε ν' αφήκει κανένα και στον τόπο για την παραμικρή αιτία.

Γι' αυτό οι χωριανοί που τον ήξεραν σαν τον αντάμωναν στο δρόμο μιά ξερή καλημέρα τού 'λεγαν κι αναμερνούσαν βιαστικοί. Τί τα θέλεις τί τα γυρεύεις, κουβέντες πολλές με τον Καραμήτση δεν χρειάζονται.

Μιά μέρα λοιπόν ο Καραμήτσης πλησίασε τον Παπασωτήρη και του είπε: "Εγώ στο λέω, παπά, να πάψεις το ταξίλι, γιατί αλλιώς θά 'χεις να κάν'ς με τον Καραμήτση". Ο Παπασωτήρης, δίχως να του πεί κουβέντα, τράβηξε το δρόμο του. Ήταν παλληκάρι ο παπάς και δεν κιότευε από τέτοια. Μόνο που την άλλη μέρα, όπως πήγαιναν οι γυναίκες στα Πεζούλικα (τοποθεσία πάνω από την Μαυρομπίνα) για ξύλα, τον βρήκαν στο δρόμο σκοτωμένο. Πώς έγινε αυτό το φονικό, πάλεψαν ξεπάλεψαν, κανένας δεν τους είδε. Μονάχα διαδόθηκε στο χωριό πως ο Καραμήτσης ήταν ο φονιάς¹. Το "μολόημα" τίποτ' άλλο δεν μας λέει.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κονίτσας

1. Ο Αναστ. Ευθυμίου γράφει στο βιβλίο του (τεύχ. Α' σελ. 38) πως τον Παπασωτήρη έσφαξαν άγνωστοι ληστές στα 1817-18 στα Πεζούλικα, στο χωράφι του. Για τον Καραμήτση βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Ονομαστά πρόσωπα της Βούρμπιανης

Μέσα σε μιά θαυμαστή ομοφροσύνη, που βασίλευε τώρα στο χωριό, όλα πήγαιναν καλά. Έβγαζε ανθρώπους διαλεχτούς, σαν πρωτοπόρους στο μεγάλο ξεκίνημα της Αδελφότητας. Το κεφάλαιο αυτό το αρχίζουμε από τους Αρσάδες.

Βρίσκεται σε ύψωμα ρομαντικό με το "Κελί" και πιο πέρα τη βρύση του "Γκίνη". Το όνομα "Κελί" μας λέει πως κάποτε εκεί ήταν μοναστήρι, που έγινε πυρήνας ύστερα για μαχαλά των Αρσάδων (Σαρσάδων). Απ' εκεί οι Σαρσαδίτες κατέβαιναν και ανέβαιναν με σβέλτο γοργοπερπάτημα τα "Μαυρολίθαρα". Σειούνταν τα λαγγελωτά τσιπούνια και οι φλοκάτες απ' το αεράκι που φυσούσε. Ήταν όλοι ένας κι ένας, λεβεντιά καμαρωτή. Κι οι βλάχοι τους διαλεχτοί κι αυτοί. Πρώτοι στη φλογέρα, αηδόνια στο τραγούδι.

Αρχίζουμε απ' τον Παπαζήση Οικονόμο, σαν χαρακτηριστικό πρόσωπο του μαχαλά.

Παπαζήσης Οικονόμος

Από τους εξαιρετικούς εξαιρετικότερος ήταν τούτο τον καιρό ο Παπαζήσης Παπαδήμου, ο κατόπιν Οικονόμος. Όλοι τον καμάρωναν και τον εκτιμούσαν με σεβασμό απέραντο. Στο πρόσωπο του Παπαζήση είχε την τύχη το χωριό να αποχτήσει μεγάλο ιεράρχη. Προτού χειροτονηθεί παπάς ήταν εμπνευσμένος δάσκαλος. Ήξερε το ψαλτήρι απ' έξω κι ανακατωτά. Δεν το διάβαζε στην εκκλησία, το απήγγελλε με βαθιά κατάνυξη.

Στην παλληκαριά δεν τον έφτανε κανένας. Ένα περιστατικό της Βούρμπιανης μας μιλάει εύγλωττα για τη γενναιοψυχία του, όταν αντιμετώπισε τον τρομερό λήσταρχο Καταραχιά. Το παραθέτω, όπως τ' άκουσα κι εγώ.

Την εποχή αυτή έκαμε επιδρομή στη Βούρμπιανη ένας τρομερός λήσταρχος, ο Καταραχιάς, με πολυάριθμη συμμορία, για να πατήσει το σπίτι του Νικόλα Ντόντη, του περίφημου "Τουρκοτσιόλα", όπως τον έλεγαν, που κατά τύχη έλειπε τότε από το χωριό. Για καλή του όμως τύχη βρέθηκε στο σπίτι του ο Παπαζήσης, στενός του συγγενής και δυναμικός, όσο δεν παίρνει.

Είχε βασιλέψει ο ήλιος, τα σφαχτά είχαν γυρίσει απ' τη βοσκή, πρόλαβαν και τ' άμπασαν μέσα, αμπάρωσαν την πόρτα, σιγούρεψαν το σπίτι, όπως γινόταν κάθε βράδυ, και τότε νάτοι οι ληστές ροβόλησαν από τα Καροπούλια. Γκάπ γκούπ, χτύποι τρομεροί στην πόρτα, ντουφεκιές, άγριες φωνάρες.

- "Αν θέλετε τη ζωή σας, ανοίξτε, γιατί εμείς θα μπορούμε". Η Νικόλαινα στέκουνταν με το τσεκούρι ολόρθο πίσω από την πόρτα, έτοιμη να χτυπήσει κατακέφαλα, αν την παραβίαζαν. Ο χουσμεκιάρης ήταν στο μαζγκάλι με το ντουφέκι στο χέρι. Όλοι στο πόδι. Και σε μιά στιγμή ακούστηκε η φωνή του Παπαζήση: "Όσο είν' ο Παπαζήσης εδώ μέσα ζωντανός, πόρτα δεν θ' ανοίξει." Η μάχη συνεχίστηκε ώρες πολλές. Σε μιά κρίσιμη φάση σκοτώθηκε ο ψυχογιός του καπετάνιου. Έτσι σαν είδαν κι απόειδαν πως το σπίτι δεν πατιέται, έφυγαν ντροπιασμένοι απ' εκεί πού 'ρθαν.

Νά κι η κατακλείδα: Τον καιρό εκείνο ζούσε στη Βούρμπιανη κι

ο καλός μας ο Τζουβάκας. Φύτρωσε στις φοβερές αυτές στιγμές και αυτός στη μέση. Ήταν ένας ευχάριστος τύπος τρελλού. Κακό δεν έκανε, αλλ' ήταν ψια αφελής, από μυαλό φλοέρα¹, όπως λέμε. Τον αγαπούσαν όλοι και καλοπόρευε. Οι πόρτες για τον Τζουβάκα ήταν ανοιχτές. Όπου άκουγε να "τζουκαλνούν" ξινόγαλο στη ντομπολίτσα, έμπαινε να πει τάχα "καλημέρα" και, φυσικά, τού 'τριβαν ψωμί σε μιά λίμπα με ξινόγαλο, κι ο Τζουβάκας, αφού της έβρισκε γρήγορα τον πάτο, τρίβοντας και χτυπώντας ελαφρά την κοιλιά του, "Ααα, θαραπαύκα", έλεγε κι έφευγε.

Εκείνη την νυχτιά με τον Καταραχιά ο Τζουβάκας ξενύχτησε στα Καροπούλια, γιατί ήθελε να ιδεί το τέλος. Σαν έφυγαν γτοπιασμένοι οι ληστές, μιά και δυό πάει στην Παναγία κι άρχισε να χτυπάει μανιωμένα την καμπάνα. Αυτή ήταν η τρέλλα του, γα σηκώνεται πότε πότε απ' τα εφτά μεσάνυχτα και να χτυπάει την καμπάνα και να σ'κώνει το χωριό στο πόδι. Εκείνη τη νύχτα την είχε ξεθεώσει την έρμη την καμπάνα. Ήταν αυτό το πανηγύρι για τη νίκη του χωριού. Αλλ' ας έρθομε στον Παπαζήση, γιατί με τον Τζουβάκα τον αφήκαμε στη μέση.

Ύστερα από δυό μέρες, πρωϊ πρωϊ την Κυριακή ο Παπαζήσης Οικονόμος κατέβαινε στα Μαυρολίθαρα, θεόρατος, ίσιος σαν λαμπάδα, με το πρόσωπο γαληνεμένο, σαν να μην είχε συμβεί τίποτα. Τα νερά του λάκκου κυλούσαν ορμητικά με βουητό και κάτασπρους αφρούς. Η γεγυιάδα του σειούνταν απαλά με τ' αεράκι που φυσούσε. Ήταν Μάης μήνας και ζωντανεμένοι όλοι οι λάκκοι γύρω στο χωριό αγούσαν κι έσμιγαν το βουητό τους με το κελάηδημα των πουλιών. Η εκκλησία, η Παναγία, ήταν γιομάτη από κόσμο.

1. πρβλ. σημερινή φράση: "Ντίπ τζουβάκας είσαι", δηλ. όλως διόλου ανόητος, ανεπίδεκτος μαθήσεως, χοντροκέφαλος. (N.X.P.)

Όλοι ήθελαν να ιδούν το μεγάλο Οικονόμο, τον ήρωα και ν' ακούσουν από τον ίδιο πώς έσωσε το σπίτι των Ντονταίων από τον τρομερό Καταραχιά¹.

- Δεν έχω να σας πω πολλά, είπε ο Οικονόμος. Έκανα κι εγώ το καθήκον μου με μόνο όπλο μου την πίστη στο Θεό και την Παναγία, την οποία όλοι μαζί ας την ευχαριστήσομε.

Τέτοιος ασύγκριτος παπάς ήταν ο Οικονόμος. Με τα φλωροκαπνισμένα ιερά του, που του τα είχε προμηθέψει από το Άγιον Όρος ο αγαπημένος του Νικόλας Ντόντης, έκαμνε τη λειτουργία μεγαλόπρεπη.

Τη ζωτικότητα του αείμνηστου Οικονόμου μαρτυρεί και ο περικαλλής ναός του Αγίου Δημητρίου, που είναι αποκλειστικά δικό του δημιούργημα. Είχε χτυπήσει όλες τις πόρτες όπου υπήρχαν Βουρμπιανίτες, για να μαζέψει χρήματα. Ακόμα κι ο Σιαύλης Τσοτσόπουλος από το Βουκουρέστι του έστειλε χρήματα για τον ιερό αυτό σκοπό.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

1. Ο Βασ. Δημάρατος μπερδεύει τον Καταραχιά με τον Καραμήτση, γιατί είναι βέβαιο πως ο Καραμήτσης έφερε τους Τουρκαλβανούς ληστές για να χτυπήσουν το σπίτι των Ντονταίων. Για την επίθεση αυτή ιδέ όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Αλέξης Τράντας

Άλλο ασύγκριτο τέκνο των Σαρσάδων είναι ο Αλέξης Τράντας, που δεν ήταν μόνο δόξα και καμάρι του χωριού μας, αλλά και της Ελλάδας, γιατί ήταν κορυφή της ιατρικής επιστήμης. Για τους Βουρμπιανίτες ο Αλέξης Τράντας ήταν ευλογία του Θεού. Το ιατρείο του στην Πόλη και κατόπι στην Αθήνα ήταν για πολλά χρόνια στη διάθεση των συγχωριανών του και κοντοχωριανών του, απολύτως δωρεάν. Η ιατρική αυτή περίθαλψη ήταν για τον Τράντα μέχρι τα γεράματά του ιερή υποχρέωση. Αλλ' ας πάρουμε τα πράγματα από την αρχή:

Ο δρόμος του στις γυμνασιακές σπουδές δεν ήταν στρωμένος με ρόδα. Μονάχος του, μακριά από τους δικούς του, στα Γιάννενα, σε φτωχικά δωμάτια, σπούδασε στη Ζωσιμαία Σχολή. Μου έτυχε να ιδώ ένα δωμάτιό του στη "μάντρα του Παπιγκιώτη", που έτυχε κι εγώ κατόπι να καθίσω.

Καθώς μιά μέρα έβγαινα από την κάμαρά μου, κάποιος, που κάθονταν δίπλα μου, μου λέει: "Στο δωμάτιο που κάθουσαι έμενε εδώ και πολλά χρόνια ο συγχωριανός σου ο Αλέξης Τράντας. Κρατάω ένα τετράδιό του. Να στο δώσω μη σου χρειαστεί". Και πράγματι σε λίγο μου 'φερε ένα σκουπισμένο και πολυκαιρισμένο τετράδιο "σημειώσεων συντακτικών και ερμηνευτικών εκ του περί Στεφάνου λόγου του Δημοσθένους".

Κι από κάτω: Αλέξιος Τράντας.

Γιατί ο Τράντας όμως τελείωσε το Γυμνάσιο στα Γιάννενα κι όχι στην Αθήνα, που ήταν οι δικοί του; Εγώ νομίζω, γιατί τα Γιάννενα ήταν κοντά στο χωριό. Οι κερατζήδες πήγαιναν κι έρχονταν κάθε βδομάδα και μπορούσαν οι δικοί του να του στέλνουν τον τροβά με πίττα και άλλα φαγητά. Κι έπειτα ήταν εύκολο γι αυτόν να πηγαίνει στις διακοπές Χριστουγέννων, Πάσχα και καλοκαιριού στο αγαπημένο του χωριό, πράγμα δύσκολο γι αυτόν, αν σπούδαζε στην Αθήνα. Κι ας μη ξεχνάμε το κύρος της γεραράς τότε Ζωσιμαίας Σχολής.

Έτσι ο Αλέξης Τράντας ως την εφηβική του ηλικία δεν είχε κόψει καθόλου από το χωριό και αργότερα σ' όλη του τη ζωή διατηρούσε μέσα του ζωηρά βιώματα από την όμορφη ζωή της γενέτειράς του.

Νά γιατί ο Τράντας ήταν για τη Βούρμπιανη ευλογία Θεού.

Οι σπουδές του, μ' όλη του τη φτώχεια, ήταν λαμπρές στα Γιάννενα. Κι από τότε του είχε μπει στο νου γιατρός να γίνει. Ο πατέρας του, ο θείος του ο Νικόλας κι όλοι οι δικοί του, σαν άκουσαν αυτό το λόγο, πήραν χαρά μεγάλη. Όλοι τώρα για τον Αλέξη θα δούλευαν. Κι έτσι βρέθηκε σ' ένα θερμοκήπιο ζεστό από δικούς του κι εκεί μέσα άρχισε να βγάζει τα πρώτα του φτερά για να πετάξει.

Ο Τράντας υπήρξε πρωτίστως δημιούργημα του εαυτού του με την έμφυτη κλίση του προς την ιατρική επιστήμη, την άκαμπτη θέλησή του να υπερπηδά τα μεγάλα εμπόδια, την πνευματική του ανωτερότητα και το σεμνό του ήθος.

Στο κεφάλαιο των υλικών μέσων, που χρειάζονταν για τις σπουδές του, η συμβολή των βιοπαλαιστών της οικογενείας του, που την είχε συντονίσει ο πατέρας του Απόστολος κι ο θείος του Νικόλας, προς ένα και μόνο σκοπό, τη σπουδή του Αλέξη, όσο μικρή κι αν ήταν, άξιζε πολύ για κείνον. Με αυτή την οικονομική βοήθεια είχαν την δυνατότητα να τον αφήσουν ν' ασχολείται αποκλειστικά με την ιατρική του και απεκόμισαν για τιμητικό τους βραβείο την εκκόλαψη του μεγάλου επιστήμονα και, εκτός απ' αυτό, και τα πολλαπλάσια αγαθά από το στοργικό παιδί τους, που από την Πόλη (Κωνσταντινούπολη) έστελνε βροχή τις λίρες στους γονιούς του.

Όταν πήρε το δίπλωμα με "άριστα" ο κολοσσός αυτός βρέθηκε στην ανάγκη να πάει να κάνει το γιατρό στην Πρέβεζα. Αλλά ο ορίζοντας εκεί ήταν πολύ στενός γι' αυτόν. Κόντεψε να πάθει από επισημονική ασφυξία. Ευτυχώς στην κρίσιμη αυτή στιγμή τον βοήθησε κι η τύχη. Ένας χρηματιστής, ξάδερφός του, που βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη, τον ξεσήκωσε να φύγει από την Πρέβεζα και να πάει εκεί. Εκ του μηδενός δημιούργησε εκεί μιά κατάσταση σπουδαία. Στά νοσοκομεία της Πόλης ανοίχτηκαν γι' αυτόν διάπλατα οι πόρτες. Έτσι ίδρυσε την πρώτη οφθαλμοϊατρική κλινική, που δεν άργησε να εξελιχθεί σε πρωτοφανές για την Ανατολή επιστημονικό ίδρυμα του οφθαλμού. Όλος ο κόσμος έτρεχε στην Πόλη απ' όλες τις μεριές να γιατρευτεί. Έτσι ο Αλέξης Τράντας ίδρυσε στο Πέραν μιά ιδιαίτερη κλινική δική του. Σ' αυτή την κλινική εργάστηκε αρκετά χρόνια.

Το άστρο του Αλέξη Τράντα μεσουρανούσε λαμπρό στην Κων-

σταντινούπολη. Η ιατρική του φήμη διάβαινε τα σύνορα και τον έκανε διεθνή επιστημονική προσωπικότητα. Ιατρικά περιοδικά μεγάλου κύρους παραχωρούσαν περίβλεπτη θέση στις επιστημονικές του εργασίες. Ο Τράντας είχε αυτή την εξαιρετική διάκριση στην επιστημονική του σταδιοδρομία. Θεραπευτής με λαμπρές επιτυχίες σε πολλές δύσκολες περιπτώσεις, ακαταπόνητος μελετητής και ανιχνευτής και μύστης της επιστήμης του οφθαλμού, κατόρθωνε με το ιατρικό του δαιμόνιο να βρίσκει λύσεις σε δύσκολα οφθαλμοϊατρικά προβλήματα, που αποτελούσαν κατόπιν αντικείμενο ανακοινώσεών του σε οφθαλμολογικά συνέδρια, στα οποία πολλές φορές κατείχε την προεδρική έδρα.

Παρά τις πολλαπλές του επιστημονικές ασχολίες, παρά τον καθημερινό του τραχύ ιατρικό μόχθο, δεν επέτρεψε ποτέ στον εαυτό του να αγνοήσει σε κάθε της ανάγκη την αγαπημένη του Βούρμπιανη. Κανένας δεν μπορεί ν' αρνηθεί τις θυσίες του Αλ. Τράντα προς το χωριό και τους συγχωριανούς του.

Είναι πολλές και συγκινητικές οι οικονομικές προσφορές του Αλέξη Τράντα. Ποτέ, όχι μόνο δεν εκώφευσε σε κάθε έκκληση της Βούρμπιανης για οικονομική βοήθεια, αλλά βρέθηκε πάντοτε στην κορυφή της κλίμακας των θυσιών. Και στο βαθύ του γήραος, όταν πλέον έμενε μακριά από κάθε ενεργό απασχόληση, δεν έπαυε να σκεφτεί τη Βούρμπιανη. Θεωρούσε τον εαυτό του ευτυχή, γιατί άφηνε αντάξιο συνεχιστή του έργου του, τον ανεψιό του Νικόλαο Τράντα, λαμπρό οφθαλμίατρο και λάτρη της Βούρμπιανης. Κι οι Βουρμπιανίτες εξακολουθούν να μπαίνουν στο ιατρείο του Νίκου Τράντα, όπως και πρώτα, σαν στο σπίτι τους. Ο Αλέξης Τράντας ζει, δεν πέθανε¹!...

1. Ιδέ όσα προσθέτω στα "Επιλεγόμενα". (N.X.P.)

Άλλοι Αρσαδίτες

Και άλλα διακεκριμένα τέκνα των Αρσάδων, και στη συνέχεια και των άλλων μαχαλάδων, πρέπει να αναφέρομε στο χώρο αυτό της ιστορίας της Βούρμπιανης, πλην εκείνων που θα προστεθούν κατόπιν στο κεφάλαιο της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας, που ενεργώς αναμείχθησαν στην ιστορία της.

Της οικογενείας των Οικονόμων πρόγονος ήταν ο Παπαδήμος από τους Τζολντάδες, που μετώκησε κατόπιν στους Αρσάδες. Ίσως να πήγε κάποιος απ' αυτούς ως γαμπρός. Πάντως είχαν ζωηρή ανάμνηση της καταγωγής τους από τους Τζολντάδες¹. Δεν θ' αρχίσομε από το Νικόλα, το γιο του Παπαζήση, γιατί αυτός έχει διακεκριμένη θέση παρακάτω στο κεφάλαιο της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας, ως ενεργώς σ' αυτήν αναμειχθείς.

Κι αρχίζομε από το Φίλιππο, το γιό του, τον αρχιτέκτονα.

1. Η συνοικία αυτή, πολυάνθρωπη στα παλιά χρόνια, ήταν εκεί όπου σήμερα το Καραγιανναϊκό σπίτι. Ήταν περιοχή πυκνοκατοικημένη. Θυμάμαι ο πατέρας μου, τα βράδια της Κατοχής, που καθόμασταν γύρω στο τζάκι, μετρούσε εκεί 18-20 οικογένειες. Προπολεμικά ήταν 4: Τζίλας, Καραγιάννης, Τσούκας, Γιαννακός. (N.X.P.)

Φίλιππος Οικονόμος

Διακεκριμένος αρχιτέκτων με επίζηλη θέση στην εκλεκτή κοινωνία των Αθηνών. Η άσκηση της αρχιτεκτονικής του είχε ως κύριο κύκλο τους Μελάδες, γιατί, όπως θα ιδούμε, ο Νικόλας, ο πατέρας του ήταν άνθρωπος της απολύτου εμπιστοσύνης των Μελάδων, οι οποίοι σ' όλες τις δουλειές τους αυτόν προτιμούσαν και κανένα άλλο. Γι' αυτό κι ο Φίλιππος ήταν ο μηχανικός τους. Ήταν ο αρχιτέκτων, που είχε επιβάλει στα έργα του ένα ιδιαίτερο δικό του τρόπο και γι' αυτό όλη η αφρόκρεμα των Αθηνών τον προτιμούσε.

Όνειρο του λάτρη της Ηπείρου Φιλ. Οικονόμου ήταν η ένωση όλων των Ηπειρωτών των Αθηνών σε μία ενιαία Ηπειρωτική οργάνωση. Ξεκινώντας από την ιδέα αυτή είχε προτείνει στον αείμνηστο στρατηγό Δαγκλή να μετατραπεί η Ήπειρωτική Αδελφότης σε Πανηπειρωτική Αδελφότητα, πράγμα το οποίο και έγινε τότε, αλλά δυστυχώς η γενική συγκέντρωση των Ηπειρωτών σε μία οργάνωση μένει ως τώρα όνειρο απραγματοποίητο, παρά το γενικό όνομα που είχε λάβει, προς μεγάλη βλάβη των ηπειρωτικών συμφερόντων.

Ιστορική έμεινε η στιχομυθία του Φ. Οικονόμου με τον τότε πρωθυπουργό Ελευθέριο Βενιζέλο κατά τις παραμονές της εκκένωσης της Β. Ηπείρου από τον ελληνικό στρατό.

Επιτροπή εγκρίτων Ηπειρωτών, μεταξύ των οποίων ήταν και ο Φίλιππος Οικονόμος, επισκέφτηκε τον Ελευθ. Βενιζέλο και διά στόματος του Φιλ. Οικονόμου του απηύθυνε το ερώτημα: "Με ποιές εγγυήσεις για την εθνική ασφάλεια της Β. Ηπείρου και την ατομική των Βορειοπειρωτών, οι οποίοι με την αποχώρηση του ελλην. στρατού αφήνονται έρμαιο των Τουρκαλβανών, απεφάσισε η Κυβέρνηση την εγκατάλειψη της Β. Ηπείρου".

Στο ωμό αυτό ερώτημα ο Βενιζέλος έμεινε άναυδος και εκνευρισμένος απάντησε: "Αποτελεί αδήριτον εθνικήν ανάγκην η εκκένωσις της Β. Ηπείρου από τον ελλην. στρατόν".

- "Εθνικήν ανάγκην αδήριτον αποτελεί ο οδυνηρός διαμελισμός του ηπειρωτικού εδάφους με την εγκατάλειψη της Β. Ηπείρου, η οποία αποτελεί εγγύηση και ασφάλεια των εθνικών μας συνόρων", α-

πάντησε ο Φιλ. Οικονόμος.

Ο εκνευρισμός του Βενιζέλου είχε φθάσει στο κατακόρυφο και είπε: "Αυτή είναι η πολιτική της Κυβερνήσεως και αν δεν σας αρέσει, να πάρετε ένα περιστροφικό και να αυτοκτονήσετε".

"Δεν νομίζετε, κ. Πρόεδρε, ότι η Ήπειρος είναι αξία καλύτερας μεταχειρίσεως;" του είπε ο Φ. Οικονόμος, και στο σημείο αυτό διακόπηκε ο διάλογος.

Τη στιχομυθία αυτή εδημοσίευσαν στην εφημερίδα "Αναγέννηση της Ηπείρου" και κατόπιν αναδημοσιεύτηκε σε όλο τον ελληνικό τύπο του εσωτερικού και του εξωτερικού. Η εντύπωση της κοινής ελληνικής γνώμης από τη δημοσίευση του διαλόγου εκείνου μεταξύ Βενιζέλου και Φ. Οικονόμου υπήρξε οδυνηρή. Είχε γίνει το ζήτημα της ημέρας, γιατί το βορειοηπειρωτικό θέμα δεν ήταν ασήμαντο για το ελληνικό έθνος. Με την εγκατάλειψη της Β. Ηπείρου η χώρα μας υπέστη βαρύ πλήγμα, γιατί είναι μεγάλη η γαιοπολιτική σημασία της Β. Ηπείρου για την ασφάλεια του εθνικού μας εδάφους. Δυστυχώς όμως οι τότε κυβερνώντες είχαν παχυλή άγνοια των πραγμάτων αυτών.

Σημειώνω ακόμα πως ο Φιλ. Οικονόμος, εκτός από την επιτυχή άσκηση της αρχιτεκτονικής, ασχολήθηκε και με την ομηρική αρχαιολογία. Εξέδωκε ογκώδες σύγγραμμα για την Ομηρική Ιθάκη, που έκαμε εντύπωση για τις πρωτότυπες ιδέες του.

Γεώργιος Οικονόμου

Σπουδαίος γιατρός από τους Σαρσάδες ήταν και ο Γεώργιος Οικονόμου, γιός του Νικόλα Οικονόμου. Ο αείμνηστος γιατρός εγκατεστάθηκε στη Βούρμπιανη, όπου και άσκησε την ιατρική μέχρι το θάνατό του. Είχε τη δυνατότητα να εγκατασταθεί στην Αθήνα, αλλά ήταν θερμός λάτρης του πατρίου εδάφους.

Θυμάμαι κάποτε που πήγαινα στο χωριό, τον συνάντησα στον Αϊ Δημήτρη της Πυρσόγιαννης και μου είπε κάτι που δεν το λησμόνησα: "Στην αρχή, Βασίλη, λίγο πολύ θα στενοχωρηθείς, αλλ' ύστερα από λίγο καιρό οι πάγοι της μακροχρόνιας ξενιτειάς θα λειώσουν και έπειτα αυτό που θα δοκιμάσεις στη Βούρμπιανη δεν είμαι σε θέση να στο περιγράψω εγώ· δεν περιγράφεται από άλλον, είναι δικό σου συναίσθημα".

Ας αναφέρω εδώ ευκαιριακά πως στις μέρες μας και ο Νικόλαος Οικονόμου, γιός του Γεωργίου Οικονόμου, άσκησε την ιατρική στη Βούρμπιανη και τα περίχωρα από το 1935 μέχρι το θάνατό του (1970). Λάτρης κι αυτός του χωριού και της υπαίθρου δεν απομακρύνθηκε από τη γενέτειρά του, εκτός από ένα σύντομο χρονικό διάστημα (1948-49) που έμεινε στα Γιάννενα, όπου αμέσως απέκτησε τόση φήμη, ώστε ο ξακουστός γιατρός των Ιωαννίνων Μελανίδης έλεγε στους ασθενείς: "Αφού σας εξήτασε ο Οικονόμου, γιατί έρχεστε σε μένα;". Θα μπορούσε λοιπόν ο Νικόλαος Οικονόμου να παραμείνει στα Γιάννενα και να δημιουργήσει λαμπρή καριέρα, αλλά το χωριό τον τραβούσε σαν μαγνήτης. Το θάνατό του εθρήνησε κόσμος και κοσμάκης. Οι λίγες αυτές γραμμές ας θεωρηθούν ένα ευλαβικό μνημόσυνο στη μνήμη του ονομαστού και εξαιρετού γιατρού της Βούρμπιανης. (N.X.P.)

Βασίλης Παπαγιαννόπουλος

Άλλος αξιομνημόνευτος Σαρσαδίτης υπήρξε στον τομέα της καλλιτεχνίας ο Βασίλης Παπαγιαννόπουλος. Έκαμε έργο της ζωής του τη λιθογραφική αναπαράσταση των γλυπτών μνημείων της ελληνικής αρχαιότητας. Ελιθογράφησε με καλλιτεχνικότατη αποτύπωση τους ανεκτίμητους θησαυρούς της αρχαίας ελληνικής τέχνης. Δεν υπήρξε Έλληνας ή ξένος που να μην πέρασε από την έκθεση των έργων του στην πλατεία Συντάγματος. Πολλά γραφεία και ιδρύματα έχουν σε περίοπτη θέση τα έργα του.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Βασίλειος Λύτης

Δεν έχουμε, δυστυχώς, αρκετά στοιχεία για τη ζωή ενός άλλου αξιόλογου συγχωριανού μας, του αείμνηστου Βασ. Λύτη, διακεκριμένου αρχιτέκτονα. Μετά την αποφοίτησή του από το Μετσόβιο Πολυτεχνείο, ως κέντρο της επιστημονικής του δράσης διάλεξε την ελληνικότατη Σμύρνη, όπου εργάστηκε επιτυχώς ως αρχιτέκτων επί πολλά έτη. Έφυγε κατά τη Μικρασιατική καταστροφή και εγκατεστάθηκε, στην Αθήνα, όπου και πέθανε. Εκτός από τις επαγγελματικές του ασχολίες ασχολούνταν και με τη λαογραφία της Βούρμπιανης, ιδίως με το τοπικό της γλωσσικό ιδίωμα. Επιτυχής ήταν και η ερμηνεία της τοπωνυμίας "Κυρτασιάδια". Πολύ σπουδαίες ήταν οι λαογραφικές του ασχολίες αλλά, δυστυχώς, ελάχιστα γνωρίζουμε γι' αυτές. Για πρώτη φορά είχα συναντηθεί με το Βασ. Λύτη στο γραφείο του αείμνηστου Αλέξη Τράντα, ως κριτικοί μαζί με τον εκ Παπίγκου καθηγητή της Γλωσσολογίας του Πανεπιστημίου Αθηνών Γεώργιο Αναγνωστόπουλο, προς βράβευση μιάς λαογραφικής εργασίας "Κονιτσιώτικα" του αλησμόνητου Χαρ. Ρεμπέλη.

Μετά την εγκατάστασή του στην Αθήνα ο Βασ. Λύτης αξιώθηκε να πάει στη Βούρμπιανη και να εκπληρώσει ένα όνειρο, που έχουν όλοι οι ταξιδεμένοι Βουρμπιανίτες. Εισ ανάμνηση της επίσκεψής του αυτής αφιέρωσε στην Παναγία ένα ξυλόγλυπτο λεπτής τέχνης, το "Δεσποτικό".

Ο Βασ. Λύτης ήταν φλογερός νοσταλγός της Βούρμπιανης, την προοδο και προκοπή της οποίας πάντοτε επιθυμούσε.

Απόστολος Έξαρχος

Άλλος φλογερός νοσταλγός της Βούρμπιανης από τους Σαρσάδες ήταν ο αείμνηστος Απόστολος Έξαρχος, γιατρός, που άσκησε την ιατρική στο Τσανακαλέ του Βοσπόρου.

Καταγόταν από παλιά Βουρμπιανίτικη οικογένεια. Το επίθετο "Έξαρχος" δηλώνει εκκλησιαστικό αξίωμα, που θα έφερε καποιος από τους προγόνους του. Ήταν ενθουσιώδης λάτρης της Βούρμπιανης και αγαπούσε πολύ τα τραγούδια του χωριού μας, ιδιαίτερα εκείνο:

"Ξύπνα μπιρμπιλομάτα μου, τ' ήρθα στη γειτονιά σου,
χρυσά πλεξούδια σου 'φερα να πλέξεις τα μαλλιά σου...."

Ο Αλέξης Τράντας είχε την έμπνευση να του στείλει τη Βουρμπιανίτικη ηθογραφία μου "το ξεπροβόδιμα", που είχα εκδώσει το 1935 και όπως είχε γράψει στον Τράντα, πολλές φορές το είχε διαβάσει και κάθε φορά που το διάβαζε έχανε θαλερά δάκρυα¹.....

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1. Ιδέ όσα γράφω στα Επιλεγόμενα για τον Απόστ. Έξαρχο. (N.X.P.)

Παπαβασίλης Έξαρχος Σακελλάριος

Είχε πάρει μέρος στο βορειοηπειρωτικό αγώνα. Στην αρχή αγωνίστηκε στην Κορυτσά κατά του Αλβανισμού υπό τον εθνομάρτυρα Μητροπολίτην Φώτιον, από τον οποίο και είχε χειροτονηθεί. Από τότε υπήρξε σε όλη του τη ζωή ενθουσιώδης εθνικός αγωνιστής¹.....

1. Στο σημείο αυτό τελειώνει η ιστορία της Βούρμπιανης του Β. Δημάρατου. Άρχισε το τελευταίο του κεφάλαιο με τους Σαρσαδίτες και το άφησε στη μέση. Τι να υποθέσω; Χάθηκαν άλλες πολύτιμες σελίδες, που συνέχιζε τη ζωή και τη δράση Βουρμπιανιτών άλλων μαχαλάδων; Μήπως δεν πρόλαβε να τους συμπεριλάβει όλους; Άγνωστο. Οπωσδήποτε η προσφορά του θα ήταν μεγάλη, αν είχαμε και τις άλλες σελίδες με την εξιστόρηση της ζωής των υπολοίπων Βουρμπιανιτών, και την ιστορία της Φιλεκπαιδευτικής Αδελφότητας.

Έχω στα χέρια μου άλλα πρόχειρα φύλλα, σελίδες κακογραμμένες, που έγραψε κατά καιρούς ο Β. Δημάρατος. Απ' όλα αυτά τα πρόχειρα σημειώματα παραθέτω αμέσως παρακάτω διάφορα ουσιώδη και ενδιαφέροντα αποσπάσματα, που, φυσικά, έχουν σχέση με τη Βούρμπιανη. Ευνόητο, ότι τα αποσπάσματα αυτά δεν έχουν μεταξύ τους λογική σύνδεση και συνοχή, είναι ανεξάρτητα το ένα από το άλλο, αλλά εθεώρησα σκόπιμο να τα αντιγράψω και αυτά, αφού παρουσιάζουν αρκετό ενδιαφέρον, και να τα παραθέσω ως ανεξάρτητες σελίδες, που, χωρίς καμιά αμφιβολία, φωτίζουν πολλές πτυχές της ζωής των Βουρμπιανιτών. (N.X.P.)

Διάφορα αποσπάσματα

..... Ο Μελάς, σαν αντίκρουσε το τοπίο γύρω από τη Βούρμπιανη, έμεινε έκπληκτος! "Έζησα στην Ελβετία, μου είπε, αλλ' αυτό που βλέπω είναι καταπληκτικό".

Εκεί στο χωριό βρήκαμε κι ένα Κρητικό λοχία. Τον είχε στείλει από την Κολώνια ο περίφημος λοχαγός Γιώργος Μαυραντζάς για να ιδρύσει σκοπευτήριο. Πρόβλεπαν όλοι τον βορειοηπειρωτικό αγώνα κι έπαιρναν τα μέτρα τους. Ήταν κι ο Μανόλης Παπαδογιάννης από το Σύνταγμα της Κρήτης. Ευχάριστο, χρυσό παιδί, γελαστό, κρυσσομένο, όπως λεν' στην Βούρμπιανη, δηλ. ομιλητικό. Η πολιτική του εξέλιξη ήταν λαμπρή. Γενικός Διοικητής Ηπείρου, Κρήτης, βουλευτής Κρήτης, Υπουργός.

Με την ευκαιρία του ερχομού του Μελά έγιναν και τα εγκαίνια του σκοπευτηρίου¹. Μίλησαν οι δάσκαλοι και όλοι εκδήλωσαν τη χαρά τους, που πρωτοπατούσε στη Βούρμπιανη Έλληνας αξιωματικός, και τί αξιωματικός! Από την ξακουστή οικογένεια των Μελάδων, αδερφός του θρυλικού Μακεδονομάχου Παύλου Μελά.

Οι Βουρμπιανίτες τον φιλοξένησαν με ό,τι είχαν και δεν είχαν. Του είχε αρέσει πολύ ένα τοπικό γλυκό, το "κλωστό" κι όσο περίσσεψε ζήτησε να το πάρει μαζί του, να το φάνε, όπως είπε στην Μπάντρα, εκεί στου Κάλη την κρύα βρύση. Με πολλή συγκίνηση αποχαιρέτισε τους Βουρμπιανίτες, που τον ξεποροβόδησαν ως του Ντράτσ' το μνήμα.

1. Ο πατέρας μου έλεγε πως αυτό έγινε το 1913-14 μετά την απελευθέρωση. Όλοι τότε άρχισαν να εξασκούνται με τους γκράδες και τα μάουζερ στη σκοποβολή στο περί ού ο λόγος σκοπευτήριο, 150 μ. περίπου πιο πέρα από τον Ψεματάρη. Οι στόχοι στήνονταν απέναντί τους, στην αναπλαγιά στο Μονοπάτι. (N.X.P.)

Η ιατρική δεν ήταν η μοναδική απασχόληση για το Λουκά Δημάρατο. Ήταν μάλλον μέσο, που του χρησίμευε ως βάθρο για την άσκηση της άλλης σημαντικότερης υπηρεσίας του προς το Έθνος.

Επί Τουρκοκρατίας τα εθνικά κέντρα του υπόδουλου Γένους ήταν οι Μητροπόλεις. Από τους Μητροπολίτες εξαρτιόταν τότε η αποτελμάτωση ή η εθνική αφύπνιση, η επιτυχία ή η αποτυχία σχετικά με την περιφρούρηση και την καλλιέργεια της εθνικής ιδέας. Γι' αυτό καθήκον των πραγματικών εθνικών ανδρών ήταν η συσπείρωσή τους γύρω από τις Μητροπόλεις, η συμπαράστασή τους προς του Μητροπολίτες για την επιτυχία του υψηλού έργου τους.

Τέτοιοι ένθερμο και πολύτιμο συμπαρασάτη και βοηθό βρίσκουμε τον ιατρό Λουκά Δημάρατο στους Μητροπολίτες Κορυτσάς και Κονίτισης.

Στην Κορυτσά το έργο ήταν δύσκολο, γιατί ο αγώνας του ελληνισμού ήταν τότε η αντίσταση κατά της προπαγάνδας της Αλβανίας. Η μητρόπολη της Κορυτσάς είχε από τότε κέντρο μεγάλου εθνικού αγώνα με τον αείμνηστο Μητροπολίτη Φώτιο, του οποίου ενθουσιώδης συνεχιστής μετά τη δολοφονία του από βουλγαροαλβανική συμμορία (1906) υπήρξε ο Λουκάς Δημάρατος.

Αρμονική ήταν η συνεργασία του με τον γηραιό Βασίλειο στη Μητρόπολη Βελλάς και Κονίτισης και κατόπιν με τον Κωνσταντίνο, που τον διαδέχτηκε. Δυσαρμονία εκδηλώθηκε με τον αείμνηστο Σπυρίδωνα. Δεν παραγνωρίζομε το θερμό πατριωτισμό του Σπυρίδωνα ούτε τις μεγάλες υπηρεσίες του προς την επαρχία Κονίτισης. Αλλ' ο Σπυρίδων ήταν αυταρχικός και βαρέως έφερε την ανάμειξη ή τη γνώμη άλλων σε ζητήματα της Μητρόπολής του. Μοιραία λοιπόν ήταν η σύγκρουση του Λουκά Δημάρατου και του Σπυρίδωνα, γιατί ο γιατρός Λ. Δημάρατος δεν ήθελε να έχει η ανάμειξή του διακοσμητικό χαρακτήρα. Ευτυχώς σε λίγο καιρό ο Σπυρίδων μετατέθηκε στα Γιάννενα.

Ανάγκη να πω εδώ πως η αυταρχικότητα του Σπυρίδωνα ήταν τέτοια, ώστε δεν αφήκε την ελεύθερη εξέλιξη της Μητροπόλεως Κονίτισης, αλλά ανέχτηκε τη συγχώνευσή της με την ακρωτηριασμένη

Μητρόπολη Δρυϊνουπόλεως, την αυθαίρετη κατακράτηση της μονής Βελλάς, ώστε η Μητρόπολη Κονίτισης περιήλθε σε κατάσταση αποσύνθεσης.

Ο Λουκάς Δημάρατος ήταν ανήσυχο πνεύμα. Αγαπούσε πολύ το χωριό. Στην Αθήνα κάποτε μου είπε την απόφασή του να ανοικοδομήσει εκ θεμελίων τους Αγίους Αποστόλους, γιατί η βορεία πλευρά είχε ανοίξει, λόγω καθίζησης του εδάφους και υπήρχε κίνδυνος να καταρρεύσει.

Ξέρω ότι διέθετε αρκετά χρήματα, καθώς και άλλα από εισφορές Βουρμπιανιτών, και έτσι ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων ο ναός των Αγίων Αποστόλων¹.

* * *

Στη Βούρμπιανη υπήρχαν τότε δύο εκκλησίες περικόμπες, ο Αϊ Γιάννης και οι Απόστολοι. Όταν τις φτιάξανε ο κοτζαμπασισμός ήταν στις δόξες του. Τότε στη Βούρμπιανη ήταν δυό κόμματα αντίπαλα, που ξεσυνερίζονταν πολύ, οι Ντουμαράδες από τη μιά μεριά κι οι Κωτσακάδες ή Τζιωτζαίοι από την άλλη. Οι Τζιωτζαίοι εκκλησιάζονταν στον Αϊ Γιάννη κι οι Ντουμαράδες στους Αγίους Αποστόλους. Θριάμβευε, όπως είπαμε, τότε ο κοτζαμπασισμός. Αρχηγοί τους ήταν τότε δυό παπάδες, ο Παπαγιάννης Τζιώτζος κι ο Παπανίκος Ντούμαρης.

1. Η εκκλησία των Αγίων Αποστόλων πρωτοχτίστηκε το 1823 κι ο Κώστας Γραμματικός έδωσε, όπως ο ίδιος σημειώνει 5.650 γρόσια. Εδώ και λίγα χρόνια οι Δημαραταίοι (Μενέλαος, Χαράλαμπος, Λουκάς) έφτιαξαν τη στέγη και το εξωτερικό αρμολοί. Ας σημειωθεί ευκαιριακά πως ο πλάτανος φυτεύτηκε από τον Κώστα Παπαγεωργίου (Κεκέλη) γύρω στα 1922. Ο Νίκος Μάνος, μικρό παιδί τότε, τον πότιζε με τους άλλους Αποστολίτες. (N.X.P.)

Ήταν το 1904. Ήμουν μαθητής στο Γυμνάσιο, υπότροφος της Ζωσιμαίας Σχολής. Είχα πηδήσει μιά τάξη, όχι βέβαια από δική μου ικανότητα, αλλά γιατί είχα γράψει ένα λογοτέχνημα "η τιμία νεάνις", που είχε κάνει ντόρο στο σχολείο. Το γεγονός αυτό το έμαθε ένας ξάδερφός μου ο Κώτσιος Δημάρατος, γιός του Μάρκου και μου έστειλε ένα συγχαρητήριο γράμμα. Το γράμμα αυτό με περηφάνεια το διάβαζα και είχε αρχίσει να παίρνει ο νους μου αέρα, τάχα πως κάτι είμαι, αλλά σιγά σιγά προσγειώθηκα.

Λοιπόν στα 1904, τα Χριστούγεννα, ήρθε στα Γιάννενα ο Κώτσιος από το Δελβινάκι, όπου έμενε. Είχε φύγει από την Πόλη για να παντρευτεί στο Δελβινάκι και έτσι ήρθε στα Γιάννενα να ψωνίσει.

- "Ξέρεις, μου είπε, θα 'ρθείς στο Δελβινάκι στο γάμο μου να σε ιδεί κι ο πατέρας μου". Πράγματι πήγα κι εκεί γνώρισα το θειό μου το Μάρκο, τον άνθρωπο, που ήταν μιά φορά στα Γιάννενα δεύτερος πασάς, και που είχε γίνει θρύλος. Αν είχα πολλά στοιχεία, θα έκανα γι' αυτόν μιά πρωτότυπη μελέτη πρωτοφανούς ιπποτισμού και παλληκαριάς.

Ήταν εποχή που ο Μάρκος έκανε στα Γιάννενα ό,τι ήθελε. Ήταν ικανός να πάει στο Κάστρο στα μουντρούμια και να βγάλει έξω φυλακισμένους. Λένε μάλιστα πως την παραμονή που ήθελαν να κρεμάσουν κάποιον, πήγε ο Μάρκος και τον έσωσε. Θέλησαν να του δώσουν λεφτά, αλλά δεν πήρε δεκάρα τσακιστή. "Αισθάνομαι ικανοποίηση, έλεγε, όταν σώζω ένα Χριστιανό από του Χάρου το στόμα".

Και πώς γινόταν αυτό; Νά, ο Βαλή Πασάς κι ο γιος του αγαπούσαν πολύ το κυνήγι. Ο Μάρκος ήταν άριστος κυνηγός και σκοπευτής, και γι' αυτό δεν πήγαιναν ποτέ κυνήγι δίχως τον Μάρκο.

Μιά εποχή γίνονταν δρόμοι στην Ήπειρο και πήρε κι ο Μάρκος ένα δρόμο να τον φτιάξει. Πήρε τον παρά στο χέρι, αλλ' ο δρόμος... πού να γίνει! Περνούσε ο Μουφετίσ' εφέντης (επιθεωρητής) και κουνούσε το κεφάλι, γιατί έβλεπε κάθε χρόνο στα δεφτέρια τον παρά παρμένο και το δρόμο άφτιαχτο. Τον άλλο χρόνο πάλι τα ίδια. Φώναζε ο Μουφετίσ' εφέντης, τί θα γίνει μ' αυτό το δρόμο, τί θα γίνει; Κι έπαιρνε την απάντηση: "Όταν φτάνεις στο λογαριασμό του Μάρκου,

να γυρίζεις άλλο φύλλο, γιατί με το Μάρκο δεν τα βγάζομε πέρα".

- "Τότε να σας πω εγώ, είπε ο Μουφετίσ' εφέντης, τί θα γίνει. Φτιάξτε εσείς το δρόμο, δίχως καθόλου να πειράξετε το Μάρκο, για να κλείσ' ο λογαριασμός". Έτσι έγινε κι έκλεισε ο λογαριασμός του Μάρκου.

Υπάρχουν κι άλλα ανέκδοτα για το θειό μου το Μάρκο, που δεν έχουν τελειωμό.

* * *

Η παράδοση της λατρείας του οικογενειακού Αγίου μεταδίδονταν κληρονομικά από γενιά σε γενιά στους απογόνους. Ο εορτασμός του Αγίου της οικογένειας ήταν άσχετος με τις ονομαστικές γιορτές των μελών του σπιτιού. Ήταν γιορτή όλων των κλάδων του γένους, άσχετα αν ένα μέλος της οικογένειας έφερε ή δεν έφερε το όνομα του Αγίου. Η λατρεία του οικογενειακού Αγίου έχει αρχαία την προέλευση, ίσως πρέπει να συσχετιστεί με τους εφέστιους θεούς¹ των αρχαίων Ελλήνων.

Από την ετήσια παραγωγή της οικόσιτης κτηνοτροφίας ονομάτιζαν ένα αρσενικό κατσίκι ή αρνί για τη γιορτή του Αγίου, δηλ. για το τραπέζι, τη "φιλιά", στην οποία θα "έκραζαν" τους συγγενείς και φίλους. Νυφάδες ή τα μεγαλύτερα κορίτσια του σπιτιού γύριζαν το χωριό κι έκραζαν τους συγγενείς στη φιλιά με τη στερεότυπη φράση: "Αύριο να κοπιάσετε να γιοματίσομε".

Σε στενόμακρα χαμηλά τραπέζια "απόθεναν" τα φαγητά, το ροβιθένιο ψωμί, τον καβρωμά (είδος πηχτής μαγειρίτσας που τρωγόταν με το πηρούνι), κρέατα και ύστερα έρχονταν τα μπουρέκια και τα κλωστά. Ακολουθούσαν ευχές και τραγούδια του τραπεζιού.

1. Οι εφέστιοι θεοί ήταν προστάτες του σπιτιού και της οικογενειακής ζωής. Τα αγάλματά τους ήταν τοποθετημένα κοντά στην εστία. Όλοι αυτοί οι θεοί δέχονταν μιά μερίδα, που έβαζαν γι' αυτούς στο τραπέζι. (πρβλ. Ιστορία της αρχ. ελλην. θρησκείας Martin Nilsson, μετάφρ. Α. Παπαθωμοπούλου, σελ. 135). (N.X.P.)

Η νοικοκυρά τραγουδούσε πρώτη:

"Γιά δεν τρώτε, φίλοι, γιά δεν πίνετε,
μήνα το φαΐ μας δεν σας άρεσε;
Έχομε καλούς γειτόνους και τ' αλλάζομε..."

Το έθιμο της γιορτής του Αγίου είναι πού σημαντικό, γιατί μας χρησιμεύει ν' ανιχνεύσομε τους δεσμούς και τις συγγενικές σχέσεις των διαφόρων οικογενειών. Πράγματι, με την πάροδο των ετών πολλές οικογένειες έχουν λησμονήσει την κοινή ρίζα και καταγωγή τους, πολλά επίθετα έχουν αλλάξει, αλλά το κοινό γιορτάσι από πολλές οικογένειες του ίδιου Αγίου δείχνει καθαρά την κοινή ρίζα, καταγωγή και προέλευση¹.

* * *

Φαίνεται ότι από τους πιο παλιούς κατοίκους του κάτω μαχαλά της Βούρμπιανης ήταν οι Παπαναστασάιοι με οικογενειακή ιερατική παράδοση και άλλα ιδιαίτερα οικογενειακά έθιμα, που μαρτυρούν ότι είχαν βυζαντινή προέλευση.

1. Συνήθης ευχή σ' αυτά τα γιορτάσια ήταν: "Να σας βοηθάει ο Άγιος σας" Αξιοσημείωτη η φράση: "Πότε έχετε τον Άγιο σας;", δηλ. πότε γιορτάζετε. Άλλοι γιόρταζαν της Παναγιάς, άλλοι Αγίου Δημητρίου κτλ. Εμείς (οικογένεια Ρεμπέλη) γιορτάζαμε της Αγίας Κυριακής, 7 Ιουλίου. Ας σημειωθεί ακόμη πως κάθε οικογένεια γιόρταζε τον Άγιο της εξ αιτίας ενός σημαντικού γεγονότος, που θα είχε συμβεί στο απώτερο παρελθόν την ημέρα αυτή, δηλ. από ένα χαρμόσυνο γεγονός και κυρίως από τάμα για σωτηρία από κάποιο μεγάλο κακό. (N.X.P.)

* * *

Αξιόλογος χωριανός της εποχής εκείνης ήταν ο Νικόλας Ντόντης, άνθρωπος σοβαρός, ακέραιος στο χαρακτήρα και βλοσυρός.

Φρόντιζε για την πρόοδο του χωριού και στη μάζωξη τὰ ἔλεγε όλα ὄξω απ' τα δόντια, ορθά κοφτά. Δεν ήταν εύκολη σ' αυτόν η αντιλογία. Είχε κάνει και μουχτάρης. Στο πρόσωπο ήταν αγέλαστος, και γι' αυτό οι Βουρμπιανίτες τον ἔλεγαν "Τουρκοτσιόλα".

Άλλος Βουρμπιανίτης αξιόλογος ήταν ο Δημήτρης Τζιτζής, επιχειρηματίας και μεγάλος ζωέμπορος. Το σπίτι του ήταν ωραίο, από τα καλύτερα του χωριού με όμορφο δεντρόκηπο.

* * *

Στη συνοικία των Σιομπάδων διακρίνονταν κατά την περίοδο εκείνη ο γιατρός Ιωάννης Κιτσαντώνης, ο μαχαιρότερος από τους γιατρούς της Βούρμπιανης και ο οποίος με τον αδερφό του Ζήση υπήρξαν οι ανακαινιστές της εκκλησίας του Αγίου Γεωργίου, και μάλιστα αφήκαν μικρά κληροδοτήματα για να παντρεύονται φτωχά κορίτσια του χωριού.

Αναφέρουμε και το Νικόλα Σιόμπο, γνωστό εργολάβο και εργοδηγό στα Γιάννενα, που τον εκτιμούσαν πολύ οι Τούρκοι και τον ἔλεγαν "μπας ουμπάν", δηλ. αρχιμάστορα. Ο Νικόλας Σιόμπος ήταν απόγονος των ιδρυτών της συνοικίας των Σιομπάδων. Και μόνο το γεγονός ότι ο μαχαλάς ονομάζεται "Σιομπάδες" (από τους Σιομπαίους) δείχνει πόσο σπουδαίοι άνθρωποι ήταν.

Διακεκριμένοι οικοδόμοι ήταν οι Γιοσαίοι, μεταξύ των οποίων διακρινόταν ο Τόλης Γιόσης ή Κάλφας, που ήταν πρωτομάστορας και σχεδιαστής πολλών λαμπρών κτιρίων. Έργο δικό του είναι ο περίφημος ναός του Αρχιμαντρείου στα Γιάννενα.

Από την οικογένεια των Γιοσαίων προερχόταν και ένας ιδιότυπος πατριώτης, ο Νικόλας ο Θεοδοσιάδης, που λεγόταν και Λογιότατος, γιατί ήξερε αρκετά γράμματα. Ασκούσε στην Κωνσταντινούπολη το ἔργο του χρηματιστή, από το οποίο είχε αποκτήσει αρκετή περιουσία. Όταν επέστρεψε στο χωριό, ἄρχισε να εξωραΐζει με δικά του

χρήματα την Κοινότητα. Κατασκεύασε ωραία υπόστεγα και πεζούλια στις βρύσες. Διαμόρφωσε ωραία πλατεία στο Κελλί των Σαρσάδων και θα επιχειρούσε και άλλα εξωραϊστικά έργα, αν είχε τη συμπαράσταση και την ηθική ενίσχυση των συγχωριανών του.

Άλλοι αξιόλογοι ήταν ο Γιώργος Τράντας, ο ηρωϊκός Παπαδήμος Οικονόμος, που προέβαλε σθεναρή αντίσταση στην απόπειρα ληστείας του Ντονταϊίκου σπιτιού (Μάϊος του 1854). Δεν μπορούμε εδώ να λησμονήσουμε τον Κώστα Ντούρβαρη, κτίτορα του Αγίου Κωνσταντίνου και τον Κύρκα Δούμαρη, γιο του Ζήση Κύρκα, γραμματικό του Κιανή Πασά Στάρια της Κολώνιας.

* * *

Εκεί στον Αϊ Κωνσταντίνο "ξεμυτούσαν" οι ταξιδεμένοι και έπαιρναν την κατηφόρα για το χωριό. Η φράση "ξεμύτ' σαν στον Αϊ Κωνσταντίνο" ήταν στα στόματα όλων, που τα μάτια τους ήταν στραμμένα προς τα εκεί, όταν περίμεναν τους ταξιδεμένους τους.

* * *

Ένα ιδιότυπο χαρακτηριστικό επίθετο στη Βούρμπιανη είναι το "Μπεζεντές". Κάποιος λόγιος της οικογένειας αυτής φαίνεται πως θέλησε να το εξευγενίσει και το μετέβαλε σε "Βεηζαδές". Αλλά το Βεηζαδές δεν έχει καμιά σημασία, ενώ το Μπεζεντές έχει. Η κατάληξη -ζεντές κόλλησε σε πολλά τούρκικα ονόματα. Είναι κατάληξη πατρωνυμική, όπως τα δικά μας -ίδης, -άδης, και σημαίνει τον απόγονο, το σόϊ της γενιάς, δηλ. Μπεζεντές = απόγονος του Μπέη.

Οι Μπεζεντάδες ή Σωτηραίοι φέρονται ως κτίτορες του Αγίου Παντελέημονα. Είναι και μέχρι σήμερα Επίτροποι του ναού. Από το Σωτήρη Μπεζεντέ μας είναι γνωστός και ο μύλος του Σωτήρη.

* * *

Παλιά οικογένεια της Βούρμπιανης ήταν του "Πάνου". Το επίθετο "Πάνος" είναι μεταγενέστερο· το παλιό ήταν "Πετούσης". Εγώ ο ίδιος, επειδή τα σπίτια μας ήταν πολύ κοντά, θυμάμαι στα παιδικά μου χρόνια που ζούσε μιά γριά, η Χρίσταινα του Πετούση. Ο Χρίστος, ο άντρας της, ήταν αδερφός του πατέρα του αείμνηστου Θεμιστοκλή Πάνου. Το όνομα "Πετούσης" προέρχεται, κατά τη γνώμη μου, από το γοτθικό ή γερμανικό *betünchen* = σοφατίζω, ασπρίζω· επομένως Πετούσης = σοφαντζής. Και, όπως έγραψα και στην άρχή, υπάρχει το γερμανικό ρήμα *dielen* = σανιδώνω, από το οποίο προέρχεται το επίθετο "Ντίλης" = σανιδωτής, ξυλουργός, πατωματζής, οικογένεια συγγενική, της ίδιας ρίζας με τους Πετούσηδες¹.

Στα δύο αυτά οικογενειακά επίθετα (Πετούσης - Ντίλης) παρεμβλήθηκε και το οικογενειακό επίθετο "Ρεμπέλης". Έτσι τα τρία αυτά επίθετα (Πετούσης, ύστερα Πάνος - Ντίλης - Ρεμπέλης), οι τρεις αυτοί κλάδοι έχουν κοινή καταγωγή, κοινή ρίζα, γιατί γιόρταζαν της Αγίας Κυριακής, 7 Ιουλίου. Αυτή τη μέρα είχαν το γιορτάσι τους, ο παπάς λειτουργούσε στους Αγίους Αποστόλους και όπως έγραψα παραπάνω, το κοινό γιορτάσι αποτελεί σπουδαίο και αδιάψευστο τεκμήριο για την εύρεση συγγενικών οικογενειών.

1. Ο Αναστ. Ευθυμίου στο βιβλίο του παράγει το Ντίλης από το Παντελής. Βλέπε όσα γράφω στα Επιλεγόμενα. (N.X.P.)

Ο αείμνηστος Θεμιστοκλής Πάνος έφυγε πολύ μικρός από το χωριό για την Αθήνα. Αναδείχτηκε μόνος του, χωρίς την υποστήριξη κανενός. Στην αρχή σε μιά γωνιά της οδού Αθηνάς τηγάνιζε με μιά φουφού πατάτες και συκωτάκια για τους περαστικούς. Έτσι άρχισε. Αργότερα άνοιξε ταβέρνα στην οδό Βύσσης.

Τον ήξερα καλά το Θεμιστοκλή Πάνο. Δεν είχε πολλές κουβέντες, δεν είχε καιρό για χάσιμο. Πάντοτε σοβαρός και συγκεντρωμένος στις σκέψεις του. Η εξέλιξή του στην Αθήνα ήταν θαυμάσια, αφού έδωσε στα παιδιά του εξαιρετική μόρφωση¹.

ΤΕΛΟΣ

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1. Ο Θεμιστοκλής Πάνος είχε οκτώ παιδιά, 3 αγόρια και 5 κορίτσια. Ο μεγαλύτερος γιος του Παναγιώτης ήταν έμπορος και - ας το πω ευκαιριακά - στο διαμέρισμά του, στην οδό Βησσαρίωνος 10, δίπλα στην Ακαδημία Αθηνών, φιλοξενήθηκα πέντε χρόνια ως φοιτητής (1948-1953). Ο Θεός ας μακαρίζει την ψυχή του.

Ο δεύτερος γιος του Νίκος Πάνος ήταν ναυπηγός, είχε δυό κόρες, τη Νίκη και τη Μαίρη, σύζυγο του νύν πολιτευτή του ΠΑΣΟΚ Κάρολου Παπούλια. Ο τρίτος γιός του ο Μίμης ήταν οικονομολόγος - γεωπόνος, υποδιευθυντής Συνεταιρισμών Αγροτικής Τράπεζας Ελλάδος. Από τις κόρες του η μεγαλύτερη, η Μαρίκα, ήταν σύζυγος του γνωστού καταστηματάρχη Δραγώνα.

Οι λίγες αυτές γραμμές ας θεωρηθούν ένα ευλαβικό μνημόσυνο του γράφοντος προς μακρινούς συγγενείς, οι οποίοι πολύ μου βρέθηκαν, όταν, ορφανός πατρός, σπούδαζα στην Αθήνα. (N.X.P.)

Επιλεγόμενα και προσθήκες από τον Νικόλαο Χαρ. Ρεμπέλη

Εθεώρησα σκόπιμο και αναγκαίο, εκτός από τις υποσελίδιες σημειώσεις με τα αρχικά μου (N.X.P.), που παρενέβαλα σε διάφορα μέρη του παρόντος βιβλίου, να παραθέσω εδώ ορισμένες προσθήκες, σχετικές με την ιστορία της Βούρμπιανης, έτσι ώστε ο αναγνώστης, που έχει ήδη διαβάσει και το αξιόλογο βιβλίο του Αναστ. Ευθυμίου, να σχηματίσει, όσο μπορεί, πιο ακριβή και ολοκληρωμένη εικόνα της ιστορίας του χωριού μας.

* * *

Ο αείμνηστος Βασ. Δημάρατος στηριζόμενος σε λίγες λέξεις, γοθτικής, κατ' αυτόν, προέλευσης, που επιζούν ακόμη στο χωριό μας, ανάγει τις πρώτες ρίζες του σε χρόνους παλιούς, στον 4ο μ.Χ. αιώνα, τότε που έγιναν οι γνωστές μετακινήσεις και μεταναστεύσεις γερμανικών φύλων προς την Ελλάδα.

Είναι βέβαια κάπως δύσκολο να διαφωνήσει κανείς με τον εμβριθή φιλόλογο Β. Δημάρατο, αλλά νομίζω πως είναι παράτολμο να δεχτούμε την άποψη αυτή. Βέβαια οι Γότθοι επέδραμαν στη Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία κτλ. , δεν νομίζω όμως πως εγκατεστάθηκαν μόνιμα στα μέρη μας. Αντίθετα πιστεύω πως εδώ στα χωριά μας εγκατεστάθηκαν Έλληνες από τη δυτική Μακεδονία, που θέλησαν να αποφύγουν τις σλαβικές επιδρομές, που άρχισαν από το 580 μ.Χ. περίπου.

Έτσι ένα τμήμα από τους Μακεδόνες αυτούς γύρω στα 700 μ.Χ., σαν έφτασε στη θέση "Κλειδί" στράφηκε δεξιά, γιατί τους φάνηκε το μέρος απόκρυφο κι εγκατεστάθηκαν στη σημερινή θέση "Πίκιανη". Φυσικά ο οικισμός αυτός δεν λεγόταν Βούρμπιανη. Και οι Γοτθογερμανικές λέξεις που αναφέρει ο Β. Δημάρατος; Πολύ εύλογο οι μετανάστες και φυγάδες δυτικομακεδόνες, που ίδρυσαν οικισμό στην Πί-

κιανη, να ήξεραν τις λέξεις αυτές, όπως και άλλες, από τους προγόνους τους, που είχαν γνωρίσει τις επιδρομές των Γότθων.

Πόσο καιρό έμειναν στο μέρος αυτό δεν γνωρίζουμε. Φαίνεται πως αργότερα μετακινήθηκαν βορειότερα προς το μέρος κάτω από τη Βαρβάρα, είτε για να είναι πιο μακριά από το Κλειδί - πέρασμα των εισβολέων Σλάβων - είτε γιατί τους τράβηξε στο μέρος αυτό το άφθονο νερό της Βαρβάρας, που είναι τόσο απαραίτητο για τη ζωή των ανθρώπων.

Ακόμα μπορούμε να δεχτούμε πως ολοένα κατέφθαναν και άλλοι φυγάδες από τη δυτική Μακεδονία, για να αποφύγουν τη σλαβική και βουλγαρική λαίλαπα, εφόσον οι επιδρομές συνεχίζονταν, και ξέρομε πως το 807 μ.Χ. οι Σέρβοι έφθασαν και μέχρι την Πάτρα, την οποία μάλιστα επολιόρκησαν.

Το ότι κάτω από τη Βαρβάρα ήταν συνοικισμός, πιστοποιείται και από τα εξής: Εδώ και 70-80 χρόνια βρέθηκαν στα μέρη αυτά κατεστραμμένοι φούρνοι. Κι ακόμα τα χωράφια αυτά οι κατωμαχαλίτες τα έλεγαν "σελιά" (εννοείται προπολεμικά, γιατί τώρα δεν καλλιεργούνται). Ξέρομε ότι σελιό λέγεται το χωράφι, κηπάρι, που βρίσκεται δίπλα στο σπίτι. Επομένως, αφού μέχρι προ τινος λέγονταν σελιά αυτά τα χωράφια, που σήμερα είναι μακριά από τα σπίτια, βγαίνει αβίαστο το συμπέρασμα, πως κάποτε τα χωράφια αυτά (σελιά) ήταν κοντά σε σπίτια. Άλλωστε η σλαβ. αυτή λέξη "σελιό" σημαίνει χωριό, χωριουδάκι. Πρβλ. Σέλτση (το χωριό Οξυά).

Αλλά και τα πολλά πεζούλια (τοίχοι), η πλούσια βλάστηση, τα πολλά οπωροφόρα δένδρα, η τοποθεσία "Πούσι" (πηγάδι), και το κυριότερο, η προφορική παράδοση, συνηγορούν ότι εκεί ήταν κατοικήσιμη περιοχή (χωριό).

Το ότι τον πρώτο πυρήνα του χωριού μας αποτέλεσαν μετανάστες κάτοικοι της Δυτ. Μακεδονίας, πιστοποιείται και από το γεγονός πως και σήμερα ακόμα, πολλά ήθη και έθιμα του χωριού μας μοιάζουν καταπληκτικά με ανάλογα της Μακεδονίας.

Και πάλι δεν ξέρομε πόσα χρόνια έμειναν στο μέρος αυτό κάτω από τη Βαρβάρα. Αργότερα φαίνεται πως σλαβικά φύλα εγκατεστάθηκαν και στο χωριό μας ως νομάδες και κτηνοτρόφοι. Αργότερα επί Στεφ. Δουσάν (14ος αιώνας) οι σλαβικές εισβολές έγιναν συχνότερες

και οι μετακινήσεις και μεταναστεύσεις των πληθυσμών συνεχίζονταν με γοργότερο ρυθμό. Την εποχή αυτή οι κάτοικοι μετακινήθηκαν πάνω από τη βρύση της Βαρβάρας και έχτισαν τα σπίτια τους κάτω από τη σημερινή αγορά, στο Μπούκη μαχαλά και λίγο αργότερα στον Αϊ Γιάννη, που πρόσκειται στο Μπούκη μαχαλά. Και φαίνεται πως την εποχή αυτή (14ος αιώνας) οι Σλάβοι ονόμασαν το χωριό Βούρμπιανη από τις πολλές ιτιές (verba) που βρίσκονται στους λάκκους και τους χείμαρρους του χωριού.

Την εποχή αυτή ή λίγο αργότερα νέοι μετανάστες είτε από τη δυτ. Μακεδονία είτε από την γειτονική Κολώνια (Αλβανία) ήρθαν στη Βούρμπιανη.

Αυτοί οι νέοι μετανάστες στράφηκαν προς τα πάνω και έχτισαν τα σπίτια τους στις σημερινές συνοικίες των Αγίων Αποστόλων, των Σαρσάδων, των Σιομπάδων και σε τμήμα του Αϊ Γιάννη, που συνορεύει με τους Αποστόλους. Φαίνεται και στην περίπτωση αυτή πως τους νέους μετανάστες τους τράβηξαν στα ψηλάματα τα άφθονα νερά του Γκίνη, του Τσέπλιου, οι Κρουόβουδες, η βρουσούλα και η βρύση του Αϊ Γιάννη, καθώς και οι χείμαρροι Μεσίνταλος, Γκίνης, Ψεματάρης, που το νερό τους είναι τόσο χρήσιμο στη ζωή των ανθρώπων. Αυτός είναι ο λόγος που πήραν τις ανηφοριές και δεν προτίμησαν τη Γούλια, Αϊ Θανάση, ομαλό μαν μέρος, αλλά χωρίς νερό.

* * *

Ένα τμήμα της συνοικίας των Αγίων Αποστόλων λεγόταν "τράφος", γιατί το μέρος αυτό είναι κάπως ίσιο και επίπεδο, εκεί δηλ. δίπλα στον Απόστολο, σπίτι Τσαντούλας, Ντόντη, Μάνου, Κεκέλη. Ως γνωστό τράφος λέγεται κάθε ίσιο μέρος, επομένως και το ίσιο και επίπεδο χωράφι. Κι αυτό γιατί στο πάνω μέρος του επίπεδου χωραφιού έφτιαχναν μιά τάφρο, ένα αυλάκι δηλαδή, για να φεύγουν τα νερά της βροχής και να μη λιμνάζουν στο χωράφι.

Έτσι από το τάφρος (= αυλάκι) ονομάστηκε και το επίπεδο χωράφι "τράφος" (κατ' αναγραμματισμό).

Και μετά την παρέκβαση αυτή, ας πούμε λίγα ακόμα για τον Απόστολο μαχαλά, μιά που είμαι και Αποστολίτης.

Φαίνεται καθαρά πως οι μετανάστες κάτοικοι της συνοικίας των Αγίων Αποστόλων, όταν ήρθαν να εγκατασταθούν στο χωριό, έχτισαν τα σπίτια τους από την αγορά και πάνω. Το ότι ο Απόστολος μαχαλάς άρχιζε από την αγορά, φαίνεται και από το εξής: Όταν εμείς οι Αποστολίτες (προπολεμικά) χωρνούσαμε τους πεθαμένους για τον Αλάζαρο, αρχίζαμε το "σχώρεμα" από το σπίτι του Ράπου, που είναι δίπλα στην αγορά, μολονότι ο συνομήλικός μου Απόστολος Ράπος πήγαινε στον Αλάζαρο με τους Βαρβαρίτες, σαν πιο κοντά.

Κι έτσι, παρ' όλο που το βράδυ δεν πηγαίναμε στου Ράπου το σπίτι να πούμε τα γνωστά λαζάρικα τραγούδια και να πάρουμε τ' αυγό, εμείς στον Αϊ Χαράλαμπο κάθε βράδυ μετά τη Σταυροπροσκύνηση συνεχίζαμε εκ παραδόσεως να χωρνούμε μετά τον Γεώργιο το βασιλιά τον Α', Χαρίλαο Ζήκο, τον Αθανάσιο Ράπο και ακολουθούσε το γνωστό εκείνο τετράστιχο με το ρυθμικό χτύπημα του σήμαντρου:

**Να ζήσουν τα παιδιά του
κι όλη η φαμπιλιά του.
Κύριε ελέησέ τον
Θεέ μου σχώρεσέ τον.**

Οι Αποστολίτες λοιπόν (ας τους πούμε έτσι, αν και τότε δεν υπήρχε η ομώνυμη εκκλησία) εγκατεστάθηκαν πάνω από την αγορά, αφού δεν μπορούσαν να χτίσουν στα Μπεζεντάδικα σελιά, που τα καλλιεργούσαν από χρόνια οι κατωμαχαλίτες.

* * *

Κώστας Γραμματικός

Και τώρα λίγα λόγια για τον Κώστα Γραμματικό, γιατί πολλά γράφτηκαν κατά καιρούς υπέρ αυτού ή εναντίον του.

Ο Ευριπ. Σούρλας, μακρινός απόγονος του Κώστα Γραμματικού, σε πολλά δημοσιεύματά του επαινεί και εξυμνεί κατά κόρον την όλη δράση του Κώστα.

Αφήνοντας κατά μέρος τους συναισθηματισμούς, (αφού κι εγώ από τη μάννα μου κρατάω από τους Ντουμαράδες), θα ήθελα να σημειώσω τα παρακάτω:

Κανένας δεν αμφισβητεί ότι ο Κώστας Γραμματικός ήταν αρκετά έξυπνος, μορφωμένος, ικανός και καπάτσος να πετυχαίνει ό,τι ήθελε και τον συνέφερε. Αγαπούσε το χωριό και κατέβαλλε μεγάλες προσπάθειες για να περιορίσει ή να αποτρέψει επιδρομές των Τουρκαλβανών γειτόνων στα χωριά μας. Γι' αυτό και ο Σιλιχτάρ Πόντας ήταν ανέκαθεν εχθρός του, κι είναι αυτός που τον κατέστρεψε με τον 3ο χαλασμό (1826). Στο ενεργητικό του Κώστα ακόμα είναι ότι φρόντισε να μη γίνει τσιφλίκι η Βούρμπιανη και άλλα κεφαλοχώρια της επαρχίας μας.

Αλλά κανένας δεν αμφιβάλλει ότι ο Κώστας ήταν φιλοχρήματος, συμφεροντολόγος στο έπακρον, φιλόνικος, εκδικητικός, μνησίκακος. Εδάνειζε βέβαια χρήματα με απλοχεριά, αλλά πάντοτε με υψηλό τόκο και προς το συμφέρον του.

Δεν ήταν μνημένος στη Φιλική Εταιρεία, όπως υποστηρίζει ο Ευριπ. Σούρλας. Και μόνο το γεγονός ότι κατηγόρησε τους Τζιωτζαίους ως Φιλικούς, τους οποίους οι Τούρκοι κρέμασαν¹ στην Κόνιτσα το 1822, αποκλείει κάτι τέτοιο.

1. Αξίζει να παραθέσομε το σχετικό θρηνητικό δημοτ. τραγούδι:

Ποιός θέλ' ν' ακούσει κλιάματα γυναίκεια μοιρολόγια,
περάστ' από τη Βούρμπιανη, στην άκρη στον Αϊ Γιάννη,
ν' ακούσετε δυό λυγερές, νύφες του Παπαγιάννη,
πώς σκούζουν και πώς φλίβονται και πως μοιριολογάνε:
-"Τ' είν' το κακό, που πάθαμαν εμείς οι Κωτσακάδες,
μας χάλασ' ο Γραμματικός, μας πήρε στο λαιμό του,
που κρέμασε τους άντρες μας στην Κόνιτσα στο Βαρόσι".

Το σαράϊ του Κώστα Γραμματικού στην Βούρμπιανη κατελάμβανε μεγάλη έκταση και ό,τι είχε μέσα ήταν μεγάλης και ανυπολόγιστης αξίας. Του έγιναν 3 χαλασμοί.

Για την τρίτη ληστεία (9-10-1826) γράφει ο ίδιος: "Περί τας 6 ώρας της νυκτός κοιμώμενος εγώ και ο ανεψιός μου Ιωάννης Παπαρίζος και ο υιός μου Νικολάκης και η γυνή μου Δέσπω..... με επλάκωσαν 130 άνθρωποι, σταλμένοι από τον Πονταλή Σιλιχτάρη και με εχάλασαν.... εσκότωσαν τον ανεψιό μου Ιωάννην, την γυναίκα μου, έκαυσαν τα σπίτια μου.... εγώ μόνον εγλύτωσα με το πουκάμισο και γελέκι οπού εκοιμώμουν.....".

Ανέφερα αυτά, που ο ίδιος ο Κ. Γραμματικός γράφει για τον τρίτο χαλασμό του, τα οποία δεν συμφωνούν με όσα ο Βασ. Δημάρατος σημειώνει, ότι δηλ. ο Κώστας ειδοποιήθηκε πρωτύτιστα και πρόφτασε και έφυγε προς τα Σκορβάλια, όπου, όπως είδαμε, συνάντησε το Νικόλα Τζιομπάνο.

Γεγονός πάντως είναι πως στην ώρα της επίθεσης ο Κώστας κοιμόταν και θα διέφυγε από κάποια κρυφή υπόγεια δίοδο, κι έτσι σώθηκε.

Από το σαράϊ του Κ. Γραμματικού σήμερα δεν υπάρχει ούτε πέτρα. Προπολεμικά, θυμάμαι, σώζονταν δυό επιμήκεις πολύεδρες καλοπελεκημένες κολόνες από εξώθυρες.

Τη μία την είχαμε εμείς δίπλα στο σπίτι μας. Η άλλη κυλίστηκε και παραχώθηκε κάπου εκεί στου Θεοδωρή το χωράφι, όπου σήμερα έχει σπίτι ο ξάδερφός μου Γιώργος Ρεμπέλης.

Η τοποθεσία "Πελιαύρι" (=περιαύλιο) μαρτυρεί ότι υπήρχε εκεί μεγάλη αυλή και κήπος με πολλά οπωροφόρα δέντρα. Προπολεμικά στο Πελιαύρι (όπου παίζαμε σκλέτζα, λαμπάρτζα, γκουτζουνίδα και άλλα παιχνίδια) σώζονταν ακόμα μιά κουμπλιά, δυό γκορτσιές (αχλαδιές) και πιο κάτω δυό μουριές και μιά αμυγδαλιά.

* * *

Πρόκειται για τον Τζιώτζο και τον αδερφό του Κώστα, παιδιά του ιερέα Παπαγιάννη, τους οποίους οι Τούρκοι κρέμασαν το 1822 στην Κόνιτσα, μπροστά στου Γιαγιάμπεη την πόρτα, εκεί όπου σήμερα είναι η είσοδος του σπιτιού του Γιάννη Μίσιου, δίπλα ακριβώς από την μπουτίκ της Αριστέας Μίσιου - Τζάλλα.

Αυτός ήταν ο Κώστας Γραμματικός. Πνεύμα ανήσυχο, εγωϊστής και αρχομανής. Δεν θέλησε να κατέβει στην ελεύθερη Ελλάδα, όταν τον προσκάλεσε ο Ιω. Κωλέττης. Έμεινε στο χωριό, για να φροντίσει να ξαναπάρει ό,τι μπορέσει από τους θησαυρούς και την περιουσία, που του είχαν αρπάξει. Γέρος πια 77 χρονών, ξεκίνησε να πάει στα Μπιτώλια και εκεί έφαγε το κεφάλι του με τον τρόπο που γράψαμε παραπάνω. Πάντως στην ταραγμένη εκείνη εποχή ο Κώστας Γραμματικός ήταν για τη Βούρμπιανη ένα πολύτιμο κεφάλαιο.

* * *

Για το θάνατο του Γιάννη, ανεψιού του Κώστα Γραμματικού, στον τρίτο χαλασμό (1826), ο μεν Κ. Γραμματικός αναφέρει "σκοτώσαν τον ανεψιό μου Ιωάννη", ο δε Βασ. Δημάρατος γράφει πως ο Γιάννης σκοτώθηκε μέσα στην καρούτα (κάδιο) του Γκινάκου, πιθανόν απ' αυτόν.

Ο Αναστ. Ευθυμίου, τέλος, σημειώνει (τευχ. Α' σ. 60) τα εξής:

"Την ίδια περίπου εποχή (1826) ο Γκινάκος (πιθανόν Ζήκος), που ανήκε στο κόμμα των Ξιωτζίων, έσφαξε το συγγενή των Ντουμαράδων Θεωρή, που είχε το σπίτι του στην ομώνυμη τοποθεσία, μπροστά στα Δημαραταϊκά σπίτια, μέσα σ' ένα πιθάρι του λαδιού, που είχε χωθεί για να σωθεί".

Πού βρίσκεται λοιπόν η αλήθεια;

Ο Βασ. Δημάρατος αναφέρει το όνομα Γκινάκος, που σκότωσε τον Γιάννη στον κάδιο, κι ο κόσμος ξεχύθηκε στους δρόμους οργισμένος κατά του Γκινάκου.

Αλλά γιατί έκλαιγαν μόνο το Γιάννη, κι όχι και τη Δέσπω, γυναίκα του Κ. Γραμματικού που τη σκότωσαν κι αυτή τότε στον τρίτο χαλασμό; Γιατί δεν έκλαιγαν και για το Νικολάκη, γιό του Κ. Γραμματικού, που τον πήραν μαζί τους αιχμάλωτο, ή και για τον ίδιο Κ. Γραμματικό, που έγινε άφαντος;

Προσωπικά πιστεύω, πως, αφού το όνομα Γκινάκος αναφέρεται και από τον Βασ. Δημάρατο και από τον Αν. Ευθυμίου, ο Γιάννης σκο-

τώθηκε, πιθανόν μέσα στο κάδιο, από τους επιδραμόντες Τουρκαλβανούς του Σιλιχτάρ Πόντα, ο δε Θοδωρής πράγματι θα σκοτώθηκε λίγο αργότερα από το Γκινάκο στο πιθάρι του λαδιού και απ' αυτό το γεγονός ξεσηκώθηκε ο κόσμος κατά του Γκινάκου.

* * *

Σχετικά με όσα γράφει ο Βασ. Δημάρατος για τη συνάντηση στη φυλακή του Χαράλ. Δημάρατου με το Νεομάρτυρα Γεώργιο, σημειώνω τα εξής:

Ο Γεώργιος υπηρετούσε ως ιπποκόμος στο σπίτι κάποιου Τούρκου αξιωματούχου των Ιωαννίνων. Το 1837 κατηγορήθηκε ότι, μολονότι εξισλαμίστηκε, επανήλθε στο χριστιανισμό. Έτσι φυλακίστηκε, και επειδή με θάρρος ομολογούσε την πίστη του στο Χριστό, απαγχονίστηκε στις 17 - 1 - 1838.

Τότε ήταν φυλακισμένος με συνοφαντία του Κώστα Γραμματικού κι ο ανεψιός του Χαράλαμπος, ο οποίος, όταν αποφυλακίστηκε, ανταποδίδοντας τα ίσα στο θείο του Κώστα, και σε συνεργασία με τους Τζιωτζαίους όπως γράψαμε και παραπάνω - συνετέλεσε στον αποκεφαλισμό του Κώστα. Πολλοί το αμφισβητούν αυτό, αλλά ο Νάκος Δημάρατος το έλεγε συχνά.

* * *

Σχετικά με την επίθεση Τουρκαλβανών στο σπίτι των Ντονταίων (Μαΐος 1854) σημειώνω τα παρακάτω:

Ο Βασ. Δημάρατος γράφει πως ο λήσταρχος Καταραχιάς χτύπησε το σπίτι των Ντονταίων. Ο Αναστ. Ευθυμίου αναφέρει πως τους Τουρκαλβανούς του Φέζο Μαρίτσιανη οδήγησε στο χωριό ο αγροφύλακας Καραμήτσης, επειδή αμαχεύοντας τις δυό νύφες των Ντονταίων, ξυλοκοπήθηκε αργότερα από τους άντρες τους.

Δεν ξέρω από πού πήρε την πληροφορία ο Βασ. Δημάρατος που

δεν είναι σωστή. Ο Καταραχιάς έδρασε αργότερα (1880) μαζί με το Νικόλα Λιάκο ως αρχηγός αντάρτικου σώματος και κατόπιν έγινε λήσταρχος.

Φαίνεται πως θα ήταν σκληρός πολεμιστής, άγριος και ατίθασος, γιατί θυμάμαι από τα παιδικά μου χρόνια, πολλές γυναίκες, κυρίως γριές, όταν ένα παιδί ήταν ζωηρό, άγριο, ανυπόμονο, απείθαρχο και πεισματάρικο, έλεγαν: "Αχ Καταραχιά!".

* * *

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Αλέξης Τράντας

Για το μεγάλο ευπατρίδη, τον Αλέξη Τράντα αξίζει να πούμε λίγα λόγια, κοντά σ' αυτά που έγραψε ο Βασ. Δημάρατος.

Γεννήθηκε στη Βούρμπιανη το 1867 και πέθανε στην Αθήνα το 1961, σε ηλικία 94 ετών.

Το 1880 τελείωσε το σχολειό της Βούρμπιανης και γράφτηκε στη Ζωσιμαία Σχολή Ιωαννίνων. Ακολούθως σπούδασε ιατρική κι αφού πήρε το δίπλωμα έκαμε για λίγο καιρό το γιατρό στο χωριό μας. Εκεί είχε ένα ατύχημα, που, όπως ο ίδιος έλεγε, του άνοιξε την τύχη. Έτυχε να νοσηλεύει ένα βαριά άρρωστο, ονόματι Γάτση, που πέθανε, χωρίς όμως να ευθύνεται αυτός. Το γεγονός αυτό τον προβλημάτισε. Εγκατέλειψε το χωριό κι εγκατεστάθηκε για αρκετά χρόνια στην Πρέβεζα, και απ' εκεί, ανήσυχος όπως ήταν, έφυγε για την Κωνσταντινούπολη και αργότερα πήγε στο Παρίσι, όπου ειδικεύτηκε στην οφθαλμολογία.

Επέστρεψε στην Πόλη, όπου ανέλαβε τη διεύθυνση της Σκουλουδείου οφθαλμολογικής κλινικής των νοσοκομείων Κωνσταντινούπολεως.

Πολυάριθμες είναι οι επιστημονικές του εργασίες. Το 1914 ο Αλ. Τράντας εγκατέλειψε την Πόλη. Ήρθε στην Ήπειρο και παρότρυνε και επιφύχωνε τους Ηπειρώτες να αγωνιστούν για την αυτονομία της Βορείου Ηπείρου. Τότε επισκέφτηκε για τελευταία φορά τη Βούρμπιανη. Το 1922 έφυγε κι εγκατεστάθηκε οριστικά στην Αθήνα.

Η κοινωνική δράση του Αλ. Τράντα ήταν μεγάλη. Ποτέ δεν έπαιρνε χρήματα από Βουρμπιανίτες και κοντοχωριανούς, που πήγαιναν στο ιατρείο του.

Προπολεμικά με χρήματα του Τράντα η Κοινότητα αγόραζε το καλοκαίρι σιτάρι, για να το παίρνουν οι χωριανοί το χειμώνα, όταν έκλειναν οι συγκοινωνίες.

Εβοήθησε πολλές φορές το χωριό με χρήματα για έργα ύδρευσης των αγροκτημάτων. Έδωσε στο Σύνδεσμο Βούρμπιανης 1000 λίρες χρυσές Αγγλίας για την επισκευή του σπιτιού κληροδοτήματος Χαρίση Ζήκου.

Το 1926 προκήρυξε γλωσσικό και λαογραφικό διαγωνισμό, στον οποίο βραβεύτηκε τότε με 10.000 δραχ. η συλλογή του πατέρα μου, τα Κονιτσιώτικα.

Έτσι ο Αλ. Τράντας με την όλη κοινωφελή δράση του απέβη ευεργέτης της Βούρμπιανης, "ευλογία του Θεού", όπως χαρακτηριστικά γράφει ο Βασ. Δημάρατος και τέλος αυθεντία της οφθαλμολογικής επιστήμης.

Το χωριό μας τιμώντας τον άνδρα, για όσα ευεργετήθηκε, έστησε την προτομή του (μαζί με τις προτομές Χαρίση Ζήκου και Σωκρ. Δημάρατου) στο σιάδι της Παναγίας.

* * *

Τον Αλέξη Τράντα γνώρισα κι εγώ, όταν πήγα στην Αθήνα (1947) για σπουδές. Κι όταν επρόκειτο να φύγω (Μάρτιος 1954) τον επισκέφτηκα στο σπίτι του στην Κηφισιά, για να τον αποχαιρετίσω.

Ήταν, θυμάμαι, κρεβατωμένος και διάβαζε Ομήρου Οδύσσεια από γαλλική έκδοση Budé. Με διαφέρον με ρωτούσε για το χωριό. Το νοσταλγώ, μου είπε. Όπως βλέπεις, διαβάζω Όμηρο. Οι ζωντανές περιγραφές των ανθρώπων της υπαίθρου μου θυμίζουν τη ζωή του χωριού μας. Βρίσκω ευχαρίστηση διαβάζοντας Οδύσσεια. Όταν βρω κάποια δυσκολία στο πρωτότυπο, κοιτάζω στην απέναντι σελίδα τη γαλλική μετάφραση.

Σε λίγα χρόνια (1961) ο Αλ. Τράντας πέθανε. Η μνήμη του όμως θα μείνει ζωντανή σ' όλους εκείνους που τον γνώρισαν.

Πετούσης (Πάνος) - Ντίλης - Ρεμπέλης

Φαίνεται πως η οικογένεια αυτή ήρθε στο χωριό από την Αλβανία, όπου είχαν μεγάλο μπουστάκι. Στον Άγιο Κωνσταντίνο, σε απόσταση 20-30 μ. από την εκκλησία, δίπλα στο δρόμο που ροβολάει για τον Αϊ Γιάννη, είχαν χτίσει εικόνισμα στον Άγιο Τρύφωνα, προστάτη των μπουστατζήδων. Οι αδερφές μου θυμούνται πως την 1 Φεβρ., γιορτή του Αγίου Τρύφωνα, πήγαιναν στο μέρος εκείνο, που υπήρχε πρώτα το εικόνισμα, κι εκεί σε ένα γραβί άναβαν ένα κερί.

Όπως γράφει κι ο Βασ. Δημάρατος το γενεαλογικό δέντρο των τριών αυτών οικογενειών είναι κοινό. Είχαν κοινό γιορτάσι της Αγίας Κυριακής (7 Ιουλίου), γιατί τη μέρα αυτή κάποιος κινδύνεψε να πνιγεί στο ποτάμι καθώς ερχόταν από την Κόνιτσα.

Έτσι, όπως λένε, το κοινό γιορτάσι, που ήταν πρώτα του Αγίου Ευθυμίου (20 Ιανουαρίου), το έκαναν στις 7 Ιουλίου, εξ αιτίας του περιστατικού, που αναφέραμε.

Τα σπίτια τους τα έχτισαν εκεί γύρω στο παλιό Ρεμπελέϊκο σπίτι. Πετουσιάδικα χωράφια είχαμε πολλά στο χωριό. Σελιό πάνω από τη βρύση του Πάλλα και σήμερα το λέμε "στου Πετούση".

Το σπίτι του Πάνου βρισκόταν δίπλα από το πατρικό μου. Ο Θεμιστ. Πάνος είχε πάει μικρός στην Αθήνα και είχε μαγειρείο (ταβέρνα) στην οδό Βύσσης. Πολλοί Βουρμπιανίτες κι άλλοι κοντοχωριανοί μαστοροί σ' αυτόν εμπιστεύονταν τις οικονομίες τους να τις φυλάει, κι αυτός κρατούσε δεφτέρι για τον καθένα. Δραστήριος όπως ήταν πρόκοψε πολύ.

Το επίθετο "Ρεμπέλης" φαίνεται πως αρχικά ήταν παρατσούκλι, αφού στα λατινικά *rebellis* = επαναστάτης, αντάρτης. Ο πατέρας μου συχνά έλεγε: Ξέρω καλά το γενεαλογικό δέντρο πολλών οικογενειών της Βούρμπιανης, αλλά οι γνώσεις για το δικό μας φτάνουν μέχρι το Γιάννη Ρεμπέλη, που ήταν πατέρας του Γιώργη και παππούς του Νικόλα Ρεμπέλη. Ας σημειωθεί πως παιδιά του Νικόλα Ρεμπέλη (παππού μου), κερατζή, που τον σκότωσαν κατά λάθος σε κάποια αρραβώνα (1905) ήταν ο Χαράλαμπος (πατέρας μου) κι ο Μιχάλης.

Το σιάδι της Παναγίας

Συχνά ο Βασ. Δημάρατος αναφέρει το σιάδι της Παναγίας, για το οποίο θα ήθελα κι εγώ λίγα να σημειώσω.

Οι Βουρμπιανίτες, όταν λένε "σιάδι", εννοούν αυτό της Παναγίας (Πρβλ. χορεύουν στο σιάδ') και μ' αυτό είναι στενά συνυφασμένα και συνδεδεμένα πολλά γεγονότα και αναμνήσεις του καθενός μας.

Σ' αυτό το σιάδι στηνόταν διπλός χορός το απόγευμα των Απόκρεων και το Πάσχα μετά τη Β' Ανάσταση.

Και ποιός δεν έπαιξε "λαμπάρτζα", "κυνηγητό", "γκουτζουνίδα", "τουρκί", "λομάδα" κτλ. στο σιάδι της Παναγίας; Ποιός δεν έπαιξε εκεί μπάλα; Και ποιός δεν θυμάται το καλοκαίρι του 1939, τότε που είχε έρθει για 2-3 μήνες στο χωριό ιππικό, κι εμείς τα παιδιά κάθε απόγευμα, που γύριζαν τα άλογα από το πότισμα, φτιάξναμε εμπόδιο με δοκάρι οριζόντιο και κάναμε χάζι πώς θα το πηδήσουν;

* * *

Κι αφού ο λόγος για το σιάδι, ας μου επιτραπεί, έτσι για την ιστορία, να σημειώσω τα παρακάτω. Νομίζω πως αξίζει να γραφούν και να παραδοθούν στη μνήμη των μεταγενεστέρων:

Στις 29 Οκτωβρίου 1940, ημέρα Τρίτη και γύρω στις 4 μ.μ. τα πρώτα ιταλικά τμήματα έμπαιναν στο χωριό. Τρόμος και φόβος σ' όλους. Ο πατέρας μου, επειδή φοβόταν, (κι οι φόβοι του ήταν βάσιμοι) μήπως οι Αλβανοί που ακολουθούσαν προβούν σε αρπαγές και λεηλασίες (προσφιλής συνήθειά τους), αποφάσισε να κατέβει στο σιάδι της Παναγίας και να τους αντιμετωπίσει με τη γλώσσα.

Μόλις λοιπόν τους αγνάντεψε από το παλιό Σχολειό πέρα στου Ντραάτση το μνήμα, κατέβηκε στο σιάδι κι εκεί απηύθυνε τα παρακάτω λόγια, που βρήκε πρόχειρα και κατάλληλα εκείνη την κρίσιμη στιγμή να πεί στον έφιππο Διοικητή της 3ης μεραρχίας Αλπινιστών Giulia (Τζιούλια) στρατηγό Girotti (Τζιρότι).

1939. Αποκριάτικο γλέντι
στο Σιάδι της Παναγίας

"Signor Generale¹,

Quando ieri mattina abbiamo udito gli spari ed il bombardamento ai confini, siamo rimasti sorpresi perché l' Italia fa la guerra contro la Grecia.

Io, che vi parlo, sono il maestro del villaggio ed insegno qui dal millenovecentodieci.

Ho pensato fosse giusto venire qui e salutarvi da parte degli abitanti.

L' italiano l' ho imparato da solo senza andare in Italia, neppure in una scuola italiana.

Siete un popolo gentile e tanto i vostri avi quanto ed i nostri hanno creato una meravigliosa civiltà nelle arti e nelle lettere, che ammira tutto il mondo.

Gli antichi Greci e Romani hanno posto le basi della moderna civiltà europea. Omero, Eschilo, Demostene, Platone, ed i vostri Virgilio, Orazio, Cicerone sono i più famosi poeti e scrittori.

Ma che dire di Dante, Boccaccio, Petrarca? Tutti questi ed altri ancora sono degli spiriti eccellenti e per ciò giustamente sono considerati precursori del Rinascimento.

Signor Generale,

il nostro villaggio era un tempo grande. Adesso é piccolo e povero. Gli abitanti, di solito, partono dal villaggio per mantenere le loro famiglie.

Voglio terminare con una preghiera: Non permettete agli Albanesi, che vi seguono di fare danno al villaggio".

Δηλαδή:

1. Τα λόγια αυτά μου τα είχε πει πολλές φορές ο πατέρας μου, και γι' αυτό τα έμαθα σχεδόν απ' έξω.

"Κύριε στρατηγέ

Όταν χθές το πρωί ακούσαμε τους πυροβολισμούς και το βομβαρδισμό στα σύνορα, παραξενευτήκαμε γιατί η Ιταλία κάνει πόλεμο εναντίον της Ελλάδος.

Εγώ, που σας μιλώ, είμαι ο δάσκαλος του χωριού και διδάσκω εδώ από το 1910. Σκέφτηκα πως θα ήταν σωστό να έρθω εδώ και να σας χαιρετίσω εκ μέρους των κατοίκων.

Τα ιταλικά τα έμαθα μόνος μου, χωρίς να πάω στην Ιταλία, ούτε μάλιστα σε ένα ιταλικό σχολείο.

Είστε ένας ευγενικός λαός και τόσο οι δικοί σας πρόγονοι όσο και οι δικοί μας, εδημιούργησαν ένα αξιοθαύμαστο πολιτισμό στις τέχνες και στα γράμματα, που τον θαυμάζει όλος ο κόσμος.

Οι αρχαίοι Έλληνες και Ρωμαίοι έθεσαν τις βάσεις του νεότερου ευρωπαϊκού πολιτισμού. Ο Όμηρος, ο Αισχύλος, ο Δημοσθένης, ο Πλάτων, και οι δικοί σας ο Βεργίλιος, ο Οράτιος, ο Κικέρων είναι οι πιο ονομαστοί ποιητές και συγγραφείς.

Αλλά τί να πει κανείς για το Δάντη, το Βοκκάκιο, τον Πετράρχη; Όλοι αυτοί και άλλοι ακόμα είναι εξαιρετα πνεύματα και γ' αυτό δικαίως θεωρούνται πρόδρομοι της Αναγεννήσεως.

Κύριε στρατηγέ,

το χωριό μας ήταν κάποτε μεγάλο. Τώρα είναι μικρό και φτωχό. Οι κάτοικοι, συνήθως, φεύγουν από το χωριό, για να συντηρήσουν τις οικογένειές τους.

Θέλω να τελειώσω με μία παράκληση: Μην επιτρέψετε στους Αλβανούς, που σας ακολουθούν, να βλάψουν το χωριό¹".

1. Ο πατέρας μου έκρινε σκόπιμο να κάνει αυτή την παράκληση, γιατί τα χωριά μας επί τουρκοκρατίας είχαν δοκιμάσει πολλές φορές τις ληστρικές επιδρομές των γειτόνων Τουρκαλβανών.

Ο στρατηγός απάντησε με τα παρακάτω:

"Signor maestro,

Vi ringrazio di quello che avete detto.

Per prima cosa vorrei esprimere la mia gioia e la mia sorpresa per aver trovato in un villaggio allontanato della Grecia un maestro, che parla tanto bene l' Italiano.

Vi prego di dire agli abitanti di continuare la loro vita senza nessuna paura. Fra pochi giorni il nostro esercito sarà arrivato ad Atene e allora la guerra sarà finita.

Mi avete chiesto perché facciamo la guerra contro la vostra patria. Ecco, senti: Molti nostri piroscafi, che passavano da Brindisi ad Avlona, erano affondati da sottomarini inglesi. E certamente questi sottomarini non avevano le loro basi a Malta o a Gibilterra, ma in vicini porti greci". Δηλαδή:

"Κύριε δάσκαλε,

Σας ευχαριστώ γι' αυτά που είπατε. Κατ' αρχή θα ήθελα να εκφράσω τη χαρά μου και την έκπληξη μου, που έχω βρεί σ' ένα απομακρυσμένο χωριό της Ελλάδος ένα δάσκαλο, που μιλάει τόσο καλά τα ιταλικά.

Σας παρακαλώ να πείτε στους κατοίκους να συνεχίσουν τη ζωή τους χωρίς κανένα φόβο. Σε λίγες μέρες ο στρατός μας θα φθάσει στην Αθήνα και τότε ο πόλεμος θα έχει τελειώσει.

Με ρωτήσατε γιατί κάνομε πόλεμο εναντίον της πατρίδας σας. Νά, άκουσε: Πολλά πλοία μας, που περνούσαν από το Πρίντεζι στην Αυλώνα, βυθίζονταν από αγγλικά υποβρύχια. Και βέβαια αυτά τα υποβρύχια δεν είχαν τις βάσεις τους στη Μάλτα ή στο Γιβραλτάρ, αλλά σε γειτονικά ελληνικά λιμάνια¹".

1. Ο Ιταλός στρατηγός θεώρησε αναγκαίο να δικαιολογήσει την εισβολή (λές κι ο πατέρας μου περίμενε απάντηση επ' αυτού) με την αστεία δικαιολογία τορπιλλισμού ιταλικών πλοίων από αγγλικά υποβρύχια!!

Στο μεταξύ το σιάδι της Παναγίας γέμισε από Ιταλούς και ο πατέρας μου, για να τους δείξει πως το χωριό μας δεν είναι ασήμαντο, τους πρότεινε να ιδούν την εκκλησία.

Πράγματι πολλοί αξιωματικοί μπήκαν στην Παναγία, εθαύμασαν τις αγιογραφίες και τον όλο ζωγραφικό διάκοσμο και πολλοί ψιθύρισαν: "magnifica chiesa" (μεγαλοπρεπής εκκλησία).

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Καραμήτσης - Καραπούλιος

Για τον Καραμήτση (όχι βέβαια τον αγροφύλακα, που οδήγησε το Μάιο του 1854 τη ληστοσυμμορία του Φέζο Μαρίτσιανη στο σπίτι το Ντονταΐκο) γράφει λεπτομέρειες ο Αναστ. Ευθυμίου στο βιβλίο του. Εγώ θα ήθελα εδώ να μεταφέρω αυτολεξεί όσα γράφει γι' αυτόν ο Νικολ. Κασομούλης στα "Στρατιωτικά Ενθυμήματα", όπου εξιστορεί με απλότητα και αντικειμενικότητα τα γεγονότα της ελλην. Επανάστασης (1821 - 1833).

Γράφει λοιπόν ο Κασομούλης (τόμος Α' σελ. 188) αναφερόμενος σε γεγονότα, που έλαβαν χώρα στη δυτική Μακεδονία, όπου έδρασε ο Καραμήτσης:

"Η χώρα το Κολινδρόν κείται εις το ριζόν των ακρωρείων του Ολύμπου. Η θέσις της είναι πολλά οχυρά φυσικώς με γκρημνόν γύρωθεν....

Τοιαύτη ούσα αύτη η θέσις ήτον το αντικείμενον αποφάσεως του Διαμαντή να την προκαταλάβει. Διότισε λοιπόν τον Λιάκον και Καραμήτζιον και την προκατέλαβαν.

Τους έγγραφεν (ο Διαμαντής) ότι κανέν σώμα Τουρκικόν οποιονδήποτε και αν πλησιάσει, να μη συγχωρέσουν την είσοδόν των".

Σελ. 193: "ο Μήτζιος και Λιάκος, πολιτάρχαι¹, αμέσως έβαλαν φωτιά εις τον κάμπου τα χωριά όλα, ώστε η φλόγα ανέβη εις τους ουρανούς και προκατάλαβαν τον πόρον του ποταμού".

Σελ. 196: "Ημείς όλη νύχτα υποκάτω εις τον λόφον της Φούντας, όπου εμάζωνεν εις εν μέρος ο δρόμος², τον εκόψαμε με χαράκωμα και εδιορίσθη ο Καραμήτζιος να βαστά εκεί την ορμήν του ιππικού με όλην την πολιταρχίαν του³".

1. αρχηγοί στρατιωτικών σωμάτων.

2. στένευε ο δρόμος

3. σώμα στρατιωτικό, που ανήκει σε καπετάνιο.

Σελ. 197: "... Μόλις το Τουρκικό ιππικό πλησίασε προς το χαράκωμα του Μήτζιου τότε πυροκροτούντες και οι του Καραμήτζιου ετσακίσθησαν οι Τούρκοι ωσάν από αστραπήν".....

"Κατά τον δεξιόν μας οι Τούρκοι προχωρήσαν τόσο πλησίον έως 20 βήματα και ολίγον έλειψε να σηκώσουν τον Καραμήτζιον από το χαράκωμα του δρόμου κτυπώντας τον από το πλευρόν.

Με την πρώτην φωτιάν εφονεύθη ο Καραπούλιος, ήρωας, εξάδελφος του Μήτζιου, απάνω εις την φωνή τον πήρε το βόλι εις το στόμα..."

Σελ. 200: "Ο Ντίτζιας, ο Μήτζιος και ο Λιάκος¹, εμπειρότεροι από τον Διαμαντήν εις τα τοιαύτα, είδαν ότι κατ' ουδένα τρόπον εις αυτό το χωριό δεν δύνανται να ανθέξουν".

Από τα παραπάνω συμπεραίνουμε ότι ο εκ Βούρμπιάνης ορμώμενος Καραμήτσης έδρασε σε πολλές μάχες στη Δυτική Μακεδονία και έδειξε θάρρος, τόλμη και αυτοθυσία. Το ότι ήταν πολιτάρχης (καπετάνιος) και ανέλαβε με το σώμα του τη φύλαξη στενού δρόμου, δείχνει την πολεμική του εμπειρία και την εμπιστοσύνη που είχε σ' αυτόν ο Διαμαντής.

Μαθαίνουμε επίσης ότι ο Καραπούλιος ήταν ξάδερφος του, παλληκάρι κι αυτός σαν το Καραμήτση. Το βόλι, γράφει χαρακτηριστικά ο Κασομούλης, τον βρήκε στο ανοιχτό στόμα (ποιός ξέρει εκείνη τη στιγμή, στη μέση της μάχης, τί βρισιές θα έσερνε στους Τούρκους ή τί προτρεπτικά λόγια θα έλεγε στους συμπολεμιστές του).

Και θα ήθελα εδώ να σημειώσω πως η τοποθεσία "Καραπούλια" στη Βούρμπιανη πάνω από το Ντονταϊκό το σπίτι (σήμερα είναι χαλασματα), πάνω από τη "βρυσούλα" κατά μήκος μέχρι πάνω από το Αϊ Χαράλαμπο, θα ήταν ιδιοκτησία του Καραπούλια, που σκοτώθηκε ηρωϊκώς μαχόμενος για την πατρίδα.

1. Ευνόητο, ότι ο Λιάκος, που αναφέρει ο Κασομούλης, δεν έχει καμιά σχέση με τον εκ Βούρμπιανης Νικόλα Λιάκο, που έδρασε (1878 - 1882) στην επαρχία Κόνιτσας κατ' αρχάς ως αντάρτης και ύστερα ως ληστής.

Ας σημειωθεί επίσης πως ο Καραμήτσος είχε μεγάλη έκταση γης καλλιεργήσιμης, με λογής λογιών οπωροφόρα δένδρα και κλήματα, 300 περίπου μέτρα πάνω από τον Αϊ Γιώργη, αριστερά του δρόμου που πάει στην Ανάληψη. Και σήμερα η τοποθεσία αυτή λέγεται "στου Καραμήτσ", ιδιοκτησία του Αναστ. Ευθυμίου.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Απόστολος Έξαρχος

Άφησα τελευταίο το σημείωμά μου για τον Απόστολο Έξαρχο, που τον αναφέρει ο Β. Δημάρατος. Το όνομά του μου θύμισε αμέσως το εξής περιστατικό:

Στην Κωνσταντινούπολη, όπου ασκούσε το επάγγελμα του ιατρού, είχε γράψει ένα ωραιότατο διήγημα "Στην κερασιά", που είχε ανθολογηθεί στα νεοελληνικά αναγνώσματα Α' τάξ. Γυμνασίου προπολεμικά.

Ο μακαρίτης Σπύρος Τσουνής, που ήταν τότε (1938-39) μαθητής της Ζωσιμαίας Σχολής Ιωαννίνων, έφερε το βιβλίο αυτό στο χωριό, το έδειξε στον πατέρα μου, κι αυτός έκρινε σκόπιμο να διαβάσει το διήγημα αυτό, που αναφερόταν στην Βούρμπιανη, στους χωριανούς στη σχολική γιορτή, που γινόταν κάθε χρόνο το τρίτο δεκαήμερο του Ιουνίου.

Εκείνη τη χρονιά μάλιστα συνέπεσε η σχολική γιορτή να γίνει στις 24 Ιουνίου, τ' Αϊ Γιαννιού, μέρα στην οποία αναφέρεται το διήγημα.

Θυμάμαι ακόμα πως ο πατέρας μου του έγραψε στην Πόλη, κι εκείνος του απάντησε και μεταξύ άλλων του έγραφε: "Νοσταλγώ πάντα το χωριό. Είμαι άρρωστος και κρεβατωμένος εδώ και τρεις μήνες".

Κατόπιν αυτού άρχισα να ψάχνω σε παλαιοπωλεία της Αθήνας, μήπως βρω το βιβλίο αυτό, αλλά στα χαμένα. Έτσι σκεφτόμουν να δώσω εδώ μιά σύντομη περιλήψη, όπως το θυμόμουν από τότε, αλλά νά που για καλή τύχη, το βρήκα. Μου το έδωσε ένας συνάδελφός μου, που είχε την καλή συνήθεια να κρατάει τα παλιά σχολικά βιβλία. Δοκίμασα πολύ μεγάλη χαρά, όταν πήρα στα χέρια μου το βιβλίο, στο οποίο ο γνωστός λογοτέχνης Ηλίας Βουτιερίδης συμπεριέλαβε το εν λόγω διήγημα. Στις βιογραφίες των συγγραφέων ο Ηλίας Βουτιερίδης σημειώνει: Έξαρχος Αποστόλης: Γεννήθηκε στην Ήπειρο. Έζησε από νέος στην Πόλη, όπου έκανε το γιατρό. Κατάγινε και με τη λογοτεχνία. Έγραψε μόνο σε πε-

ζό λόγο. Πιο πολύ διηγήματα ηθογραφικά στη δημοτική γλώσσα. Και τώρα ας χαρούμε το υπέροχο ηθογραφικό διήγημα, που μας χάρισε ο εκλεκτός συγχωριανός μας, λαμπρός γιατρός και λογοτέχνης Απόστολος Έξαρχος.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Στην κερασιά

24 Ιουνίου

Δεν είναι μέρα να μη θυμηθώ στην ξενιτειά το αγαπημένο μου το χωριό, μα είναι και μερικές μέρες, μερικές γιορτές, που άμα ξημερώσουν, το θυμάμαι με περισσότερο καημό κι έρχονται στο νου μου ένα ένα όλα όσα έχουν γίνει, κι όλα τα συνήθια, που έχυναν τόση χαρά, τόση ευτυχία στην παιδική μας καρδιά.

Και συλλογίζομαι τότε εκείνη τη ζηλεμένη τη ζωή, εκείνη τη χουσή την ηλικία, που δε γνωρίζει πίκρες και βάσανα, και με παίρνει το παράπονο και καίγεται η καρδιά μου, που δεν είναι βολετό να ξαναγυρίσουν οι όμορφες εκείνες μέρες και τα γλυκά εκείνα τα όνειρα: Πώς περνούν τα χρόνια' αλήθεια!.....

Μιά από τις γιορτές, που θυμάμαι με περισσότερο καημό στο χωριό μου είναι κι η σημερινή. Αυτή την ημέρα εκεί τη γιορτάζουμε με λουλούδια, με τραγούδια και με κεράσια και είναι η πιό όμορφη απ' όλες τις καλοκαιρινές γιορτές. Όπως γιορτάζουν αλλού την πρωτομαγιά, το ίδιο και καλύτερα γιορτάζουμε εμείς τον Αϊ Γιάννη. Και την πρωτομαγιά γιορτάζουμε, όχι όμως σαν και σήμερα.

Όλος ο κόσμος περιμένει τ' Αϊγιαννιού με χαρά μεγάλη, μα οι κοπέλλες είναι που έχουν την περισσότερη τη λαχτάρα, για να βγούν στην εξοχή, να μάσουνε γιαννάκια κι άλλα όμορφα λουλούδια, και να στολίσουν σταυρούς σε σταυρωτά κλωνάρια κερασιάς, τραγουδώντας τα τραγούδια τ' Αϊγιάννη.

Πώς περίμενα κι εγώ αυτή τη μέρα να πάω να φάω κεράσια και να μάσω κόκκινες παπαρούνες, που φυτρώνουν τόσο πολλές εκεί στις άκρες τ' αμπελιού μας, κι ασπρολούλουδα να κάμω σταυρό!

Το σταυρωτό κλωνάρι το έκοβα πάντα από την κερασιά της κάκως μου, που έτρωγα και κεράσια. Τί όμορφα κεράσια, αλήθεια, ήταν εκείνα! Άλλη κερασιά εκεί γύρω δεν έκανε τέτοια κεράσια. Αυτές τις μέρες ίσια - ίσια γίνονταν κατακόκκινα κι άστραφταν στον ήλιο σαν ρουμπίνια και φαίνονταν η κερασιά σαν νύφη στολισμένη.

Στο χωριό μας σαν σήμερα τ' Αϊγιαννιού, τα κεράσια είναι λεύτερα ως το μεσημέρι, και σ' όποια κερασιά να πας, δεν σου λέει κανένας τίποτε, εξόν από τη κάκω μου, που μουρμούριζε πάντα.

* * *

Ήταν για να ξενιτευτώ εκείνο το χινόπωρο και πήγα το πρωί για τελευταία φορά να φτιάσω σταυρό και ν' ανεβώ στην κερασιά της κάκω μου να φάω κεράσια.

Η μέρα έλαμπε μ' όλη την πρωινή την ομορφιά του καλοκαιριού και με τη χάρη τ' Αϊγιάννη. Από παντού ακούγονταν τραγούδια, και από παντού γέλια και χαρές. Η ιδέα πως θα ξενιτευόμουνα μου παράστανε αυτή τη φορά όλα εκείνα τα μέρη με μιά ξεχωριστή χάρη, και κάθισα κάτω από μιά φτελιά να ξαποστάσω και να χαρώ και να χορτάσω την ομορφιά της εξοχής, που δεν θα τη χαιρόμουνα άλλη χρονιά, και ν' αγναντέψω τ' αντικρινά βουνά, με τα χουσα τα στάρια, τ' αγαπημένα τα βουνά, που τόσο πολύ ζωντάνευαν την παιδική μας τη φαντασία.

Βλέποντας όμως απ' εδώ κι απ' εκεί, τα μάτια έπεφταν συχνά στην κερασιά. Ήταν τόσο φανταχτερά και τόσο λιμπιστικά τα κεράσια της, που μ' έκαναν να ξεχάσω εκείνη την ώρα και την ξενιτειά κι όλες τις άλλες σκέψεις. Δεν βάσταξα και κίνησα κατ' εκεί. Πηγαίνοντας, τα μάτια μου δεν έφευγαν από την κερασιά, γύρω μου καθόλου δεν έβλεπα, κι όταν έφτασα εκεί, βλέπω άξαφνα κοντά στο κούτσουρο της κερασιάς, κι ένα άλλο, την κάκω μου. Φύλαγ' εκεί σαν ντραγάτης. Το ζευγάρωμ' αυτό, να σας πω, δεν μου ήρθε στο λογαριασμό· μα τί μπορούσα να κάμω; Τό 'ριξα στην πολιτική.

- Καλημέρα, κάκω, της λέω, και χρόνους πολλούς και καλόν παράδεισο.

- Καλώς εκόπιασες, χρόνους πολλούς και της αφεντιάς σου.

Το "καλώς εκόπιασες" και το αφεντιλίκι αυτό ήταν κομπλιμέντα, που δεν ταίριαζαν στην ηλικία μου, μα ίσια - ίσια η κάκω μού τα φόρωσε, για να μου δείξει περιγελώντας με πως η παρουσία μου δεν την ευχαριστούσε.

- Τί, ήρθες να φυλάξεις την κερασιά σήμερα; Δε βαριέσαι, καη-

μένη κάκω! Άσε τον κόσμο να φάει κεράσια, να σε σχωρνάει, γιατί το θέλει η μέρα σήμερα κι είν' αμαρτία να τα μποδίζεις.

- Να μου κάν'ς τη χάρη να με ξεφορτωθείς, κι από τ' εσένα ορμήνεια δε θέλω.

- Εγώ, λέω καλύτερα ν' ανεβώ να σου ρίξω να φας, που δεν μπορείς εσύ ν' ανεβείς, να φάω κι εγώ κάνα-δυό και να κόψω κι ένα κλωναράκι για το σταυρό.

- Εγώ, αν θέλω κεράσια, λυγώ μιά κλώνα και τρώω την κερασιά δεν την έχω για τσάκισμα. Φτάνει πια που μου έρχεστε κάθε χρόνο, αλωνίζετε σα νοικοκυραίοι και μου χαλασάταν ένα σωρό κλήματα. Τόση κι άλλη τόση θά 'ταν η κερασιά μου κι από το "τσάκ'σε - τσάκ'σε" κοντεύει ν' απομείνει μόνο το κούτσουρο. Σήμερα κανένα δε θ' αφήνω ν' ανέβ' απάνω. Νά, οι κερασιές του κόσμου!

Με τον τρόπο, που μου μίλησε η κάκω μου, κατάλαβα πως τα παρακάλια δεν έπιαναν τόπο. Την άφησα λοιπόν κι εγώ κι επήγα στ' αμπέλι μου να μάσω πρώτα λουλούδια κι ύστερα να κοιτάξω για κλωνάρι.

Άμα έμασα όσα λουλούδια μου χρειάζονταν για το σταυρό, ξεμύτισαν από πέρα κι οι κοπέλλες του μαχαλά, κι έρχονταν κατά τ' αμπέλι μας τραγουδώντας.

"Τυχερός είμαι - είπα με το νου μου - που περνούν αυτή την ώρα, να τους γυρέψω δυό - τρία γιαννάκια για το σταυρό".

Ήταν μαζί κι η γειτονοπούλα μου η Θανάσω, η πιο καλόκαρδη κοπέλλα του μαχαλά, κι άμα μ' είδε, επήρε τις συντροφισσές της κι ήρθαν να με καλημερίσουν.

Ήταν όλες με τα γιορτινά τους τα σκουτιά ντυμένες, κι όλες γελούμενες και κατακόκκινες από τα παιχνίδια κι από το δρόμο, κι από περίσσια γεροσύνη. Οι σταυροί τους, στολισμένοι με γιαννάκια κι άλλα διαλεχτά λουλούδια, ήταν όλοι ένας κι ένας. Πολλές κοπέλλες κρατούσαν από δυό κι από τρεις σταυρούς και δεματισμένα λουλούδια χωριστά για τους συγγενήδες τους.

- Καλημέρα σου, μου λεν όλες μ' ένα στόμα και χρόνια πολλά.

- Καλή σας μέρα, κοπέλλες, και του χρόνου κι εσείς. Πούθε έρχεστε έτσ' αποσταμένες;

- Από το βουνό αντίκρου. Πήγαμε και κόψαμε γιαννάκια, μου λέ-

ει η Θανάσω, παίρνοντας αυτή το λόγο.

- Ήταν ανάγκη να πάτε τόσο μακριά για γιαννάκια; Δεν έχει κοντύτερα;

- Έχει και κοντύτερα, μα τ' αντικρινά έχουν περισσότερη μοσκοβολητάδα.

- Ε, δε θα μου δώσετε κι εμένα δυό - τρία να βάλω στο σταυρό μου;

- Μπά! κι ακόμα δεν έφτιασες εσύ σταυρό;

- Έχω έτοιμα τα λουλούδια, και καλά που ήρθαταν να μου δώσετε και γιαννάκια.

- Πάμε πρώτα ν' ανεβείς στην κερασιά, να μας ρίξεις κεράσια να δροσιστούμε κι εμείς, που είμαστε αποσταμένες, και σου δίνω κι εμείς ένα έτοιμο σταυρό.

- Μη χειρότερα! Δε χορτασάταν κεράσια εκεί αντικρου, που κάματαν τους σταυρούς;

- Ού! απ' εκείνη την ώρα και πέτρες να τρώγαμαν θα τίς χωνευάμαν. Έλα πάμε γλήγορα και στέγνωσε τ' αχείλι μας.

- Καημένη, ούτ' εγώ δεν έφραγ' ακόμα κεράσια.

- Γιατί;

- Είναι η κάκω μου εκεί, που φυλάει σαν δαίμονας και δε μ' άφηκε.

- Πάμε, κι εμείς θα την πάρουμε με το καλό, να μας αφήσει.

* * *

- Τί καλά που σ' ηύραμ' εδώ, θειά Χρίστaina, να φάμε κεράσια, της λεν άμα πήγαμε.

- Το ξέρω, απολογιέται εκείνη, πως δεν ήρθε στο λογαριασμό σας που μ' ηύρατ' εδώ, κι έννοια σας. Να με συμπαθάτε, που δε θα σας γίνει κι εφέτο το χατίρι. Πέντ' έξη οκάδες κεράσια απόμειναν στην κερασιά, θέλω να τα στείλω στ' αγγόνια μου στα Γιάννενα.

- Δε λες πέντ' έξη φορτώματα, θειά Χρίστaina, μόνο λες πέντ' έξη οκάδες; Δε βλέπεις που κοντεύουν να τσακιστούν τα κλωνάρια απ' τα πολλά κεράσια; Έλα, άσε μας να φάμε καναδυό, που είμαστ' αποσταμένες, έτσι νά' χεις καλή ψυχή.

Και μ' αυτά τα λόγια την τριγυρνούσαν όλες και τη χαιδεύαν χοροπηδώντας.

Η κάκω μου όμως δεν τ' άκουγε αυτά.

- Ξεφορτωθείτε με, τους λέει, κι εγώ αγλειψιές δε θέλω.

- Να ζήσεις, θειά, άσε μας να φάμε κεράσια και να σου δώσομ' ένα σταυρό για το σπίτι.

- Μη με παρασικλητίζετε και με κάμετε και σας δώκω καμιά πικρή κατάρα.

- Χριστός και Παναγιά, θειά Χρίσταινα. Μη χειρότερα, να μας καταρυστείς τέτοια μέρα! Ας είσαι καλά κι εσύ κι η κερασιά σου, και βρίσκομε κι αλλού. Άλλο τίποτε να γυρεύεις σήμερα. Άϊντε, καλο-
νυχτώσ'ς και χρόνια πολλά.

- Στο καλό κορίτσια μου. Έχεις έννοια αυτή που περνάτε να μην τσακίσετε καμιά κληματοβεργα.

- Μωρέ ψυχή που την έχει η διαστρεμμένη!, μου λεν οι κοπέλλες φεύγοντας. Ακούς να τη χιλιοπαρακαλέσουμε και να την κάμομ' Άγιο, και να μη μας αφήκει να πάρουμε δυο κεράσια;

- Αμ δε σας το είπα προηγουμένως; Μα έννοια σας, κι εγώ θ' ανεβώ σήμερα σ' αυτήν την κερασιά. Τό 'βαλα πείσμα. Ως τότε θά 'ναι εδώ; Το πολύ ως το μεσημέρι. Έρχομαι το δειλινό, παραμονεύω να φύγ' ο ντραγάτης, αν είν' εδώ, κι ανεβαίνω. Θα πάρω να γιομίσω κι ένα μεγάλο τροβά, να σας φέρω κι εσάς.

* * *

Όταν γύρισα στο χωριό, πέρασα από της Θανάσως, που ήταν το σπίτι της κοντά στο δρόμο, και της είπα να έχει το νου της να βλέπει τότε θα περάσει η κάκω μου και να μου φωνάξει.

Απάνω στο καταμεσήμερο η Θανάσω ήρθε και μου έφερε το χαμπάρι μοναχή της.

- Πέρασε, μου λέει, η κάκω σου.

- Αλήθεια;

- Αμ τί, ψέματα; Έκατσε και ξαπόστασε κι όλας όξω στο πεζούλι μας, γιατί δεν μπορούσε να πάρ' ανάσα απ' την αγκούσα.

Τ' απομεσήμερο, σαν βάϊσε ο ήλιος και τσάκ'σε η κάψα, ήμουν

στ' αμπέλια. Στο δρόμο, πηγαίνοντας, τα μάτια μου τὰ 'καμα τέσσερα για τον ντραγάτη, μα πουθενά δε φαινόταν. Στην κερασιά ωστόσο δεν ανέβηκ' αμέσως, μόνο κάθησα και περίμενα να περάσει κανένας δικός μου να μάθω πού ήταν, για να ασφαλιστώ. Σε λίγο βλέπω και περνάει το παιδί του πιστικού μας.

- Είδες τον ντραγάτ'; του λέω.

- Πέρασε πρωτύτερα σιαπέρα, στην πέρα μπάντα, μου αποκρίθηκε.

Βγάζω λοιπόν ευτύς τη φλοκάτα και στη στιγμή βρέθηκα στην κερασιά. Έφαγα όσο έπαιρν' η κοιλιά μου, έμασα όσα χωρούσε ο τροβάς μου, κι ετοιμάστηκα να κατέβω. Μα απάνω σ' αυτό, φρίτ! μιά πέτρα περνάει απ' τ' αυτί μου, που, αν μ' έπαιρνε, αλλοίμονό μου! Φρίτ! δεύτερη. Λάσπη η δουλειά μου, λέω. Γυρίζω, τί να ιδώ! Είχ' έρθ' ο δαίμονας, η κάκω μου!

Απόρεσα πώς το μυρίστηκε, και πώς την άφηκ' η αγκούσα να ξανάρθει. Και όμως ήταν εκείνη.

- Μή κάκω, θα με σκοτώσεις.

- Εσύ 'σαι, μωρέ! Εσύ 'σαι σατανά, Κάτω γκρεμοτσακίσου γλήγορα! Κάτω θα σου τσακίσω τα ποδάρια· και με τα λόγια αυτά, άλλη πέτρα μου σφυρίζει.

- Αμ τί κάνεις έτσι, κάκω! Αυτή η κερασιά σου μας χαλνάει τόσο αμπέλι με τον ίσκιότης και δε λέμε τίποτα, και συ με δυό παλιοκέρασα κάνεις έτσι.

- Παλιοκέρασα έ; παλιοκέρασα! Δεν φτάν' που περιδρομιάζεις, μόνο τα κατηγορείς κι όλας. Έλα, κατέβα ευτύς.

- Κατέβα, κατέβα αχαΐρευτο! Πού θα μου πας; Αν δεν σου τσιμπήσω το κορμί σου να στο κάμω μαύρο σαν φλοκάτα!....

Αμ' άκουσ' αυτή τη φοβέρα, τί να σας πω; αρχίνισε κι ανατρίχιαζε το πετσί μου και μαύριζε, πριν το μαυρίσ' η κάκω μου. Όλα μπορούσα να τα υποφέρω εκείνη τη στιγμή, όχι όμως και τα νύχια της κάκως μου, που ήταν άκοπα από τον καιρό του Νώε και που έκοφταν καλύτερ' από τα ξουράφια του μπαρμπέρη.

Μιά φορά της είχα κόψει ένα κορίθι, σαν παιδί που ήμουν, και μ' έπιασε και μού 'δωκε κάτι τσιμπιές, που, όταν τις θυμάμαι, τρομάζω και μου τσιετινιάζ' το κορμί μου.

Αυτό ήταν το ωραίο διήγημα του Αποστ. Εξάρχου, που αναφέρεται στη Βούρμπιανη. Στη Βούρμπιανη της εποχής εκείνης, που έσφυζε από ζωή και κίνηση.

Θα ήθελα τώρα, σαν κατακλείδα των όσων γράφτηκαν, να γυρίσω μερικές δεκαετίες πίσω, να σταθώ στο καλοκαίρι του 1939 - πότε πέρασαν, αλήθεια, 50 χρόνια από τότε!!! - και να κάνω ένα φανταστικό περίπατο, μιά βόλτα στους μαχαλάδες του χωριού μας, σκιαγραφώντας ταυτόχρονα πρόσωπα και γεγονότα της εποχής εκείνης, όπως τα θυμάμαι από τα παιδικά μου χρόνια.

Φαίνεται πως κάθε άνθρωπος, όταν παρακάμψει, σαν άλλος Οδυσσέας, τον Μαλέαν μιάς κάποιας ηλικίας, - όπως τώρα εγώ - αρέσκεται να αναδιπλώνεται στο παρελθόν, να θυμάται τα περασμένα, που τόση χαρά, αλλά και συγκίνηση του δίνουν.

Στη βόλτα μου αυτή θα με συντροφεύει ο αξέχαστος παιδικός μου φίλος Γιάννης Κίσκας, που πέθανε εδώ και 10 χρόνια (1979) και ευκαιριακά θά 'θελα οι γραμμές που ακολουθούν, να θεωρηθούν ένα ευλαβικό μνημόσυνο στη μνήμη ενός καλού Βουρμπιανίτη, του φίλτατου Γιάννη.

Περισσότερο να πω ότι η αναφορά μου σε πρόσωπα της εποχής εκείνης είναι τυχαία και αμερόληπτη. Μακριά από μένα η σκέψη, να θίξω, να προσβάλω ή να ειρωνευτώ ανθρώπους, μνήμες ιερές του παρελθόντος. Απλώς θέλω να δώσω μιά εικόνα από τις γειτονιές και τους μαχαλάδες του χωριού μας.

* * *

Μια βδομάδα μού 'βαν' η μάννα μου κοπανισμένα κρομμύδια να με γιατρέψει. Οι νυχιές ακόμα φαίνονται.

Δεν με συνέφερε λοιπόν να πέσω ξανά στα νύχια της κάκως μου. Πώς όμως να ξεφύγω; Εδώ ήταν ο κόμπος.

Η κάκω μου, αφού είπε όσα μπόρεσε κι όσα θυμήθηκε, τη στενοχώρεσ' η αγκούσα και κάθησε στη ρίζα της κερασιάς και περίμενε, μασώντας συχνά το "κατέβ' αχαϊρευτο". 'Ημουν πολιορκημένος λοιπόν και σε δύσκολη θέση. Μα πάνω σ' αυτή τη στεναχώρια ένα σκέδιο φώτισε το νου μου. Τί δεν κάν' η ανάγκη!

Η κερασιά ανάμεσα σ' ένα πυκνό φύλλωμα κατά τ' αμπέλι μας, είχε κάτι μακριά κλωνάρια, που πήγαιναν ως πέρα. Απ' εκεί, λέω, θα γλυτώσω, κι ευτύς χωρίς να χάσω καιρό κρεμάω τον τροβά με τα κεράσια στο λαιμό μου, πετώ σ' ένα απ' εκείνα τα μακριά κλωνάρια, και κρατώντας έν' άλλο απάνω από το κεφάλι μου, πήγα σιγά σιγά ως εκεί που λυγούσε το κλωνάρι, που πατούσα. Τα καβαλλικεύω και με μιάς βρέθηκα στ' αμπέλι μου.

Όταν πήρε χαμπάρι η κάκω μου, το χα βάλει στα πόδια.

Δυό μήνες ύστερα με παραμόνευε η κάκω μου για να με φιλοδώρησει, μα δεν μπόρεσε να με πιάσει. Αργότερα όμως της πέρασ' ο θυμός. Την ημέρα μάλιστα, που ταξίδεψα, ήρθε και με ξεπροβόδισε. Εκεί που χωριστήκαμε της φίλησα το χέρι, με φίλησε κι εκείνη και την πήρα στα δάκρυα! Πώς τη λυπήθηκα τότε!

Κάθε καλοκαίρι ύστερα, που έστελνε κεράσια στ' αγγόνια της στα Γιάννενα, τους έγγραφε και μου έδιναν κι εμένα.

Αποστόλης Έξαρχος

* * *

μουλάρι του, τη Ρούσα, που κανταρίκα ακολουθούσαν άλλα τέσσερα. Κρύφτηκα να μη με δει, γιατί, αν τό 'λεγε στον πατέρα μου, άϊντε το βράδυ να δώκεις τζιουβάπ' τί γύρευα την ώρα εκείνη στους Σαρσάδες.

Ανηφορίσαμε προς το Κελλί. Αφήνομε αριστερά μας το δίπατο σπίτι του Νίκου Οικονόμου, γιατρού, που πάρα πολλά πρόσφερε στο χωριό και τα περίχωρα. Στην αυλή βρίσκονταν δυό μουλάρια, ένδειξη ότι κάποιοι ξενοχωρίτες άρρωστοι είχαν έρθει για να τους κοιτάξει.

Μπροστά μας βρίσκεται το Κελλί, όπου πολλά παιδιά των Σαρσάδων (Βλαχούλια, Τραντούλια) έπαιζαν κεραμιδάκια και χαλούσαν τον κόσμο με τις φωνές τους, ενώ τα μικρά κορίτσια εκείνη την ώρα έβγαζαν τα κασίκια προς τον Τσιέπλιο να τα βοσκήσουν.

Πάνω μας το σπίτι του Τζιαβίτη, σαν φρούριο απόρρητο στέκει, χτισμένο πάνω στο βράχο.

Προχωράμε προς το Γκίνη, όπου και σταθήκαμε λίγο για να πιούμε κρύο και δροσερό νερό. Ύστερα ανηφορίσαμε προς τους Σιομπάδες. Η θέα απ' εκεί είναι μαγευτική και υπέροχη. Το μάτι χάνεται στο πράσινο. Βλέπεις, η Βούρμπιανη δεν έχει τα σπίτα κολλητά το ένα με τ' άλλο, όπως συμβαίνει σε άλλα χωριά, αλλά παρεμβάλλονται κήποι, σελιά με λογής λογιών επωροφόρα δέντρα.

Καθήσαμε κάτω από μιά μουριά, που ήταν στο δρόμο. Τα πουλιά γλεντοκοπούσαν πάνω στα κλωνάρια. Και τί δεν ήταν!:

Συνίτσες, τζίβια, τσιοντίδια, τσιοκάνια, κοσσυβάδες, ζιέλινες, κίσσες. Ο Γιάννης, που ήταν καλύτερος από μένα στο μάτιασμα, χτύπησε καναδυό κοτσύφια.

Δίπλα μας στον οβορό του σπιτού του ακούγονταν το τσεκούρι του Βαγγέλη Σιερέτη, υλοτόμου, που πελεκούσε ένα κούτσουρο.

Ψηλότερα στα σελιά ακούγονταν φωνές και μαλλώματα γυναικών, που καβγάδιζαν για το νερό. Ήταν συνηθισμένο φαινόμενο το καλοκαίρι, που λιγοστεύουν τα νερά, οι γυναίκες να στήνουν ομηρικούς καβγάδες είτε στη δέση τ' αυλακιού είτε στο χωράφι, για το ποιός έχει σειρά να ποτίσει. Κι ο καβγάς πολλές φορές επεκτείνεται χωρίς λόγο σε άπρεπα βρισίδια και φριχτές κατάρες και ανακατώματα σε οικογενειακά θέματα και κάποτε όλα αυτά καταλήγουν σε άγριο ξυλοδαρμό! Τίποτε πιο θλιβερό από το να βλέπει κανείς γυναίκες να

Μιά βόλτα στο χωριό (Αύγουστος 1939)

Κάποιο Αυγουσιάτικο απόγευμα, κυνηγώντας με το λάστιχο στο χέρι και από μουριά σε μουριά τσιοντίδια, κοτσύφια και ζιέλινες, βρεθήκαμε με το Γιάννη στον Αϊ Δημήτρη, την παλιά αυτή εκκλησιά με τα πανύψηλα πλατάνια.

Πέρα από τα Κρεβάτια ερχόταν ο Κιάδης Βλάχος¹, καβάλλα στο

1. Ο Κιάδης (Μιλτιάδης) ήταν αγωγιάτης (κερατζής) και πηγαινερόχόταν στην Κόνιτσα χειμώνα καλοκαίρι με βροχές και κρύο, φουρτούνες και χιόνια. Άντρας γεροδεμένος, σκληραγωγημένος διατηρείται καλά μέχρι σήμερα (1989), που ζει στην Κόνιτσα και είναι 94 ετών. Είναι πάντα κεφάτος, ετοιμόλογος, αστείος και ξέρει να διανθίζει τις αφηγήσεις του με μιά λεπτή ειρωνεία.

Όταν πεθαίνουν νεότεροί του, συνηθίζει χαριτολογώντας να λέει με το χαρακτηριστικό του χιούμορ: "Δεν μας δίνουν σειρά οι νεότεροι να πεθάνομε κι εμείς". Κι όταν κάποιος αφελής από το Τούρνοβο, που είχε χρόνια να τον συναντήσει και ξαφνιάστηκε που τον είδε ζωντανό και τον ρώτησε: "Μπά, ακόμα ζας;", πήρε εύστοχη την απάντηση από τον μπάρμπα Κιάδη: "Ευτυχώς που δεν πήρα από τα χρόνια σου". Είναι απίθανος, όταν δηγείται παλιές ιστορίες, ανέκδοτα και περιστατικά της ζωής και του επαγγέλματός του.

Στον πόλεμο του 1940, τις πρώτες κιόλας μέρες του Νοέμβρη, οι Ιταλοί του πήραν τα ζώα κι αυτόν μαζί, κι ύστερα τον έστειλαν ως όμηρο στην Ιταλία. Έτσι παραβρέθηκε στις μάχες, που έγιναν στη Φούρκα, Εφταχώρι κλπ.

Εδώ και λίγα χρόνια τον είδα και τον χάρηκα στην τηλεόραση να διηγείται περιστατικά από τις μάχες. Θέλοντας να δείξει τί είχαν αφήσει οι Ιταλοί στα πεδία των μαχών, είπε χαρακτηριστικά: "Ήταν εκεί πεταμένα όπλα, λόγχες, φάρμακα, γάζες, **χαμπέρια**....". Η λέξη "χαμπέρια" αξιοσημείωτη σε νόημα και ακρίβεια τα συμπεριελάμβανε όλα, όσα δεν ανέφερε. (Κι αφού ο λόγος για το έπος του 1940, δεν αντέχω στον πειρασμό να μην κάμω την παρακάτω παρέκβαση, σχετικά με μιά άλλη λέξη, εξίσου σημαντική. Όταν το συνεργείο της τηλεόρασης ρώτησε στο Καλπάκι ένα γέρο βοσκό να πεί ό,τι θυμόταν από τα γεγονότα εκείνα, ο ορεσίβιος εκείνος τζιομπάνος με τον αυθορμητισμό, που τον διέκρινε, σφίγγοντας τη γροθιά, είπε μεταξύ άλλων: "Πολεμήσαμε **πουτσαρίσια**".

Η λέξη αυτή είναι ασύγκριτη και αναντικατάστατη για να δηλωθεί η παλληκαριά των στρατιωτών. Τα "παλληκαρίσια, γενναία, με θάρρος" κλπ., κλπ., ωχριούν μπροστά στη δυνατή αυτή λέξη, που αυθόρμητα ήρθε στο νου του λεβέντη εκείνου Ηπειρώτη γεροτζιομπάνου.

Κατηφορίσαμε προς τον Απόστολο μαχαλά. Στους Μπαρκάδες κάτω από τη "δροκινιά" (ροδακινιά) τα μικρά κορίτσια έπαιζαν "καλόγηρο", ενώ δίπλα στο μεγάλο μπαλκόνι του σπιτιού του ο Τόλη Μπάρκης¹ κρεμούσε τα τομάρια, που είχε μαζέψει από τα χωριά.

1. Ήταν άνθρωπος εργατικός, συμπαθής, σοβαρός, ήρεμος, καλόκαρδος και αξιοπρεπής. Με τα δυό μουλάρια του, τη Γκιέσα και την Αράπω, λίγο αδύνατα πράματα (=ζώα) και "ντελικάτα", όπως τα έλεγε ο Κιάδης, κατέβαινε αραιά κάπως στην Κόνιτσα, γιατί δεν άντεχαν σε βαρύ φορτίο. Συνήθως πήγαινε στη δυτική Μακεδονία κι έφτανε μέχρι τη Χρούπιστα (Άργος Ορεστικό) και την Καστοριά, απ' όπου έφερνε ψάρια, τσιρόνια, μπακαλιάρo, ελιές, χαλβά κλπ. Περιοδευε συχνά τα χωριά και μάζευε τομάρια.

Όταν επρόκειτο να αγοράσει το δέρμα, τό 'πιανε στα χέρια, το κοιτάζε απ' εδώ και απ' εκεί και βγάζοντας μάτσο τα λεφτά από την μπροστινή (όχι πλάγια) τσέπη του παντελονιού του, "τί να το κάνω; έλεγε, δεν αξίζει. Ποιός τό 'γδαρε; Το κατατρύπησε με το μαχαίρι".

Πάντα βρισκόταν στους δρόμους, στην σκληρή δουλειά, στη βιοπάλη, γιατί είχε πολυμελή οικογένεια. Ήξερε λίγα Αλβανικά, λίγα Τούρκικα, λίγα Αράπικα, λίγα Αγγλικά, μολονότι η κόρη του η Σταματούλα (Κακασιάκω τη λέγαμε), προσθέτοντας και τα Αμερικάνικα έλεγε με καμιάρι πως ο πατέρας της ήξερε πέντε (!) γλώσσες.

Ο Τόλης ήταν ολιγόλογος, αλλ' όταν άνοιγε το στόμα του, ήξερε να διατυπώνει τις σκέψεις του με κάποια δόση φιλοσοφικού στοχασμού.

Ο Χριστόδουλος Χολέβας μου έλεγε πως κάποτε στο χωριό του, το Λισκάτσι (Ασημοχώρι) σε σχετική συζήτηση, που είχαν οι χωριανοί του Λισκασιίτες στο καφενείο, τους λέει επιγραμματικά ο Τόλης: "Πάλι καλά μωρέ που έχετε και τόσο μυαλό σ' αυτό το χωριό, που ζάτε. Για κοιτάξτε γύρω σας. Μιά πυκνάδα ουρανό έχετε πάνω απ' τα κεφάλια σας". (Πυκνάδα = κόσκινο με πυκνές τρύπες). Με το λόγο αυτό ο Τόλης εννοούσε πως το Λισκάτσι, που περιβάλλεται ολόγυρα με κοντινούς λόφους και βουνά δεν έχει ανοιχτό ορίζοντα, όπως η Βούρμπιανη. Κι όταν κάποιος Λισκασιίτης θέλησε να ψιθυρίσει κάτι για τη Βούρμπιανη, ο Τόλης βάζοντας όπως - όπως την τραγιάσκα του, τους φωνάζει από την πόρτα: "Όταν τα Γιάννενα τη Μεγάλη Παρασκευή έβγαζαν τρεις επιταφίους, η Βούρμπιανη έβγαζε τέσσερις".

Όλα τα χωριά τον ήξεραν, λόγω του επαγγέλματός του. Στην περίοδο της Κατοχής, όταν ο κόσμος πήγαινε μέσα στην Αλβανία για τον επιούσιο, συνέβη δυό Βουρμπιανίτισσες, από τον Αϊ Γιάννη μαχαλά, να φιλοξενούνται σ' ένα σπίτι και το βράδυ ο γέρος είχε φαίνεται, κοιλόπονο και μιλώντας με τη γυναίκα του έλεγε συχνά τις λέξεις: "μπαρκ" (=κοιλιά), μπάρκο (=η κοιλιά), μπαρκοϊμ (=η κοιλιά

μαλλιοτραβιούνται κραδαίνοντας στον αέρα τσαπιά και σκαλιστήρια!....

Ένας τέτοιος καβγάς λοιπόν είχε ανάψει για τα καλά ανάμεσα στην Βαγγέλαινα του Σιερέτη και την Αρετή του Μπίζου (σάμα ήταν δίπλα κι η Τάκαινα του Κιτσαντώνη) και σε μιά στιγμή ακούσαμε την Αρετή να καταριέται:

"Κουκουβάγιες να λαλήσ'ν, κουκουβάγιες να λαλήσ'ν".

Κι η Βαγγέλαινα, που είχε παιδιά ανύπαντρα, χοροπηδώντας και χτυπώντας ρυθμικά παλαμάκια τη ζάρβιζε τραγουδιστά:

"Δε λαλούν οι κουκουβάγιες, θα χορεύουν οι νυφάδες".

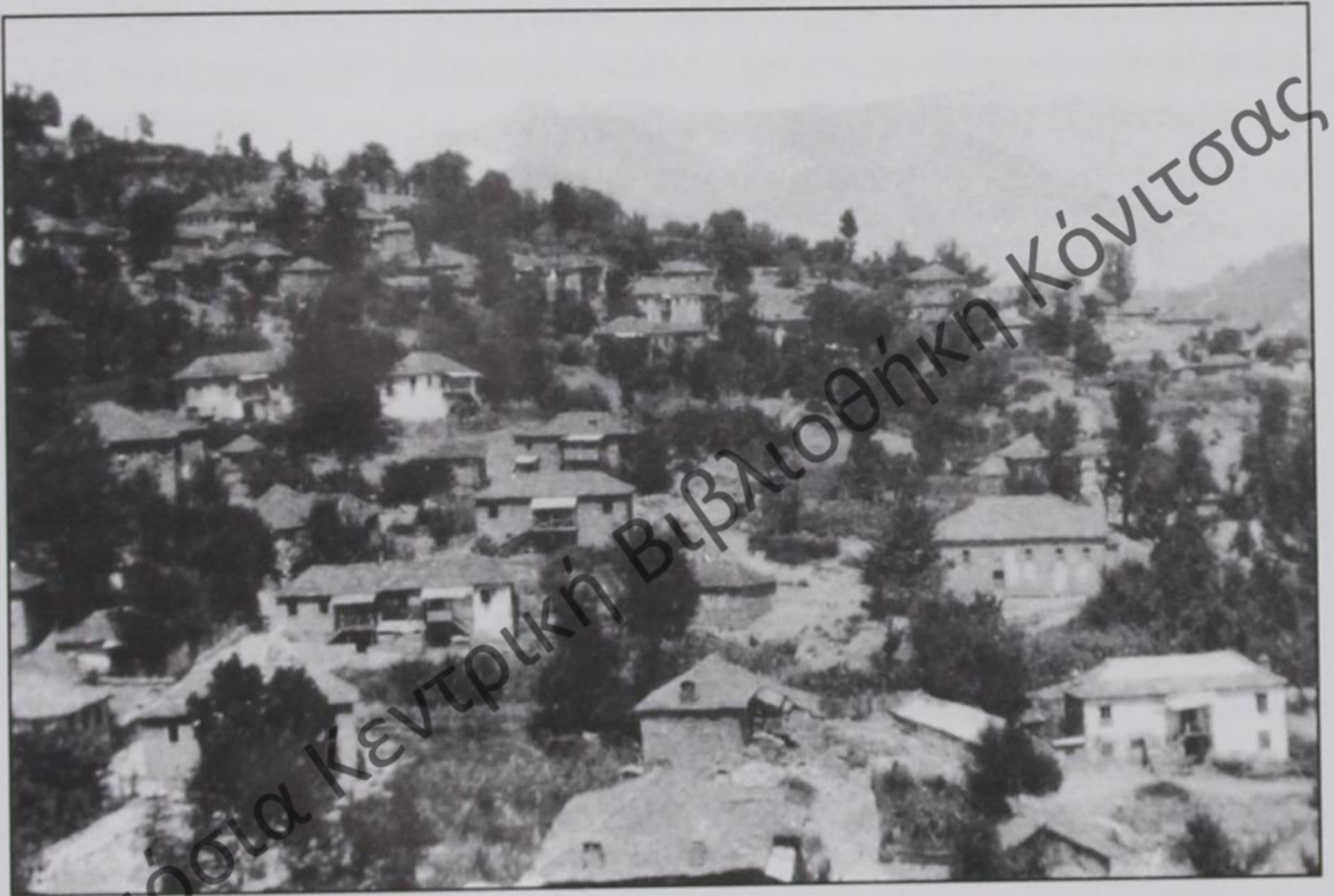
Ξεκαρδιστήκαμε στα γέλια με τη Βαγγέλαινα, που ήταν μιά γυναίκα άξια, έξυπνη και θαρραλέα. Σ' αυτό απάνω ο Βαγγέλης, ο άντρας της, αφήνει το τσεκούρι και βάνει τρομερή φωνάρα:

"Ωρ' Αφροδίτ', μωρή Ρέτω, για τσωπαθείτε βρε παλιοκουτ'λάρες, μην έρθω και σας δέσω και τις δυό απ' τις κόσες εκεί καν πέρα στο δέντρο, να γκαφαλνάτε όλη μέρα σαν το σ'λί στ' αμπέλ'. Ζουλάπια του διαόλ', ζουλάπια...."

Βουβάθ'καν αμέσως και οι δυό, γιατί ήξεραν το Βαγγέλη που ήταν αφύς και δεν αστειευόταν.

Πήραμε το δρόμο προς τον Αϊ Γιώργη, στην πλατεία του οποίου οι Σιομπαδίτες, αφού επαιξαν "σκλιέτζα", ετοιμάζονταν ν' ανεβούν στις "έλσιες" για καρτέρι στα τσιοντίδια, που κάθε βράδυ περνούν απ' εκεί, για να κοιμηθούν στο λόγγο, κάτω από την Αγία Τριάδα.

1. Η κατάρα υπονοεί να ερημωθεί το σπίτι από ανθρώπους, ώστε να εγκατασταθούν σ' αυτό οι κουκουβάγιες.

1938. Τμήμα του Απόστολου μαχαλά,
Στο βάθος Σιομπάδες και Σαρσάδες

Αφήνομε το ίσιωμα της ροδακινιάς και προχωρούμε προς την εκκλησία των Αγίων Αποστόλων.

Εδώ μερικά κορίτσια έπαιζαν "πεντάκια", άλλα το "κρυφτό" και κάτω στο Πελιαύρι πολλά παιδιά (Νίκος και Φάνης Μποζώνας, Σπύρος Μπάρκης, Χρίστος Λιόλης, Νίκος Τσούκας, κι άλλη λιανομαρίδα) έπαιζαν "γκουτζιουνίδα" αδιαφορώντας για τις φωνές της Τσαντούλας, που πάντα μας έλεγε: "Μωρ' κοψοκέφαλα μου ξεπατωσάταν τα σταλίκια και τα ραβδιά από το χωράφ'. Παίξτε και τίποτε άλλο. Μπω μπω η γιέρμη, ρούγες μου 'καναν το φράχτ'".

Εκείνη την ώρα κάποιο παιδί (σάματι νά 'ταν ο Λάμπρος ο Γιάντσιος) χτυπούσε δαιμονισμένα κι ασταμάτητα την καμπάνα, που ήταν κρεμασμένη στη μουριά του Τζιτζή, πίσω απ' την εκκλησία, κι ούτε που άκουγε το δάσκαλο το Ρεμπέλη, που φώναζε και σιουριζε με την σφυρίχτρα από το μπαλκόνι για να σταματήσει.

Κι ενώ η κάκω Τσαντούλα φώναζε πάνω από το χωράφι της και καταριόταν τα παιδιά, που της είχαν ξεκαρφώσει το φράχτη, εκεί κοντά στην κρानιά ανέβαινε με δυό μπουκάλες στο χέρι ο Νάσιος ο Κοκκινόπουλος, γιος του 'Ηλκα, οργανοπαίκτης, για να αγοράσει κρασί και ρακή.

- Θειά Τσαντούλα, της λέω, ο Νάσιος πάει σπίτι σου. Έτσι έφυγε, κι ο Νάσιος, "φτιαγμένος" λίγο, ανηφόριζε, τραγουδώντας το γνωστό αυτοσχέδιο δικτυακό του:

**"Η Μερόπη κι η Τσαντούλα μου 'χει πάρει τη σακκούλα,
και η Νάσιαινα η Κεκέλω μου 'χει πάρει το καπέλλο".**

μου) Και τότε γυρίζει και λέει η μιά Βουρμπιανίτισσα στην άλλη: "Ουί, μωρ'τσιούπω, για το δικό μας το Τόλη Μπάρκη κουβεντιάζ'ν. Ως εδώ είναι γνωστός και γνωρισμένος ο ανάφαντος".

Στο πανηγύρι του Αϊ Λιά, προπολεμικά φυσικά, ο Τόλης αργούσε να μπει στο κέφι, αλλά το δειλινό, σαν κατηφόριζαν για το χωριό, εκεί στον Αϊ Γιώργη ο Τόλης έπρεπε να χορέψει τον αγαπητό του χορό, το "συγκαθιστό", που τον... ζάλιζε. Μόνο που πηδώντας και δρασκελώντας μπρος, πίσω, πλάγια - κατά τις απαιτήσεις του χορού - το παντελόκι του (πάντα μακρύ και φαρδύ) σβαρνιζόταν κυριολεκτικά στο χώμα.

Αυτός ήταν ο Τόλης, συμπαθής και αξιέπαινος βιοπαλαιστής.

- "Συμπεθερά, συμπεθερά Ρόκα, τί συμβαίν';"

- Ωχ, ο Τουρκοτσιόλας, λέω στο Γιάννη, στρίψε προς τα κάτω".

1. Για τον Αλέξη Ντόντη αξίζει να πούμε δυό λόγια. Καθόταν το απόγευμα στο μπαλκόνι του σπιτιού του, κι απ' εκεί έβλεπε, παρακολουθούσε, επιτηρούσε και άκουε τα πάντα. Είχε κάτι κιάλια (διόπτρες), που μ' αυτά περνούσε την ώρα του, παρατηρώντας όχι μόνο τα κοντινά, αλλά και τα μακρινά προς το Βιρό, τον Πετσιγκαζο, τα Κυρτασιάδια. Ο γιός του μάλιστα ο Νικόλας μας έλεγε πως μπορείς μ' αυτά να ιδείς... μυρμήγκι στην Κοκκινόπετρα!!

Ο μπάριμπ' Αλέξης είχε μείνει πολλά χρόνια στην Αβησσυνία, κι απ' εκεί έφερε, γύρω στα 1930, τους δυό μιγάδες γιούς του το Νικόλα και το Γιάννη, που πέθανε πέρυσι.

Κάθε πρωί ο πάππος κατέβαινε στ' αργαστήρια, αλλά το μεσημέρι ανέβαινε καβάλλα στο γαϊδούρι ή στη φοράδα, που την κατέβαζε ο Νικόλας για να τον πάρει. Πάντα ήθελε να μαθαίνει νέα. Την τρίτη μέρα εισβολής των Ιταλών (30 Οκτωβ. 1940) κατέβηκε καβάλλα στο γαζιέλι, παρόλο που όλοι τού 'λεγαν να μείνει μέσα. Εκεί μπροστά στου Παρλαμπά, δυό Ιταλοί στρατιώτες του είπαν να τους δώσει το γαϊδούρι. Ο πάππος αρνήθηκε, αντιστάθηκε. "Poca miseria" λέει ο Ιταλός, τού 'δωκε ένα μπάτσο και του το πήρε.

Θυμάμαι τώρα ένα περιστατικό, που συνέβη, όταν οι Ιταλοί ξαναμπήκαν στο χωριό το Πάσχα του 1941. Αξίζει να το πούμε.

Λίγες μέρες μετά την εισβολή, ένας Ιταλός στρατιώτης έξω από το σπίτι του πάππου, του άρπαξε βίαια ένα μοσχάρι, παρόλη την αντίσταση, που πρόβαλε ο μπάριμπ' Αλέξης τραβώντας το από την ουρά.

Ύστερα από λίγες μέρες ο Ιταλός Συνταγματάρχης, που ήταν στο χωριό, θέλησε να φάει γύρα τα σπίτια, για να μαζέψει τρόφιμα, φαγώσιμα κλπ. Τον συνοδεύαν 2-3 αξιωματικοί και 6-7 στρατιώτες. Μαζί τους πήραν, ως διερμηνέα, τον πατέρα μου, ο οποίος προσπαθούσε πάντα σε κάθε σπίτι που πήγαιναν, να τους εξηγήσει ότι οι κάτοικοι είναι φτωχοί, και πως, ό,τι δίνουν, το προσφέρουν από το υστέρημά τους. Στα πρώτα σπίτια των κάτω μαχαλάδων ο Ιταλός Συνταγματάρχης ήταν πολύ απαιτητικός και ζόρικος, παρόλο που ο πατέρας μου του έλεγε "povega dona" (=φτωχή γυναίκα). Αυτός το χαβά του. Ζητούσε αρνιά, κατσίκια, γίδες. Σιγά σιγά άρχισε να μαλακώνει, αρκούμενος σε καμιά κότα, αβγά, τυρί κ.λπ. Εγώ ήμου μικρός και τους ακολουθούσα. Έφτασαν και στο σπίτι του μπάριμπ' Αλέξη.

Ο πατέρας μου από τη συζήτηση, που είχε κάνει πρωτύτερα με τον Ιταλό Συνταγματάρχη, είχε μάθει πως αυτός είχε λάβει μέρος στο πόλεμο Ιταλίας - Αβησσυνίας το 1936 και τότε είπε στον Ιταλό πως κι ο παρευρισκόμενος Αλέξης είχε μείνει παλιότερα πολλά χρόνια στην Αντίς Αμπέμπα.

Ο Ιταλός ευχαριστήθηκε και δέχτηκε ν' ανεβεί στο σπίτι.

Πράγματι ο Νάσιος, που έπαιζε καλό βιολί, ό,τι λεφτά έβγαζε στις "χαρές", τ' ακουμπούσε την άλλη μέρα για ρακή και κρασί.

Από τον Απόστολο στρίψαμε δεξιά για το "Γεράνη", κι εκεί κοντά, εγώ κι ο Γιάννης, ανεβήκαμε σε μιά σταβαρωσιά, για να κόψομε λίγα σιλ'βα απ' το κλωνάρι, που έγερνε στο δρόμο. Αλλά νά!... Μπροστά μας ξεμυτάει ο αυστηρός κριτής και ελεγκτής κάθε αταξίας και ζαβολιάς, που γινόταν στο μαχαλά, η δύστροπη, η καβγατζού και φωνακλού γριά Γιώργαινα Γιάντσιου, κοινώς ονομαζόμενη "**Ρόκα**", παρατσούκλι, που της το είχε κολλήσει ο έτερος άγρυπνος φρουρός, τοποτηρητής και επόπτης πάσης κινήσεως στον Τράφο μαχαλά, ο Αλέξης Ντόντης, που εκληρονόμησε από τον πατέρα του Νικόλα (Τσιόλα) το βαρυσήμαντο, βαρύγδουπο και πετυχημένο παρατσούκλι "Τουρκοτσιόλας".

Και τότε, μόλις μας πήρε το μάτι της κάκω Γιώργαινας, στάθηκε, στηρίχτηκε καλά στο δεκανίκι της, πήρε βαθιά ανάσα, γιατί την έσφιγγε πότε πότε η αγκούσα, και άρχισε το γνωστό σε μας και συνηθισμένο τροπάριό της:

"Μπράβο, μπράβο, γομάρια χαντακωμένα· ταμάμ δουλειά κάνετε. Αμ και συ ωρέ Κίσκα, δε σε φτάν'ν τα δικά σ' ηπωσκά, θέλ'ς να φας κι απ' τα ξένα;!"

Τότε ο μπαμπάς Αλέξης, που εμείς τα παιδιά τον λέγαμε "πάππο", σαν άκουσε τις φωνές, φώναξε από το μπαλκόνι, που καθόταν:

1. Πράγματι, τα σελιά της Κίσκως με τα λογής λογιών οπωροφόρα δέντρα έφταναν κάτω μέχρι τα Λιεζάδικα, αλλά... νά που τα ξένα φρούτα είναι πιο νόστιμα.

Μπροστά μας το σπίτι του Τουρλάκη· στρίψαμε δεξιά. Αριστερά μας το παλιό πατρικό μου σπίτι και η βρύση δίπλα του "Ρεμπέλη" κελάρυζε με το λιγοστό νερό της.

Πήραμε την ανηφόρα προς τους Τζιουλντάδες. Αριστερά μας, σε μιά πλαγιά, εκεί όπου έχτισε σπίτι ο Νίκος Μποζώνας, η Φώτω του Παπακύρκα έκοβε κλέτσιο για τα γίδια και τα τραγιά της, και παρόλο που βρισκόταν σε απόσταση από μας, εν τούτοις η μυρουδιά της τραγίλας, που "εξέπεμπε" αυτή και τα σκουτιά της, χτυπούσε ανυπόφορα τις μύτες μας.

Περάσαμε τη Νιτσιοβιά και νάμας μπροστά στο σπίτι της Χριστινας (Λένκως) του Ζήκου.

Στην οξώπορτα κάθονταν η Λένκω, η Αμαλία του Δημάρατου, η Χαρίκλεια του Τζιουμόπλου κι η Γιαννάκαινα του Λάμπρου (κοινώς: Τσιόφαινα). Σάματι νά 'ταν κι η Λένκω του Ψύλλα.

Είχαν πιεί το καφέ τους κι η Τσιόφαινα "τους έλεγε το φλυτζάνι".

Τη στιγμή εκείνη δυό κούφιες ντουφεκιές ακούστηκαν κατά την Γούλια, και η Λένκω τρόμαξε.

- "Για αφ' κραστείτε, λέει μου τρέμουν τα γόνατα και μου φουρτουρίζ' η καρδιά μου, όταν ακούω μπάμ-μπούμ!".

- "Δεν είναι τίποτε, συμπεθερά, της λέω εγώ, μη σκιάζεστε". (Η αδελφή μου η Σαφίρα την είχε πεθερά).

- "Μμ... μμ... μουρμούρισε η κάκω Αμαλία, εσείς.... τί να πείτε, μμ... είστε μικροί, τα παιδιά μας... μμ... δυό στο χακί κι ο Λουκάς στα καράβια μμ..."

- "Να φυλάξ' ο Θεός να μη γιέν' πόλεμος, λέει η Χαρίκλεια, αλλά δε γλιέπετε; Γιόμισε το χωριό μας από στρατό και ιππικό... Είναι να μη σκιάζεσαι; Εμείς τα φαγάμαν τα ψωμιά μας, αλλά τα παιδιά μας που 'ναι στο χακί.. ποιός ξέρει..."

Έθελε κι άλλα να πει η κάκω Χαρίκλεια, αλλά τη διέκοψε η Λένκω (που την έλεγαν και Κάσαινα), και με δυνατή φωνή:

- "Στάκα εσύ να πω εγώ. Μωρέ Νίκο, αφ'κράσ' τί θα σου πω: Ας υποθέσομε ότι ο Ιταλός μας κηρύχνει πόλεμο. Τί θα κάν' ο Τούρκος; Θα μας βοηθήσει;"

Κι αφού τράβηξε την ποδιά της για να σκεπάσει καλά τα πόδια

Μπαίνομε στο Πελιαύρι και ανακατωθήκαμε με τ' άλλα παιδιά, που έπαιζαν τη γκουτζιουνίδα. Πιο πέρα στο διάραχο δυό γυναίκες λίχνιζαν το σιτάρι, που είχαν αλωνίσει εκείνες τις μέρες. Στο Πελιαύρι πάντα φυσάει κι οι γυναίκες εδώ κάνουν το λίχνισμα.

Κατηφορίσαμε προς το παλιό σκολειό. Μπροστά στο σπίτι της Θανάσaiνας του Δημάρατου (Ντούμαρη) στεκόταν όρθιος ο Μίχος Ντούμαρης, που όλοι τον έλεγαν "Μάη", γιατί αρχές Μαΐου εμφανιζόταν κάθε χρόνο στο χωριό. Κρατώντας με την παλάμη του δεξιού χεριού τον αγκώνα του αριστερού που μ' αυτό στήριζε το μάγουλο (ήταν η συνηθισμένη στάση του όταν έστεκε όρθιος), έξιυνε, σκυφτός πάντα, το χώμα με την μύτη του παπουτσιού του.

Τόν κέρασαν ρακή, και τότε ο μπάριμπ' Αλέξης με έκπληξη είδε πως ο Ιταλός φορούσε ένα βαρύτιμο δαχτυλίδι, που είχε σκαλισμένο το οικογενειακό τους έμβλημα, παρόμοιο του οποίου - κατά τον πάππο - φορούσε ένα ιταλός φίλος του, που υπηρετούσε τότε στην ιταλική πρεσβεία της Αντίς Αμπέμπα.

Όταν ο πατέρας μου του τα εξήγησε αυτά, ο Ιταλός είπε:

"Oh! il mio caro fratello", δηλ. ω! ο αγαπητός μου αδελφός. Ο πάππος τότε συγκινημένος, αλλά και με αρκετή δόση πονηριάς και υστεροβουλίας, γιατί έβλεπε πως θα γλυτώσει την κότα, έπιασε το χέρι του, τον αγκάλιασε και κοίταξε με θαυμασμό το δαχτυλίδι.

- "Φίλησέ το" του λέει ο πατέρας μου, και τότε ο πάππος με ψευτολυγμούς και κροκόδειλα δάκρυα έσκυψε να το φιλήσει. Ο Ιταλός τράβηξε διακριτικά το χέρι. Το είχε κι αυτός χαμένα. Ύστερα λέει στον πατέρα μου "Basta" δηλ.. αρκετά. Θα σταματήσομε εδώ, μας φτάνουν όσα μαζέψαμε".

Κι ο επίλογος του κωμικοτραγικού γεγονότος: Όταν ο Ιταλός τον αποχαιρετούσε, ο παμπόνηρος πάππος θυμήθηκε το μοσχάρι, που λίγες μέρες πρωύτερα του είχε αρπάξει ο Ιταλός στρατιώτης.

"Πέστου το" λέει ο πάππος στον πατέρα μου να μας το επιστρέψει. Ο πατέρας μου δίσταζε, ο μπάριμπ' Αλέξης επέμενε.

- "Cosa dice? (τι λέει) ρωτάει τον πατέρα μου. Κι όταν το έμαθε, λέει στον πάππο: "Mi dispiace molto, ma l' abbiamo gia mangiato", δηλ. λυπάμαι πολύ, αλλά το έχομε ήδη φάει. Κόκκαλο ο πάππος!

- "Ναι μπέβαια, μπέβαια, το φάγατε, που χολέρα κακιά να σας φάει", μουρμούρισε, πηγαίνοντας προς το μπαλκόνι.

το Θεό παρακαλούμε:

**Θεέ μου, ρίξε μιά βροχούλα
για τα στάρια, τα κριθάρια,
τα ψηλά τα καλαμπόκια".**

Εκείνη τη στιγμή μπήκαν στην αυλή του σπιτιού του Τσέλεγκα και ψηλά από το μπαλκόνι η Τσελέγκω άδειασε ένα γκιούμ' νερό στο κεφάλι της Παπαρούνας, που το προφύλαγε με ένα τεψί, για να μη βραχεί, και συγχρόνως χοροπηδούσε.

- "Γιάννη, λέω, για κοίτα προς τη Μιτσιουράβιανη¹! Βγήκαν μαύρα σύννεφα".

Συνεχίσαμε το δρόμο μας. Δεξιά μας στην αυλή του σπιτιού του ο Τάκης Τσούκας κούρευε με την "ψιλή" κάποιο παιδί, το Νίκο Παπαχρήστο, νομίζω, και παρακάτω, σ' ένα ίσιο τόπο, δίπλα στο Κατσιαβου το σπίτι, τα παιδιά του Μπούκη μαχαλά έπαιζαν κι ακούγονταν καθαρά η βραχνή φωνή του Χρήστου (Κήτα) Τέρτση, που καβάλλα σε αντίπαλο παίχτη - σάμα ήταν ο Χρήστος Παπαχρήστος -, που του είχε κλείσει τα μάτια με τις παλάμες του, φώναζε αργά, συρτά και τραγουδιστά:

"Κατσιάλ, μαντάλ τί έστι τούτο'

- Ουρανός, - Γη.

Κατέβα πουλί, πουλάκι μου

και βάρα την καμπάνα

να μη σε νιώσει κανείς και κανένας

και γύρνα πάλι προς τα όπισθεεεν".....

1. Η Μιτσιουράβιανη ήταν νοτιοδυτικά του χωριού (Μονοπάτι-Παρπαδίτσες-Μαυρομπίνες) κι όταν εβγαιναν μαύρα σύννεφα στο μέρος αυτό, σίγουρα θα έβρεχε. Αν λοιπόν τύχαινε να βρέξει μετά την "Παπαρούνα", τότε οι γυναίκες έλεγαν: "Νά τί κάν' η Παπαρούνα!". Ω! αγία αφέλεια!....

συνέχισε:

- "Δεν ξέρω, αλλ' εμένα ο Νικολάκης μου 'γραψε απ' την Αθήνα πως δεν πάμε καλά από το Πάσχα και δώθε, που οι Ιταλοί μπήκαν στην Αλβανία. Τα ίδια μου 'γραψε κι ο γιός μου ο Λάμπρος. Αυτά τά 'πα και στον πατέρα σου, που είναι γραμματιζούμενος και διαβάζει εφημερίδα, και συμφώνησε κι αυτός με το Νικολάκη...".

- "Για τσωπάστε, για τσωπάστε, λέει η Τσιόφαινα, μη κάντε έτσι. Τί να πω τώρα κι εγώ π'όχω τον άντρα μου στα καράβια".

Και σκουπίζοντας ένα δάκρυ με το τσίπι του φουστανιού της, έδεσε σφιχτά το τσεμπέρι, που της είχε λυθεί, κι ύστερα πήρε το φλυτζάνι της Λένκως, το στριφογύρισε στα δάχτυλά της, το εξέτασε θρυνητικά και με ύφος σοβαρό αποφάνθηκε:

- "Μπά ! τί γλιέπω... γράμμα και λεφτά μπαίν'ν στο σπίτι σου".

Αφήσαμε τις γυναίκες να συνεχίσουν το κουβεντολόι και κατηφορίσαμε παρακάτω σε κάτι ξινές μουριές, που ήταν κίσσες και κοτύφια. Αλλά δεν βαρέσαμε τίποτε. "Μήτε ένα τσιροπούλι" όπως έλεγε ο Χρίστος Τσόλης (κοινώς Μπραγκαντάνας), όταν γύριζε από το κυνήγι, χωρίς να χτυπήσει τίποτε.

Ενώ ξεκινούσαμε να φύγομ' απ' εκεί.. "ο Γκίζας" λέω στο Γιάννη. Πράγματι λίγο πιο κάτω ξεμύτισε ο Νίκος Οικονόμου (Κατσένης), αγροφύλακας του χωριού. Χώσαμε στα γρήγορα τα λάστιχα στα μπλέτσια μας, χωρίς να μας πάρει χαμπάρι, και κατεβήκαμε στον Αϊ Γιάννη, όπου οι Αγιαννίτες έπαιζαν την "ψηλή γκαμήλα".

Πρέπει να σημειώσω πως σ' όλη αυτή τη διαδρομή βρήκαμε πολλούς, παρα πολλούς στο δρόμο. Άντρες, γυναίκες, παιδιά, άλλοι στους κηπους, άλλοι στα χωράφια, άλλοι εδώ, άλλοι εκεί. Οι δρόμοι γεμάτοι κόσμο. Βούϊζε το χωριό από φωνές, θόρυβο, γέλια.

Κατηφορίσαμε στο γκαλντερίμι, κι εκεί στου Τσέλεγκα το σπίτι συνατήσαμε ομάδα κοριτσιών, που είχαν φτιάσει την "παπαρούνα", επειδή είχε καιρό να βρέξει και κινδύνευαν να ξεραθούν και να καούν τα καλαμπόκια και τ' άλλα σπαρτά. Είχαν τυλίξει με κλαδιά την Τσίλω του Κοκκινόπουλου και γύριζαν τα σπίτια τραγουδώντας:

**"Παπαρούνα τ' ανηφόρου
και βροχή του κατηφόρου.
Περπατούμε προσκυνούμε**

Τραβήξαμε για την αγορά. Δεξιά μας, στην αυλή του σπιτιού του ο γέρος Στρέκος κάτι μουρμούριζε και έβριζε, αλλά η βραχνή φωνή του κι ο ξερόβηχας, που τον είχε πιάσει καλοκαιριάτικα, εμπόδιζαν να καταλάβομε ποιόν σκυλόβριζε με τη λέξη "τέρας", που την πήρε τ' αυτή μας. Μπροστά μας, στο πλακόστρωτο της πόρτας του Διομήδη Παπαγεωργίου, γιατρού, κάθονταν δυό Τουρνοβίτισσες. Πιο πέρα στο γεφυράκι καλησπερίσαμε δυό σεβάσμιους γέροντες, τον Κατσιμάνη, (αριστερός ψάλτης στην εκκλησία), που το ταλαγάνι δεν τού 'λειπε, χειμώνα καλοκαίρι, και τον αιδεσιμότατο Παπαβασίλη¹, που με αργό βήμα πήγαιναν στην Παναγία για τον εσπερινό.

Κα νά που φτάσαμε στην αγορά, στ'αργαστήρια, όπως έλεγαν οι γυναίκες.

Δεξιά μας το παντοπωλείο του Νίκου Τσουνή, πιο πέρα το καφενείο του Σκούφια. Εκείνη τη στιγμή ο Λάμπρος Σκούφιας έδινε παραγγελία από τον πλάτανο: "Ένα πολλά βαρύ γλυκό για το συμπέθερό μας". Κι ο καφές προοριζονταν για το δάσκαλο Ιωάννη Γκιώκα, ο γιος του οποίου Χρήστος ήταν και δεν ήταν αρραβωνιασμένος με την αδερφή του Λάμπρου, τη Σοφία.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

1. Ήταν καλός και σεβάσμιος γέροντας. Η χαρά μου ήταν, όταν λειτουργούσε στον "Απόστολο" να χτυπήσω πρωϊ πρωϊ την καμπάνα. Ύστερα όλα τα παιδιά τον υπηρετούσαμε στο ιερό. Πάντοτε στο τέλος της λειτουργίας μας μοίραζε λειτουργιά, αλλά εμείς θυμάμαι, συνηθίζαμε, όταν έβγαιναν τα Άγια, να του παίρνομε κρυφά από τον τροβά μιά λειτουργιά. Παιδικές αταξίες.

Μπροστά στην πόρτα του σπιτιού ξεφόρτωνε τα μουλάρια του ο Βασίλης Σκούφιας², κερατζής, που μόλις είχε έρθει από την Κόνιτσα κι είχε φέρει εμπορεύματα για τα μαγαζιά. Εκεί βρισκόταν κι ο Νίκος Μάνος για να πάρει τον ταχυδρομικό σάκκο με τα γράμματα.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

2. Ο Βασίλης Σκούφιας ήταν αγωγιάτης (κερατζής) με 5-6 γερά μουλάρια. Άνθρωπος δουλευτάρης, σκληρός στη δουλειά. Ήταν και γλεντζές. Μόνο που σε χαρές, γάμους και πανηγύρια τά 'τσουζε καμιά φορά πολύ, κι όταν έμπαινε για τα καλά στο κέφ', έπρεπε να πας με τα νερά του. Διαφωνία μαζί του, τέτοιες ώρες, δεν χρειαζόταν, γιατί συνήθιζε, κρατώντας το μαστραπά, να λέει: "να τον σπάσω... Γιώργαινα;". Αν εκείνη, που δεν ήξερε το χούι και το μεθύσι του, του έλεγε: "Μπω, μπω, μπω, όχι αφέντη, μην τον σπας δεν έχω άλλο" τότε ο μπάρομπα Βασίλης αγρίευε και μπορούσε να τον κάνει κομμάτια. Αν όμως τού 'λεγε: "Τί με ρωτάς; Σπάστον, εμείς νά 'μαστε καλά", τότε ο καλός Βασίλης χαμογελούσε και συνέχιζε το κέφι του, που καμιά φορά κατέληγε σε κλάμα ή σε παρεξήγηση με κάποιον, για να ξεθυμάνει έτσι και σιγά σιγά να ηρεμήσει.

Απέναντι ο Βασίλης Κατσένης¹ στεκόταν στην πόρτα του μαγαζιού του κι έτριβε, όπως συνήθιζε, - λες και κρύωνε - τα χέρια του, περιμένοντας να του ξεφορτώσει ο Βασίλης κάποιο δέμα από την Κόνιτσα.

Από κάτω, στον Αϊ Νικόλα, ακούγονταν φωνές και γέλια. Ήταν οι Βαρβαρίτες που έπαιζαν "σκαμνάκια".

Τήν ώρα αυτή η αγορά βουίιζε από κόσμο. Παρέες παρέες στα τραπέζια κάτω από τον παχύσκιο Πλάτανο², άλλοι έπιναν τον καφέ τους, άλλοι έπαιζαν τάβλι ή κολτσίνα, άλλοι τό 'χαν στρώσει στο μασ'λάτ' και άλλοι συζητούσαν για τα διάφορα ζητήματα του χωριού.

1. Ο Βασ. Κατσένης ήταν έμπορος από τους λίγους, και στο μαγαζί του μπορούσε να βρεί κανείς ό,τι ήθελε. Είχε αρκετά χρήματα, αλλά η τσιγκουνιά του δεν περιγράφεται. Σπαγγοραμμένος και παραδόπιτος τόσο, που, και ξίκινα ζύγιζε και τον πήχυ τραβούσε προς το συμφέρον του και στις δέκα καραμέλλες ή μιά θα ήταν μισή. Ο Θανάσης Κατσένης μου έλεγε, πως του χρέωνε και την πενίτσα, όταν παιδί τα καλοκαίρια πήγαινε στο μαγαζί και τον βοηθούσε.

Ήταν άτεχνος και γι' αυτό δεν μπορούσε να νιώσει τη χαρά των παιδιών του κάτω μαχαλά, που πήγαιναν, παραμονή του Λαζάρου, να μαζέψουν λάδι για τις πίπτες. Έτσι σαν έμπαιναν στο μαγαζί του, με αρκετή δυσφορία τους στράγγιζε λίγο από το λαδερό.

Αξέχαστο θα μου μείνει το παράθυρο του μαγαζιού του, στο οποίο τοποθετούσε διάφορα πράγματα (σβούρες, σογιάδες, αλυσίδες, σφυρίχτρες, ζαμπούτες, σοκολάτες κλπ.) έτσι, ώστε για μας τα παιδιά ήταν μιά μεγάλη πρόκληση και ευχαρίστηση να τα κοιτάμε από το τζάμι, γιατί πολύ μας "λίγκριζαν και μας ζάρβιζαν". Πού όμως λεφτά να τα αγοράσομε!.... Και φυσικά, αυτό γινόταν συνήθως τα μεσημέρια, τότε που δεν υπήρχαν άντρες στην αγορά.

2. Αν είχε στόμα αυτός ο θεόρατος πλάτανος και τί δεν θα μας μολογούσε απ' όσα κατά καιρούς άκουσε από τις φιλικές κουβέντες ή τις θυελλώδεις συζητήσεις των νομοθετών Βουρμπιανιτών, οι οποίοι, σαν άλλοι αρχαίοι Αθηναίοι στην Εκκλησία του Δήμου, προσπαθούσαν, κάτω από την παχιά σκιά του, να λύσουν ή και να περιπλέξουν τα διάφορα ζητήματα και προβλήματα του χωριού.

Και τα πολυάρθρα σπυργίτια, που είχαν αρχίσει κι όλας να μαζεύονται στα κλωνάρια για να κουρνιαίνουν έδιναν έναν ιδιαίτερο ξεχωριστό τόνο με τη δική τους φλύαρη συναυλία.

Περάσαμε γρήγορα άκρη άκρη, αγοράσαμε μιά δραχμή (10) καραμέλλες στο "Μικράκι" του Νίκου Μάνου και τραβήξαμε για την Παναγία.

Εκείνη την ώρα ανέβαιναν προς την αγορά από τη βρύση της Βαρβάρας οι ιππείς, καβάλλα στα πελώρια άλογά τους. Είχαν πάει να τα ποτίσουν και τώρα γύριζαν στον καταυλισμό τους, που ήταν στα χωράφια κατώδρομα μεταξύ Παναγίας και σχολείου.

Στου Παρλαμπά, ο Βασίλης Χατζής, που μανία είχε να ειρωνευτεί, να πειράζει και να κοροϊδεύει όλους και όλα, χούφτωσε αλογόμυγες απ' την κοιλιά ενός αλόγου του ιππικού και τις αμόλησε σ' ένα γαΐδαρο, που περνούσε απ' εκεί κι έστριβε προς τη Μέξια.

Καβάλλα ήταν, αν θυμάμαι καλά, η Μέλπω του Μούσιου. Το υποζύγιο, ασυνήθιστο από τέτοιες ενοχλητικές επισκέψεις, άρχισε να κλωτσάει και να τρέχει και να προσπαθεί να τις διώξει με το κεφάλι από τη κοιλιά του.

Κι η Μέλπω, που βαΐζε και τρίκλιζε από τη μιά μεριά στην άλλη, έβαλε τις φωνές: "Μώρ' άραχνο, τί έπαθες, θα με ρίξ'ς κάτω μωρ' παλιογόμαρο... κακός ψοφος να σε φάει". Κι ο Βασίλης πιο πέρα έκανε γούστο και ξεκαρδίζονταν στα γέλια.

Προχωρήσαμε προς το "Σιάδι" της Παναγίας. Εκείνη την ώρα έρχονταν τα γελάδια και μερικά ζαρλατίστηκαν εκεί στο ξύλινο γεφύρι του λάκκου, σαν είδαν τ' άλογα να καλπάζουν.

Ο Λάμπρος ο Γελαδάρης ερχόταν από πίσω, φωνάζοντας πότε πότε: "Ω...Ω". Κι όταν κάποια από πέρα από τα Μανεσιάδικα του φώναζε προς τα πού θα πήγαινε τα γελάδια την άλλη μέρα, "σιακάτω, σιακάτω" της αποκρίθηκε εκείνος.

Σαν πλησίασε στο γεφύρι, "Λάμπρο, του λέω, μού 'πε η μάννα μου, να πας στο σπίτι να ράψεις την ίγκλα και τις οπισχιές απ' το σάμαρι".

-Μπά! έκανε αυτός, προψές τις έραφα, πάλιε τις έκοψε το λυκογόμαρο;".

Κι αφού φώναξε αγριεμένα: "Α Κίσκω, Κίσκω" και πέταξε ένα

λιθάρι πέρα απ' το γεφύρι στη γελάδα της Χριστοδουλίγαινας του Κί-σκα (που ο Λάμπρος την έλεγε Χρυσοσλίγαινα"), που τανιόταν και προσπαθούσε ψηλά από το φράχτη του χωραφιού του Τάκη Χαλκιά ν' αρπάξει την κορφή μιάς καλαμποκιάς, "Καλά, καλά θά 'ρθω, μου λέει, μον' ψιά αργά, γιατί θα πάω στου Ντόντη να καβαλλ'κέψω το γομάρι, για να του στρώσω το καινούργιο το σαμάρ'. Αν δεν πάω, ποιός ακούει τον Τουρκοτσιόλα...".

Σ' αυτά επάνω κάποιος περαστικός ξενοχωρίτης ρώτησε το Λάμπρο πόσα κεφάλια γελάδια έχει το χωριό. Κι ο Λαμπρόγυφτος: "Δεν φτάν'ν τα 100¹".

Εν τω μεταξύ στο σιάδι τα άλογα καλπάζοντας πηδούσαν με εντυπωσιακό άλμα το εμπόδιο², που εμείς τα παιδιά φτιάχναμε κάθε απόγευμα.

Ήδη ο ήλιος είχε βασιλέψει ψηλά στους Σαρσαδες και τα μεγάλα παιδιά άρχισαν να παίζουν μπάλα με πρώτο και καλύτερο το Γιώργο Κούση³.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιας

1. Ήταν η στερεότυπη απάντηση του Λάμπρου, είτε είχε 80, είτε 90, είτε 130 γελάδια στο κοπάδι. Ο πατέρας μου έλεγε πως ο Λάμπρος, αγράμματος όπως ήταν, δεν μπορούσε να έχει σαφή και ακριβή γνώση της εννοίας του αριθμού 100. Δεν ήξερε δηλαδή τί σημαίνει ο αριθμός 100!...

2. Το "εμπόδιο" ήταν δυό τοιχάκια μ' ένα δοκάρι επάνω. Γυρίζοντας τα άλογα από το πότισμα το πηδούσαν, κι εμείς κάναμε μεγάλο χάζι μ' αυτό το θέαμα.

3. Ο Γιώργος Κούσης, εικοσάχρονο παλληκάρι τότε είχε έρθει από την Αθήνα εκείνο το καλοκαίρι του 1939. Έπαιζε ποδόσφαιρο στην ομάδα του Παναθηναϊκού και αφού βρισκόταν στο χωριό προπονιόταν κάθε δειλινό στο σιάδι της Παναγίας. Σε μας τα παιδιά έκαμνε μεγάλη εντύπωση ο Γιώργος με το τεχνικό παιχνίδι, το αθλητικό σώμα και τα δυνατά σουτ.

Το παιχνίδι τελείωσε κι όλα τα παιδιά κάθισαν στο χαγιάτι της Παναγίας.

Οι γυναίκες, κατάκοπες και σκυφτές από το ζαλίκι, που ήταν φορτωμένες κλέτσιο ή καλαμποκιές για τα ζωντανά, γύριζαν από τα χωράφια και σαν έφταναν στην Παναγία, στέκονταν, όρθωναν το κορμί τους σταυροκοπιούνταν και ψιθύριζαν, ποιός ξέρει, τί είδους ευχές η καθεμιά.

Σιγά σιγά όλο και νύχτωνε. Ο Ήλκας από πολλή ώρα είχε σκολλάσει τη δουλειά του στο καμίνι. Οι νυκτόβιες νυχτερίδες άρχισαν κι όλες να διαγράφουν κοφτές κυκλικές τροχιές στον ορίζοντα και μέσ' από τα δέντρα του νεκροταφείου έρχονταν μονότονη και λυπητερή η φωνή του δύστυχου πουλιού, του γκιώνη, ενώ πάνω στα γυφτοκάλυβα ακούγονταν καθαρά το γλυκόλαλο κλαρίνο του Νίκου (Κόλα) Χαλκιά, ο οποίος, αφού έπαιξε πρώτα, γκαμπά γκαμπά, τον "Καραμουρατάτ'κο", ύστερα πήρε ένα βαρύ νομπέτ', που σήκωνε πεθαμένο, που λέει ο λόγος, και συνέχισε μ' ένα παραπονιάρικο μοιρογιολόϊ, έτσ' σε χαβά αρβανιτοβλάχικο...

Ύστερα από 56 χρόνια (Αύγουστος 1995)

Οδοιπορικό

Στο χωριό ανεβαίνω συχνά. Παιδικές αναμνήσεις, έντονα βιώματα της νεανικής ηλικίας με τραβούν πάντα σαν μαγνήτης στ' άγια χώματα της γενέτειράς μου. Ο δρόμος είναι ασφαλτοστρωμένος κι η διαδρομή άνετη κι ευχάριστη. Έτσι κάποια μέρα, παραμονές 15/Αύγουστου, βρέθηκα στο χωριό. Κοιμήθηκα σπίτι μου.

Συνέπεσε τις μέρες εκείνες να βρίσκεται στο χωριό ο Γιάννης Κιτσαντώνης, λάτρης κι αυτός της Βούρμπιανης, κι από βραδύς συμφωνήσαμε να κάνομε πρωί πρωί μιά γύρα στο χωριό, για να θυμηθούμε τα περασμένα και να απολαύσουμε τις ομορφιές του.

Έτσι κι έγινε. Πρωί πρωί, δεν είχα καλοπιεί ακόμα τον καφέ μου στο μπαλκόνι, και βλέπω το Γιάννη να ροβολάει από τους Αγίους Αποστόλους με μιά κλίτσα στο χέρι. Χωρίς καθυστέρηση παίρνω κι εγώ ένα σκόπι και ξεκινούμε.

Ο ήλιος είχε κρούξει κι όλας στου Καραμήτση και το δροσερό πρωϊνό αεράκι μας θώπευε απαλά κι ευχάριστα.

Βοισκομάστε στο Πελιαύρι, στα ερείπια του σαραγιού του Κώστα Γραμματικού, που ως γνωστό, έζησε στην αυλή του Αλή Πασά. Στο μέρος αυτό παίζαμε, όταν ήμασταν παιδιά, τη σκλέτζα και την γκουτζιουνίδα, κι εδώ μας συγκέντρωνε ο πατέρας μου τα ξάστερα βράδια και με τη μαγκούρα του μας έδειχνε τ' αστέρια.

Προχωρήσαμε προς τον Άγιο Χαράλαμπο. Το ψηλό έλατο στέκει δίπλα σαν ακοίμητος φρουρός της εκκλησίας, περήφανο, αγέρωχο κι επιβλητικό. Κι αμέσως λογιαστές παιδικές αναμνήσεις ξεδιπλώθηκαν μέσα μου.

- Εδώ, λέω στο Γιάννη, χωρνούσαμε εμείς οι Αποστολίτες τους πεθαμένους κάθε βράδυ από την Σταυροπροσκύνηση μέχρι τον Αλάζαρο - εσείς οι Σιομπαδίτες χωρνούσατε στον Αϊ Γιώργη - , εδώ στην ρίζα του έλατου ανάβαμε κάθε βράδυ φωτιά, μαθαίναμε τα λαζάρικα

τραγούδια και... καπνίζαμε τσιγάρο από ... χελιδρονιά, εδώ σα να βλέπω και ν' ακούω τον αρχηγό μας τότε Χρήστο Μπάρκη να λογαριάζει και να ξαναλογαριάζει από πόσα δράμια λάδι θα παίρναμε από κάθε παιδί, για να στάζουν οι πίπτες από λίγδα, εδώ, Γιάννη, μπροστά στη μουριά κρεμούσαμε το σήμαντρο και χτυπώντας το ρυθμικά και ύστερα από το στερεότυπο εκείνο:

Θεέ σχωρέσ' τον τάδε

τραγουδούσαμε όλοι:

**Να ζήσουν τα παιδιά του
κι όλη η φαμπιλιά του
Κύριε ελέησέ τον
Θεέ μου σχωρεσέ τον.**

- Αξέχαστες στ' αλήθεια στιγμές, λέει ο Γιάννης.

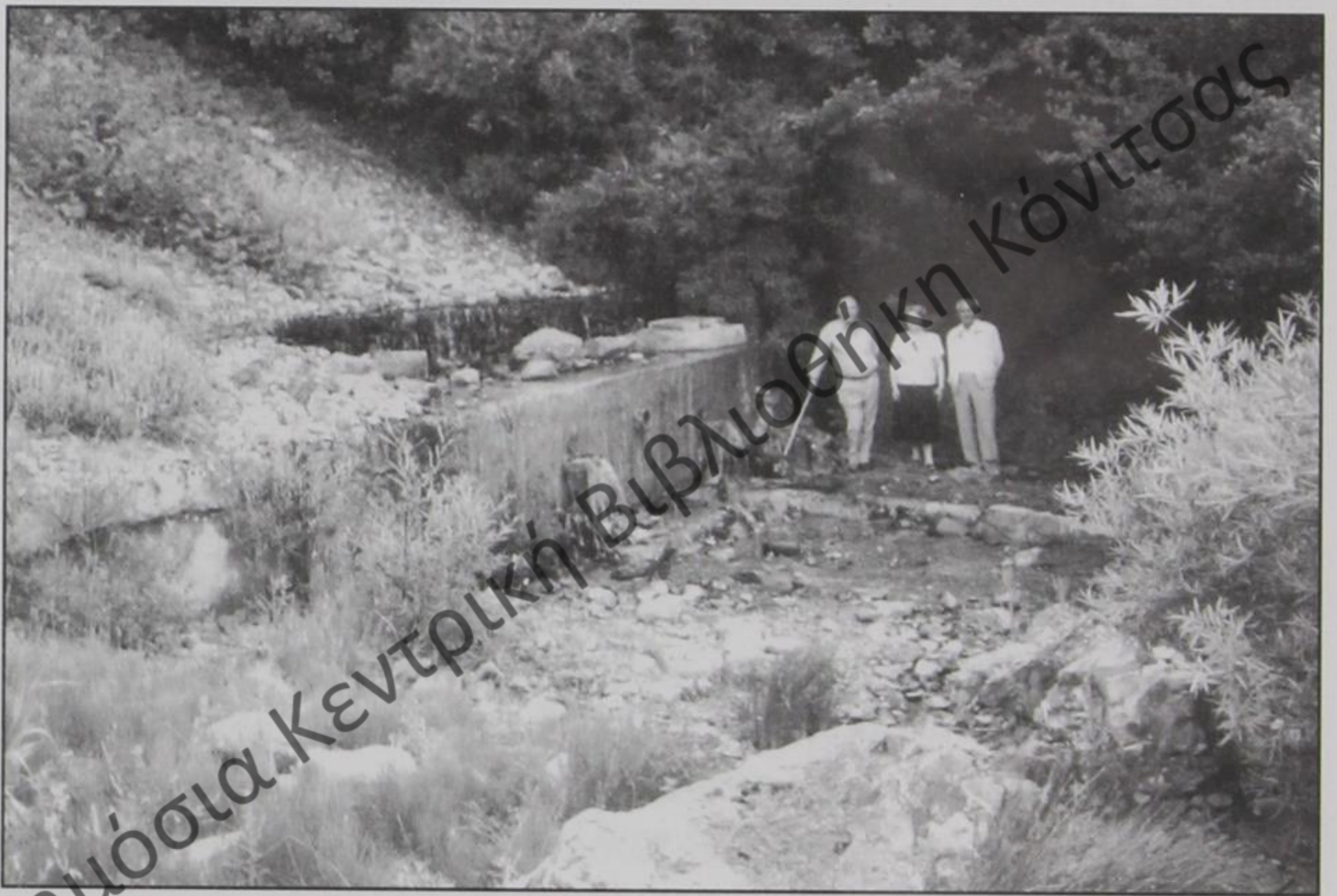
Κατηφορίσαμε προς την πλατεία της Αγίας Παρασκευής. Ωραία η τοποθεσία με τα πανύψηλα πλατάνια. Εδώ γίνονταν προπολεμικά τα ζιαφέτια, εδώ ψένουν ακόμα και τώρα και στήνουν χορό και γλεντούν οι παραθεριστές του χωριού. Τα 3-4 παγκάκια, που τοποθέτησε εκεί ο πρόεδρος της Κοινότητας Χαράλ. Σκούφιας, ξεκουράζουν τον επισκέπτη.

Δίπλα οι Κρουόβρυσες, μέσα σε μιά πλούσια βλάστηση από ιτιές και έλισες, κυλούν τραγουδιστά τα κρυστάλλινα νερά τους, ανταμώνουν εκεί κοντά με το λάκκο του Ψεματάρη και χαρούμενα, συντροφιαστά, καβαλλώντας ρίζες, πέτρες και κοτρώνια, κυνηγιούνται ανάμεσα σε θάμνους, δέντρα και δεντρούλλια, καθώς κατακυλούν στην κατηφόρα για να χυθούν στο Βουρμπιανίτικο ποτάμι.

Κρουόβρυσες! Βρυσομάννα το νερό. Πίνεις, ξαναπίνεις και διψασμένος είσαι.

Καθίσαμε κι εμείς πλάϊ σε δυό λιθάκια, βγάλαμε κάτι πρόχειρο που είχαμε πάρει (ψωμί, τυρί και ντομάτα) και μπουκιά μπουκιά ρουφώντας το νερό με το κοίλο της παλάμης (απλόχερο), ξεμορφήσαμε για τα καλά. Γιατί αυτό θα πει "ξεμορφώ, δηλ. ξερορουφώ, ρουφώ νερό, όχι με ποτήρι, αλλά με το πλόχερο σε κάθε μπουκιά σκέτου, ας πούμε, ξερού ψωμιού, χωρίς κατ' ουσία προσφάϊ.

Βέβαια το ψωμοτύρι δεν έχει χορταμό. Τί νόστιμο που είναι! Μπορείς να φας έτσι με το ξεμορούφημα ένα ακέριο καρβέλι.

Κρυόβρυσες, βρυσομάννα, φαντασμαγορικό τοπίο,
Διακρίνονται ο συγγραφέας Νικ. Ρεμπέλης
με το Γιάννη Κιτσαντώνη και τη σύζυγό του

Το κελάρυσμα της βρύσης και του κοντινού Ψεματάρη σε συναρπάζουν κυριολεκτικά και δεν σ' αφήνουν ν' απομακρυνθείς.

Έπρεπε όμως να αφήσομε το μαγευτικό αυτό τοπίο, γιατί είχαμε να κάνομε πολύ δρόμο.

Ξεκινάμε ανηφορίζοντας ένα δρομάκι κλεισμένο από το γραβί, ρίχνοντας τότε τότε πίσω μας μερικές φευγαλέες ματιές, σα να θέλαμε να πάρομε μαζί μας κάτι από την ονειρεμένη τούτη ομορφιά της τοποθεσίας. Ο δρόμος σε λίγο μας έφερε στο εκκλησάκι του Αγίου Κωνσταντίνου.

Ο ήλιος είχε ήδη ανεβεί κάνα 2-3 οργυιές - όπως λέμε στο χωριό - και καθίσαμε να δούμε, να αγναντέψομε και να θαυμάσομε τη φύση με τις φανταχτερές καλλονές της.

Άγιος Κωνσταντίνος!! Εδώ ξεπροβοδούσαν τους ξενιτεμένους, εδώ κάναμε τις σχολικές μας εκδρομές!

Απ' εδώ βιγλίζεις τα πάντα γύρω σου. Το χωριό κάτω με τις κόκκινες κεραμιδένιες στέγες του προβάλλει σα μιά καταπληκτική ζωγραφιά ειδυλλιακής ομορφιάς, που σου φέρνει στο νου κάθε είδους νοσταλγία. Αρμαθιά οι αναμνήσεις, απανωτές οι θύμησες των παιδικών χρόνων!

Το θέαμα απ' εδώ ψηλά είναι μοναδικό κι υπέροχο. Ο ορίζοντας απέραντος, ο ουρανός καταγάλανος, χωρίς ούτε ένα τόσο δα ξέφτι κάποιου ξεχασμένου σύννεφου. Απέναντί μας, οι γνωστές τοποθεσίες: Σταμιάς, Κυρτασιάδια, Κάστρο, Γαλαζιόχωμα, Σιουμάρα, Πετσιγκάρος, Βιρό. Τα βουνά στο βάθος το ένα πίσω από τ' άλλο, δαντελωτές βουνοκορφές λογχίζουν τα ουράνια, σα να χορεύουν πιασμένα χέρι χέρι μέσα σε μιά απεριγράπτη ομορφιά ασύλληπτου μεγαλείου, λουσμένα μέσα στο φως και στις ανταύγειες της Αιωνιότητας.

Πίσω μας ορθώνεται το Νταμπόρι και πιο κάτω τα τρία γραφικά παρεκκλήσια του Αϊ Λιά, Ανάληψης, Αγίας Τριάδας μέσα σε πεύκα και πανύψηλες οξυές, κορώνα και τα τρία του χωριού, κόσμημα και πολύτιμο στολίδι του. Στρέφομε τα μάτια μας προς το νότο, προς τη Ρόκα, κι αγναντεύομε στο βάθος τις κορυφές του Σμόλιγκα να δολιχοδρομούν περήφανες στους αιθέρες.

Από τη θέση αυτή μπορείς ν' αφήσεις το βλέμμα σου και τα μά-

τια της ψυχής σου, ονειροπόλα να ταξιδέψουν στο άπειρο. Όλα λάμπουν, φεγγοβολούν κι ο φιλτραρισμένος αέρας, που ορμητικά μπαίνει στα σωθικά σου, σε τυλίγει και σε μεθάει με τη μυρωμένη δροσιά του και σε κάνει να θέλεις να μείνεις πάντα σε τούτ' εδώ τη ράχη, νοσταλγός μιάς περασμένης εποχής!...

Χαιρόμαστε με όλες τις αισθήσεις μας το ασύγκριτο σε χάρη και μαγεία αυτό τοπίο, ρουφάμε αχόρταγα το μοσκομυρισμένο αεράκι και άθελά μας σκεφτόμαστε όλους εκείνους, που εγκατέλειψαν τα χωριά και στριμώχτηκαν στις πόλεις, επιδιώκοντας μιά τάχα πιο άνετη ζωή, αλλά, αλλοίμονο, μέσα στο θόρυβο, στο καυαέριο, στα τσιμέντα, στο νέφος και στην πυρακτωμένη ασφαλτο.

Κι ενώ η φαντασία μας, η δική μου και του Γιάννη, αιχμάλωτη από το εξαίσιο όραμα, που απλωνόταν γύρω μας, κολυμπάει μέσα στο άπειρο της αιώνιας ομορφιάς, κάποιο κουδούνισμα γιδιών, βελάσματα προβάτων και γαυγίσματα σκυλιών κοπαδιού, που τα φέρνει ο αγέρας απ' εκεί κάπου κοντά, σαν ξεχειλίσιμα ενός τραγουδιού του βουνού και της στάνης, μας ξυπνάει και τους δυό από την υπνοφαντασία μας...

- Γιάννη, του λέω, ξεχασθήκαμε, καιρός να φύγομε.

Αφήνομε τα μάτια μας να πλανηθούν για μιά άλλη φορά και ν' αναρριχηθούν στους κοντινούς λόφους και στις μακρινές βουνοκορφές και ξεκινάμε να γυρίσομε ίσια προς τον Άγιο Χαράλαμπο.

Αριστερά μας το Μονοπάτι, γυμνό κι άδεντρο προπολεμικά, πνιγμένο στο πεύκο, κέδρο κι έλατο. Κι όλα σε μιά τέλεια τάξη κι αρμονία ψηλά ως στις Μαυρομπίνες και το Νταμπόρι.

Και πιο πάνω από τα πεύκα, που τελευταία θρονιαστήκαν σ' όλη τούτη την έκταση πάνω από το χωριό, σαν γιγάντιοι φρουροί του απέραντου βασιλείου της Φύσης, ξεπροβάλλουν οι οξυές, που πασχίζουν κι αυτές, με τον τρόπο τους - άσχετο αν δεν το καταφέρουν - ν' ανεβούν τ' αφήλου και να σκαρφαλώσουν και στις πιο απρόσιτες πλαγιές και ρεματιές.

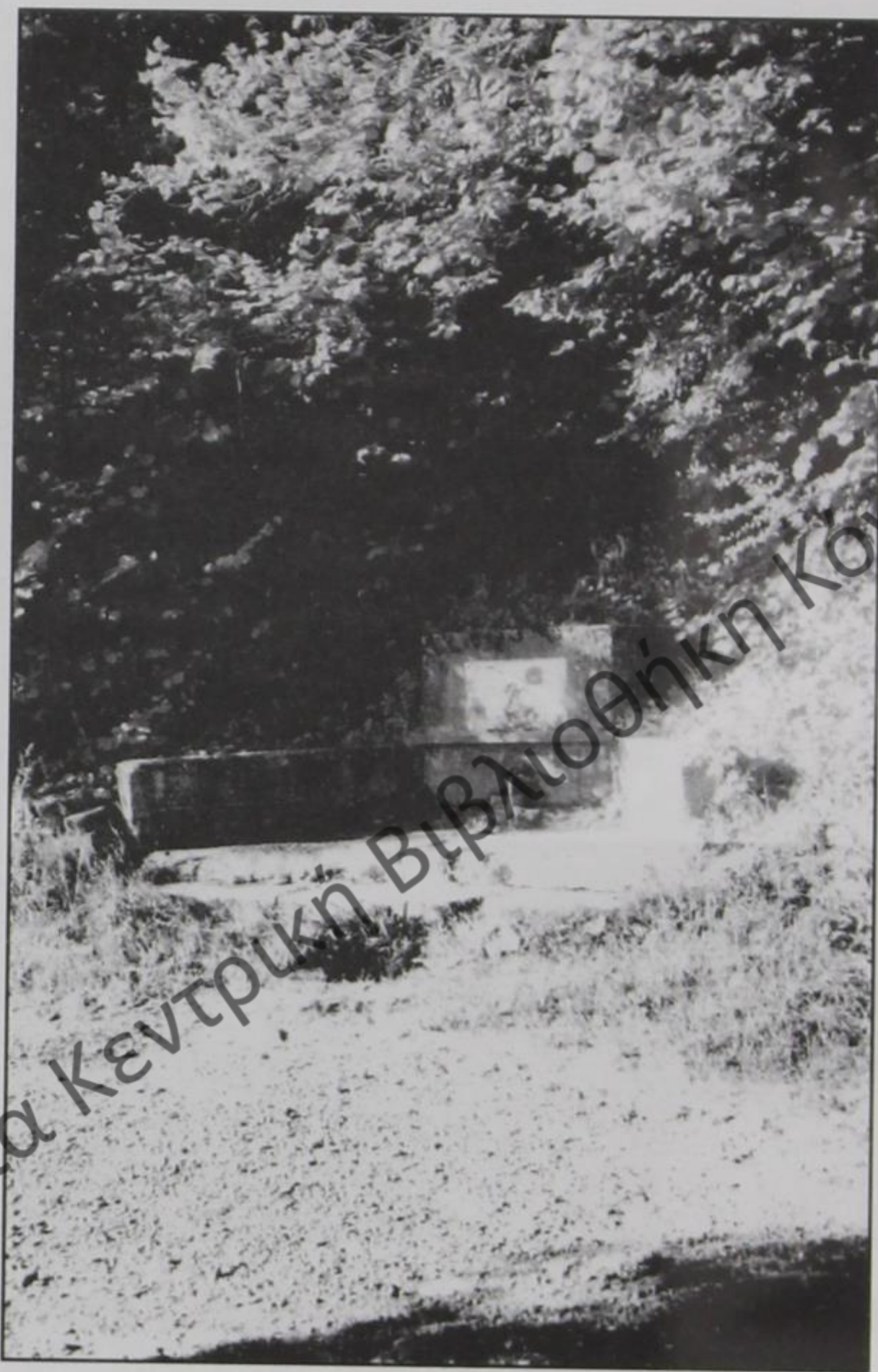
Επηρεασμένοι και οι δυό από τούτο το θαύμα της φύσης κατηφορίζομε ψιθυρίζοντας το γνωστό ψαλμό : **"Ως εμεγαλύνθη τα έργα σου, Κύριε, πάντα εν σοφία εποίησας!..."**

Με αυτές τις σκέψεις και με άλλες σχετικές κουβέντες βρισκό-

1995. Τμήμα του Απώστολου μαχαλά,
Στο βάθος Σιορπάδες και Σαρσάδες

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Η ξακουστή βρυσούλα

μαστε πάνω από τον Άγιο Χαράλαμπο, στα Καραπούλια. Κάτω μπροστά μας ο Απόστολος μαχαλάς με τη φερώνυμη εκκλησία. Αλλοίμονο όμως! Λίγα σπίτια απόμειναν εδώ όπου άλλοτε, προπολεμικά, έσφυζε η ζωή και η κίνηση. Κι όλη αυτή η μοναξιά, ως αποτέλεσμα των δύσκολων καιρών και των δίσεχτων χρόνων μετά το 1940!

Προχωρούμε προς τη βρυσούλα με το λίγο νερό, αλλά ίσως το καλύτερο του χωριού, εύγευστο και χωνευτικό. Κυλάει στο τρεχούμενο αυλάκι μ' ένα γλυκό γλυκό μουρμουρητό. Από πάνω μας απλώνουν τα λυγερά κλωνάρια τους πολλές λεφτοκαρυές, που κρατούν αιώνες τώρα σκιά και συντροφιά στην πανέμορφη βρυσούλα. Με το αργονίκητο κούνημα των κλαδιών τους και το σιγανό θρόϊσμα των φύλλων τους ήταν σα νά' θέλαν να μας χαιρετίσουν και να μας ευχαριστήσουν, γιατί καθίσαμε δίπλα τους, πλάι στη βρυσούλα με το κρουστάλλινο νερό. Αλλά ποιός θα περάσει από το μέρος αυτό και δεν θα πιεί νερό από το αθάνατο αυτό νόμα και βάλσαμο, που αναβλύζει από τις ρίζες της λεφτοκαρυάς;

Προχωρήσαμε λίγα μέτρα κι άλλες παιδικές αναμνήσεις αναδύονται και κλωθογυρίζουν στο μυαλό μου.

- Άκου, Γιάννη, τί μου θυμίζει τούτο το μέρος, που προπολεμικά ήταν μπαϊρι. Καλοκαίρι του 1938 ή 1939 και ψέναμε εδώ σε σουβλί τα πουλιά, που σκοτώνουμε με τα λάστιχα. Συνίτσες, τζίβια, τσιοντίδια παρπαδίτσες, κροβάδες, ζιέλινες, όλα περασμένα στο σουβλί. Μόλις τα φάγαμε, νάκαι μας παρουσιάζεται ο αγροφύλακας Σωκράτης Τέρτσης. Περνούσε από τους Μπαρκάδες κι η Γιώργαινα του Γιάντσιου (κοινώς Ρόκα), που μας γκρίνιαζε πάντοτε και μας περιέλουζε με ύβρεις και κατάρες ("γομάρια χαντακωμένα" ήταν η προσφιλής φράση της σε μας), η Ρόκα λοιπόν μας τον έστειλε εδώ. Σαν δε βρήκε ο Σωκράτης μεζέ να φάει, κοίταξε με παράπονο τη χόβολη κι είπε φεύγοντας: "Μαγκαφάδες, δεν σας πρόλαβα".

Προχωρήσαμε λίγο και ψηλά από το δρόμο καλημερίσαμε τον αγαπητό σε όλους μας Τάσιο Ευθυμίου, το βιβλίο του οποίου "Ιστορία της Βούρμπιανης", που εξέδωσε τελευταία, είναι αξιόλογο και πολύ διαφωτιστικό. Καθόταν στο μπαλκόνι του σπιτιού του κα κάτι χτυπούσε μ' ένα τσιοκαντήρι, σάματι να διόρθωνε μιά παλιά κουμπούρα. Λίγο πιο πέρα αντικρύζομε τα χαλάσματα από το μεγάλο σπίτι των

"Μπαρκαίων". Εδώ λέω στο Γιάννη γεννήθηκε και μεγάλωσε ο φίλος μας ο Σπύρος και Ναπολέον Μπάρκης, παιδιά του Γιάννη Μπάρκη, που "έζησε πολλά χρόνια στην Αμερική κι εγγόνια του Δημήτρη Μπάρκη δάσκαλου που υπηρέτησε στη Βούρμπιανη, Τούρνοβο, Χιονιάδες, Άρζα.

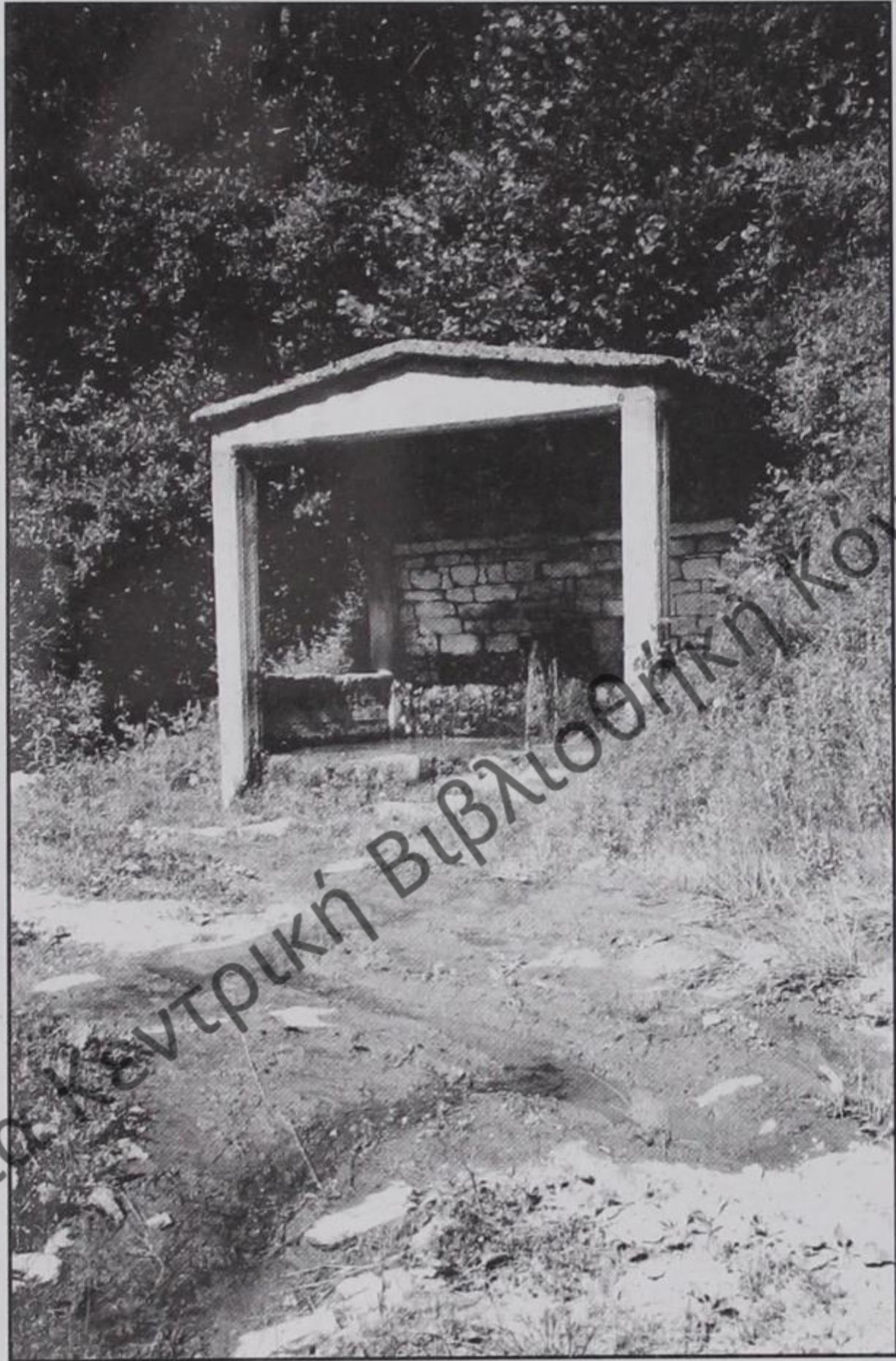
- Ναί, Νίκο, μου λέει ο Γιάννης, ο Ναπολέον προσέφερε επί πολλά χρόνια μεγάλες υπηρεσίες στο Σύνδεσμο και στο κληροδοτήμα Χαρίση Ζήκου ως Πρόεδρος. Υπήρξε πολιτευτής Ιωαννίνων και διετέλεσε πρόεδρος Αρτεργατών, Συντάξεως αυτοκινητιστών και Εργατικής Εστίας, επί πρωθυπουργίας Καραμανλή.

Αγαπούσε τη Βούρμπιανη και προσέφερε κάθε δυνατή βοήθεια στους συγχωριανούς και γενικά στους συμπατριώτες.

Ανηφορίσαμε προς τον Αϊ Γιώργη. Δίπλα μας ορθώνεται θεόρατο δέντρο με την καμπάνα κρεμασμένη σ' ένα οριζόντιο χοντρό κλωνάρι. Η καμπάνα αυτή, όπως λέει ο Γιάννης, δωρήθηκε το 1937 από κάποια οικογένεια των Παπατζημαίων και τοποθετήθηκε από τον πατέρα του σ' αυτή τη βελανιδιά. Η εκκλησία διατηρείται σχετικώς καλά. Εδώ και λίγα χρόνια έγινε αντικατάσταση της στέγης με κεραμίδια, με δαπάνη και συνεισφορές των συμπατριωτών μας.

Προχωρούμε προς τους Σιομπάδες, το μαχαλά του Γιάννη. Το σπίτι του αριστερά το επισκευάζει, όσο μπορεί, για ν' αντέξει στη φθορά του χρόνου. Ησυχία κι εδώ κι ερημιά. Ροβολάμε προς το Γκίνη, τη βούση με την πέτρινη βαθουλωτή κοπάνα και το άφθονο νερό, που πάντα ξεχειλίζει και χύνεται "ντούναβος" στον πλαϊνό λάκκο. Κι όλο το ρέμα κάτω από το Γκίνη με την πληθώρα των λογής λογιών δέντρων και θάμνων, που φυτρώνουν στη ρεματιά, ανθίζει ακόμα και κατακαλόκαιρα και πρασινίζει παντού ο τόπος. Και πιο πέρα τα λιβάδια και όλο γενικά το χωριό ζώνεται σε μιά τέλεια αρμονία από κάθε είδους οπωροφόρα και μη δέντρα.

Μουριές, καρυές, κερασιές, βυσσινιές, κουμπλιές, συλβιές, δαμασκηνιές (κουσιαφιές), κρανιές, κυδωνιές, μηλιές, ξινομηλιές, αχλαδιές (γκορτσιές), σουρβιές, κουτσιουπιές, πλατάνια, λευκάδια, βελανιδιές, κλενάδια, όλα αυτά κι άλλα ακόμα δέντρα αραδιασμένα σ' όλο το χωριό, το στολίζουν με περίσσια χάρη. Πέστε μου, παρακαλώ, σε ποιό άλλο χωριό η Φύση σκόρπισε με τόση απλοχεριά τα θεία δώ-

Ο Γκίνης με το κρυστάλλινο νερό

ρα της; Παντού βλάστηση πλούσια και πολύμορφη, που αγκαλιάζει όλη τη Βούρμπιανη και ξεχύνεται στα τετραπέρατα του χωριού από τις Λόντσες, τις Αρατροβιές, τα Λουριά ως τις Παρπαδίτσες, τα Σκροβάλια και τα Κρεβάτια, για να προσθέσουν μαζί με τις υπέροχες συναυλίες των φτερωτών ψαλτών, χτυπητές και ξεχωριστές ζωγραφιές ομορφιάς και χάρης.

Γιατί αυτό είναι το μεγάλο μυστικό του τοπίου της Βούρμπιανης: Ποτέ δεν σε κουράζει, ποτέ δεν σου δημιουργεί ανία και βαριεστημάρα. Αντίθετα σε ευχαριστεί, σε γαληνεύει, σε γοητεύει, σε συναρπάζει.

Σε όποιο μέρος της Βούρμπιανης κι αν σταθείς, το μάτι σου χάνεται μέσα στη χλωροσιά και στο πράσινο και τ' αυτιά σου γλυκά τανανουρίζει το θρόϊσμα των φύλλων κι ο αχός και το κελάρυσμα πηγών και χειμάρρων, που μαζί με τα κελαηδήματα των λογιαστών πουλιών, σου προσφέρουν μιά ανεπανάληπτη οπτική εικόνα και μιά μαγευτική ακουστική ευφροσύνη, ψυχική ηρεμία και ανάταση προς το θείο!

Αλλά ας γυρίσομε στην κουβέντα μας για το Γκίνη, από τον οποίο μας απομάκρυναν οι παραπάνω εντυπώσεις. Και θά'θελα να προσθέσω πως δεν μπορείς να περάσεις από το Γκίνη, χωρίς να σκύψεις και να βυθίσεις στόμα και ρουθούνια στην πέτρινη κοπάνα, για να πιείς, να πιείς αχόρταγα νερό.

Και σαν ξαποστάσεις λίγο εκεί στο πεζούλι, άφησε, διαβάτη, τη σκέψη σου να φτερουγίσει νοσταλγικά στο παρελθόν, άφησε τις αισθήσεις σου να τις νανουρίσει απαλά το σιγανό μουρμουρητό του Γκίνη, και τότε ασφαλώς θα δικαιολογήσεις γιατί οι παλιοί εκείνοι Βουρμπιανίτες προτίμησαν να χτίσουν τα σπίτια τους σ' αυτή τη βρυσομάννα γη, σπαθί ανήφορος από το μεσοχώρι, και τότε αναμφίβολα θα φύγεις ανάλαφρος, κεφάτος και χαρούμενος για ό,τι μ' απλοχεριά σου χάρισε ο Γκίνης και το μαγευτικό γύρω τοπίο.

Ροβολώντας προς τον άλλο μαχαλά, τους Σαρσάδες, λέω στο Γιάννη: - Κάμνω, αγαπητέ μου, μιά σκέψη: Τα νερά της Κρούβρουσης, του Γκίνη, του Τούρκου, γιατί τάχα να μην τα εκμεταλλευτεί μιά εταιρεία, να τα εμφιαλώσει με την ετικέτα: Εμφιαλωμένο νερό Γκίνη Βούρμπιανης". Σαν τί τάχα; Είναι καλύτερα αυτά που μας πλασάρουν,

αμφίβολης καμιά φορά ποιότητας;

Την κουβέντα μας διέκοψε από την πόρτα του σπιτιού της η Πολυξένη του Γκιώκα, που μας προσκάλεσε για καφέ. Δεν μπορούσαμε ν' αρνηθούμε. Άλλωστε ένας καϊμακλής την ώρα αυτή μας ήταν απαραίτητος. Και φυσικά, απάνω στις κουβέντες η Πολυξένη βρήκε την ευκαιρία να διαμαρτυρηθεί στο Γιάννη, πρόεδρο της επιτροπής του κληροδοτήματος Χαρίση Ζήκου, γιατί ο δρόμος από Αϊ Δημήτρη και δώθε δεν τιμεντοστρώθηκε ακόμη.

Κατηφορίσαμε προς το ιστορικό Κελλί, που ήταν τόπος συγκέντρωσης των Σαρσαδιτών. Και σ' αυτό το μαχαλά, όπως και στους δύο προηγούμενους (Σιομπάδες κι Απόστολο), πολλά σπίτια έρημα και σφαιλιστά κι άλλα χαλάσματα κι ερείπια. Και θυμήθηκα εκείνη τη στιγμή λίγους στίχους της Κλεαρέτης Δίπλα Μαλάμου:

**Σα δυό ματάκια σφαιλιστά
τα παραθύρια είναι κλειστά...
Φυτρώσαν χόρτα στην αυλή....**

Η θέα και από 'δώ είναι πανοραμική. Πέρα στο βάθος η ποταμιά με το Κλειδί και ψηλά στον ορίζοντα από το Σμόλιγκα ως το Ροσιοτάρ' σπαθίζουν τα ουράνια συνεχόμενες αραδιαστές δαντελλωτές κορυφογραμμές. Λίγα μέτρα πάνω από το Κελλί στέκεται αγέρωχο, περήφανο, χτισμένο στο βράχο, σωστό φρούριο, το σπίτι του Δημήτρη Λύτη (Τύαβίτη). Η θολωτή είσοδος με τα καλοπελεκημένα αγκωνάρια σου προκαλούν κάποιο αόρατο δέος, μιά μυστηριώδη έκσταση. Διακρίναμε κάποιες επικίνδυνες ρωγμές στους τοίχους. Κάποια φροντίδα πρέπει να ληφθεί γι αυτό το σπίτι, όπως και κάποιος καλλωπισμός στο Κελλί δεν θα ήταν άσκοπος κι ανώφελος.

Με αυτές τις κουβέντες προχωρήσαμε προς τον Άγιο Δημήτριο. Δεξιά μας το μεγάλο και επιβλητικό σπίτι του αξέχαστου γιατρού Νικου Οικονόμου διατηρείται καλά, όπως επίσης σε καλή κατάσταση βρίσκεται η εκκλησία του Αγίου Δημητρίου, χάρη στις φροντίδες των οικογενειών Αντώνη, Γιάννη και Χρήστου Τράντα.

Έξω από το μεγάλο νεόκτιστο σπίτι των Τρανταίων συναντάμε τον Αντώνη με 4-5 φίλους του Θεσσαλονικείς, επισκέπτες και λάτρεις

της Βούρμπιανης. Και αισθανθήκαμε μεγάλη χαρά και ικανοποίηση, όταν όλοι τους εκφράστηκαν μπροστά μας με τα καλύτερα λόγια για το χωριό μας.

Στην επίμονη παράκληση του Αντώνη να μπούμε για καφέ, φυσικά αρνηθήκαμε, αφού μόλις πριν λίγο είχαμε πιεί.

Πήραμε το δρόμο για τα Μαυρολίθαρα και γρήγορα φθάσαμε στο σιάδι της Παναγίας. Μέσα στον περίβολο 3 προτομές στολίζουν το χώρο· κι είναι αυτές του μεγάλου ευεργέτη Χαρίση Ζήκου, του Αλέξη Τράντα, οφθαλμίατρου διεθνούς κύρους και φήμης και του στρατηγού Σωκράτη Δημάρατου, ο οποίος με την ταξιαρχία ιππικού το πρώτο δεκαήμερο του Νοεμβρίου 1940 επέφερε καίριο πλήγμα στην μεραρχία Τζούλια στη Σαμαρίνα, Δίστρατο, Πάδες.

Και οι τρεις, μεγάλοι άνδρες και ευπατρίδες εξαιρετοι, τίμησαν και τιμούν με την όλη αγαθοεργή και πατριωτική δράση τους τη γενέτειρά τους.

Ο Γιάννης μου πρότεινε, πριν μπούμε στην Παναγία, να περάσομε από το νεκροταφείο (κουλούρι το λέμε), για ν' ανάψομε κάποια καντήλια. Έτσι κι έγινε. Το νεκροταφείο όμως δεν είναι το παλιό εκείνο που ξέραμε με τους απείρτους τάφους.... Κραυγαλέος κι εδώ ο μοντερνισμός στα καλλιμάρμαρα μνήματα, που λές και συναγωνίζεται, τρόπον τινά, το ένα τ' άλλο σε πολυτέλεια και μεγαλοπρέπεια. "Ματαιότης ματαιότητων τα πάντα ματαιότης" ψιθύρισα. Και σα να υποπτεύτηκα πως τις ίδιες σκέψεις έκανε κι ο Γιάννης, του λέω:

- Άκου, Γιάννη, την τελευταία στροφή ενός ποιήματος του Ιω. Πολέμη, που αναφέρεται σε δυό τάφους, έναν πλούσιο και τον άλλο φτωχό. Άκου:

**"Το μαρμαρένιο τάφο εγώ δεν τον ζηλεύω,
στη γή όταν με θάψουν στεφάνια δεν γυρεύω,
μα και νεκρός θα νιώθω στο χώμα μου χαρά,
αν κάποια μαυροφόρα με κλαίει καμιά φορά".**

- Τώρα Νίκο, λέει ο Γιάννης, μου θύμισες τον πατέρα σου, γιατί κι εκείνος ήξερε και μας έλεγε πολλά ποιήματα. Ύστερα μπηκαμε στην Παναγία και θαυμάσαμε για άλλη μιά φορά τον αγιογραφικό

διάκοσμο. Ανάψαμε από ένα κερί και βγαίνοντας καθίσαμε στο χαγιάτι, κι ο Γιάννης, που είναι υπεύθυνος του κληροδοτήματος Χαρίση Ζήκου, παίρνοντας αφορμή από τις επισκευές, ελαιοχρωματισμούς, καθαρισμό αγιογραφιών κλπ., που έγιναν τελευταία, μου είπε:

- Πράγματι, Νίκο, έπρεπε να γίνει όλη αυτή η εργασία γιατί υπήρχαν πολλές φθορές, ρωγμές κι οι αγιογραφίες θα χαλούσαν ανεπανόρθωτα, αν δεν τις προλαβαίναμε.

Έτσι, συνέχισε ο Γιάννης, με χρήματα του κληροδοτήματος, της εκκλησιαστικής επιτροπής, του Υπουργείου Πολιτισμού και με συνεισφορές των απανταχού Βουρμπιανιτών, έγινε η όλη εργασία με τους κατάλληλους αγιογράφους και ελαιοχρωματιστές.

Το καμπαναριό δίπλα μας - όπως ξέρεις - δεν είχε το ανάλογο ύψος, αλλά χάρη στις ενέργειες του Γιάννη Οικονόμου, η μεγάλη ευεργέτιδα και φίλη της Βούρμπιανης Ευγενία Σιόμπολα πρόσφερε σημαντικό χρηματικό ποσό για την υπερύψωση και την επένδυση του τσιμεντένιου σκελετού του κωδωνοστασίου με παραδοσιακή πέτρα. Και θα ξέρεις, βέβαια, Νίκο, πως η καμπάνα είναι δωρεά του καλού συμπατριώτη μας Χρήστου Τζούκαλη, εις μνήμην των γονέων του Λουκά και Αλεξάνδρας. Βλέπεις, Νίκο, πρόσθεσε ο Γιάννης, ότι η Βούρμπιανη έχει πολλά αξια τέκνα, που αγαπούν το χωριό και παντοιοτρόπως θέλουν να συντελέσουν στην πρόοδο και προκοπή του, βοηθώντας, όσο μπορούν, σε έργα πολιτισμού και ευποίας.

Ο Γιάννης είχε πάρει φόρα και ήθελε να μου πει κι άλλα πολλά και ενδιαφέροντα για τις δραστηριότητες και τους στόχους του κληροδοτήματος, αλλά τον διέκοψα, γιατί έπρεπε να συνεχίσουμε την πορεία μας προς το σχολείο.

-Γιάννη, του λέω, εδώ δεξιά μας στο χωράφι του Μάτσακα και του Μάνου είχαν φτιάσει το 1939 πρόχειρα καταλύματα (σκέπαστρα) για τα θεόρατα εκείνα άλογα του ιππικού. Κι όταν φεύγαμε από το σχολείο όλος αυτός ο δρόμος μέχρι την Παναγία γέμιζε από παιδιά, χωρίς, φυσικά, εσάς τους Σιομπαδίτες και Σαρσαδίτες, που ανηφορίζατε από το σχολείο προς τον Αϊ Δημήτρη.

- Ναι, Νίκο, λέει ο Γιάννης, θα ήμασταν τότε πάνω από 150 παιδιά.

Πλησιάζομε στο σχολείο κι οι αναμνήσεις στροβιλίζονται στο

Αύγουστος 1995. Από τη χορευτική
εορταστική εκδήλωση του νεοϊδρυθέντος
Πολιτιστικού Συλλόγου Νέων Βούρμπιανης

μναλό μας. Δεξιά μας κάτω ο παλιός σχολικός κήπος με το πηγάδι δίπλα και πιο πέρα ένα ξύλινο παράπηγμα, ως μαγειρείο για το συσσίτιο των φτωχών παιδιών και με μάγειρα το Βασίλη Τέρτση (Καραμάνη).

Πρέπει εδώ να πω πως τελευταία έγινε στο χωριό πολιτιστικός σύλλογος με πρόεδρο το δραστήριο καθηγητή Σωματικής Αγωγής Νίκο Μάτσακα και κάθε χρόνο παραμονές Δεκαπενταύγουστου, οργανώνονται στις κάτω αίθουσες και το προαύλιο πολιτιστικές εκδηλώσεις με πλούσιο πρόγραμμα, γλέντι, χορό με τα λαϊκά όργανα του χωριού, βράβευση παιδιών που πήραν μέρος σε αγώνα δρόμου γύρω από το χωριό κλπ., κλπ.

Αξιέπαινη αυτή η προσπάθεια των διοργανωτών, που πρέπει να συνεχιστεί και στο μέλλον, έτσι ώστε το χωριό να γίνει πόλος έλξης των ταξιδεμένων συγχωριανών μας, των παιδιών τους και των φίλων της Βούρμπιανης. Με τέτοιες συγκεντρώσεις και καλοκαιρινές πολιτιστικές εκδηλώσεις τα μικρά παιδιά, που θα έρχονται είτε από Αθήνα είτε από Θεσσαλονίκη, Γιάννενα κλπ., θα γνωρίζονται και θα συνάπτουν δεσμούς φιλίας μεταξύ τους και έτσι σαν μεγαλώσουν όλο και κάτι θα τα τραβάει προς το χωριό. Γιατί πιστεύω πως αργά ή γρήγορα ο κόσμος θα αρχίσει να βαριέται τις θορυβώδεις παραλίες και με αγωνία θα αναζητήσει ηρεμία, ξεγνοιασιά και δροσιά στην ύπαιθρο και στα χωριά.

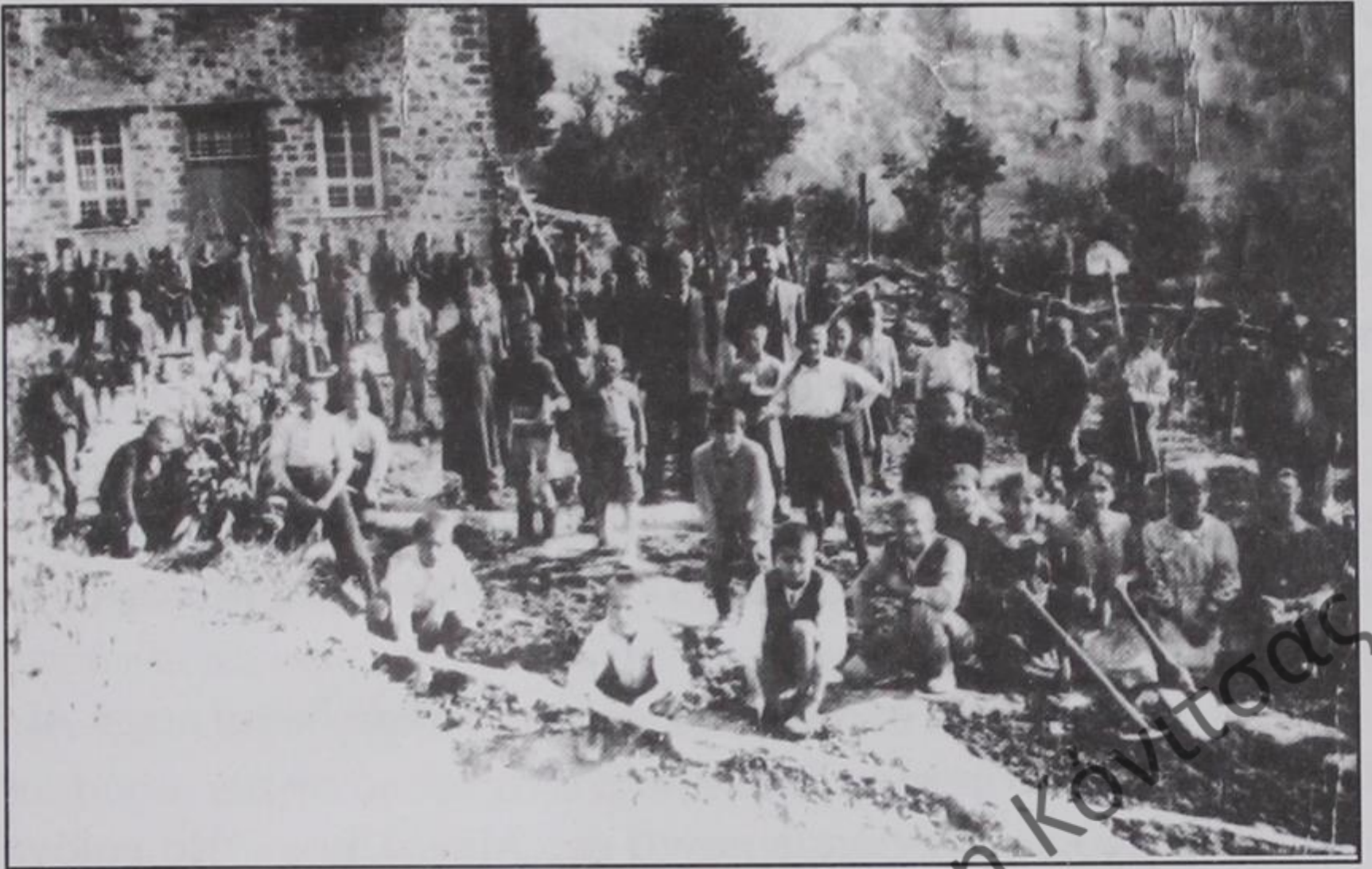
Αλλά να τώρα βρισκόμαστε μπροστά από την είσοδο του σχολείου που κι αυτό, όπως τόσα άλλα σχολειά της επαρχίας μας, δεν λειτουργεί. Προπολεμικά λειτουργούσε και ημιγυμνάσιο με δύο τάξεις και με καθηγητή το Φούντο Γ., που σαν πέθανε Νοέμβριο του 1937, καταργήθηκε. Λειτουργήσε πάλι Γυμνάσιο στο χωριό εδώ και μερικά χρόνια, αλλά κι αυτό καταργήθηκε από έλλειψη μαθητών. Στο προαύλιο στήθηκε με δαπάνη της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας Ελλάδος η προτομή του Χαράλ. Ρεμπέλη, που υπηρέτησε στο χωριό 37 συναπτά χρόνια από το 1910 μέχρι το 1947. Είχαμε κι άλλους δύο δάσκαλους. Το Μάρκο Οικονόμου, ο οποίος αργότερα το 1945 χειροτονήθηκε παπάς και την Ευδοκία Πασχάλη, σύζυγο του καθηγητή Φούντου. Ανάγκη να πω πως ο Μάρκος Οικονόμου, ο μετέπειτα Παπαμάρκος, ήταν κι ο δεξιός ψάλτης της εκκλησίας και καλλίφωνος όπως ήταν, άφησε

1938. Παιδιά του Δημοτικού Σχολείου
με τους αξέχαστους δασκάλους
Χαρ. Ρεμπέλη - Μάρκο Οικονόμου - Ευδοκία Φούντου

1938. Παιδιά του οικοτροφείου Βούρμπιανης.
Διακρίνονται: Βασίλ. Τέρτσης (Καραμάνης), μάγειρας,
Χαρ. Ρεμπέλης, Μάρκος Οικονόμου, Ιω. Γκιώκας,
Βασ. Τράντας

1939. Οι μαθητές με τους δασκάλους τους
καλλιεργούν τον κήπο του Σχολείου

1946. Νέοι και νέες της Βούρμπιανης
στο σιάδι του Αϊ Θανάση

εποχή στο χωριό.

Προχωρήσαμε στην πίσω πλατεία, εκεί που παίζαμε στα διαλείμματα κυνηγητό, λαμπάρζα, καλόγηρο, σβούρες και τόσα άλλα παιχνίδια. Όλη αυτή η πλατεία, ως πέρα στου Ντράτση το μνήμα, όπου έκαναν βόλτα οι δάσκαλοι, γέμιζε από μαθητές. Φωνές, θόρυβος, οχλοβοή. Και τί δεν θυμηθήκαμε εκείνη τη στιγμή. Τις αταξίες μας, τις σχολικές μας γιορτές με τις θεατρικές παραστάσεις (το εύρημα, το πατρικό μου σπίτι, οι τρεις απένταροι), τις απαγγελίες μας και τόσα άλλα στιγμιότυπα της αξέχαστης και ξέγνοιαστης σχολικής μας ζωής!...

Με τέτοιες κουβέντες συνεχίσαμε το δρόμο μας, που προσφέρεται τόσο πολύ για περίπατο.

Αριστερά μας ο Τσεροπήγαδος και πιο πέρα δεξιά μας ο Αϊ Θανάσης μέσα σε πανύψηλες βελανιδιές.

Προχωρώντας φθάσαμε κοντά στο Μεγαλάκκο, στο εικόνισμα του Ρεμπέλη. Ανάψαμε το καντήλι και σταθήκαμε λίγο ν' απολαύσουμε την υπέροχη θέα, που προσφέρει το απύγκριτο τοπίο. Δεξιά μας "του Κόρακα η φωλιά" απ' όπου κυλίστηκε κάτω από τον απότομο βράχο ο Παπαλάμπρος "**κρίμασιν οϊς Κύριος οϊδε**". Πιο πέρα το παλιομανάστηρο, στο βάθος προγούται ο Γράμμος με τις φαλακρές κορυφές του και μπροστά μας η τοποθεσία "του Γραμματικού", όπου κάναμε ημερήσιες σχολικές εκδρομές. Στο βάθος το Τούρνοβο (Γοργοπόταμος) κι οι Χιονάδες. Τα άλλα δύο χωριά Πληκάτι και Λισκάτσι (Ασημοχώρι) δεν διακρίνονται. Ψηλά από το Λισκάτσι βρίσκεται το Βάρ Τζιομπάν' κι αριστερά μας ο Κοσκάς, πυκνός λόγγος και δάσος καταπράσινο.

Μπροστά μας απέραντη απλώνεται η λεκάνη της ποταμιάς, που κλείνεται ολόγυρα από ράχες και βουνά πνιγμένα στο πράσινο. Και το ποτάμι, σα φίδι κυλώντας στην ποταμιά, επαυξάνει το μεγαλείο της ομορφιάς σ' αυτή την περιοχή.

Τεντώσαμε, όσο μπορούσαμε, τις κεραίες της ευαισθησίας μας, ανοίξαμε διάπλατα το στόμα μας και νιώσαμε το δροσερό αεράκι, που μας ερχόταν πέρα από την Μπάντρα, να διεισδύει στα σπλάχνα μας, σα νά'θελε να εκτοπίσει το μολυσμένο αέρα που ήταν θρονιασμένος από χρόνια τώρα στα φυλλοκάρδια μας.

Κορφολογούμε μερικές ακόμα φευγαλέες εντυπώσεις, χάσμα ο-

φθαλμών και όσφρησης, και παίρνομε το δρόμο πάλι για το χωριό, ενώ τη στιγμή εκείνη ακουόταν πέρα από του Γραμματικού, το βραχνό γαύγισμα κάποιου τσομπανόσκυλου, γαύγισμα, που τό 'φερνε ο άνεμος στα αυτιά μας, σαν ένα απόηχο θλιβερού και λυπητερού μοιρολογιού!...

Περάσαμε κάτω από το σχολείο και σταματήσαμε στο δρόμο, πάνω από το Φυλάκιο, που τώρα είναι έρημο και εγκαταλελειμμένο. Και σα να σκέφτηκα κάτι, λέω στο Γιάννη:

- Ασφαλώς θα θυμάσαι, όταν προπολεμικά ερχόταν ο Διοικητής της θρυλικής 8ης Μεραρχίας, στρατηγός Χαράλ. Κατσιμήτρος για επίσκεψη και τόνωση του ηθικού του στρατού. Εμείς τα παιδιά, μόλις το μαθαίναμε, από νωρίς το απόγευμα το πιάναμε εδώ στο δρόμο, που είμαστε τώρα, για να δούμε από κοντά το Στρατηγό.

- Ναι, Νίκο, με διέκοψε ο Γιάννης, νά κάπου εκεί κατέβαινε ο στρατηγός κι η ακολουθία του από τ' άλογά τους, ο σκοπός φώναζε "στα όπλα", οι στρατιώτες έβγαιναν έξω για το "παρουσιάστε", ο στρατηγός προχωρούσε κι ο ανθυπολοχαγός - σάμα να λεγόταν Μπουζάνας Βασ. - τον προϋπαντούσε κάπου εδώ με το μεγάλο ξίφος στο χέρι, τον χαιρετούσε κινώντας το ξίφος μπροστά του σε οξεία γωνία κι έδινε αναφορά. Κι ύστερα ο στρατηγός επιθεωρούσε τους στρατιώτες, τους θαλάμους κι όλο το χώρο.

-Ναι, Γιάννη, όλα αυτά, παιδιά που ήμασταν, μας έκαναν εντύπωση και αποτυπώθηκαν βαθιά στο μυαλό μας.

Προχωρήσαμε λίγο. Δεξιά μας πάνω το νεκροταφείο (Κουλούρι) με τις πανύψηλες βελανιδιές και τις πολλές κρανιές (εξ ου και η κατάρα, που μας έλεγαν οι γριές, όταν τους κάναμε κάποια ζημιά: "Να σε μάσ' η κρανιά" δηλ. να πεθάνεις).

Αριστερά μας κάτω το παλιό αγροκήπιο, πιο κάτω η εκκλησία της Αγίας Σωτήρας, σχεδόν κρυμμένη από τα δένδρα. Περάσαμε το γεφυράκι κοντά στο Πηγαδούλι και λίγο περέκει στρίψαμε αριστερά για τη βρύση της Βαρβάρας. Αριστερά μας η εκκλησία του Αγίου Νικολάου, σε καλή κατάσταση, χάρη στις φροντίδες των παιδιών και εγγονών του Παπαμάρκου Οικονόμου. Και φθάνομε στη Βαρβάρα, τη βρύση με το άφθνο κρύο νερό, που μαζί με το διπλανό λάκκο κυλούν προς τις Αρατροβιές για να συναντήσουν το ποτάμι.

Κάναμε λίγα βήματα κάτω και αντικρύσαμε πυκνή συστάδα θάμνων και θεόρατων δέντρων που αφήνουν τα κλωνάρια τους ν' αγκαλιάζονται μεταξύ τους σαν ζωντανοί Γίγαντες και Δράκοι πάνω στο γλέντι και το χαροκόπι.

Κάνε όμως να προχωρήσεις πιο κάτω και γρήγορα θα βρεθείς σε αδιέξοδο και σ' έναν απέραντο ίσκιο λογής λογιών δέντρων, που απλώνουν φιλόξενα τους καρπούς και τα κλαδιά τους στους φτερωτούς ψάλτες του φυτικού βασιλείου, που αδιάκοπα πετούν εδώ κι εκεί κι από κλαρί σε κλαρί, χαρούμενα και μεθυσμένα, μέσα σ' αυτό το γιορταστικό πανηγύρι χαράς και καλοκαιρινής ευωχίας!

Παντού νερά, αυλάκια, ρυάκια, λάκκοι, χείμαρροι, πλαγιές κατάφυτες και μυρωμένες, παντού άνοιξη μέσα στο κατακαλόκαιρο. Παντού δροσιά κι ευωδιά.

Κι ανέβηκαν στα χείλη μου τη στιγμή εκείνη δυο τρεις στίχοι του εθνικού μας ποιητή Διον. Σωλωμού από τους "Ελεύθερους πολιορκημένους":

**Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
χύνονται μεσ' στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη
και παίρνουνε το μύθο της , κι αφήνουν τη δροσιά τους....**

Ανηφορίσαμε για του Τούρκου τη βρύση με το λιγοστό, αλλά τόσο δροσερό νερό της. Δίπλα της πελώριος κάθετος βράχος, σωστός Γίγαντας της παραστέκει, που μαζί με τα γύρω πανύψηλα δέντρα και το σκοτεινό χώρο, δημιουργούν μιά αίσθηση δέους και ανεξήγητου μυστηρίου!

Αφήνομε κι αυτό το πανέμορφο και υποβλητικό τοπίο και προχωρούμε ίσια προς τον Άγιο Παντελεήμονα. Το γραφικό εκκλησάκι είναι χτισμένο στο ακρόχειλο μιάς εξέδρας, κάτω από την οποία χάζει ένας απότομος γκρεμός. Καθίσαμε σ' ένα παγκάκι πάνω στο δρόμο: Η θέα και απ' εδώ είναι φαντασμαγορική. Μπροστά μας οι Αρατροβιές με τα βαθύσκια δέντρα σπαθίζουν τον αέρα, ποιο πρώτο να υψωθεί ψηλότερα, και σφιχταγκαλιάζονται μεταξύ τους σ' ένα δυσπερίγραπτο σύμπλεγμα.

Στο μέρος αυτό που καταλήγουν όλα τα νερά κι οι λάκκοι της

Βούρμπιανης (Ψεματάρης, Μεσίνταλος, Γκίνης, Μέξιας κτλ.), καθώς και τα υπόγεια νερά όλης της περιοχής του χωριού, στο μέρος λοιπόν αυτό, στις Αρατροβιές, τα Λουριά και τη Φυτειά με τα τρεχούμενα νερά, τα πουλιά, τα έντομα, τις πολύχρωμες πεταλούδες, τις νυφίτσες, τις βερβερίτσες, σ' όλη αυτή την περιοχή με τα φίδια, τα βατράχια, τα γεράκια, τις αλεπούδες κι όλα τ' άλλα ζούντια, ζεί και υπάρχει μιά αιώνια άνοιξη που δεν γνωρίζει εποχές και χρονικούς περιορισμούς.

Κι εμείς οι δυό απ' εδώ ψηλά το καρπούλι απολαμβάνομε όλο αυτό το εξαίσιο όραμα και θέαμα.

Απέναντί μας οι Στανιές, η λίμνη του Σιούλη, ο Σινίμιαλος, τα Κυρτασιάδια και πέρα μακριά το Βιρό κι η Κοκκινόπετρα, που φαντάζει με το μέγεθος και το χρώμα της.

- Γιάννη, λέω, το σκαρπί της Μπαλαστάνας τό'πιασε για καλά ο ήλιος. Και το σκαρπί (=θάμνος) αυτό, ριζωμένο στην κάθετη επιφάνεια της Μπαλαστάνας ήταν το αλάθητο ρολόϊ των γυναικών, που κοιτάζοντάς το, κανόνιζαν τις δουλειές του σπιτιού.

- Ναι, Νίκο, πρέπει να γυρίσω με μου λέει ο Γιάννης, αν και δεν μου κάν' η καρδιά ν' αφήσω αυτό το ωραίο θέαμα, που έχω μπροστά μου.

Σαν φτάσαμε στο Μπούκη μαχαλά, στρίψαμε αριστερά κι ανηφορίσαμε προς την εκκλησία του Αϊ Γιάννη, που χτίστηκε, εδώ και μερικά χρόνια, στη θέση της παλιάς, που ήταν ετοιμόρροπη.

Εδώ παλιά εκκλησιάζονταν οι Κοτζαμπάσηδες Τζιοτζαίοι (Παπαϊωάννου) εν αντιθέσει με τους αντιπάλους τους Ντουμαράδες (Κώστας Γραμματικός), που είχαν δική τους εκκλησία, τους Αγίους Αποστόλους.

Πανύψηλα κι εδώ πλατάνια, που απλώνουν ολόγυρα τα χοντρά κλωνάρια τους και πλούσια βλάστηση σ' όλη την περιοχή, προσθέτουν μιά ακόμη ομορφιά στο ασύγκριτο τοπίο.

Στρίψαμε δεξιά. Εδώ υπάρχουν πιο πολλά σπίτια, σε σύγκριση, φυσικά, με τους άλλους μαχαλάδες. Περάσαμε τη Μέξια και σε λίγο ήμασταν στην αγορά. Σχεδόν απέναντι από το Κοινοτικό Γραφείο έχει στηθεί σε βάθρο η προτομή του Νικολ. Παπασωτηρίου, Γυμνασιάρχη και ευεργέτη της Βούρμπιανης.

Η αγορά βούϊζε από κόσμο, από ταξιδεμένους παραθεριστές, ά-

ντρες, γυναίκες, παιδιά, που τέτοιες μέρες κατακλύζουν το χωριό για τη γιορτή της Παναγίας.

Γεμάτα τα τρία καφενεία - παντοπωλεία του Σκούφια, Ράπου και Παρασκευά. Παιδιά μπεινοέβγαιναν στα μαγαζιά, έτρεχαν με φωνές και θορύβους εδώ κι εκεί και δεν έκρυβαν τη χαρά τους, γιατί ξέφυγαν, έστω και λίγες μέρες, από το βραχνά των πόλεων και ζούσαν αμέριμνα, ξέγνοιαστα και με πλήρη δράση και ελευθερία στο χωριό των γονιών και των παππούδων τους.

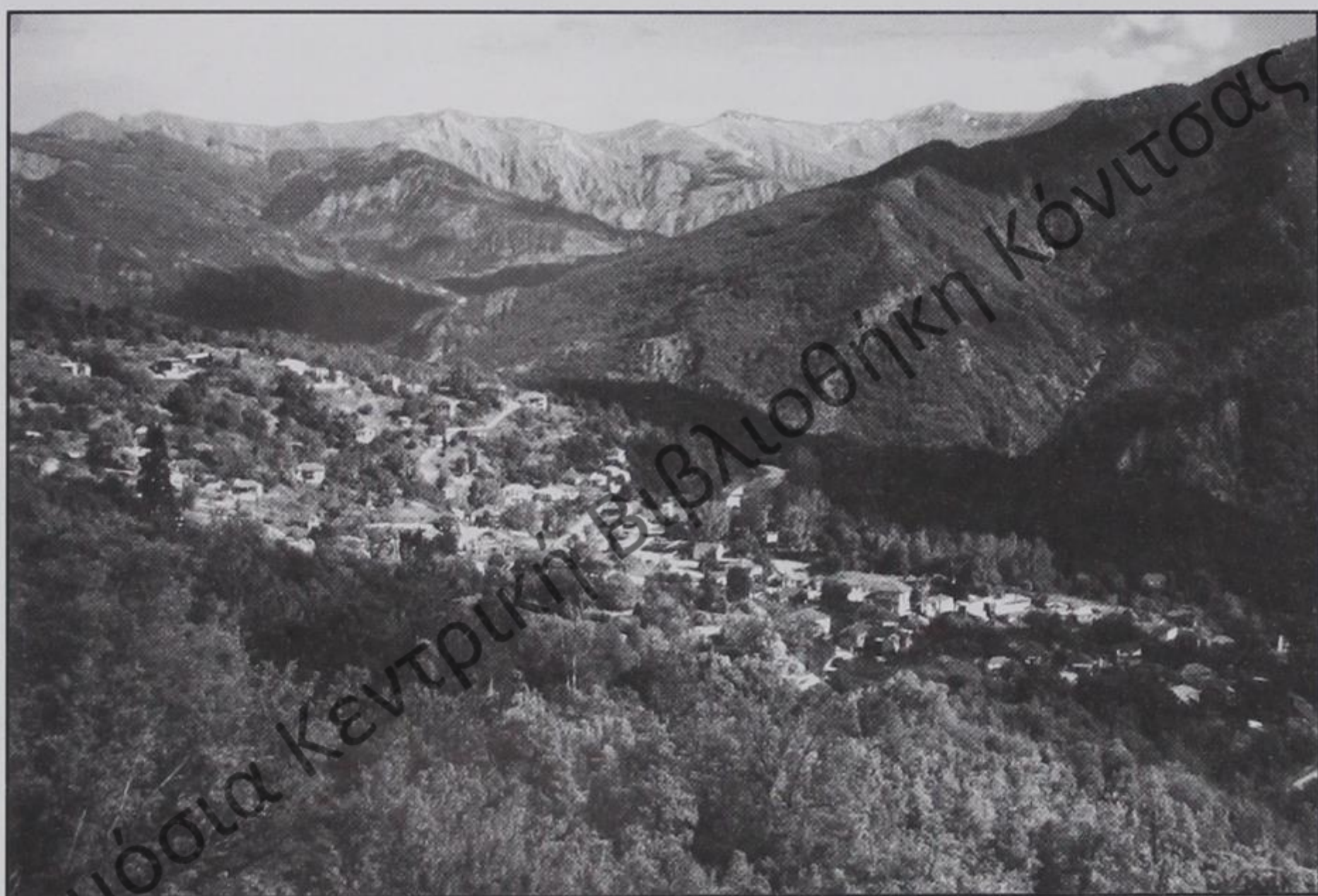
Κι είναι αυτό ένα ενθαρρυντικό σημάδι για το χωριό, που τέτοιες μέρες τα καλοκαίρια γεμίζει από κόσμο και κοσμάκη. Αυτά τα μικρά παιδιά, όταν μείνουν ευχαριστημένα αυτές τις λίγες μέρες στο χωριό και συνάψουν στενούς δεσμούς φιλίας με άλλα συνομήλικά τους, δεν υπάρχει αμφιβολία πως θα αγαπήσουν το χωριό, θα το επισκεφτούν ξανά και φυσικά, αργότερα, άντρες πια, με τους γνωστούς και φίλους τους.

Καθίσαμε στη σκιά του πλάτανου, που στέκεται επιβλητικά, χρόνια τώρα, σύντροφος, τρόπον τινά, του χωριού. Δίπλα μας πολλοί παραθεριστές από Γιάννενα, Θεσσαλονίκη, Αθήνα, όλοι χαρούμενοι, γιατί η χάρη της Παναγίας τους έφερε και πάλι στο χωριό.

Μαζί μας ο Πρόεδρος Χαράλ. Σκούφιας κι ο Παπαμαργαρίτης, που πασχίζουν και οι δύο για την πρόοδο και προκοπή του χωριού. Η κουβέντα μας περιεστράφηκε γύρω από το χωριό, τα προβλήματά του και τα αθώα αυτά παιδιά, τη μελλοντική ελπίδα της Βούρμπιανης, που με τα ξεφωνητά και τα γέλια τους δίνουν κάθε χρόνο ιδιαίτερη νότα στη ζωή του χωριού.

Έτσι οι ελπίδες να ξαναζωντανέψει το χωριό δεν χάθηκαν, γιατί δεν χάθηκαν ούτε οι ομορφιές της Βούρμπιανης ούτε τα άξια παιδιά της, τα οποία γεννημένα, γαλουχημένα και μεγαλωμένα εδώ, δεν παύουν να την αγαπούν και παντοιοτρόπως να ενδιαφέρονται γι' αυτή.

Πιστεύω ακράδαντα πως ο κόσμος άρχισε ήδη να βαριέται τις βρώμικες παραλίες, την οχλοβοή, την αφόρητη ζέστη και θα προτιμήσει τα καλοκαίρια το χωριό, για να δροσιστεί, να ηρεμήσει ψυχικά, να αναζωογονηθεί και - γιατί όχι - να δοκιμάσει παραδοσιακά φαγητά, όπως τον ασύγκριτο σε γεύση καβρωμά, τις νοστιμότατες πίπτες (κολοκυθόπιπτες, μπατσαρόπιπτες, κρεατόπιπτες) τα γιαπράκια και τόσα

1996. Η Βούρμπιανη σήμερα.

Διακρίνονται η αγορά, ο Αϊ Γιάννης μαχαλάς.
Στο βάθος οι Σαρσάδες, η Παναγία, το Σχολείο.

1983. Εορταστική εκδήλωση
του Συνδέσμου Βούρμπιανης Αθηνών για τη συμπλήρωση
100 χρόνων της ιδρύσεώς του.

Κοπέλλες με τοπικές ενδυμασίες, περιβαλλόμενες από το
Δ.Σ. του Συνδέσμου και τους επίτιμους Προέδρους Βασ.
Χρήστου και Ναπ. Μπάρκη.

άλλα τερψιλαρύγγια εδέσματα. Αρκεί να βρει εξυπηρέτηση, άκρα καθαριότητα, ανοιχτή καρδιά, καλή φιλοξενία, οικογενειακή ζεστασιά, πράγματα που δεν λείπουν από τους καλόκαρδους Βουρμπιανίτες και Βουρμπιανίτισσες.

Το ευχόμαστε, το ελπίζομε και το περιμένομε.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

Επίλογος

Αυτή είναι η Βούρμπιανη, όπως την είδε και την αισθάνθηκε τόσο ο Βασ. Δημάρατος όσο και ο υποφαινόμενος. Είναι ένα χωριό, από το οποίο πολύ εύκολα μπορείς να κορφολογήσεις τις καλύτερες εντυπώσεις ομορφιάς και χάρης, που απλόχερα σου προσφέρει. Και μόνο ένας πρωϊνός ή απογευματινός περίπατος μέχρι τον Αϊ Θανάση ή τον Άγιο Παντελεήμονα, επιβεβαιώνει του λόγου το αληθές.

Ναι, χωρίς καμιά υπερβολή, έτσι είναι.

Αναμφίβολα λοιπόν η Βούρμπιανη με την ένδοξη ιστορία της, η Βούρμπιανη με τους μεγάλους ευεργέτες, με τους παλιούς λαϊκούς αρχιτέκτονες και τους άλλους ονομαστούς πρωτομάστρες και κουδαράιους, η Βούρμπιανη με τις παλιές μεγάλες οικογένειες των Κωτσακάδων (Τζιωτζαίων), Ντουμαράδων (Κώστας Γραμματικός), Δημαραταίων, Τρανταίων, Γιοσαίων, Ντονταίων, Τσουκαλαίων (Τζουκαλαίων), Κατσεναίων, Ντουρβαραίων, Μπεζεντάδων, Θαναίων, Τζογιαίων, Τζομπαναίων, Πετουσαίων κλπ. κλπ., η Βούρμπιανη με τη Φιλεκπαιδευτική Αδελφότητα, που ιδρύθηκε στην Αθήνα το 1883 και ήταν το πρώτο Ηπειρωτικό Σωματείο και το δεύτερο στην πρωτεύουσα μετά τον Παρνασσό, η Βούρμπιανη με τις δεκάδες μορφωμένους και τους εκλεκτούς και ονομαστούς επιστήμονες (γιατρούς, μηχανικούς, αρχιτέκτονες, καθηγητές, δικηγόρους, δασκάλους κλπ.), η Βούρμπιανη με τα ξακουστά σχολεία της, **ναί, αγαπητοί μου**, αυτή η Βούρμπιανη στάθηκε στο πέρασμα των χρόνων και αιώνων το φεγγοβόλο αστέρι κι ο τηλαυγής πνευματικός φάρος, που σκόρπισε αφειδώλευτα τα φώτα της όχι μόνο στα Βουρμπιανιτόπουλα, αλλά, και στα παιδιά των γύρω χωριών καθώς και σ'άλλα, που έρχονταν πίσω από την Κολώνια και τη Βόρειο Ήπειρο, για να μάθουν γερά γράμματα στο σχολειό του χωριού μας.

Αυτή λοιπόν η Βούρμπιανη, κάνει σήμερα θερμή έκκληση και παράκληση στα ταξιδεμένα παιδιά της να μην τη λησμονήσουν· τουναντίον, πάντοτε νοσταλγικά να τη θυμούνται, να την κουβεντιάζουν, να την αναφέρουν στα παιδιά τους, στα εγγόνια τους, στους φίλους τους, κι ακόμα να την επισκέπτονται συχνά, να χτίσουν ένα σπιτάκι,

κοντά στα πολλά άλλα, που έχουν γίνει τα τελευταία χρόνια και, τέλος, να τη βοηθήσουν, όπως μπορούν, για να μπορέσει η ιστορική γενέθλια γη μας να ορθοποδήσει και να επιζήσει.

Και ασφαλώς θα ζήσει και θα επιζήσει, γιατί το αξίζει. Είθε.

ΤΕΛΟΣ

Οφείλω και από τη θέση αυτή
να ευχαριστήσω θερμά τον καλό
και γενναιοδωρο συμπατριώτη,
αναδεχτό του πατέρα μου
και πάντα πρόθυμο σε έργα κοινής ωφέλειας,
εκπολιτισμού και ευποιίας
κ. Χρήστο Τσούκαλη,
χορηγό της ανά χείρας έκδοσης. (N.X.P.)

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελ.
Πρόλογος	-
Εισαγωγή	-
Οι πρώτες αρχές της Βούρμπιανης	1
Γλωσσική διασταύρωση στη γερμανική και την ελληνική γλώσσα	10
Σερβική διείσδυση	13
Φραγκική διείσδυση	16
Ιστορικά συμπεράσματα	18
Η Βούρμπιανη όπως φαίνεται	19
Βιοποριστικές απασχολήσεις των κατοίκων	21
Οι οικοδομικές τέχνες	25
Διαμόρφωση της Βούρμπιανης σε ενιαία και ομοιογενή κοινοτική ζωή	28
Το παλιομανάστηρο	34
Η νέα Βούρμπιανη	37
Η κοιλάδα του Σαρανταπόρου	40
Κοινοτική αυτοδιοίκηση	42
Τούρκοι στη Βούρμπιανη	45
Στου Ντραάτση το μυστικό	52
Συμπεράσματα	53
Ο μακρινός τοξιδεμός	55
Βουρμπιανίτες στο Βουκουρέστι	60
Ντουμαράδες - Κωτσακάδες	65
Κώστας Γραμματικός	67
Η οικογενειακή ζωή	83
Η οικονομική κάμψη των Ντουμαράδων	85
Γιάννης Λάλος	87
Ζήσης Δούμαρης	88
Ρίζος Δημάρατος	92
Ζωσιμάς Δημάρατος	96
Η κρίση συνεχίζεται στη Βούρμπιανη	97
Η συμφιλίωση των Ντουμαράδων - Τζιωτζαίων (Χαράλαμπος - Κωτούλας)	98

Συνάντηση Χαράλαμπου με το νεομάρτυρα Γεώργιο	101
Ο διαβόητος Μαντζούφας	103
Ο φόνος του Παπασωτήρη	106
Ονομαστά πρόσωπα της Βούρμπιανης	108
Παπαζήσης Οικονόμος	109
Αλέξης Τράντας	112
Άλλοι Αρσαδίτες	115
Φίλιππος Οικονόμος	116
Γεώργιος Οικονόμου	118
Βασίλης Παπαγιαννόπουλος	119
Βασίλειος Λύτης	120
Απόστολος Έξαρχος	121
Παπαβασίλης Έξαρχος Σακελλάριος	122
Διάφορα αποσπάσματα	123
Επιλεγόμενα και προσθήκες	133
Κώστας Γραμματικός	137
Αλέξης Τράντας	142
Πετούσης - Ντίλης - Ρεμπέλης	144
Το σιάδι της Παναγίας	145
Καραμήτσης - Καραπούλιος	151
Απόστολος Έξαρχος	154
Στην κερασιά	156
Μιά βόλτα στο χωριό	164
Οδοιπορικό	182
Επίλογος	208

Η φωτοσύνθεση, η σελιδοποίηση και τα φιλμ
του βιβλίου "ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΒΟΥΡΜΠΙΑΝΗΣ"
έγιναν από το Δημιουργικό Γραφείο
"ΓΡΑΦΙΣ" (Σ. Γρηγορόπουλος) Γ. Παπανδρέου 2, Βύρωνας
Τηλ.: 72.90.4981- 76.61.753.

Η εκτύπωση και η βιβλιοδέτηση έγιναν από την
"Γραφικές Τέχνες Α. Παναγόπουλος & Σία Ο.Ε."
Πύρρου 23, Παγκράτι
Τηλ.: 75.16.505

για λογαριασμό του
Συνδέσμου της Κοινότητας Βούρμπιανης Αθηνών.

Δημόσια Κεντρική Βιβλιοθήκη Κόνιτσας

49852

KON